YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

BİR MÜFETTİŞ RAPORUNA GÖRE ERKEN 20.YÜZYIL İSTANBUL'UNDA SURİÇİ SIBYAN MEKTEPLERİ

Mimar Ali Naci ÖZYALVAÇ

FBE Mimarlık Anabilim Dalı Mimarlık Tarihi ve Kuramı Programında Hazırlanan

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Berrin ALPER (YTÜ)

İSTANBUL, 2010

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ŞEKİL LİSTESİ i

ÇİZELGE LİSTESİ ii

ÖNSÖZ iii

ÖZET iv

ABSTRACT v

1 GİRİŞ 1

1.1 Çalışmanın Konusu, Amaç ve Kapsamı 1
1.2 İlköğretimin Tarih İçindeki Gelişimi 3

2 OSMANLI DEVRİ SIBYAN MEKTEPLERİ 7

2.1 Tanım 7
2.2 Kuruluş, Mektepleri Hazırlayan İdari ve Mali Yapı 8
2.3 Eğitim 9
2.4 Personel 17
2.5 İlköğretimi Düzenleme Çalışmaları 20
2.5.1 İlköğretimde Yenileşme Hareketleri ve Mekteplerin Devlet Yönetimine Alınması 20
2.5.2 Tanzimat Dönemi İlköğretimi ve Sıbyan Mektepleri (1839-1876) 21
2.5.3 Abdülhamid Dönemi (1876-1908) Sıbyan Mektepleri 24
2.5.4 II. Meşrutiyet Dönemi, Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Sıbyan Mekteplerin Kapatılması (1908 –1924) 25

3. MİMARİ VE ŞEHİRCİLİK AÇISINDAN SIBYAN MEKTEPLERİ 27

3.1. Yerleşim Özellikleri 27
3.1.1. Bir Külliye içinde Yer Alan Sıbyan Mektepleri 27
3.1.2. Mahalle İçinde Tek Yapı Olarak Bulunan Sıbyan Mektepleri 29
3.2. Eğitim Yapıları olarak Sıbyan Mekteplerinin Tasarım Özellikleri 31
3.3. Sıbyan Mekteplerinin Yapım Özellikleri ve Malzeme Kullanımı 35
3.4. İstanbul Sıbyan Mekteplerinin Mimari Özelliklerinde Görülen Değişimin Örnekler Üzerinden İncelenmesi 37
3.4.1. XVI. Yüzyıl, Osmanlı Mimarlığının Klasik Çağı 37
3.4.2. XVII. Yüzyılda İnşa Edilen Sıbyan Mektepleri 44
3.4.3. XVIII. Yüzyılda İnşa Edilen Sıbyan Mektepleri ve Batılılaşma Dönemi 46
3.4.4. XIX. Yüzyılda Mektep Mimarisi ve Değişen Eğitim Sistemi 54

4. İSTANBUL SUR İÇİ SIBYAN MEKTEPLERİ KATALOĞU (1912-1914) 56

5. SONUÇ ve DEĞERLENDİRME 181

KAYNAKLAR 195
EKLER 201
Ek 1 Osmanlıca – Türkçe Sözlük ..... .202
Ek 2 Müfettiş Raporuna Göre 1912-1914 İstanbul Suriçi Sıbyan Mektepleri Tablosu. 205
Ek 3 Müfettiş Raporuna Göre Erken 20.Yüzyıl İstanbul Suriçi Sıbyan Mekteplerinin Dağılımını Gösteren Harita
ÖZGEÇMİŞ 210

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.1 Mekâtib-i Umûmiye Talebesine Mahsus adlı yazmanın ön ve arka kapağı 1
Şekil 1.2 Yazma sayfalarından bir örnek 2
Şekil 1.3 John Frederick Lewis'in Kahire'de Türk okulu adlı tablosu 5
Şekil 2.1 Tanzimat sonrası, İstanbul'da bir sıbyan mektebinde öğrenciler 7
Şekil 2.2 Franz Taschner, "Okul", Eski İstanbul'da saray ve halk hayatı adlı katalog içinde. 10
Şekil 2.3 Batılı bir ressamın fırçasından âmin alayı 11
Şekil 2.4 Mekteplerde Farisî öğrenen talebelerin okuduğu İbrahim Dede'nin Şahidî Lugatı. 15
Şekil 3.1 Süleymaniye Külliyesi perspektifi 27
Şekil 3.2 Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi içinde yer alan sıbyan mektebi 28
Şekil 3.3 Haseki Sultan Külliyesi vaziyet planı 29
Şekil 3.4 Taş Tekneler sokağı, 1. Haseki Hürrem Sultan, 2. Bayram Paşa,
3. İbrahim Paşa sıbyan mektepleri 30
Şekil 3.5 Amcazade Hüseyin Paşa sıbyan mektebi, plan ve kesitler 32
Şekil 3.6 Tersane Emini El-hac Süleyman Ağa sıbyan mektebi, giriş ve üst kat planı 34
Şekil 3.7 Akarçeşme sıbyan mektebi, giriş ve üst kat planı 34
Şekil 3.8 Tavşantaşı sıbyan mektebi, giriş ve üst kat planı 35
Şekil 3.9 Zevki Kadın sıbyan mektebi 36
Şekil 3.10 Haseki Külliyesi sıbyan mektebi planı 38
Şekil 3.11 Beyazıd Külliyesi sıbyan mektebi planı 39
Şekil 3.12 Üsküdar Mihrimah Sultan külliyesi sıbyan mektebi plan ve perspektif. 40
Şekil 3.13 Sultan Süleyman sıbyan mektebi planı 41
Şekil 3.14 Şah Huban Hatun sıbyan mektebi plan, kesit ve görünüş 42
Şekil 3.15 Şehzade Mehmed sıbyan mektebi plan ve görünüş 43
Şekil 3.16 Kuyucu Murat Paşa sıbyan mektebi 45
Şekil 3.17 Amcazade Hüseyin Paşa sıbyan mektebi 47
Şekil 3.18 Reisülküttab İsmail Efendi sıbyan mektebi 48
Şekil 3.19 Ayasofya (Sultan I.Mahmud) sıbyan mektebi kat planları 49
Şekil 3.20 Zevki Kadın sıbyan mektebi kat planları 50
Şekil 3.21 Sadr-ı Esbak Seyid Hasan Paşa sıbyan mektebi 51
Şekil3.22 Recai Mehmed Efendi sıbyan mektebi, giriş ve üst kat planı 52
Şekil 3.23 Eyüp'te Şah Sultan sıbyan mektebi 52
Şekil 3.24 Zeyrek'te Şebsefa Hatun sıbyan mektebi 53
Şekil 3.25 Koca Ragıp Paşa sıbyan mektebi zemin kat planı 54
Şekil 3.26 Cevri Kalfa Sıbyan Mektebi 55
Şekil 4.1 Abdullah Paşa sıbyan mektebi 59
Şekil 4.2 Abdullah Paşa sıbyan mektebi 59
Şekil 4.3 Adilşah Sultan sıbyan mektebi vaziyet planı 62
Şekil 4.4 Adilşah Sultan sıbyan mektebi 62
Şekil 4.5 Gazi Yahya Paşa sıbyan mektebi 98
Şekil 4.6 Gazi Yahya Paşa sıbyan mektebi 98
Şekil 4.7 Hacı Hamza/Ağaçkakan sıbyan mektebi 106
Şekil 4.8 Hacı Hamza/Ağaçkakan sıbyan mektebi 106

Şekil 4.9 Has Odabaşı Behruz Ağa sıbyan mektebi 108
Şekil 4.10 Has Odabaşı Behruz Ağa sıbyan mektebi 108
Şekil 4.11 Kazasker Ataullah Efendi sıbyan mektebi 121
Şekil 4.12 Kazasker Ataullah Efendi sıbyan mektebi 121
Şekil 4.13 Mimar Sinan Ağa sıbyan mektebi 127
Şekil 4.14 Molla Aşki sıbyan mektebi 131
Şekil 4.15 Molla Aşki sıbyan mektebi 131
Şekil 4.16 Mehmed Recai Efendi sıbyan mektebi 142
Şekil 4.17 Mehmed Recai Efendi sıbyan mektebi 142
Şekil 4.18 Sadr-ı Esbak Hacı Ahmet Paşa sıbyan mektebi 147
Şekil 4.19 Sadr-ı Esbak Hacı Ahmet Paşa sıbyan mektebi 147
Şekil 4.20 Saliha Sultan sıbyan mektebi 151
Şekil 4.21 Saliha Sultan sıbyan mektebi 151
Şekil 4.22 Silahdar Mehmed Efendi sıbyan mektebi 153
Şekil 4.23 Silahdar Mehmed Efendi sıbyan mektebi 153
Şekil 4.24 Sultan Mehmed sıbyan mektebi 156
Şekil 4.25 Sultan Mehmed sıbyan mektebi 156
Şekil 4.26 Sultan Selim sıbyan mektebi 158
Şekil 4.27 Süleymaniye sıbyan mektebi 160
Şekil 4.28 Süleymaniye sıbyan mektebi 160
Şekil 4.29 Şebsefa Kadın sıbyan mektebi 162
Şekil 4.30 Şebsefa Kadın sıbyan mektebi 162
Şekil 4.31 Tercüman Yunus Bey sıbyan mektebi 167
Şekil 4.32 Tercüman Yunus Bey sıbyan mektebi 167
Şekil 4.33 Yusuf Efendi sıbyan mektebi 169
Şekil 4.34 Yusuf Efendi sıbyan mektebi 169
Şekil 4.35 Üçler sıbyan mektebi 173
Şekil 4.36 Üçler sıbyan mektebi 173

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 5.1 Mekâtib-i Vakfiye cetveline göre mekteplerin durumu. 183
Çizelge 5.2 Semtlere göre sıbyan mekteplerin dağılımı 186
Çizelge 5.3 Mekteplerin öğrenci sayıları 188
Çizelge 5.4 Raporda adı geçen muallim ve personelin mekteplere göre dağılımı 190
Çizelge 5.5 Mekteplerin derslik sayısı ve yapım türüne göre dağılımı 192
Çizelge 5.6 Mekteplerin mahal listeleri 1 193
Çizelge 5.7 Mekteplerin mahal listeleri 2 194

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın ortaya çıkması sürecinde birçok kişinin katkıları olmuştur. Başta faydalandığım temel kaynak olan müfettiş raporuna dikkatimi çeken ve kullanmamı açık yüreklilikle destekleyen Tarihçi/Yazar Sayın Süleyman Zeki Bağlan'a teşekkür ederim. Çalışmanın bir düzen içerisinde yürütülmesinde yardımcı olan, değerli görüşlerinden faydalandığım danışmanım Sayın Doç. Dr. Berrin Alper'e içtenliği ve özverili tutumu sebebiyle müteşekkirim.

Lisansüstü eğitimim boyunca kişisel kütüphane ve arşivlerini kullanımıma açan, kıymetli birikimlerinden yararlandığım Ahmet Yılmaz ve İbrahim Hakkı Yiğit'e, ayrıca eğitimime devam etme imkanı sağlayan Tübitak Bilim İnsanı Destekleme Başkanlığı'na da teşekkür borçluyum. Son olarak, hayatım boyunca desteklerini gördüğüm aileme, ve bu çalışmanın yükünü benimle birlikte taşımış, Osmanlıca çeviri ve düzeltmeleri üstlenen sevgili eşim Pınar Yavuztürk Özyalvaç'a teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

Erken 20. yüzyıl İstanbul suriçi sıbyan mektepleri ile ilgili 1912-1914 tarihli bir müfettiş raporu temel alınarak yapılan bu çalışma beş bölümden oluşmaktadır.

1. Bölümde araştırmanın konusu ve kapsamı açıklanarak ilk öğretimin İslam öncesi kültürlerdeki tarihsel gelişimine ilişkin bilgiler verilmiştir.

2. Bölümde, Osmanlı Dönemi Sıbyan Mekteplerinin kuruluşu, mekteplerin üzerine inşa edildikleri toplumsal, idari ve ekonomik yapı hakkında bilgi verilmiş, bu kurumların yönetim kadroları, müfredatları, eğitim ve öğretimin metodları ile personel konularına değinilmiştir. Ayrıca Osmanlı dönemi eğitim sisteminde yaşanan değişim hareketleri, 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren dört dönemde ele alınarak, sıbyan mekteplerinin dönüşüm süreci incelenmiştir.

3. Bölümde, Sıbyan Mektepleri mimari ve şehircilik yönünden ele alınmıştır. Bir külliye içinde veya kent içinde dağılmış bağımsız birimler halinde bulunan mekteplerin eğitim yapıları olarak tasarım özellikleri incelenmiş, yapım ve malzeme bakımından nitelikleri araştırılmıştır. Ayrıca İstanbul'daki Osmanlı Dönemi Sıbyan Mekteplerinin belli başlı örneklerine yer verilmiş, mektep mimarisinde yaşanan değişim ve getirilen yeni yaklaşımlar ortaya konmaya çalışılmıştır.

4. Bölüm, söz konusu müfettiş raporunda yer alan İstanbul Sur içi Sıbyan Mekteplerinin tasnif edilmesi ile oluşturulmuş katalog çalışması olup, 113 adet sıbyan mektebinin mevkii, öğrenci adedi, vakıf türü, personel sayısı, derslik adedi gibi niteliklerine yer verilmiştir.

5. Bölüm sonuç ve değerlendirme kısmı olup, araştırmanın amacı doğrultusunda elde edilen veriler yorumlanmış, İstanbul Sur içindeki sıbyan mekteplerinin 1912-1914 yıllarındaki durumu çeşitli yönleri ile tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sıbyan Mektebi, İptidai Mektep, İstanbul Sur içi, Osmanlı Devleti Eğitim Sisteminde Yenileşme Hareketleri.

ABSTRACT

This study based on an inspector's report in 1912-1914, about early 20th century İstanbul – Suriçi district (primary) schools consists of 5 chapters.

In the first chapter, subject and content of the research is given and primary school's historical development in the pre-islamic cultures is mentioned.

In the second chapter, Ottoman Period district school's establishment and the social, the administrative and the economical structure of these institutions are given; their administration staff, curriculums, education methods and personnel issues were touched upon. Moreover, the changing movements in Ottoman education system in four periods since the first half of the 19th century and district school's change process were examined.

In the third chapter, district schools were scrutinized in with respect to architecture and city planning. The schools were either in complex buildings adjacent to mosques or scattered independently across the city whose design features were examined as education facilities and their construction and material characteristics were scrutinized. Besides that, the main examples of district schools in Istanbul were included, the change in school architecture and new approaches were introduced.

In the fourth chapter, this is a catalogue work classifying Istanbul Suriçi district schools included in the mentioned inspector's report; location, the number of students, the kind of charitable foundations, the number of personnels and classrooms were included.

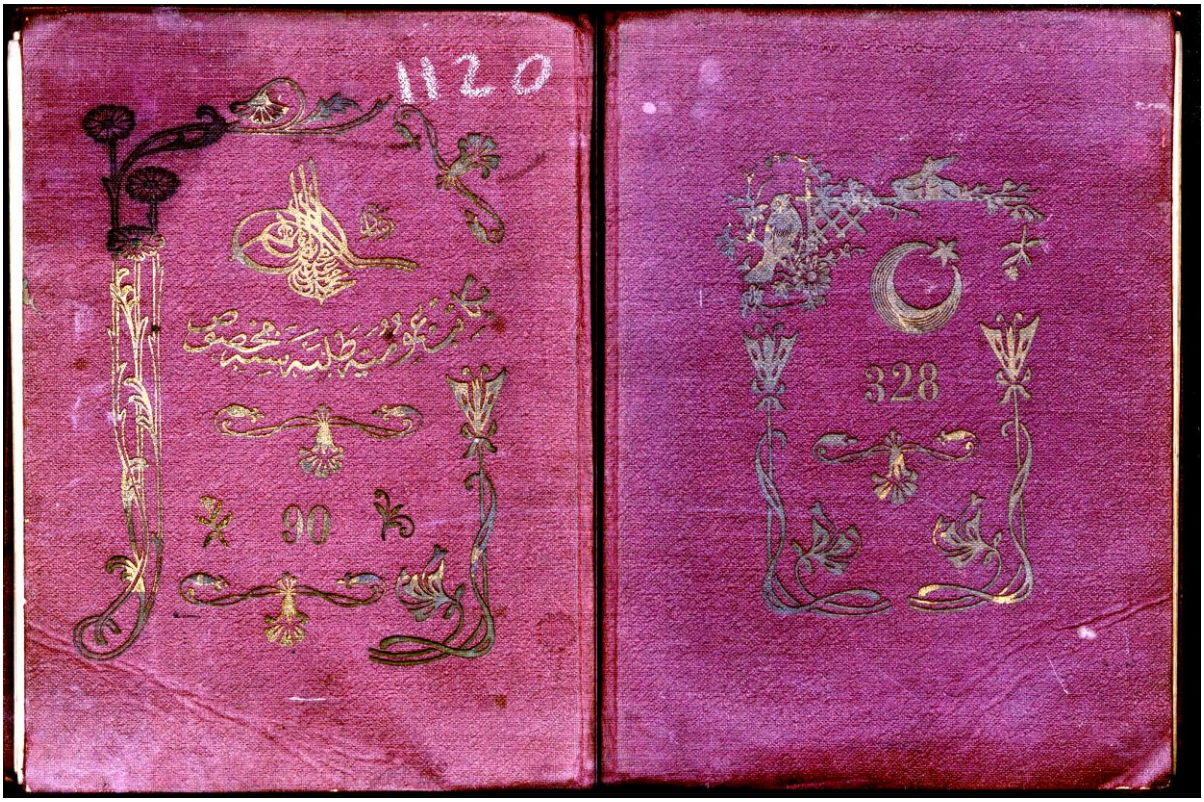
In the fifth chapter, this is the conclusion and evalution part; the data collected during the study were commented; the district school's situation in İstanbul Suriçi, was attempted to be determined in some aspects.

Key words: Sibyan mektebi (district school); Iptidai mekteb; Istanbul-Suriçi; Renovation movements in Ottoman Empire education system.

1. GİRİŞ

1.1 Çalışmanın Konusu, Amaç ve Kapsamı

Araştırmanın konusu, 1912-1914 yılları arasında Maarif Nezaretine bağlı bir müfettiş tarafından tutulmuş rapor* temel alınarak, o tarihte İstanbul Suriçi'nde bulunan mekteplerin durumlarının ortaya konmasıdır. Osmanlı Devleti'nin eğitim politikaları doğrultusunda eski usul ile eğitim veren sıbyan mekteplerinin yeni usule geçişlerinin sağlanması ve yeni usul ile eğitim veren Maarif Nezareti'ne bağlı iptidai mekteplerin eksik ve ihtiyaçlarının belirlenmesi amacıyla hazırlandığı anlaşılan raporda mekteplerin konumu, yapısal ve idari özelliklerinin belirtilmesi bu çalışmanın yapılmasını mümkün kılmaktadır.

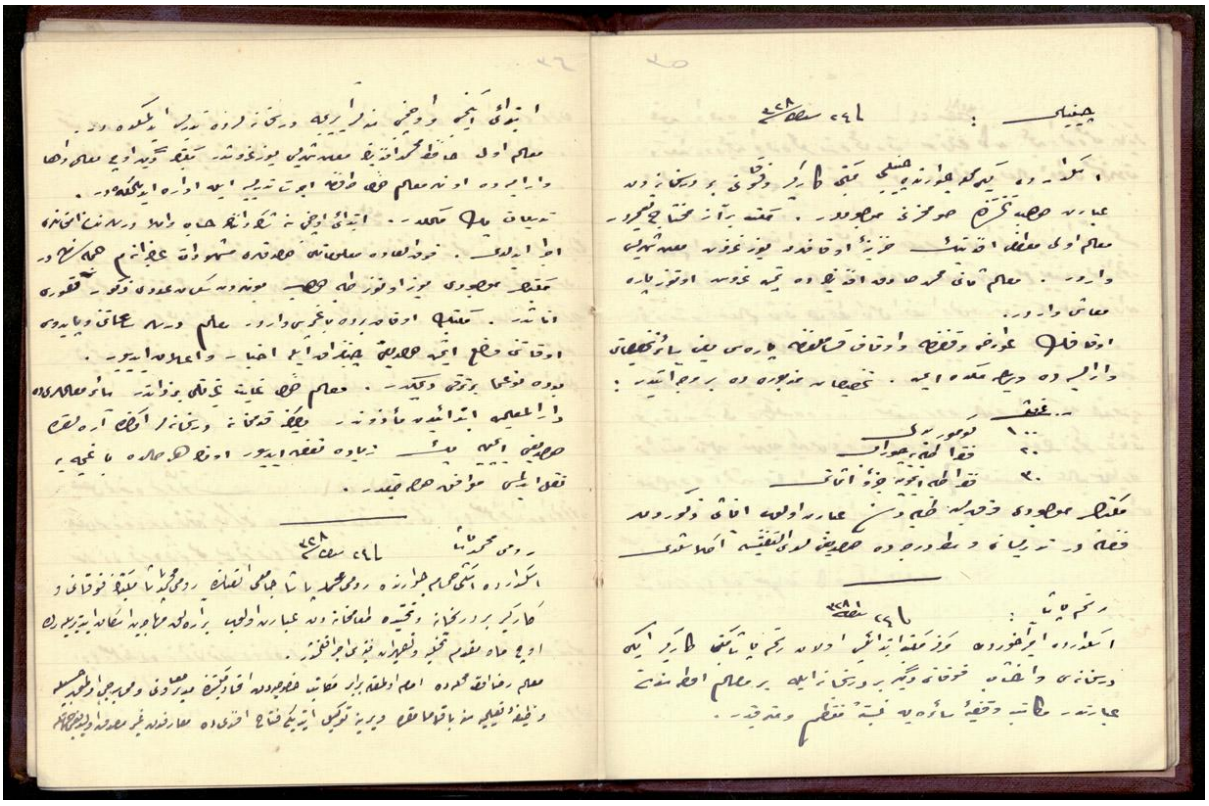
Şekil 1.1 Mekâtib-i Umûmiye Talebesine Mahsus adlı yazmanın ön ve arka kapağı.

Çalışmada öncelikli hedef, müfettiş raporundaki mekteplerden İstanbul Suriçi'nde bulunanların tespit edilmesi ve diğer araştırmalara kaynaklık edecek metnin doğru şekilde transkripti olmuştur. Bu sayede bu çalışmanın kapsamı dışında kalan Osmanlı Devleti eğitim

*Bu yazma Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyon'unda 1120 numarada bulunmaktadır. Eserin ismi "Mekâtib-i Umûmiye Talebesine Mahsus" olup 1912-14 yılı Suriçi, Eyüp, Galata, Boğaziçi, Üsküdar ve Kadıköy mekteplerini içermektedir.

tarihi ve sosyal tarih araştırmalarına katkı sağlanması amaçlanmıştır. Mimarlık tarihi açısından ise çalışmayı önemli kılan sebep, sıbyan mekteplerinin mimari özellikleri üzerine yapılmış çalışmaların azlığı, bununla birlikte günümüze ulaşan, sıbyan mektebi olarak inşa edildiği ya da kullanıldığı bilinen yapıların zamanla tahrip edilmesi veya tümüyle yok olma tehlikesi içinde olmasıdır.

Bu amaçlar doğrultusunda, sıbyan mekteplerinin ilköğretimin tarihsel gelişimi içinde nerede konumlandığı ve Osmanlı Devletinde mektepleri var eden toplumsal kurumların özellikleri üzerinde durulmuş, fiziksel çevreyi dönüştüren süreçlerin ortaya konmasına çalışılmıştır. Bu bilgiler ve rapordan elde edilen veriler ışığında imparatorluğun son döneminde İstanbul'da bulunan mekteplerin coğrafi dağılımları, öğrenci sayıları, vakıf türleri, yapısal özellikleri, ders müfredatları, öğretmen ve personel sayıları gibi konular hakkında ulaşılan bilgiler yorumlanmaya çalışılmıştır.

Şekil 1.2 Yazma sayfalarından bir örnek.

Müfettiş raporu yanında çalışmada faydalanılan diğer önemli bir kaynak Mekatib-i Vakfiye Cetveli isimli yazmadır. Turgut Kut özel arşivinde bulunan belge bitmemiş bir cetvelin taslak halidir ve 318 mektebin ismi, vakıf türü, adresi, konumu hakkında bilgi vermektedir. Binaların ne olarak kullanıldığı, kimin tarafından yıktırıldığı veya satıldığı gibi detayları içeren belge, içeriğinden anlaşıldığı kadarı ile 1923-1928 yılları arasında hazırlanmış

olmalıdır. Karşılaştırma yapabilmek için müfettiş raporu ile yakın tarihli bu belgede yer alan bilgilere de katalogda yer verilmiştir. Ayrıca tezin sonuç bölümünde iki kaynak birlikte değerlendirilmiştir.

Mekteplerin Suriçi'nde dağılımlarını göstermek için kullanılan harita, 20. Yüzyılda mekteplerin durumu hakkında bilgi verici diğer bir önemli kaynaktır. 1875 yılında yapıldığı sanılan taş baskı haritaların Behçet Ünsal tarafından 1/2000 ölçekli şehir planlarına aktarılması ve bazı tamamlamalar ile Ekrem Hakkı Ayverdi'nin 1958 yılında yayınladığı haritalarda bazı mektepler yerinde gösterilirken, bazı mekteplerin ise diğer belgelerde verilen bilgiler doğrultusunda yerlerinin tespiti yapılabilmiştir.

Ayrıca çalışma kapsamında Osmanlı devri sıbyan mekteplerinin mimari özellikleri dönemler halinde ele alınarak İstanbul'da bulunan önemli mekteplerin detaylı anlatımları verilmiş, Bursa'da inşa edilen en erken tarihli mektep yapısından 19.yüzyıl sonuna kadar mektep mimarisinde görülen değişimin gösterilmesi hedeflenmiştir.

1.2 İlköğretimin Tarih İçindeki Gelişimi

Yazının icadı ve geliştirilmesi Mezopotamya, daha da özele indirgenecek olursa Sümer okullarında başlamıştır. Üçüncü bin yılın sonuna doğru okullar gelişmiş bin yıl içinde de büyük ve önemli yazıcı okulları memleketin çeşitli yerlerine dağılmıştır. Asıl amacı meslek edindirmek olan Sümer okulları yazının merkezi olarak da tanımlanabilir. Bu okullarda o zamana kadar söylenmiş ancak yazıya geçmemiş edebi konular çalışılarak bunların kopyaları çıkarılmış, yenileri yazılmıştır. Okullarını bitiren öğrencilerin çoğu mabedlerde ve sarayda yazıcı olarak çalışmıştır. Sadece erkek öğrencilerin gittiği bu okulların başında bugünkü anlamda üstad denilebilecek "ummia" bulunur, yardımcı öğretmene "ağabey" denilirdi. Okulun, aralarındaki hiyerarşi bilinmese de, sınıftan sorumlu adam, Sümerceden sorumlu adam, sınıfın yoklamasından sorumlu adam, dayaktan sorumlu adam gibi çeşitli görevlileri vardı. Ders kitabı olan kil tabletlere kolay metinler kopya ettirilir, bunun yanı sıra öğrencilere aritmetik de gösterilirdi (Kramer, 1990: 1).

Eski Yunan'daki eğitim sisteminde ahlak ve beden eğitiminin ağırlık kazandığı, zihinsel eğitimin ise ikinci planda olduğu görülür. Çocuk, daha kendisine söyleneni anlamaya başladığı andan itibaren annesi-babası, süt annesi ve eğitmeni tarafından yetiştirilmeye çalışılırdı. Okul çağına gelindiğinde ise ebeveynler ve öğretmenler çocuklarının yazmayı öğrenmesinden ziyade, iyi davranışlar edinmesine dikkat ederdi. Yine de çocuğa tarihsel kahramanlara özenmesi amacıyla eskiden yaşamış kahramanların zaferlerini öven şiirler de

ezberlettirilirdi. Aristokratların erk sahibi olduğu Eski Atina'da öğretmenlik M.Ö. 5. yüzyıldan itibaren meslek halini almış, müzik, beden, şiir gibi çeşitli dersler özel öğretmenler tarafından verilmiştir (Dürüşken, 2001).

Hellenistik devirlerde ise devlet tarafından olduğu gibi şehir ve vakıflar tarafından da çok sayıda okul kurulmuştu. Erkek çocuklar için açılan okulların yanı sıra kız çocuklar için de okullar açılmıştı. Çoğunlukla şehirlerde kurulan okullarda temel eğitimi okuma, yazma, hesap, resim, müzik ve jimnastik öğretimi oluşturuyordu. Bunlardan müzik ve jimnastik eğitimin ikinci aşamasında yer almaktaydı (Chiera, 1964: 95). Roma'da ise eğitim, hem birey hem devlet için faydalı olacak şekilde düzenlenmiştir. İmparatorların okulları kendi hakimiyetlerinin altına alması isteğiyle M.Ö. 425'te bir imparatorluk kararnamesi çıkarılmış bu yolla okul açma hakkı yalnızca devletin yetkisine bırakılmış, özel okul kuruluşları yasaklanmıştır. Okullar, devletin büyümesine paralel olarak 3. yüzyıldan itibaren Yunan kültürü, edebiyatı ve eğitiminden etkilenmeye başlamış, bu etkilenme kanuni düzenlemeler ile engellenmeye çalışılmıştır (Aytaç, 1992: 60).

İslamiyet Dönemi

Osmanlı sıbyan mekteplerinin temelini İslamiyet döneminde kurulan mekteplerde bulabiliriz. Hz. Muhammed'in Medine'ye hicretinin hemen ardından namaz kılınması ve İslamî eğitim için Mescid'ün-Nebevi ismi ile bir cami inşa ettirilmişti. Üç bölümden oluşan bu caminin "Suffa" isimli kısmında bizzat Hz. Muhammed ders verdiği gibi, okuma yazma ve Kur'an-ı Kerim öğretmek üzere de muallimler görevlendirmişti. Medine'de kurulan bu eğitim ve öğretim merkezi daha sonra gelişen cami içi ve dışı eğitim kurumlarına bir örnek olmuştur. Suffa'daki eğitim programını Kur'an-ı Kerim dersleri ve bunların belirli bir ses ahengi ile söylenmesi oluşturuyordu (Hamidullah, 2003).

Suffa'da eğitim gören öğrencilerin sayısı kısa zamanda artınca Hz. Muhammed Medine'de yaklaşık dokuz mescidi yetişkinlerin ve çocukların eğitimi için kullanmış, böylece ilk okul yahut hazırlık okulları diyebileceğimiz birçok mektep kurulmuştur (Kazıcı, 1995). Özellikle çocuklara eğitim verilen mekteplere "küttab" adı verilmiştir. Bir çeşit sıbyan mektebi yahut anaokulu vazifesi gören küttablar İslam öncesinde de mevcuttu. Ancak okuma yazma Araplar'da çok az biliniyordu. İslamiyet'in ortaya çıkışından sonra kurulan yeni düzen halkı okuma-yazmaya teşvik etmişti. Küttabların programları Kur'an etrafında toplanmıştı. Okuma ve yazma metinleri Kur'an'dan seçiliyor, talebeler okuma-yazma öğrenimi ile birlikte Arap dili gramerini, peygamberlerin kıssalarını ve Hz.Muhammed'in hadislerini de öğreniyorlardı (Çelebi, 1998: 36).

Şekil 1.3 John Frederick Lewis'in Kahire'de Türk okulu adlı tablosu

İslam tarihinde bilinen ilk ders programı Hz. Ömer tarafından kaleme alınmıştır. Diğer şehirlerin sakinlerine de gönderilen bu program oldukça basit olup metni şu şekildedir: *"Çocuklarınıza yüzmeyi ve ata binmeyi öğretiniz. Onlara darb-ı meselleri ve güzel şiirleri rivayet ediniz."* Bir diğer programa göre de çocuklara yazı, aritmetik, yüzme, babalarına ve kendi çocuklarına karşı vazifeleri öğretilmekteydi. Çocukların eğitimini üstlenenleri Kur'an öğrenenler oluşturur, Kur'an-ı Kerim eğitimi ilk bilgilerinin mihveri olurdu. İlk okul derslerinde aritmetik, gramer ve biraz şiir görülse de zamanla Kur'an öğretimi diğerlerinin önüne geçmiş, sözü edilen derslerin süresi azaltılmıştır. Başlangıçta camilerin sükunet ve temizliğini bozması endişesiyle, buralarda ders verilmesi uygun görülmemişti. Buna rağmen küttabların özel yerlerde olduğu kadar cami veya ona bitişik yerlerde çalıştıkları da olmaktaydı. Örneğin Kahire'de, okullar umumi bir binanın üst kısmında ya da bir çeşmenin üstünde bulunur, benzer şekilde Fas'ta da sokak seviyesine nazaran daha yüksekte yer alırdı. Hatta Afrika göçebelerinde köyün ortasında kurulan, aynı zamanda cami işlevi gören bir çadır mektep olarak da kullanılırdı (Aksoy, 1968: 38).

Anadolu Selçuklu Devleti döneminde Anadolu'da; Konya, Sivas, Erzurum gibi büyük merkezlerde hükümdarların, hükümdar ailesi kadın ve erkeklerin, büyük devlet adamlarının ve zengin tacirlerin kurduğu vakıflar sayesinde camiler, mescitler, hastaneler, imaretler, tekkeler, medreseler ve sıbyan mektepleri yapılmıştır. Anadolu Selçuklu devri sıbyan

mekteplerinden günümüze ulaşan örnekler Selçuklu mimari geleneğini sürdürmüş ve kendinden sonra da Osmanlı mekteplerine bu üslubu aktarmıştır (Kılıç, 2002: 24).

Osmanlılar'da da sıbyan mektepleri, en ücra köşelere varıncaya kadar her yere yayılmıştı. 16. asırda Osmanlı Devleti'nde gezen ve her köyde mektebe rastlayan bir Fransız seyyahı ilk tahsilin Osmanlılar'da batı ülkeleriyle mukayese edilemeyecek kadar kapsamlı olduğunu dile getirmiştir (Ateş, 1982: 50). Bunlara cami ve mescitlerde yapılan eğitim ve öğretim faaliyetleri de ilave edildiğinde Osmanlılar'da yaygın bir ilk tahsil faaliyetinin tesis edilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

2. OSMANLI DEVRİ SIBYAN MEKTEPLERİ

2.1 Tanım

Kelime anlamı “yazı yazacak yer” olan mektep, “كتب” (yazmak) kökünden mekân ismi olarak türemiştir ve çoğulu “mekâtib”tir (Devellioğlu, 1962: 606). Ayrıca kelime “mektebe” şeklinde kütüphane için de kullanılmıştır. İslâm ülkelerinde, temel eğitimin verildiği yer (Pakalın, 1993f: 201) anlamına gelen mektebe Araplar “küttâb” demişlerdir.* Abbasîler devrinde de küttâb adıyla anılan mekteplere Karahanlılar veya Selçuklular’da "sıbyan mektebi" denilmiş ve Osmanlılar da bu ismi kullanmışlardır (Baltacı, 2004: 6).

Şekil 2.1 Tanzimat sonrası, İstanbul'da bir sıbyan mektebinde öğrenciler (Sakaoğlu, 2003)

Sıbyan kelimesi “sabi” kelimesinin çoğulu olup 3 yaşın üstündeki erkek çocuklar için kullanılmıştır (Sami, 1978: 817). Osmanlılar, Sıbyan Mektebi ismiyle nitelendirdiği birimleri zamanla "dârütta'lîm, dârülilm, muallimhâne, mahalle mektebi, taş mektep, mekteb-i

* Dil âlimi Müberred, küttâbın "öğrenim gören çocuklar" (sıbyan) mânasına geldiğini söyleyerek, öğretim yapılan yere bu adın verilmesini yanlış kabul etse de Hz. Peygamber devrinden beri okuma yazma ve Kur'an öğretilen okullara “küttâb” denilmiştir. Ayrıca İslâm dünyasında mektep kelimesinin "branş" (mekteb-i felsefe), "ekol" (mekteb-i meşşaiyyun), "tâlim" (mekteb-i İslâm), "büro" (mektebü'l-berîd), "ajans" (mektebü'l-enbâ) ve "ticarethane" manalarına geldiği de bilinmektedir (Bozkurt, 2004).

ibtidâiyye" gibi adlarla da anmışlardır. Bu mekteplerin hocalarına "muallim", yardımcılarına da "kalfa" (halife) denmiştir. XIX. yüzyıla gelindiğinde mektep kelimesi bütün eğitim ve öğretim kurumlarını içine alacak bir genişlik kazanmış, bugünkü "okul" kelimesi karşılığında neredeyse tüm eğitim kurumlarının isimlerinin başına getirilerek kullanılmış (örneğin mekteb-i tıbbiyye-i şahane), fakültelerin adında dahi yer almıştır.

2.2 Kuruluş, Mektepleri Hazırlayan İdari ve Mali Yapı

Osmanlı Devleti'nin çocuklara temel eğitimi vermek amacıyla inşa ettirdiği ilk mektep Bursa'da yapılmıştır. İstanbul'da ise ilk sıbyan mektebi Fâtih Sultan Mehmed tarafından kurulmuştur. "Dârüttalîm" ismiyle de anılan bu mektebin vakfiyesinde *ta'lîm-i kelâm-ı kadîm ve Kur'ân-ı azîm* okunması şart koşulmuştu II. Bayezid'ın da İstanbul'da inşa ettirdiği külliyesine ait vakfiyesinde sıbyan mektebinin programını tayin ettiğini görüyoruz. Buna göre; muallim ve halifenin çocuklara Kur'an okumayı ve bazı ilmihal bilgilerini öğretmesi şartı getiriliyordu (Baltacı, 2004: 7).

Osmanlı sıbyan mekteplerinin programları başlangıçtan 1924 yılına kadar çeşitli değişiklik ve gelişmeler göstermiştir. I.Mahmud'un vakfiyesinde (1740) mektep müfredatına güzel yazı gibi yeni dersler eklenmiş, I. Abdülhamid'in 1781 tarihli vakfiyesinde Arapça ve Farsça da programa dahil edilmiş, kitâbet (kâtiplik) derslerine yer verilmiştir. Ancak bu ve benzeri teşebbüsler umumi bir özellik kazanmamıştır (Günyol, 1950: 656).

Osmanlı devletinde saray, tabii olarak her türlü askeri, idari ve hukuki fonksiyonu bir araya getiren merkezi noktayı oluşturmuştur. Yönetim ve askerlik işlerinde çalıştırılacak her türlü memur burada yetiştirilirken sarayın dışında eğitim kurumu olarak yalnız sıbyan mektepleri ve medreseler faaliyet göstermiştir. Sıbyan mektepleri halk çocuklarının öğretimlerinin ilk basamağını teşkil ederken, medreseler öğretimin ikinci basamağını oluşturarak dini ve hukuki bilgiler verirdi. 1825 yılında askeri ve mülki mekteplerin açılışına dek durum bu şekilde devam etmiştir (Aksoy, 1968: 56).

Saray içinde, Şehzadegan mektebi*, Meşkhane ve Enderun bulunuyordu. Şehzadegan mektebi programı, aynen sıbyan mekteplerininki gibi idi. Enderun ise çeşitli kısımları ile, Osmanlı Devleti'nin en mühim mevkilerinin sahiplerini yetiştiriyordu. Kaptan-ı Deryalık, Sadrazamlık, Kazaskerlik, Seraskerlik, Valilik, Elçilik gibi en önemli mevkilerin sahipleri,

* Şehzadegân Mektebi, eski dönemlerde Topkapı Sarayı Darüssaade Ağasının Dairesindeki şehzadelerle sultan efendilerin özel öğretim gördüğü saray mektebinin bir bakıma devamı olarak Yıldız Sarayında bulunurdu (Sakaoğlu, 2008).

mimar, hattat, nakkaş gibi sanatkarlar, alimler ve şairler çoğunlukla saraydan yetişiyordu (Uzunçarşılı, 1988). Bu durum, sıbyan mekteplerine öğrencilerine mesleki açıdan eğitim vermek yada bu konuda yönlendirmek imkanı vermezken ders programını da tabii olarak basitleştirmekte idi. Aksoy'a (1968) göre Devlet kurumlarındaki çeşitli işlerde çalışacak kimseler sarayda yetiştiğine ve halk çocukları da babalarının mesleğinden başka bir yol seçmediklerine, bunu da küçük yaştan itibaren çıraklık yaparak öğrendiklerine göre sıbyan mekteplerinde herhangi bir formasyona yöneltecek bilgilerin verilmesine de lüzum yoktu ve sıbyan mekteplerini bitiren öğrencilerin önündeki tek seçenek medrese eğitimi idi.

Mektepleri genellikle halifeler, sultanlar, yüksek dereceli devlet memurları ile zenginler bina etmiş, öğrenim masrafları için vakıflar kurmuşlardır. Osmanlı toplumu içinde kendisine uygun bir gelişme sahası bulan vakıf sistemi, birçok kurumu etkilemiş ve şekillendirmiştir. Mektepleri ortaya çıkaran en önemli unsurlardan biri olan vakıf kurumu, özel kişilerin kendilerine ait servetlerini toplumun yararına bağışlamaları, ve bu amaçla kurumlar meydana getirdikleri hukuki sistemin adıdır. Böylece Osmanlı Devleti'nde pek çok alanda olduğu gibi eğitim hizmetleri de vakıf yoluyla fertler tarafından karşılanmıştır (Akyüz, 1994: 95).

Vâkıf, yani vakfı kuran kişi, vakfiye isimli bir belge düzenleyerek, kurmayı vaadettiği mektep, medrese gibi bir kurumun çalışmasına ilişkin şartları belirtirdi. Yine bu kurumun ömrünü sürdürmesi için gerekli mali kaynakları (dükkan, tarla vs.), vakfın düzeni ve yönetimi ile ilgili şartları, "mütevelli" ismi verilen vakıf yöneticisi ile onun görev ve haklarını da belgeye eklerdi. Vakfiye, kadı tarafından tasdik edildikten sonra hükümleri değiştirilmeden uygulanır, vakfın denetimini ise kadı ve müftüler ile merkezdeki evkaf (vakıflar) ile ilgili daire üstlenirdi. Osmanlı Devleti'nde eğitim alanındaki vakıflar iki kısma ayrılmakta olup bunlar sıbyan mektepleri, medreseler, darülkurra ve darülhadislerin oluşturduğu mektep eğitimi grubu ile, cami ve tekkelerin oluşturduğu, halkın talim ve terbiyesine yönelik kuruluşlardı. Sıbyan mekteplerinde ücret ve burslar dışında, hoca ve talebelere elbiseler verilir (yada bedeli ödenir), ilkbaharda yapacakları gezinin masrafları da vakıflar tarafından karşılanırdı. Bununla bereaber, her biri kendi vakfiyesine göre idare edilen sıbyan mekteplerinin ekonomik olarak ihtiyaçlarını karşılarken, eğitim yöntemi ve işleyişle alakalı kurallar da vakfın yapılışı ile tespit edilmiş oluyordu (Yediyıldız, 1986: 169).

2.3 Sıbyan Mekteplerinde Eğitim

Sıbyan mekteplerine dört ile altı yaş arasında başlanırdı. Anadolu'da çocuklar daha ziyade dört yaşında okula verilirken İstanbul'da beş-altı yaşlarında okula başlanırdı. Osmanlılar'da geleneksel olarak dört yıl dört ay dört gün veya beş yıl beş ay beş gün gibi kalıplaşmış

sürelerle belirlenen öğrenime başlama yaşına ulaşmış çocukların mektebe gitmeleri dolayısıyla düzenlenen törenlere "âmin alayı", "bed'-i besmele cemiyeti", "mektep cemiyeti", "dua cemiyeti" gibi adlar verilmiş, bu törenler sırasında okunan ilâhiler güfte mecmualarında "mektep ilâhisi" ismiyle kaydedilmiştir. Tören sonunda makamla okunan duaya da "mektep gülbangi" denilmiştir. (Uzun, 2004: 10)

Şekil 2.2 Franz Taschner, "Okul", Eski İstanbul'da saray ve halk hayatı isimli katalog içinde.

Âmin alayı töreni uğurlu sayılan pazartesi, perşembe veya kandil günlerine rast getirilir, o günün sabahı mahallenin bütün öğrencileri mektepte toplanır, ilâhi okuyacak öğrencilerle (ilâhi takımı) ilâhiler okunurken belirli yerlerinde yüksek sesle âmin diyecek olan diğer öğrenciler (âminciler) sıralanır, başlarına da ilâhici başı denen bir talebe geçerdi. Âmin alayı ilâhiler okuyarak mektepten okula yeni başlayacak çocuğun evine doğru yola çıkar, ilâhici başı bu sırada okunan ilâhileri ve alayı idare ederdi. Bu arada veliler ve mahalle sakinleri de alaya katılır, yol boyunca gittikçe artan kalabalık mektebe başlayacak olan çocuğun evinin önüne gelirdi.

Ailenin sosyal durumuna göre bir âlim, şeyh veya devlet adamı da törene davet edilirdi. Zengin aileler bazan diğer mekteplerin ilâhi takımlarını tutarlardı. Bu ilk törenin ardından yeni öğrenci erkek ise midilliye, kız ise faytona bindirilip ailesi de alaya katılarak tekrar yola

çıkılır ve yine ilâhiler okunup âminler çekilerek mektebe başlayacak bir diğer çocuğun evine gidilir, aynı tören orada da tekrarlanırdı. Ailenin durumu evde tören yapmaya müsait değilse öğrenci kapının önünde okunan ilâhiler ve dua ile mektebe uğurlanır, daha sonra ilk derste benzer bir tören yapılırdı. Bir tekke mensubunun, özellikle şeyh ailesinden bir çocuğun mektebe başlaması esnasında evlerde icra edilen törenler tekkede yapılır, alay tekkenin önünden geçerken dervişanın da katılmasıyla nevbeye çıkılarak* sancaklarla alay karşılanır, bu sırada mazhar, halîle, kudüm gibi sazlar eşliğinde nevbe vurulup ilâhiler okunurdu (Koçu, 1966).

Şekil 2.3 Batılı bir ressamın fırçasından âmin alayı (Sakaoğlu, 2003)

Ailenin durumu müsaitse, ilk dersini yapacak talebe için evde hazırlıklar yapılır, odalar öd ağacı ve buhurlar yakılarak havalandırılır, minderler ve seccadeler serili evin sofası yahut en büyük odası misafirler için düzenlenirdi. Davetliler selamlıkta ağalar, haremde kalfalar tarafından karşılanır kendilerine ayrılan odalara alınır, çubuk ve kahve ikram edilirdi. Mektep hocası en büyük odaya buyur edilir, odanın ortasında önünde rahle duran mindere oturur, mektebe başlayacak çocuk da karşısındaki seccade veya minder üstüne otururdu. Şayet

* Tekkelerin bir kısmında bayram ve kandil gecelerinde musiki aletlerinin toplu olarak çalınması anlamında kullanılan bir tabirdir. Resmi mızıka şekline "nevbet" denilmektedir (Pakalın, 1993e: 682).

gelenler arasında ulemadan yahut tarikat şeylerinden bir büyük varsa hoca minderini ona teklif eder, bu büyük tarafından çocuğa besmele çektirilirdi (Koçu, 1966: 789). Besmele çekmek önemli bir hususdu. Bundan önce ev ahalisinden kimse çocuğa cüz kitabından bir şey öğretmemeye dikkat eder, âmin alayını beklerdi. Hasan Ali Yücel (Yücel, 1990: 39) bu konudaki hatırasını şu şekilde anlatmaktadır:

"Elifba cüzüm, yaldızlı ve pek sevimli bir kitaptı. Alındığı günden ona gönül bağlamıştım. Evdekilere içindeki şekillerin ne olduğunu soruyordum. Fakat hiçbiri, sanki ağız birliği etmişler, bana birşey söylemiyorlardı. Söylemiyorlardı, çünkü ağzı hayırlı bir hocadan besmele demeden okumaya başlamak yövümlü değilmiş…"

Çocuk boynunda asılmış olan cüz kesesinden elifbasını çıkarıp hoca ile kendi arasındaki rahlenin üstüne koyar, ilk sayfasını açarak, hocanın vereceği işarete söyleyeceği söze dikkat ederdi. Bu arada pirinç, vakfon, gümüş hatta altın türleri de bulunan hilal[**] ile hocanın işaret ettiği harfleri takip ederdi. Hoca efendi besmele çekerek *"Ya Rabbi kolaylaştır, güçleştirme, ya Rabbi okumamı hayır ile bitir"* anlamına gelen duayı okurken her kelimeyi çocuğa tekrar ettirirdi. Çoğu zaman yalnızca *"elif"* harfi gösterilerek ders bitirilir; yine *"Ya Rabbi ilmimi, aklımı ve anlayışımı arttır"* mealindeki dua çocuğa tekrar söylettirilerek derse son verilirdi (Talu, 1952).

Bir başka adet ise çocuğun mürekkep yalamasıydı. Yine ilk ders sırasında hoca, önündeki çocuğun elini kalem olduğu halde tutarak bir harf yazdırır, yazdırdığı kağıdın üzerine toz şeker dökerek mürekkebi yalamasını isterdi. Mürekkep yalamış yazarlarımızdan Yahya Kemal Beyatlı hocasından aldığı ilk dersi şu şekilde nakletmektedir (Banarlı, 1960: 21):

"Beni önce büyük annem ihtiyar Adile Hanım'ın yanına götürdüler. Elini öptürdüler; büyük annem beni kucaklayarak elime bir altın verdi. Sonra annemin, teyzelerimin birer birer elini öptüm. Evin harem kısmında bu ayrılık işi bittikten sonra beni selamlığa çıkardılar. Aman yarabbi: Minderlerde çepeçevre, kimisi bağdaş kurmuş, kimisi diz çökmüş birçok insan ortasında kaldım. Bana bakarak, 'maşallah maşallah' diyerek iltifat ediyorlardı. Babam kolumdan tutarak Hoca Sabri Efendi'nin önünde diz çöktürdü. Önünde bir rahle, rahlenin üzerinde de yeşil bir kağıt, yontulmuş kamış kalemler, bir de hokka vardı. Sabri Efendi elime kalemi verdi, elimi tuttu, yeşil kağıdın üzerine benim elimle yamrı yumru bir kelime yazdı. O kelimeyi güya ben yazmışım gibi 'aferin.. aferin' diyordu. Kelime yazıldıktan sonra toz şeker dolu bir tabak getirdiler, toz şekeri yazılan kelimenin üzerine döktü, Haydi göreyim

[**] Eskiden mekteplerde okumaya başlayan çocukların harfleri göstermesi için kullandıkları ucu sivri uzunca ibre (Pakalın, 1993c: 830).

mürekkebi yala dedi. Kağıdı yaladım. Etraftaki davetliler alkışladılar.' Maşallah.. Maşallah.. Kırk bir kere maşallah' diyorlardı."

Ders bitince çocuk önce hocasının daha sonra odada bulunan babası, akrabaları ve davetlilerin elini öper, bu sırada talebe hafızlar tarafından birer parça Kur'an okunur, sonunda hoca efendi yahut büyüklerden biri dua ederdi. Duanın ardından sofraların başına geçilerek yemek yenir bazen de yalnız lokma ikram edilirdi. Yemek faslından sonra da çocuklara ikişer, üçer kuruş dağıtılır, hoca efendi ile kalfaya da hanenin durumuna göre paradan başka cüppelik, çuha yahut mintanlık kumaş hediye edilirdi. Okula başlayan çocuk bir tarikat şeyhi ailesinden ise o zaman amin alayına tarikatın sancağı ile dervişleri de katılır, ilahiler arasında kudümler, halileler, mazharlar çalınır, zikirler çekilir ve tarikat ayini yapılırdı (Öcal, 1991: 63).

Amin alayı eve değil de mektebe gittiği takdirde kimi zaman mektep kapısında kurban kesilir, çocuk içeriye ilk adımını o kurbanın kanına basarak atardı. Mektepte kız ve erkek çocuklar birlikte okuyorsa, alaya iştirak etmeyen kızlar bayramlık elbiseleriyle önceden gelmiş, yerlerine oturmuş bulunurlardı. Kafile içeriye girer girmez, hoca efendi gelenleri sınıf kapısından karşılar, herkese yer gösterir, iltifat ederdi. Alaya iştirak edenler yerlerine geçtikten sonra kalfa ile bekçi minderi yere, rahleyi çocuğun önüne koyar, hoca efendi de kendi postuna otururdu. Çocuk kesesinden çıkardığı elifbasını hocaya uzatır yukarıda bahsi geçen merasim tekrarlanırdı (Talu, 1952). İlk ders bittikten sonra kapının dışında ikişerli sıra halinde duran çocuklara, yeni mektebe başlayan çocuğun babası tarafından kuruşlar bırakılır, hoca efendi ile diğer görevlilere paranın yanı sıra hediyeler verilirdi. Yine adet olduğu üzere mektebe getirilen lokmalar öğrencilere dağıtılırdı.

Mekteplerde çocuklar tabanı hasır veya kilim döşemeli sınıflarda kendi evlerinden getirdikleri minderlerine diz çökerek oturur, önlerinde ise uzun rahleler bulunurdu. Hocanın rahle ve şiltesi ise genellikle bir sedirin üstünde ve ölçeği itibariyle daha gösterişli idi ve muhakkak bir yanında "falaka" diğer yanında uzun bir "deynek" bulunurdu (Rasim, 1982). Ayrıca öğrencilerin dershaneden çıkışlarının kontrol edilmesini sağlayan "geldi-gitti tahtası" da hocanın görülebileceği bir yerde asılı olurdu. Bazı karma düzen mekteplerde kız ve erkek talebelerin birlikte oturdukları söylense de esas olan ayrı yerlerde oturmaları idi.

Mekteplerin ders programı şehir, kasaba, köylere göre farklılıklar gösterdiği gibi vakfiye şartlarına, dönemlere ve hocalara göre de değişebilmekteydi. Yine de namaz sureleri, duaları düzgün okunacak derecede Kur'an-ı Kerim okuma ve tecvid bilgisi, ilmihal öğretimi, namazın kılınışı gibi dini bilgilerin yanı sıra tekbir, salavat, ilahi gibi dini musiki eğitimi verilir, kısacası ders programının esasını Kur'an-ı Kerim teşkil ederdi (Kara-Birinci, 2005: 12).

Sultan II. Bayezıd'ın (1481-1512) vakfiyesinde yer alan aşağıdaki ifadeler, erken dönemlerde bir sıbyan mektebi ders programının çerçevesini göstermesi bakımından önemlidir:

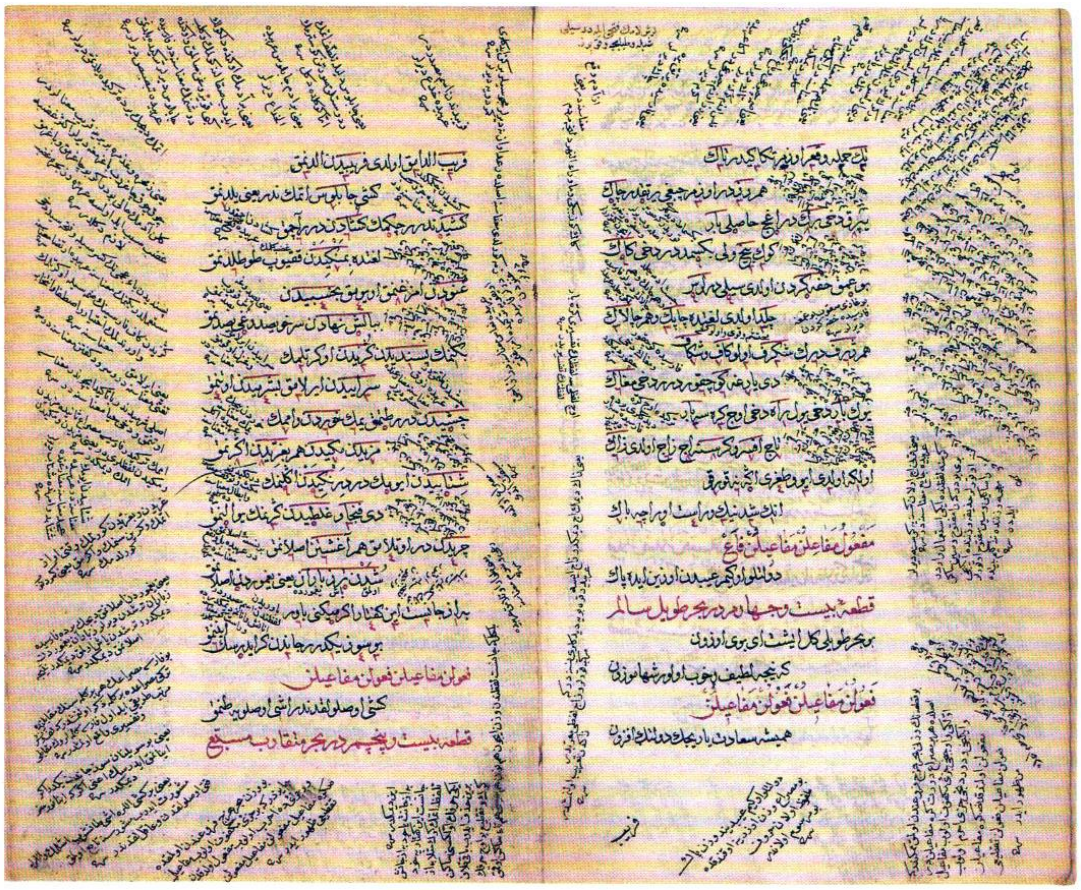
"*Ve bir sâlih hafız-ı Kelâmullah ve namazın erkânın ve şerâitin bilir ve sıbyan talimine münasip ve kâdir kimesne Mualimhane'de eytâmdan (yetimlerden) ve sıbyan-ı fukaradan otuz nefer oğlancıklara yevm-i Cumadan gayrı günlerde Mushaf-ı kerime baka, Kur'an metni okuta ve kemâ-yenbağî (gerektiği gibi) öğrete ve bildire ve mazilerin ve geçmiş derslerin dinleye. Ve namaza müteallik nesneleri okuta ve bildire. Ve tedibe (terbiyeye) muhtaç olanları tedib-i şer'î ile tedip eyleye. Ve hizmetinde dahi cidd ü sa'y eyleye. Ve destur vericek (derslerin bitiminde) vâkıfın ruhiyçün ve kabul-i tilavet-i eytâm (yetimlerin okudukları duanın kabulü) için dua ettire. Ve bir salih kimesne anda halife (kalfa) ola, sıbyan okutmakta ve bildirmekte, mazilerin dinlemekte ve tedipte muallime dâim muavenet eyleye*." (Pakalın, 1993f: 202).

Sıbyan mekteplerinde eğitim süresi belli bir zaman dilimi ile sınırlandırılmamıştı. 1846 yılı (bu yıldan itibaren 4 yıl olacaktır) öncesinde eğitim süresi öğrencinin zeka, çalışkanlık ve okuması gereken kitapların bitirilmesi ile paralellik gösteriyordu (Baltacı, 2004). Sıbyan mekteplerinde bugün olduğu gibi devlet tarafından belirlenmiş bir ders programı da yoktu. Mektepler sabah erkenden açılır, ikindiye kadar devam ederdi. Tenefüs yoktu. Tek ders arası öğle ezanında verilirdi. Bu müddet zarfında yemek yenir, namaz kılınırdı. Tenefüse ihtiyaç duyulmamasının nedeni derslerde çocuklarla özel olarak tek tek ilgilenilmesi idi. Öğrenciler yılın herhangi bir gününde okula başladıklarından farklı düzeydeki talebeler aynı dershane içinde bulunur, hoca bir kısım talebe ile meşgul olurken diğerleri serbest kalırdı. Ses yapmamak kaydı ile isteyen dersini çalışır, dileyen yazı yazar, arzu eden de hiçbir şey yapmadan otururdu, kimse de boş oturmasına karışmazdı (Pakalın, 1993f: 202).

Mekteplerde derse "Elifba" ile başlanırdı.[*] Halk arasında "Supara" da denilen elifba cüzü tamamlanınca çocuk "Amme", "Tebareke" gibi cüzlere geçerdi. Cüzleri okurken İnşirah

[*] Hoca efendi "hece"den başlayarak, bir çeşit alfabe kitabı olan elifba'daki harfleri öğretmeye çalışırdı. A yerine geçen Elif'in üstüne bir kısa çizgi konulduğu zaman "E" okunur, bu çizgi alta konulduğu zaman "İ" okunurdu. Yalnız üste konana "üstün", alta konana "esre" denirdi. Mesela Elif Üstün "E", Elif esre "İ" olurdu. Kimi muallimler hece tekerlemeleri ile okumayı öğretmeye çalışırken kimisi de harflerin şekillerini tarif eden tekerlemeler öğretirdi: "Elif" oklava gibi, "Be" çanak gibi, "Te" ona benzer, "Se" ona benzer, "Cim" ona benzer, "Ha" ona benzer, "Hı" ona benzer, "Dal"ın beli büklüm, "Zel" ona benzer, "Rı" çevgenli, "Ze" ona benzer, "Sin" üç dişli, "Şın" ona benzer, "Sat" tava dudaklı, "Dat" ona benzer, "Tı" bacaklı, "Zı" ona benzer, "Ayın" ağzı açık, "Gayın" ona benzer… Çocuklara noktalı noktasız harfler de şöyle ezberletilirdi: "Elif'de yok, "Be" altında bir nokta, "Te" üstünde iki nokta, "Se" üstünde üç nokta, "Cim" karnında bir, "Çim" karnında üç nokta, "Ha"da yok, "Hı" üstünde bir nokta… (Koçu, 1966)

suresine gelen çocuk “fergaba çıkmış” olurdu. Şöyle ki; çocuk o gün hocasının karşısında sureyi okurken, kalfa elinde işlemeli cüz kesesi olduğu halde çocuğun arkasında gizlenir, çocuk surenin sonuna gelip fergab kelimesini okuyunca, çocuğun başındaki fesini kapan kalfa elindeki cüz kesesini boynuna geçirirdi. Çocuk bu halde hocasının elini öper ve mektebin büyük kalfalarının da elini öptükten sonra kalfa ile beraber evine giderek büyüklerine bu sevinçli haberi verir ve onların da ellerini öperdi. Ailenin babası da maddi durumuna göre kalfaya ve hocaya hediyeler verirdi (Pakalın, 1993e).

Şekil 2.4 Mekteplerde farisî öğrenen talebelerin okuduğu Mevlevi İbrahim Dedenin Şahidî Lugatı

İlk eğitimini sıbyan mektebinde alan Halit Ziya Uşaklıgil, fergaba çıkışını *Kırk Yıl* isimli eserinde şöyle anlatmaktadır:

“Yeşil sarıklı, sallana sallana derslerini ezberleyen çocukların en uzağına kadar uzanabilen bir sopa ile, kürsüsünün başından ayrılmayan bir hocamız, oradan oraya koşup her tarafa yetişen, karalamaları yoklayan, rengârenk yaz-sil kağıtlarını mühürleyen, çocuklar derslerini ezberlemezler de işi oyuna çeviririlerse kulaklarını çeken şişman bir kalfamız vardı. Burada Kur’an okurduk, başka bir şey okutturulduğuna vâkıf değilim. Elifbâyı hemen öğrenmiş

olacağım ki Amme ve Tebâreke cüzlerine atladım. Çoktan fergab diye arkamdan bir çocuk fesimi bile kapmıştı." (Uşaklıgil, 2008: 67).

Çocuğa cüzler öğretilirken bir yandan da amin alaylarında söylemesi için ilahi meşk ettirilirdi. Çocuğun Kur'an okumaya başlaması "Mushaf'a çıkmak" ismiyle nitelendirilir, bundan itibaren bir iki kere hatim indirir, ardından hafızlık için çalışırdı. Ancak bunu da çoğu kere imam ve müezzin çocukları başarabilirdi. Yine de ender olmakla beraber fevkalade zekaya sahip olan, bir kaleme intisap ederek ilim tahsil etmeye gayret eden çocuklar da olurdu. Hafızlıkla beraber sıbyan mektebinin vereceği okuma dersleri aşağı yukarı tamamlanmış, medrese öncesi ilk eğitimin büyük bir kısmı bitirilmiş olurdu (Kara ve Birinci, 2005).

Arapça dersleri öğrenmek isteyen olursa, bu kişiler cami derslerine sevkedilirdi (Ali Rıza Bey, 2007: 18). Yazı konusunda da, Osmanlıcadaki farklı yazı türlerinin her biri için ayrı hocaya ihtiyaç duyulurdu. Rik'a, sülüs, divani, divani kırması, siyakat gibi yazı türlerinden birisini öğrenmek için çocuğun ya evde ders alması yahut yazı öğretmeninin evine gitmesi gerekirdi. Çünkü sıbyan mektebi hocası bu yazı çeşitlerine vâkıf değildi.

Okuma yazmanın dışında kimi vakfiyelerde meşk dersi ile hâce-i meşk özellikle ayrı olarak belirtilmiştir. Şiir halinde telif edilen ve Arapça-Türkçe, Farsça-Türkçe küçük bir sözlük muhtevasında olan *Sübha-i Sıbyan* kitabı da bazı mahalle mekteplerinde bazen şifahi bazen de okuyarak öğrenilir ve ezberlenirdi. Yaygınlık derecesi tam olarak tespit edilememekle beraber bazı vakfiyeler mahalle mekteplerinde Arapça sarf-nahiv dersleri ile Farsça öğretilmesini de şart koşmuştur. Osmanlıca dilbilgisinin aktarıldığı sarf dersinde dilin çekim şekilleri, yapımı ve kullanımı konuları üzerinde durulmaktaydı. Bu dersin nahiv bölümünde ise kelimelerin birbirine bağlanmasıyla oluşturulan söz ve cümlelere yer verilmekteydi.

Sıbyan mekteplerinde parasız okutulan çocuklar, ücret ödemeden yer içer ve gündelik alırlardı. Ayrıca kendilerine elbise verilir ve senede bir defa da çevrelerini tanımaları, dinlenmeleri için geziler tertiplenirdi (Ergin, 1977: 88).

Padişah mektepleri genellikle imaretler yanında inşa edildiği için talebeler buradan rahatça yemeklerini yerlerdi. Nitekim II.Bayezid'in vakfiyesinde *".. her iki nevbet (sabah ve akşam) fukara için pişen taamdan, eytamdan ve evla-ı fukaradan mektepte hazır olanlara adet üzere her ikisine birer aş verirler, eti ve ekmeği ile.."* denmektedir. Bu imkanın olmadığı mekteplerde ise öğrencilere yemek parası veya gündelik tabir edilen bir miktarın verildiği bilinmektedir.

Vakfiyelerde belirtilmiş olsun yahut olmasın tüm mektepler, özellikle ilkbahar aylarında gezintiye giderdi. Tercih edilen mesire yerleri Veli Efendi Çayırı, Beykoz Çayırı, Kağıthâne Mesiresi, Çoban Çeşmesi Mesiresi, Silahtar Ağa Çeşmesi Çayırı, Göksu Çayırı, Baltalimanı Çayırı gibi yerlerdi. Bazen de hoca geziye gidilecek günü önceden haber vererek varlıklı olan ailelerden hazırlık için para toplardı. Yine mahallenin ileri gelenleri tarafından malzemeler alınır, önceden mesire yerine gönderilirdi. Evlerde de tatlılar, tuzlular bu gün için hazırlanırdı. Tüm gün eğlenen çocuklar akşama kadar yorulduklarından ertesi gün okul tatil edilirdi. Hocalar da bu durumu günü göz önünde tutarak gezileri perşembe gününe denk getirmeye çalışırdı.

Öğrencilerin tatil günleri perşembe öğleden sonra başlar cumartesiye kadar devam ederdi. Kandillerde ve bayramlarda da mektep tatil olurdu (Beyatlı, 197: 26). Amin alayının yapıldığı gün de bir nevi tatildi. Önceden haberli olan öğrenciler cüzlerini yanlarına almadan, okula gelirler ve aminden sonra serbest kalırlardı. Çocuklar tatil günlerinin yanı sıra Ramazan ayını da çok sever, bir an önce gelmesini beklerlerdi. Çünkü mektepler bu ayda hafifler, mektepten her gün yarım saat erken çıkılırdı. Bir başka tatil günü ise imam olan hocaların defin günleriydi. O gün ders görülmediğinden, gün tam bir eğlence içinde geçerdi.

2.4 Personel

Sıbyan mekteplerinin yönetimi ile ilgili kadro, mekteplerin bina yapım ve onarım giderleri, öğretmen ücretleri, öğrencilerin çeşitli masraflarının karşılanması için çalışırdı. Mütevelli idari kadroda en yetkili görevli idi. Bu şahıslar doğrudan vâkıf tarafından yahut onun tespit ettiği şartlara göre tayin edilirdi (Yıldız, 1986: 13). Genel anlamda vakfın yönetiminden birinci derecede sorumlu olan mütevelli, mektebin bağlı bulunduğu vakıfta yaşanabilecek her türlü idari problemi çözmekle yükümlüydü. Muhasebe kayıtlarının kontrolü, vakıf çalışanlarının sıkıntılarının çözümü gibi pek çok konu ile ilgilenirdi. Görevini yerine getiremeyen yahut ihmali görülen mütevelliler ise vazifelerinden uzaklaştırılırdı (Hızlı, 1999a).

İdari kadroda yer alan diğer görevliler nâzır, kâtip, câbi ve vekilharçtı. Nâzır, vakfa dair herhangi bir tasarruf yetkisi bulunmasa da, mütevellilerin vakıf şartlarına uyup uymadıklarını ve vakfa zararı dokunacak tutumlarda bulunup bulunmadıklarını teftiş ederdi. Atamalarda mütevelliden istenen özellikler nazırlarda da aranmaktaydı. Vakıf ve mektebi ilgilendiren bütün yazışmaları yapmak, vakfa giren-çıkan erzak veya eşyayı özel defterlere kaydetmek kâtibin göreviydi. Câbi, vakıf gelirlerinin tahsili ve kontrolünü üstlenirken vekilharç da vakfa alınacak eşya ve malzemeden sorumluydu (Hızlı, 1999a: 64).

Osmanlı sıbyan mekteplerinin hocaları çoğunlukla medrese mezunuydu. Örneğin daha Fatih zamanında mekteplere öğretmen olacaklar için Sahn-ı Seman ve Eyüp medreselerinde ayrı dersler konulmuştu. Ancak daha sonraları bu dersler ihmal edilmiş, medrese mezunu olan herkes hoca olabilmiştir (Baltacı, 1999: 246). Yine de hocaların seçilmesinde, şehrin ileri gelenleriyle birlikte kadı'nın rolü de büyüktü. Sıbyan mektebine hoca olarak seçilen kişinin ismi, kadı'nın arzı ile padişaha sunulur, padişah onaylar ve berat verirse atama işlemi kesinleşmiş olurdu (Çadırcı, 1997: 96).

Kız mekteplerinde ise medrese mezunu olmadıkları halde *Subha-i Sıbyan* ve *Tuhfe-i Vehbi* gibi risaleleri okumuş yaşlı kadınların muallimelik yaptıkları bilinmektedir. 1868 yılında her medrese mezununun muallim olmasını engellemek amacıyla sıbyan mektepleri muallimliği için Darulmuallimin-i Sıbyan isimli özel bir öğretmen okulu açılmıştır. 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nde de ancak bu okul mezunlarının sıbyan mekteplerine hoca olabilecekleri esası getirilmiştir (Baltacı, 1999: 246).

Mektep hocalarının itibarı yalnız çocuklar nazarında değil halk arasında da oldukça yüksekti. Mahallenin ahlâklı, şeref ve haysiyet sahibi simaları arasından seçilen hoca kendisini küçük düşürecek yerlere gitmez, avam arasına girip oturmaz, mahalle dedikodularına karışmazdı. Avamın içinde oturmayı uygun görmeyen hocalardan Mehmed b. Receb Dai Efendi, *Nevhatü'l-Uşşak* isimli eserinde bu durumu şu şekilde dile getirmektedir (Mehmed Receb Dai, 1261: 16) :

"Dolardî mektebîmin îçi sıbyân
Ederdim onlarâ tâ'lîm-i Kur'ân
Olup beş vaktde mihrâbâ mülâzim
Bu mâ'nâlardı ancak, bâna lâzim
Değildim halkın ağ-û kaaresinde
Oturmazdım avâmın âresinde."

Hocaların ilmî ve ahlakî seviyesinin dikkate alınması konusunda Süleymaniye Vakfiyesi de önemli bir örnektir (Kürkçüoğlu, 1962: 31):

"Ahadis-i Nebeviyye ve Ahbar-i Mustafeviyye nakl olunmak içün bina olunan Darü'l-hadis'de bir alim ü amil ve fazıl ü kamil, tefsir-i Kur'an-i fasihe kadir ve nakl-i ahadis-i sahihade mahir, mesabih-i pür tab gibi fezayil-i zahir.."

Sıbyan mekteplerinde bir diğer personel kalfalardı. Hocanın yardımcısı konumunda bulunan kalfalar bir kaç hatim indirmiş kabiliyetli öğrenciler arasından seçilirdi. Bir sınıfta birden

fazla kalfa bulunabilirdi. Bunlar öğrencilerin dersleri ile ilgilenir, ödevlerini ezberlemelerinde yardımcı olurdu. Hoca dersten çıksa da ders bozulmaz, kalfa sınıfta derse devam ederdi (Gelişli, 2002: 39).

Tek bir birimden oluşan sıbyan mekteplerinin gelişmiş bir personel sayısı yoktu. Genellikle mektepte bir hoca (muallim), gelirine göre değişmekle beraber birer kalfa ve bevvab (hademe) bulunurdu (Pakalın, 1993a: 212). Bevvab sabahları okulu açar, etrafın temizliği ile ilgilenir, su temin eder, bahçenin bakımını üstlenir, çocukları her sabah tek tek evlerinden alırdı (Kara ve Birinci, 2005: 11). Öğleden sonra çocuklar için tatil arası verildiğinden, yemeklerini evden getirenler karınlarını doyurur, evleri yakın olanları bevvab evlerine bırakır, tatil bitiminde yeniden okula götürürdü. Daima çocukların refakatinde bulunan bevvab ders çıkışında da onlarla ilgilenir, hemen dağılmayan talebeleri tabur halinde mektepten çıkararak tek tek evlerine bırakırdı.

Osmanlı Devleti'nin son yüzyılında siyasi ve iktisadi alanlarda görülen zayıflamalar eğitim alanında da hissedilmeye başlanmıştır. Sıbyan mekteplerindeki eğitimin yetersizliğini hocalara bağlayan Balıkhane Nazırı Ali Rıza Bey, mektebi imamla beraber Kur'an-ı Kerimi ezberlemiş, hafız olmuş öğretmenlerin idare ettiğini, hafız olmayan öğretmenlerin de babalarından kendilerine geçen öğretmenliği başlarına sarık sarmak suretiyle yaptıklarını dile getirmektedir (Balıkhane Nazırı Ali Rıza Bey, t.y.: 15).

Hocaların 19. yüzyılda eğitim verdikleri mekteplerde yeterli olamayışlarının bir sebebi de geçim kaygısıydı. Muallimlerin ücretlerinin de dahil olduğu sıbyan mekteplerinin giderleri için hazinede ayrılan bir ödenek bulunmamaktaydı. İhtiyaçlar mektebin bağlı olduğu vakıf ve hayırseverler tarafından karşılanır, hocalara da talebelerin velileri, durumuna göre aylık birer kuruştan on iki kuruşa kadar ücret verirdi. Hocaların bundan başka düzenli bir geliri yoktu (Atuf, 1930: 99).

Son dönemlerde eğitim kalitesinin oldukça düştüğünü gözler önüne sermeye çalışan Balıkhane Nazırı Ali Rıza Bey, kalfaların olumsuz davranışları hakkında da şunları aktarmaktadır (Balıkhane Nazırı Ali Rıza Bey, t.y.: 1):

"Sıbyan Okullarının Kalfa adı verilen iki de öğretmen yardımcısı vardı. Bu kalfalar da geçindirilmek için kayırılmış cahil kimselerdi. Bunlar zengin çocuklarına yüz vermkle yüzsüz, fakir çocuklarını da hırpalayarak hakaretler ederek arsız ederlerdi. Kalfalar hafta başı olan Cumartesi günleri haftalıklarını almaktan başka bir şey düşünmezlerdi. Haftalıklarını getirmemiş çocukları sıkıştırırlar, bu yüzden başları ağrıyan ana baba be yapıp yaparak

kalfaların haftalıklarını temin ederlerdi. Çocuklar okusa da olurdu okumasa da.. Okula gidiyordu ya bu yeterdi. Hoca ve kalfalar çocukların dersleri ile fazla da ilgilenmezlerdi.. Yalnız her çocuk okula getirildiği gün ana ve babası öğretmen hocaya: "Eti senin kemiği benim" dediği için yaramazlık yapan çocuk hemen falakaya yatırılırdı."

Osmanlı Devleti 19. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren sıbyan mekteplerinin sorunları üzerinde durmaya başlamış, 1838 yılında yayınlanan bir layiha ile genel durumları, bilgi dereceleri teftiş edilen, ve bu konuda yetersiz olan hocaların görevlerine son verileceği bildirilmiştir. Sultan II. Mahmud (1808-1839) döneminde ise hocalara medrese teşkilatında özel bir eğitim verilmiştir. 15 Kasım 1868 yılında İstanbul'daki iptidai mekteplere hoca yetiştirmek amacıyla Darulmuallimin-i Sıbyan isimli bir okul açılmış[*], cami derslerini izleyenlerden ve medreselilerden sınavla alınan öğrencilere de bir sene süreyle mesleki eğitim verilmeye başlanmıştır. Hocaların gelirleri konusunda ise 1847 yılında bir iyileştirme yoluna gidilmiş, yayımlanan talimatname ile hocaların artık belirli bir sistemle okul gelirlerinden veya devletten maaş alan memurlar olacakları belirtilmiştir (Sakaoğlu, 1994c: 568).

2.5 İlköğretimi Düzenleme Çalışmaları

Osmanlı Devleti'nde eğitim ve öğretim alanında yapılan ıslahat hareketleri askeri kurumlarda başlamıştı. Osmanlı devlet adamları Avrupa'nın üstünlüğünü uzun yıllar askeri alanda aramışlar ve yapılan ıslahat hareketlerinde bu yöne ağırlık vermişlerdir. Bu yüzden de askeri eğitim kurumları dışındaki eğitim-öğretim kurumlarına dokunulmamış ve bunlar kendi haline bırakılmışlardır. Çocukların gelişiminde ilk basamağı oluşturan ve önemli bir rol üstlenen sıbyan mektepleri de ilk defa II. Mahmud döneminde ele alınmış, ancak müfredatları yeniden düzenlenen mekteplerde istenen değişiklik 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra gerçekleşebilmiştir. Bu dönemden Cumhuriyet'in ilanına kadar eğitim sistemi ve kurumlarının modernleştirilmesi amacıyla ıslahat teşebbüslerine devam edilmiştir.

2.5.1 İlköğretimde Yenileşme Hareketleri ve Mekteplerin Devlet Yönetimine Alınması

İlk kez Sultan II. Mahmud döneminde 1824 tarihli bir fermanda sıbyan mekteplerine yer verilmiş, bu fermanla erkek çocuklarının ergenlik yaşına gelmeden işe gitmeleri yasaklanarak, sıbyan mekteplerine devam mecburiyeti getirilmişti. Yine fermanda çocukların güzelce okuyup Kur'an-ı Kerim'i talim etmeleri, akabinde her bir çocuğun kabiliyetine göre tecvid ve ilmihal gibi risaleleri ve İslam'ın şartlarını öğrenmesi isteniyordu (Çadırcı, 1997: 96).

[*] Beyazıt'ta açılan bu okulun yerinde bugün İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi bulunmaktadır.

Bununla birlikte, 1824 tarihli fermandan bu hükümlerin sadece İstanbul için geçerli olduğunu ve taşra okullarında eğitime devamın mecburi olmadığını öğreniyoruz. Kodaman'a (1991) göre burada yapılan teşebbüsü, eğitim ve öğretim konusunda herhangi bir yenilik getirmesinden ziyade, padişahın gözünde maârifin öneminin arttığına dair bir işaret olarak görmek gerekmektedir.

1838 yılına gelindiğinde, ilk öğretim konusunda bir adım daha atılmış, Meclis-i Umur-ı Nafia sıbyan mektepleri konusunda yeni bir rapor hazırlamıştı. Rapor sıbyan mektepleri için somut tedbirler getirmese de genel maarif politikası bakımından yenilik arzetmekteydi. Rapor hocaların teftişi ve yetenekli olmaları, çocukların mekteplere devama mecbur tutulması, bu mecburiyetin mahalle mekteplerinde dört, büyük mekteplerde beş yaşından başlaması, çocukların bilgi seviyelerine göre sınıflara ayrılması, fakir ve kimsesiz çocuklar için yatılı okullar açılması, mahallelerdeki küçük sıbyan mekteplerinin yalnız hece ve Kur'an-ı Kerim öğretimine tahsis edilmesi gibi hususları içermekteydi (Kodaman, 1991).

Ayrıca Umûr-i Nâfia Meclisi raporunda mektepler küçük ve büyük olmak üzere ikiye ayrılmış, küçük mahalle mekteplerinde Kur'an öğretilmesi, camilerin yanındaki büyük mekteplerde ise (sınıf-ı sânî) kulak dolgunluğu olması için Türkçe inşâ, Tuhfe-i Vehbî, Nuhbe-i Vehbi, Sübha-i Sıbyân gibi lugatlarla Birgivî'nin Risâle' si gibi kitaplar ve ahlâk risaleleri okutulması, hat ve kitabet öğretilmesi kararlaştırılmıştır. Ardından bu rapor, Dâr-ı Şûrâ-yı Babıâli' de ve Meclis-i Ahkâm-i Adliyye' de bazı değişiklikler uğramış, sarf ve nahiv dersleri de programa dahil edilerek büyük mekteplere rüşdiye adı verilmiştir (Baltacı, 2004).

2.5.2 Tanzimat Dönemi İlköğretimi ve Sıbyan Mektepleri (1839-1876)

Tanzimat Dönemi'nde sıbyan mekteplerindeki eğitimin düzene konulması yolunda ilk adım Sultan Abdülmecid tarafından atılmıştır. 1845 yılında maarifle ilgili bir Hatt-ı Humayun'da cehaletin kaldırılması ve kamu terbiyesinin çaresine bakılması konusundaki emir ve ikazlar sıbyan mekteplerine de hitap etmekteydi. Meclis-i Muvakkat'ın aldığı kararları uygulayan Meclis-i Maarif-i Umuminin kontrolü için de Mekatib-i Umumiye Nezareti kurulmuştu. 1847, 1864 ve 1868 yıllarında nizamnameler hazırlanmışsa da bu dönemdeki teşebbüsler aynı çizgide devam etmiş, okul binaları, öğretmen, maliye, eğitimin modernleştirilmesi ve yaygınlaştırılması meseleleri üzerinde durulmamıştır (Kodaman, 1991: 60).

1846'da dört yıllık eğitim veren sıbyan mekteplerinde elifba, Kur'an, ilmihal, tecvid, Türkçe, muhtasar "ahlâk-ı mem-dûha" risaleleri okutuluyor, lügat, sülüs ve nesih yazılar öğretiliyordu. Tanzimat'tan sonra üç yıllık Mekteb-i İbtidâî" olarak faaliyet gösteren bu okulların prog-

ramlan elifba, Kur'ân-ı Kerîm, tecvid, ilmihal, ahlâk, sarf-ı Osmânî. imlâ, kıraat, müşahhas târîh-i Osmânî, muhtasar coğrafya-yı Osmânî, hesap ve hüsn-i hattan oluşmaktaydı.

1847'de ilk ve orta öğretimin işlerini yürütmek üzere Mekâtib-i Umûmiyye Nezâreti kurularak başına Sahaflar Şeyhizâde Esad Efendi getirildi ve sıbyan mektepleriyle rüşdiyeler ıslah edildi. 20 Nisan 1857'de Mekâtib-i Umûmiyye nezâreti müsteşarlığa dönüştürüldü. 10 Şubat 1864' te ise Mekâtib-i Sıbyân-ı Müslime kuruldu. 1882'de bu daire Mekâtib-i İbtidâiyye adını almıştır (Baltacı, 2004: 7).

Tanzimat'tan önce çocuklara bir sanata verilmeden Kur'an ve ilmihal öğretilmesi emredildiği halde 1846'da yayımlanan bir talimatla dört-beş yaşındaki çocukların ebeveynlerinin rızası ile okula gönderileceği, altı yaşını bitiren çocuklarını sıbyan mektebine göndermeyenlerin ise cezalandırılacağı bildirilmektedir. 1868 tarihli bir tebliğde herkesin altı yaşındaki çocuğunu okula göndermeye mecbur edildiği görülmektedir.

Sıbyan mekteplerinde eğitim süresi 1846 tarihli tezkirede dört yıl olarak belirlenmiştir. 1869 tarihli Maârif-i Umûmiyye Nizamnâmesi' nde de bu müddet muhafaza edilmiş ve mektebe devam mecburiyeti yaşı erkek çocuklar için yedi, kız çocuklar için altı olarak belirlenmiştir.

Maarif Meclisi tarafından hazırlanan ve 1847'de yayımlanan, ilkokulların program ve yönetmeliklerinin müşterek bir esası niteliğinde bulunan 20 maddelik talimat; ilkokulu en az 4 en çok 7 yıllık bir ilköğretim süresi mecburiyeti ile bağlı tutmakta, 6-13 yaşları arasında kız ve erkek çocuklar hakkında bu okullarda uygulanacak eğitim-öğretim kurallarını, ilkelerini ve gösterilecek derslerin konularını açıklamaktaydı. Bu talimatta ayrıca Türkçe derslerine, okuma-yazmaya önem gösterilmekte; taş levha ve divitin öğretim aracı olarak okullara sokulmasına izin verilmekteydi. Böylece usul-i cedide ile ilgili ilk uygulamalar bu talimatname ile başlamış olsa da, ilkeler ancak yirmi yıl sonra uygulanabilecektir (Gelişli, 2002).

II. Mahmud devrinde sıbyan mektebi hocaları medrese teşkilâtı içinde özel bir eğitime tâbi tutulmaktaydı. 1868'de sıbyan mekteplerine hoca yetiştirmek üzere İstanbul'da bir Dârülmuallimîn-i Sıbyân açılmış ve ertesi yıl hazırlanan Maârif-i Umûmiyye Nizamnâmesi ile ancak bu okullardan mezun olanların sıbyan mekteplerine hoca olabileceği belirtilmiştir. II. Abdülhamid döneminde ibtidâî mekteplerinin açılmasıyla sıbyan mektebi isminin yerini "mekâtib-i ibtidâiyye" almıştır. Bununla birlikte zamanımıza kadar camilerde çocuklara basit dinî bilgiler verilen ve Kur'an okuma öğretilen yerlerin halk arasında sıbyan mektebi olarak adlandırılması geleneği sürmüştür.

1864'te kurulan Mekatib-i Sıbyan-ı Müslime Komisyonu da 1868 yılında sıbyan mektepleri için hazırladığı 10 maddelik nizamname ile sıbyan mektebi dersleri arasına; imla, malumat-ı nafia, coğrafya ve aritmetik derslerini koymuşsa da bu nizamname de uygulamaya konulamamıştır. Ayrıca her ne kadar 1824 yılından itibaren sıbyan mekteplerinde okuma zorunluluğu getirildiyse de buna da riayet edilmemekteydi. Nihayet 1868 tarihinde yayımlanan beyannamede ise mektebe gitmeyen çocukların velileri için belli yaptırımların uygulanacağı belirtilmiştir. Beyannamenin içeriği şu şekildeydi:

"Bundan böyle her kim olursa olsun ve hangi mahallede bulunursa bulunsun herkes çocuklarını 6 yaşlarına gelince behemehal mektebe başlatmaya mecbur olacaklardır. Bunlar için meclis-i maarif tarafından mahsus olarak tayin olunan memurlar vasıtasile daima araştırılarak o gibi altı yaşlarını tecavüz edip de mazeretsiz mektebe verilmeyen çocukların mahalle ahalisinin muteberleri ve muhtarlar tarafından velilerine ihtar olunacaktır. Bu ihtarlar tesir etmediği halde keyfiyet mahalleler ve memurlar tarafından meclis-i mezkura ihbar edilerek o gibi çocukların velileri tazir (tecziye) olunacaklardır" (Atuf, 1930, 98).

Yine aynı sene hazırlanan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi' nin sıbyan mektepleri ile ilgili hükümlerinin kabulü ve uygulaması ile sıbyan mektepleri düzene girmeye başlamıştır. Bu nizamnameye göre: Her mahalle ve köyde ve icabına göre bir iki mahalle ve bir iki köyde en az birer sıbyan mektebi bulunacak, sıbyan mekteplerinin tahsil müddeti dört yıl ve devam mecburiyeti erkekler için 6-10, kızlar için 7-11 yaşları arasında olacak, bir mahalle veya bir köyde sıbyan mektebi varsa bunlardan biri kızlara diğeri erkeklere tahsis edilecekti. Böylece, her çocuğa asgari bir eğitim verilmesi, ilköğretimin tüm imparatorluğa yayılması amaçlanmıştır.

Aynı nizamnamenin ders ve sınavlarla ilgili maddelerinde ise dinî ve dünyevî bilgiler birlikte ele alınmakta, hatta ikincisine ağırlık verilmekte, hocaların Darulmuallimin mezunu olmaları istenmektedir (Gelişli, 2002: 39). Bu maddelere göre: Usul-i cedid gereğince elifba, Kur'an-ı Kerim, tecvid, ahlaka müteallik resail, ilmihal, yazı talimi, fenn-i hesap, tarih-i osmani, coğrafya, malumat-ı nafia dersleri okutulacak, derslerde değişiklik ancak nezaretin müsadesiyle olacak, imtihanlar köy ve mahalle ihtiyar meclisi huzurunda yapılacak, hocalar Osmanlı tebaasından ve darülmuallimin mezunu olacak, okulun nizamnamesine uymayan hocalar cezalandırılacak veya işten atılacaktır.

Nizamname mali hüküm içerse de "sıbyan okullarının inşa, tamir ve diğer masraflarıyla hocalarının maaşları mahalle ve köy halkı tarafından karşılanacaktır" ibaresinden devletin sıbyan mekteplerini bu konuda kendi haline bıraktığı anlaşılmaktadır (Kodaman, 1991).

Tanzimat dönemi eğitimcileri, sıbyan mekteplerinde dinî eğitimin yanı sıra millî ve çağdaş bir eğitimin verilmesini savunmuş, mevcut sıbyan mekteplerinin yanı sıra yeniliklerin uygulandığı "usul-i cedid" üzere eğitim yapacak yeni mektepler açmışlardır. İbtidai ismi verilen bu okulların ders araç ve gereçleri yeni, hocaları da geleneksel ders usulü yerine yeni yöntemlerle öğretimi tamamlayan kişiler olmuşlardır (Gelişli, 2002: 36).

İbtidai Mektebin ilk örneği Çemberlitaş' ta Nuruosmaniye Cami' nde 1873 yılında kârgir bir binada açılmıştır. Yeni usule göre hazırlanan eğitim programının başarılı olmasıyla pek çok yerde ibtidai mektepleri kurulmuştur. Öncelikle Simkeşhane ve Saraçhane' de açılan bu okulların sayıları zamanla arttırılmıştır. 1885 yılına gelindiğinde İstanbul'daki İbtidai mekteplerin sayısı 44'ü bulmuştu. Eski usulde çalışmaya devam eden mektepler için kullanılan "Sıbyan Mektebi" tabiri ise ilk ibtidai mektebinin açıldığı tarihten itibaren resmi olarak son bulmuş yerini "Mekâtib-i İbtidaiye"ye bırakmıştır.

Yeni müfredat için hazırlanacak kitapların vasıfları ve muhtevası ise daha 25 Muharrem 1287/27 Nisan 1870 tarihinde yayınlanan Takvim-i Vekayi'de belirtilmiş, özellikle "elifba" için yeni heceleme usulü ve altı ayda okumayı öğretecek kolay bir yöntem getirilmiştir. Ayrıca kitabın içine resimlerin de konması şart koşularak, din, tarih, coğrafya ve malumat-ı nafia gibi ders kitaplarının nasıl hazırlanacağı konusunda bilgi verilmiştir. Ancak bu çalışmalar atıl kalmış, sıbyan mektepleri eski usülde eğitime devam etmişlerdir (Kodaman, 1991: 64).

2.5.3 II. Abdülhamid Dönemi (1876-1908) Sıbyan Mektepleri

Sultan II. Abdülhamid döneminde ilk öğretim meselesi 1876 Kanun-i Esasi hazırlanırken ele alınmış, ilköğretim mecburiyeti getirilerek kız ve erkek çocuklarının eşit şekilde eğitim imkanlarından yararlanılması hukuken temin edilmiştir. 1879 yılında ilk öğretim üzerinde ciddi bir biçimde durulduğunu gösteren Mekâtib-i Sıbyaniye Dairesi kurulmuştur. İbtidai mekteplere ağırlık verilmiş, sıbyan mektebi taraftarlarının ilköğretimdeki modernleşmeye karşı gösterdikleri direnç zayıflamaya başlamıştır. Sıbyan mekteplerinin de yeni usule dönüştürülmesi hızlanmıştır. Hazırlanan talimatnamelerin muhtevasını okul binaları, öğretmenler, mali durum ve eğitimin modernleştirilmesi oluşturmuştur. Ayrıca mekteplerin derecelerine göre sınıflandırılması, öğretmen maaşları, fakir çocuklardan para alınmaması, okul masrafları gibi konular da ele alınmıştır. 1887 yılında ise toplanan komisyon sonucunda sıbyan mekteplerinin mevcut durumları belirlenerek Kocamustafapaşa, Silivrikapı, Mevlevihanekapısı, Şehremini, Edirnekapı ve Eğrikapı Semtleri'ndeki eski okulların tamiri ve

yeni okulların açılması kararlaştırılmış, 1909'a kadar da pek çok okulda yeni usul eğitim uygulanmaya başlamıştır (Kodaman, 1991: 67).

Örneğin 1873-1890 yılları arasında tahsil süresi 4 yıl olan sıbyan mekteplerinin ders müfredatı şu şekilde belirlenmişti: Elifba, Kur'an-ı Kerim, Kıraat-ı Türkiye, İlmihal, Malumat-ı İbtidaiye, Tadad ve Terkim, Hatt-ı Sülüs, Tecvid, Sarf-ı Osmani, Hesab, Sülüs ve Nesih, Coğrafya, Tarih, Kavaid-i İmla, Hatt-ı Rik'a. (Gelişli, 2002: 40). 1319/1901-1902 yılında ise sıbyan mekteplerinin programında yer alan dersler, Elifba, Kur'an-ı Kerim, Tecvid, İlmihal, Ahlak, Sarf-ı Osmani, İmla, Kıraat, Mülahhas Tarih-i Osmani, Muhtasar Coğrafya-i Osmani, Hesap, Hüsn-i Hat olmuştur. Böylece dini bilgilerin yanı sıra ders müfredatlarına dahil edilen hesap, yazı, tarih, coğrafya gibi derslerle çocukların en azından sıbyan mektebini bitirdiklerinde günlük ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir bilgi birikimine sahip olmaları istenmiştir.

20. yüzyılın başına gelindiğinde mekteplerin ders süreleri ve teneffüslerinde de belirlenmiş çerçeveler görülmektedir. Buna göre bir veya iki muallim tarafından idare edilen mekteplerde her ders yarım saat işlemekte ancak ikiden fazla muallimi olan mekteplerde ders ve teneffüs süreleri bu duruma göre ayarlanmaktaydı.

2.5.4 II. Meşrutiyet Dönemi, Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Sıbyan Mekteplerin Kapatılması (1908 –1924)

Meşrutiyet dönemine gelindiğinde özellikle nitelikli ve çok sayıda öğretmen yetiştirilmesi fikri ön plana çıkmıştır. İstanbul'da öğretmen yetiştirilmesi için 1908 Temmuz' undan hemen sonra Darulmuallimin' den ibtidaiye kısmı ayrılarak bağımsız bir okul haline getirilmiştir. 1908' de Darulmuallimin-i İbtidai' ye alınan 900 yeni öğrencinin hemen hepsi medreselerden gelmişti. Bunlar hasır üstünde oturarak ders işliyor, öğretmenler terlikle sınıfa giriyordu. Öğrencilere rahle dahi yapılmamıştı. 1909 Mart'ında Darulmuallimin' e atanan Satı Bey okulda köklü değişiklikler yapmıştır. Öncelikle okulu Fatih'ten Cağaloğlu'na taşımış, 150 öğrencinin geçtiği bir sınavla yetersiz öğrencileri okuldan uzaklaştırmıştır. Okulun yanı sıra bir işi olan öğretmenleri de uzaklaştırarak diğerlerine haftada bir gece okul nöbeti tutturmuştur. Öğretmen atamalarında genç ve yeteneklilere öncelik vererek değerli elemanlardan oluşan bir öğretim kurulu meydana getirmiştir. Ayrıca Satı Bey Darülmualliminler'de konferanslar verdirerek, öğrencileri sosyal ve tarihi çevrelerini tanımak için inceleme gezilerine de götürmüştür. Sıbyan mekteplerinde 1913 yılından itibaren Satı Bey'in gayretleri sayesinde kısmen iyleşme görülse de bu öğretmenler sayıca az

olduklarından ihtiyacı karşılamakta yetersiz kalmışlardır. Eski yöntem ve uygulamalar ise devam etmiştir (Akyüz, 1994: 241).

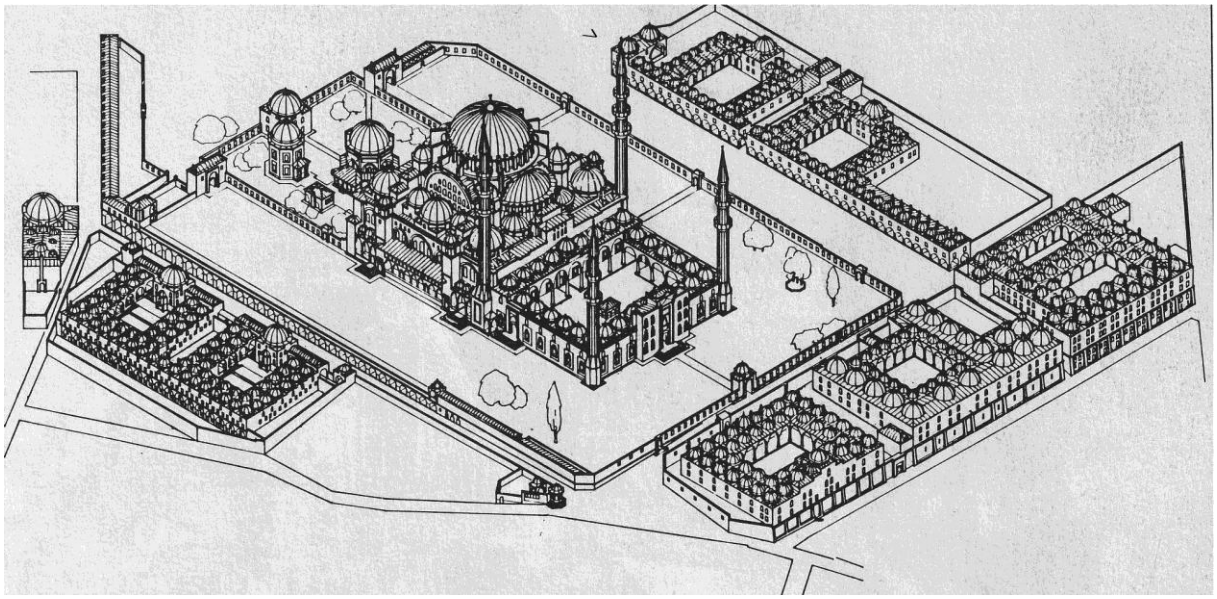
1914'te başlayan I. Dünya Savaşı ve ardından gelen Kurtuluş Savaşı sırasında İstanbul'da öğretmenler baskı altına alınmış, İttihat ve Terakki Fırkası'na mensup olmakla suçlanan kimi öğretmenler azledilmiştir. Darulmuallimin mezunları ise "milli harekete katılırlar" endişesi ile Anadolu'ya atanmamışlardır. Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasının ardından Türkiye Cumhuriyeti' nin kurulması ile eğitim yeniden ele alınmıştır. 3 Mart 1924 yılında çıkarılan Tevhid-i Tedrisat (öğretim birliği) Kanunu ile tüm okullar Maarif Vekaleti' ne bağlanmış medreseler ve sıbyan mektepleri kapatılarak isteyenler düzeylerine göre ilkokul, ortaokul, lise veya öğretmen okullarına aktarılmıştır.

3. MİMARİ VE ŞEHİRCİLİK AÇISINDAN SIBYAN MEKTEPLERİ

3.1 Yerleşim Özellikleri

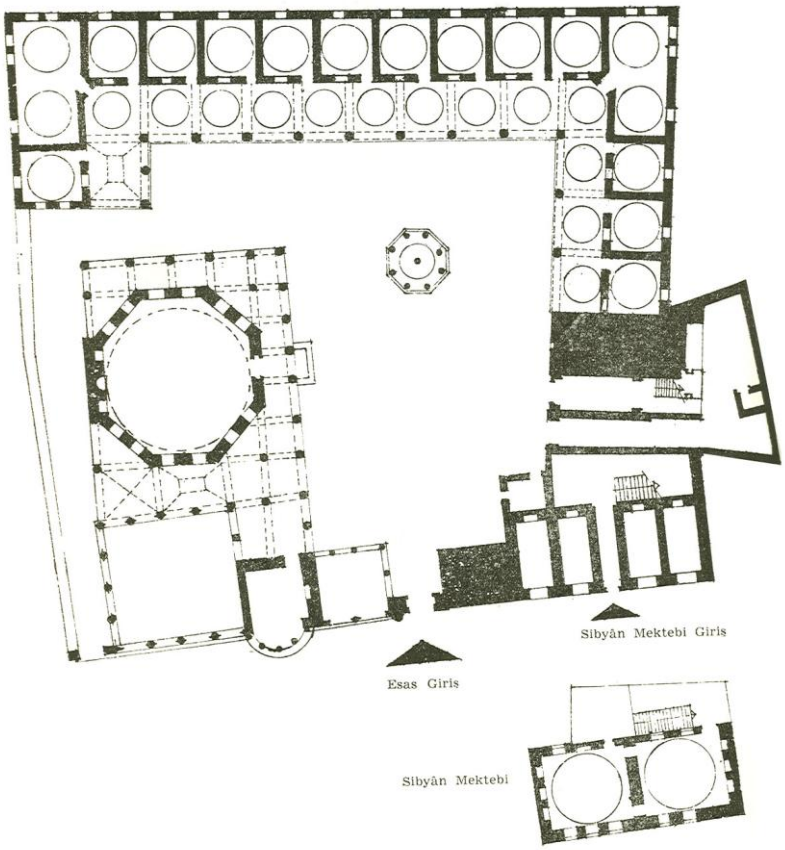
3.1.1 Bir Külliye içinde Yer Alan Sıbyan Mektepleri

Osmanlı sıbyan mektepleri özellikle cami, medrese, kütüphane, imaret, sebil ve hamamdan oluşan bir külliye içinde bulunur, eğer böyle bir yapı grubu mevcut değilse, camilere bitişik veya camilerin bir bölümünde yer alırdı. Böylece mektep talebelerinin dini bir atmosfer içinde bulunması ve öğrendikleri bilgilerin bir kısmını da tatbik etmesi sağlanıyordu (Pakalın, 1993f: 201).

Şekil 3.1 Süleymaniye Külliyesi perspektifi (Kuban, 1994b:103)

Yerleşme özellikleri açısından bakıldığında her hangi bir külliye içinde yer alan sıbyan mekteplerinin en dikkat çekici özelliği içinde bulundukları yapı grubundan yalıtılmış olmalarıdır. Örneğin, gerek Süleymaniye Sıbyan Mektebi, gerekse Amucazade ve Haseki Sıbyan Mektebi içinde bulundukları yapı grubunun bir ögesi olmakla birlikte hemen sokağa açılan kendilerine ait girişleri ve içlerine dönük avluları ile külliyelerin dış köşelerinde yer alırlar. Bu yaklaşımının önemli bir sebebi, külliyenin cami, medrese, kütüphane gibi sükunet istenen kısımlarının çocukların gürültüsünden korunması çabası olabilir. Bunun yanı sıra, kendi avluları etrafında gelişen mektep yapılarının tercih edilmesi hususunda, çocuk psikolojisi ve eğitim mekanları konusunda yapılan çalışmalarda sıkça altı çizilen kullanıcı - yapı ölçeği ilişkisinin de etkili olduğu düşünülmelidir (Bozdemir, 1991).

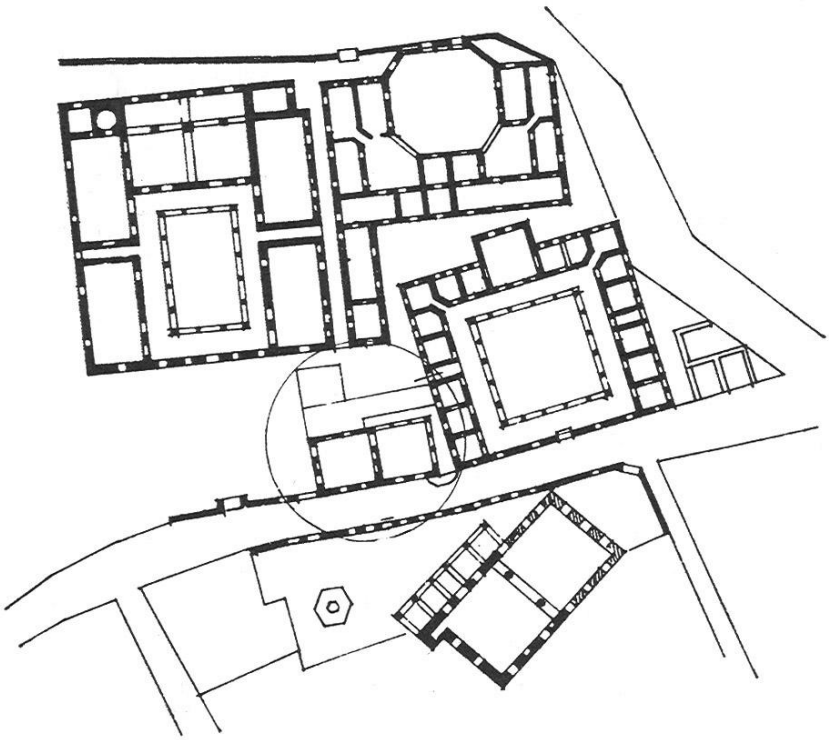

Şekil 3.2 Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi içinde yer alan sıbyan mektebi (Aksoy, 1968)

Külliyenin dış köşesinde ve müstakil halde yer alan mektep yapıları böylece yapı grubu ile külliyeyi çevreleyen konut alanının arayüzünde, sosyal ve gündelik hayatın kesiştiği noktada yer almaktadır. Sıbyan mektepleri, içinde yer aldıkları külliyeden adeta ayrı düşünülmüş, külliyenin bütün yapıları, avlular, bahçeler, ağaçlıklar, duvarlar gibi plan elemanları ile sokaktan mümkün olduğunca uzaklaştırılmak istenirken sıbyan mektepleri daima sokağa yakın yerleştirilmiştir. Bu tercih Osmanlı toplumu içinde mekteplerin gündelik yaşam içindeki yeri ve eğitimin mahiyetini açıklayan bir niteliktir (Aksoy, 1968: 150).

Mekteplerin yerleşim özellikleri incelendiğinde, dikkat çeken diğer bir nokta da genellikle köşe başlarında yer almış olmalarıdır. Bu özelliğin, mekteplerin yaya ulaşımına uygun mesafede olması zorunluluğu gibi bazı endişelerden kaynaklandığı düşünülebilir. Nitekim modern eğitim yapılarının yerleşim prensiplerinin başında da iskan ünitelerinin belirli bir yaya ulaşım mesafesi dahilinde yapılması gerekliliği gelmektedir. Haritalarda izleneceği gibi okulların kent dokusu içinde yayılma sıklığı, bu düşünceyi destekler niteliktedir. Ayrıca eski konut yapılarının çoğunlukla ahşap oluşu da mahalle içinde yer alan, tek yapı ölçeğindeki

mekteplerin köşeye yerleştirilmesinin dolaylı bir sebebi olabilir. Çünkü Sıbyan mektepleri genellikle taş yapılardı, dolayısıyla ahşap mahalleler için en büyük tehlike olan yangınlara karşı koyabiliyorlardı. Bu da mekteplerin sokaklar arasında bir nevi yangın duvarı işlevi görmesini sağlamış olmalıdır. Aksoy'a (1968) göre, mekteplerin girişlerinde bulunan çeşmeler de bu görüşü destekler niteliktedir. Ayrıca yazara göre derslik hacimlerini daima çift yönden aydınlatma ve havalamdırma isteği, buna karşın mekteplerin küçük arsalarda inşa etmek durumunda kalınması gibi sebepler de okulların köşe başlarında yer almasında etkili olmuştur.

Şekil 3.3 Haseki Sultan Külliyesi vaziyet planı (Aksoy, 1968)

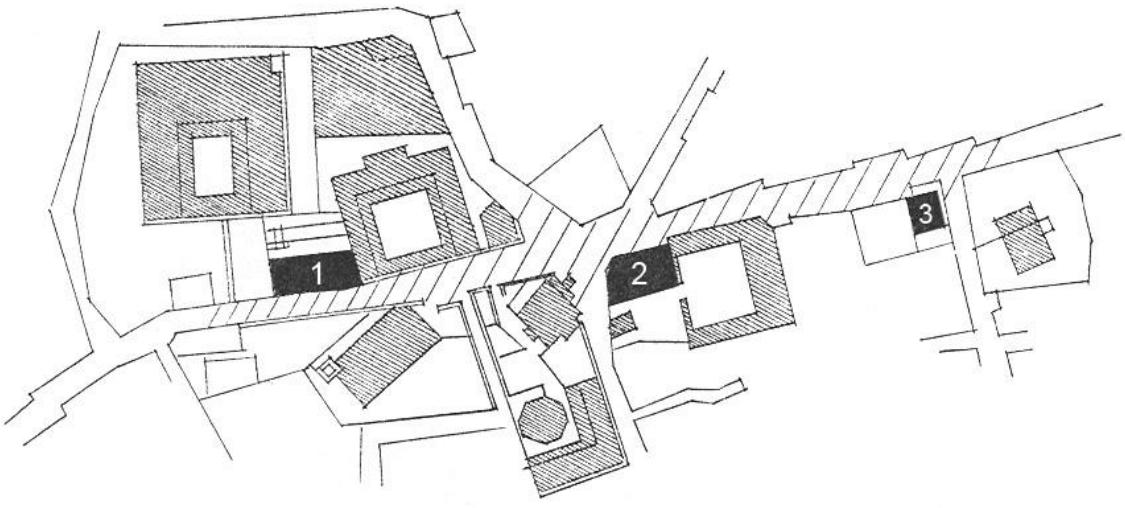
3.1.2 Mahalle İçinde Tek Yapı Olarak Bulunan Sıbyan Mektepleri

Sıbyan mekteplerinin kent dokusu içinde dini yapılara bağlı olarak bulunmaları yanında tek yapılar olarak bulundukları da görülmektedir. A.S.Tritton (1957), "Materials on Muslim Education in the Middle Ages" adlı araştırmasında İslam eğitimi hakkındaki bazı bilgileri verirken M.S. 967 yılında Halife Hakem'in Kurtuba'da fakir ve yetim çocuklar için 27 okul kurduğunu, bunların üçünün camilere bağlı olarak yapıldığını, diğerlerinin ise şehrin çeşitli semtlerine yayıldığını söylemekte, hatta bu okulları, tek yapı olması bakımından, bütün İslam ülkeleri içinde yegane örnek olarak tanıtmaktadır. Bütün diğer İslam ülkelerinde okullar

daima camilerin yanında yer almıştır. Osmanlılar'da dinsel bütünden ayrılarak kent dokusu içinde kendi başlarına yerleşen okul yapılarının yaygın olarak ortaya çıkışı dikkat çekicidir (Bozdemir, 1991: 52).

Sıbyan mekteplerinin bir mahalle yapısı içinde ele alınması ve mahallenin merkezini teşkil eden cami, medrese, kütüphane gibi kuruluşların bir parçası olarak düşünülmesi gerektiğini belirten Aksoy'a (1968: 178) göre Osmanlı şehirlerindeki geleneklerin, yaşam tarzının, özellikle gelişmiş kapalı ev ekonomisinin etkileriyle içe dönük bir bütün halini almış olan mahalleler, çocukların yetişmesinde önemli etkenlerden olan "çevre" faktörünü oluşturmuştur. Gelişmiş ev ekonomisi ile yakın komşuluğun olduğu Osmanlı toplumunda da, olaylar ve tabiatla kurulan doğrudan ilişkiler bu yönde ilgilerinin gelişmesini sağlamış, ev ekonomisine katılmak yoluyla çocuğun becerilerinin gelişmesine ve gözlem yapmasına olanak vermiştir.

Mahalle dokusu içinde yer alan mektepler bir yandan kalın duvarları ve sokaktan ayrılmış bahçeleri ile dış ortamdan yalıtılmış ve özerkleşmişken, diğer yandan etraflarında bulunan diğer toplumsal yapılarla, çocukların dışa dönük eğilimlerini geliştirecekleri "karşılaşma bölgeleri" ile bölgesel anlamda bütünsellik göstermektedirler. Örneğin Taş Tenekeler Sokağı üzerinde yer alan üç mektebin karşılaşma bölgesi doğal olarak bu sokak olmuştur. Haseki, Bayram Paşa ve İbrahim Paşa Sıbyan Mekteplerinin yer aldığı sokak iki yanına yerleşen toplumsal yapılarla, iskan bölgesi içinde bir kültür ortamı olarak gelişmiş ve toplumsal hayatın çekirdeği olmuştur (Aksoy, 1968: 182).

Şekil 3.4 Taş Tekneler Sokağı,
1. Haseki Hürrem Sultan, 2. Bayram Paşa, 3. İbrahim Paşa sıbyan mektepleri (Aksoy, 1968)

3.2 Sıbyan Mekteplerinin Tasarım Özellikleri

Sıbyan mektepleri çoğunlukla tek odalı ahşap, kagir veya yarı kagir yapılardır. Bir yanı sokak üzerine yerleştirilir, diğer cephesiyle çok defa küçük bir bahçeye açılırdı. Öğrencilerin su içme, tuvalet vb. ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli olan çeşme, hela, depo gibi hizmet mekânları bahçe avlusuna yerleştirilirdi. Bazı dershanelerin girişinde küçük bir saçakla korunan, kiminde ise daha geniş, yarı açık bir dershane şeklinde olan, bazan bir seki halinde giriş önü mekânı bulunurdu. Dersler yazın bahçede veya yarı açık bölümde, kışın bir ocakla ısıtılan dershanede yapılırdı. Çoğunlukla kıbleye yönelik olarak inşa edilen mekteplerin açık veya kapalı kısımlarında genellikle bir mihrap nişi bulunurdu. Dershaneye girilirken ayakkabılar çıkarılırdı. Pabuçluğun derslik içinde yer aldığı durumlarda üzerinde oturulan alanın döşeme seviyesi girişe göre yükseltilmiş olurdu (Ahunbay, 2004: 7).

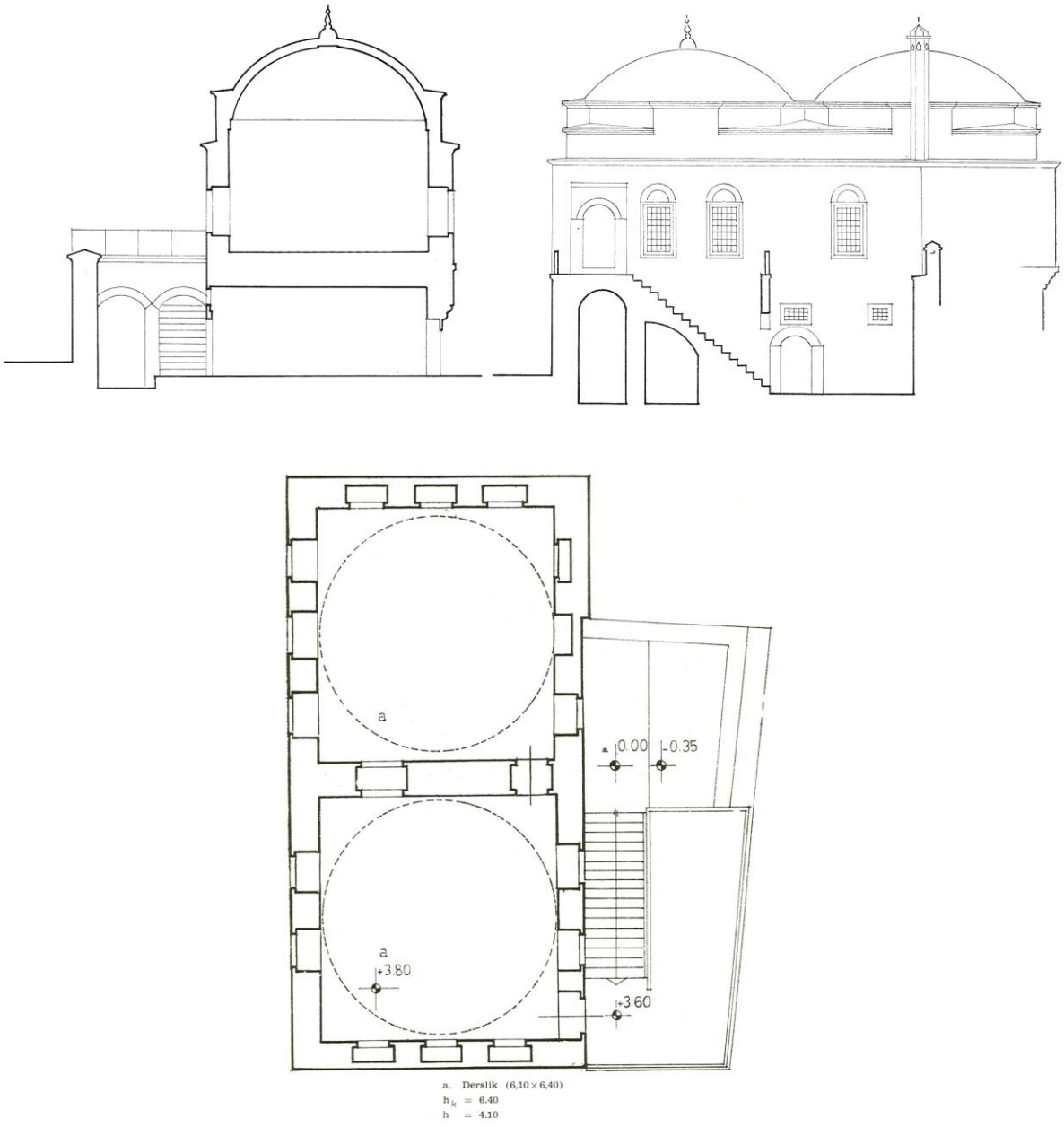
Kare veya dörtgen planlı olan dershanelerin bir duvarında ocak bulunur, mekân alt ve üst pencerelerle yeterli düzeyde aydınlanırdı. Dershane boyutları, yaptıran kişinin imkânlarına ve hizmet gereklerine göre büyüyüp küçülebilmekle beraber ortalama kenar uzunlukları 5-7,5 m. arasında değişmektedir. Dershanelerin duvarlarında kitap ve diğer gereçlerin saklandığı nişler de inşa edilirdi. Ders sırasında hoca minder üzerine, öğrenciler ise bir halka oluşturarak yere, genellikle hasır serilmiş döşemenin veya ince minderlerin üstüne oturur, rahle üzerine konulan kitapları okurlardı. Dersini vermek durumunda olan her öğrenci hocanın veya yardımcısının önüne giderek hazırladığı bölümü okurdu.

Planlamada gözlemlenen önemli bir özellik de sınıf hacimlerinin üst katlara yerleştirilmiş olmasıdır. Camiler, medreseler, imaretler daima zemin katta inşa edilirken, bu yapıların yanında yer alan mekteplerin neden iki katlı yapıldıkları ile ilgili çeşitli görüşler mevcuttur. Kitaplıklar gibi rutubetten korunması istenen yapıların üst katlara yerleştirilmesi geleneği, aynı şekilde okuma eyleminin sokak gürültüsü tarafından kesilmemesi ve yükseltilmiş kat cephesinde artırılmış gün ışığı kazancı gibi faktörler belli başlı sebepler olarak kabul edilmiştir (Sözen, 1982: 906).

Zemin katta bazan dükkanlar (Süleymaniye, Amcazade Hüseyin Paşa, Koca Ragıp Paşa ve Atik Ali Paşa Sıbyan Mektepleri gibi), bazan da kapalı oyun yerleri, hela, çeşme, sebiller bulunmaktadır (Tavşantaşı, Akarçeşme, Recai Mehmet Efendi, Şah-u Ban Sıbyan Mektepleri gibi). Bunun yanında müstahdem, kayyum odası, şadırvan ve kömürlük de giriş katta yer almaktadır. Konutların da genellikle iki katlı olarak ve yaşama mekanlarının üst katlarda yer alacak şekilde düzenlendiği düşünüldüğünde, bu iki yapı tipi arasında planlama anlayışı

açısından bilinçli bir paralellik olduğu ve bu çabanın çocuk psikolojisi açısından eğitime başlangıç aşamasında yerinde bir motivasyon olduğu söylenebilir (Aksoy, 1968: 189).

Bununla birlikte, taş mekteplerde dershane hacimlerinin konutlardakine benzer şekilde üst katlarda konumlandırılması hiçbir zaman konutladakine benzer, yaşam alanı denilebilecek bir mekanı ortaya çıkarmamıştır. Gerek kullanılan malzeme, gerekse de duvar ve çatıların kuruluşu ve ışığın içeri alınış şekli evdekinden çok farklıdır. Kalın taş duvarlar, kubbeler, tonozlar, yere yaklaşan pencereler gibi özellikleriyle bu okul yapıları devrinin toplumsal yapılarına yaklaşmaktadır. Aksoy'a (1968) göre mekanın yaratılmasındaki bu anlayış, mektepleri iskan yapıları ile toplumsal yapılar arasında kendine özgü bir yere oturtmuştur.

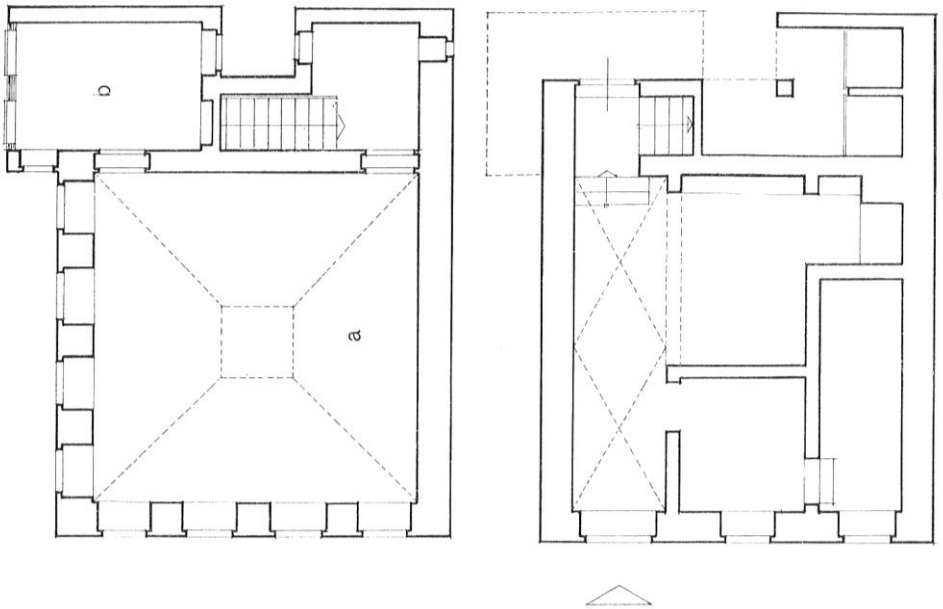
Şekil 3.5 Amcazade Hüseyin Paşa sıbyan mektebi, plan ve kesitler. (Aksoy, 1968)

Sıbyan mektepleri genellikle tek sınıflı olarak yapılmış olsalar da Bayezid, Amcazade Hüseyin Paşa gibi büyük külliyelerde iki sınıflı mekteplere de rastlanmaktadır. Sıbyan mekteplerinin tek derslikli oluşlarının nedeni, onların birer vakıf müessesesi oluşlarında aranmalıdır. Mektebin sadece inşaat masrafı değil, yapının diğer bakımı, hoca ve kalfaların iaşesi, talebelerin masrafları dahil hepsi bağlı bulunduğu vakıf tarafından karşılanıyordu. Bu nedenle tek derslikli mektepler vakıf sahipleri tarafından daha ekonomik bulunmuş olmalıdır.

Tek derslikli mekteplerin çoğunlukta olmasının bir diğer sebebi de, İslamiyet'in başlangıç yıllarından başlayarak gelişen "küttab" modelinin örnek alınması olmalıdır. Küçük ve basit bir hacimde, tek hocanın nezaretinde sınırlı sayıda bir talebe grubuna ders anlatılması şeklinde uygulanan eğitim modeli mekteplerin temelini oluşturmuştur. Aksoy'a (1968) göre günümüzde de çocuk yuvalarının bir öğretmene bağlanması şeklinde devam eden bu özellik dikkat çekicidir.

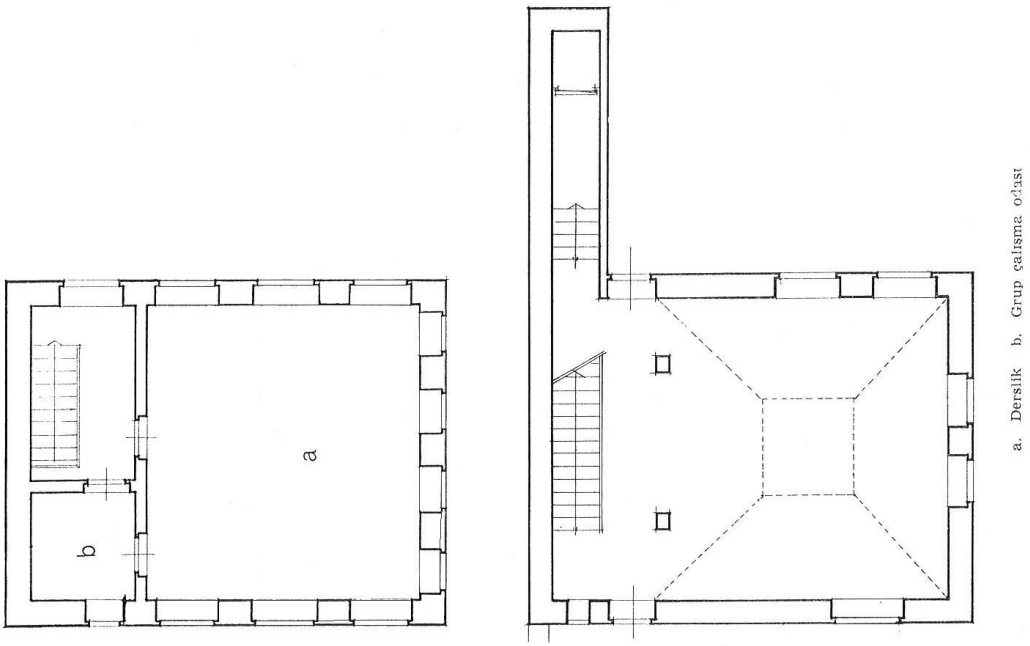
İstanbul'da incelenen sıbyan mekteplerinin çoğunda (örneğin Tersane Emini El-Hac Yusuf Efendi ve Akarçeşme Mektepleri) dersliklerin yanında, ona bağlı küçük bir mekanın daha olduğu görülmektedir. Bu odaların ne şekilde kullanıldığı konusunda açıklayıcı bir kaynak olmasa da, modern eğitim kurumlarında grup çalışma odaları ile benzer şekilde kullanıldığı ve öğretmen ile ileri bir grup öğrencinin bu odada çalıştığı düşünülebilir. Elimizdeki yazmada bu odaların muallime ait olduğunun söylenenmesi ise, bu odaların hocalar tarafından kullanıldığı fikrini destekler niteliktedir.

Osmanlı Sıbyan Mekteplerinin bugün ayakta kalmış olanlarına bakıldığında derslik ölçülerinin 6.50 x 6.50 m. İle 8.00 x 8.00 m. arasında değiştiği görülür. Dikdörtgen planlı mekteplere ise nadiren rastlanır. Kare planlı sınıfların çeşitli yerleşme ve guruplaşma biçimlerine imkan vermesi bugün de tercih edilir olmalarını sağlamıştır. Tavan yükseklikleri 3.50 ile 5.00 m. arasında değişmektedir. Modern okul yapılarında öğrenci başına 2 m^2 ve sınıf alanı olarak da 65 m^2 önerilmektedir. Tavan yüksekliği olarak da gerekli minimum ölçü 3.20 m. olarak kabul edilmektedir (Otto, 1961: 23). Bu doğrultuda mekteplerin derslik ölçüleri olarak kabul edilebilir bir standartı yakalamış oldukları görülür. Diğer toplumsal yapılar ile kıyaslandığında mekteplerin kapılarında, pencerelerinde, merdivenlerinde, korkuluk ve diğer mimari elemanlarında ölçek olarak bir medrese ya da caminin elemanlarına oranla çocuk ölçeğine yakın olma çabası görülür.

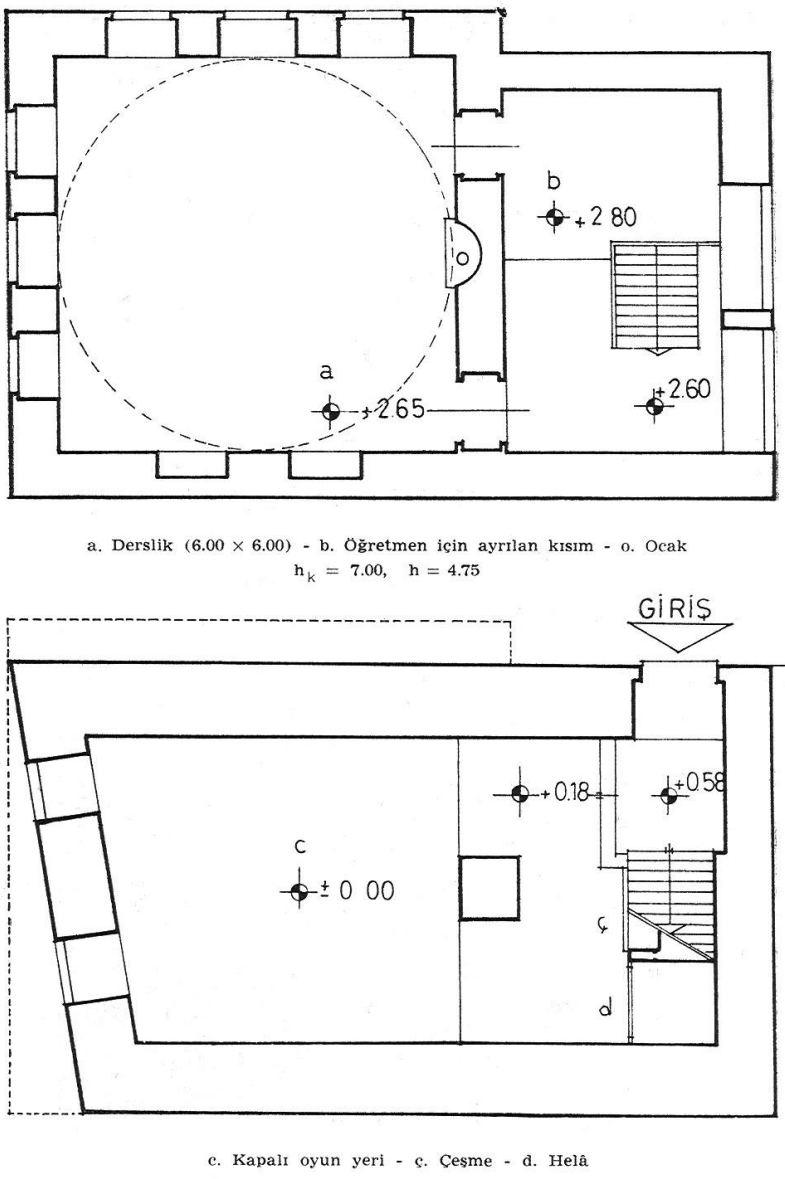

Şekil 3.6 Tersane Emini El-hac Süleyman Ağa sıbyan mektebi, giriş ve üst kat planı. (Aksoy, 1968)

Mekteplerde dershanelerin daima iki yönden aydınlatıldıkları ve havalandırıldıkları göze çarpmaktadır. Birçok örnekte pencerelerin karşılıklı olarak açıldıkları ve hava akımına olanak verildiği görülmektedir. Ayrıca kubbe ve tonoz gibi eğri yüzeyli çatılar ışığın ve sesin dağınık olarak yayılmasını sağlayarak dersliğin tümünün eşdeğer ışık ve ses seviyesine sahip olmasına imkan vermektedir.

Şekil 3.7 Akarçeşme sıbyan mektebi, giriş ve üst kat planı (Aksoy, 1968)

Şekil 3.8 Tavşantaşı sıbyan mektebi, giriş ve üst kat planı. (Aksoy, 1968)

3.3 Sıbyan Mekteplerinin Yapım Özellikleri ve Malzeme Kullanımı

Sıbyan mekteplerinde duvarların ve çatının geleneksel yapı malzemeleri olan taş ve tuğla ile inşa edildiği görülmektedir. Tuğla, standart boyutları dolayısıyla üniform bir konstrüksiyon meydana getirebilen bir malzeme olarak Osmanlı anıtsal mimarisinde yaygın olarak kullanılmıştır. Sıbyan mekteplerinde de kubbe ve tonozlar tuğla kullanılarak yapılmıştır. Duvarların bazı örneklerde moloz taş veya tuğla üzerine taş levhalar kaplanarak (Sultan Ahmet ve Süleymaniye Mekteplerinde olduğu gibi) yapıldığı görülmektedir (Ahunbay, 2004). Zevki Kadın Sıbyan Mektebi gibi bazı örneklerde ise muntazam geçişli kesme taş duvarlar ile almaşık (taş ve tuğla sıraların birlikte kullanımı) düzen duvarlar birlikte kullanılmıştır.

Şekil 3.9 Zevki Kadın sıbyan mektebi

Mekteplerin kubbe ve tonozları doğrudan dış duvarlar üzerine oturmakta olup, duvarların yüzeyleri taşıyıcı vasıflarını gösterir şekilde açıkta bırakılmışlardır. Konstrüktif elemanların dekorasyonsuz ve basit bırakılması geleneği en küçük anıtsal yapılar olan mekteplerde de görülür.

Pencereler daima düşey dikdörtgen açıklıklı olarak yapılmakta ve birçoğunun üzerinde tuğla ve kesme taştan yapılmış kemerler bulunmaktadır. Bu hafifletme kemerlerinin içleri tuğla sırası ile doldurulmuş örnekleri olduğu gibi dolgu malzemesinin üzeri sıvanmış örneklere de rastlanır. Osmanlı mimarisinde çok kullanılan, alt sırası bronz ve demir parmaklıkları bulunan düşey dikdörtgen pencerelerden ve üst sırası kemerli ve camların alçı bir strüktür içine yerleştirildiği pencerelerden ibaret iki sıra pencere dizisinin bazı mekteplerde de kullanıldığı görülmektedir. Bunlar genellikle şehrin merkezinde bulunan iki derslikli, büyük külliyelerde yer alan mekteplerdir (örneğin Şehzadebaşı ve Süleymaniye Külliyeleri Sıbyan Mektepleri). Kapı ve pencerelerin söveleri için kullanılan mermer malzeme bu unsurların gerektirdiği işçiliğe kolaylık sağlamaktadır. Kapılar ise ahşap malzemeden imal edilmiş ve geometrik süslemelidir.

Mekteplerde kullanılan çatı örtüsünün çoğunlukla kubbe olduğu söylenebilir. Tonoz daha az rastlanan bir örtü çeşidi olup, dört doğrultuda eğrisel (manastır tonoz) veya haçvari şekillerde kullanılmıştır. Son devirde inşa edilen mekteplerde ve sonradan tadilat geçirmiş olan yapılarda kırma çatılar da görülmektedir. Kubbe ve tonozların inşasında tuğla kullanıldığını, iç yüzeylerinin sıvanmış olduğunu ve dışardan iklim şartlarına karşı koymak üzere kurşunla kaplandıkları görülür. Kirpi saçakların hem kubbe ve tonoz, hem de kırma çatılarda saçak hizasında yapının etrafını çevrelediği görülmektedir (Aksoy, 1968: 171).

Günümüze ulaşan en erken tarihli Osmanlı sıbyan mektebi binası Bursa'dadır (Ahunbay, 2004). Yazlık bölüm olarak adlandırılan bir eyvanla ona bitişik kapalı bir dershaneden meydana gelen bu mektep, Sitti Hatun'un H.864'te (1459-60) inşa edilen camisinin yakınında bulunmaktadır. Sitti Hatun (Kamberler) Mektebi, Fatih Sultan Mehmet döneminde, Oruç Bey'in kızı, Zağanos Paşa'nın eşi Sitti Hatun tarafından yaptırılmıştır. Eğimli bir arazide bulunan bu yapı kuzeydoğu ve kuzeybatı yönünde yan yana iki kubbeli bölüm halindedir. Mektebin duvarları iki sıra tuğla ve moloz taş, kubbe kasnakları üç sıra tuğla, bir sıra kesme taştan yapılmıştır. Zengin taş bezemeli eyvan cephesiyle türünün seçkin bir örneği olan yapının açık ve kapalı dershaneden oluşan plan şeması birçok sıbyan mektebinde tekrar edilmiştir (Ahunbay, 2004: 8).

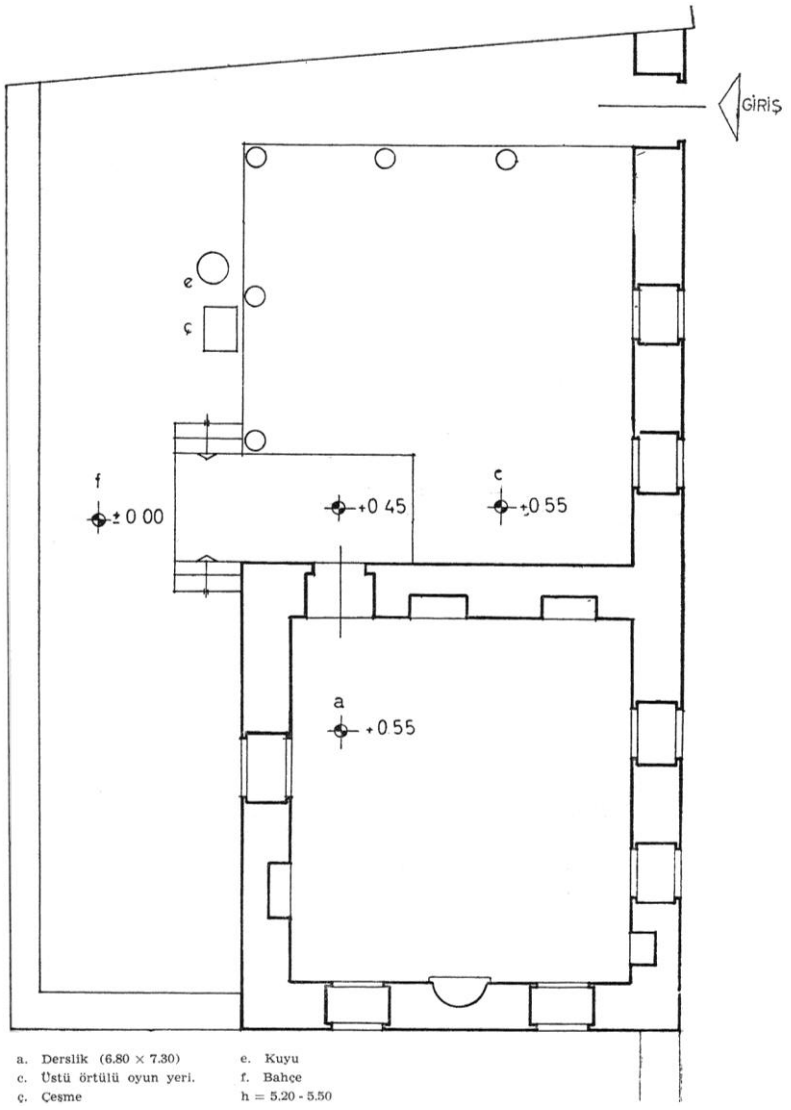
Tek katlı olan bu tip mekteplerin üst örtüleri kagir veya ahşaptır. Kagir olanlarda eyvan kemerinin biçimi ve eyvanın önüne perçem gibi çıkan saçak (turne çatı) cepheyi zenginleştiren öğelerdir. Bazı mekteplerde ahşap çatıların zamanla yok olduğu görülmekle birlikte İstanbul'da İskender Paşa Mektebi'nde olduğu gibi yıkılan çatının izleri cephelerde tesbit edilebilmektedir.

3.4 İstanbul Sıbyan Mekteplerinin Mimari Özelliklerinde Görülen Değişimin Örnekler Üzerinden İncelenmesi

3.4.1 XVI. Yüzyıl, Osmanlı Mimarlığının Klasik Çağı

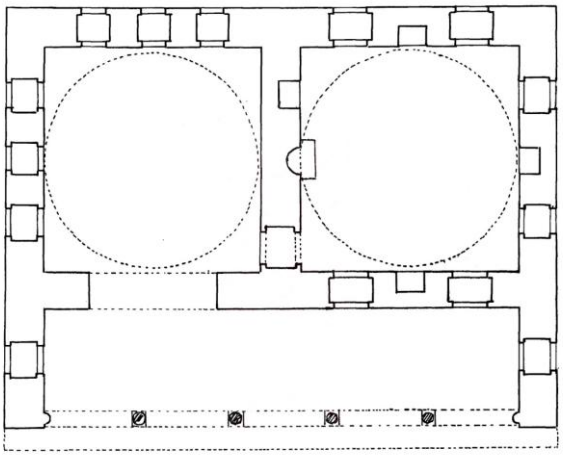
Sıbyan mektepleri bakımından en zengin şehir İstanbul'dur. Buradaki Haseki, Kara Ahmed Paşa (Topkapı) ve Rüstem Paşa (Üsküdar) mektepleri Bursa' daki Sitti Hatun mektebinin plan şemasınının ahşap çatılı örnekleridir. Yazlık dershanesi olan mekteplerde eyvan, derslerin bahçeye açık olarak yapılmasına imkân veriyordu. Sıcak havalarda eyvanların geniş saçakları öğrencileri güneşin yakıcı etkisinden koruyordu. Haseki Mektebi eyvanlı açık dershane bölümü ile bu tasarım yaklaşımına güzel bir örnektir. Haseki semtinde bulunan bu sıbyan mektebi Hürrem Sultan tarafından 1538–1551 yıllarında yaptırılmış olan külliyenin bir

bölümünü oluşturmaktadır. Kesme taştan dikdörtgen planlı olan yapının üzeri sonraki dönemlerde kubbeden çatıya dönüştürülmüştür. Açık dershanenin caddeye bakan cephesi kapalı olup altlı üstlü ikişer penceresi mevcuttur. Binanın önündeki havuzlu alan muhtemelen çocuk oyun alanı olarak düzenlenmiştir (Doğan, 1997: 371).

Şekil 3.10 Haseki Külliyesi sıbyan mektebi planı. (Aksoy, 1968)

Topkapı'da Gazi (Kara) Ahmet Paşa Camii yanında bulunan Kara Ahmed Paşa mektebini ise Sadrazam Kara Ahmet Paşa H.979 (1572) yılında yaptırmıştır. Moloz taş ve tuğladan, dikdörtgen planlı ve üzeri çatı ile örtülü olan bu yapının cephesinde düşey dikdörtgen açıklıklı dört penceresi bulunmaktadır. Yanındaki bahçeden içerisine girilen sıbyan mektebi uzun süre Topkapı Spor Kulübünün lokali olarak kullanılmış ve yapılan değişikliklerle orijinalliğinden oldukça uzaklaşmıştır (Eyice, 1994c: 437).

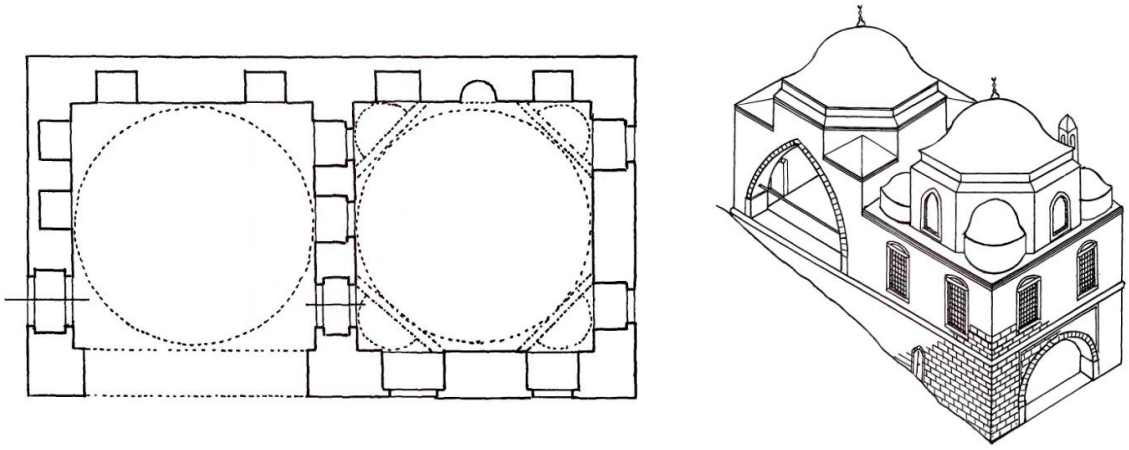
Şekil 3.11 Beyazıd Külliyesi sıbyan mektebi planı. (Özturna, 1991)

XVI. yüzyıl boyunca kullanılan eyvanlı mektep tipinin kagir türüne örnek olarak İstanbul'da II. Bayezid, Üsküplü Yahya Paşa, İskender Paşa, Mihrimah Sultan (Üsküdar) mektepleri verilebilir. Üsküplü Yahya Paşa tarafından H.912/1506 yılında yaptırılan mektep Eminönü, Emin Sinan mahallesindedir. İki katlı, kesme taştan yapılmış olup, günümüze çok harap durumda gelebilmiştir. Kare planlı yapının üzeri sekizgen kasnaklı, tromplu bir kubbe ile örtülüdür. Uzun süre basma yapımevi olarak kullanılmış ve içi orijinal durumundan uzaklaşmıştır.

Mihrimah Sultan Sıbyan Mektebi ise, Üsküdar Meydanı'nda Kanuni Sultan Süleyman'ın (1520–1566) kızı Mihrimah Sultan'ın 1548 yılında yaptırmış olduğu Mihrimah Sultan Külliyesi içinde bulunmaktadır. Caminin kıble tarafında, camiden küçük bir yolla ayrılan mektep yokuş üzerinde yapıldığından ötürü, dikdörtgen planlı sıbyan mektebinin altına bir de dükkân eklenmiştir. Buradaki yoldan merdivenle sıbyan mektebinin önündeki eyvana çıkılmaktadır. Mektep kesme taştan iki ayrı kare mekânın birleşmesinden meydana gelmiştir (Kuban, 1994d: 457).

Günümüzde Hakkı Tarık Us Kütüphanesi olarak kullanılan II. Bayezid Sıbyan Mektebi, caminin kıble tarafında, hazirenin yanında bulunmaktadır. Mektebin eyvan önünde yapı boyunca uzanan, dört sütunlu ve iki yan duvara dayalı ahşap bir saçak yer alır. Bu önemli yapıda kubbeyle örtülen kapalı dershanenin plan ölçüleri 7,90 x 7.70 m.'dir. Yapının duvarları kesme taş ve tuğla hatıl sırasından oluşmaktadır. Mektep, üzerleri kubbeli, birbirine bitişik iki kare mekândan meydana gelmiştir. Bu mekânlardan biri geniş bir eyvanla da dışarı açılmaktadır. Buradan ikinci kubbeli mekâna geçilmektedir. Asıl mektep görevini üstlenen bu mekânda bir de ocak bulunmaktadır. Zamanla harap olmuş bu yapı İstanbul Vakıflar

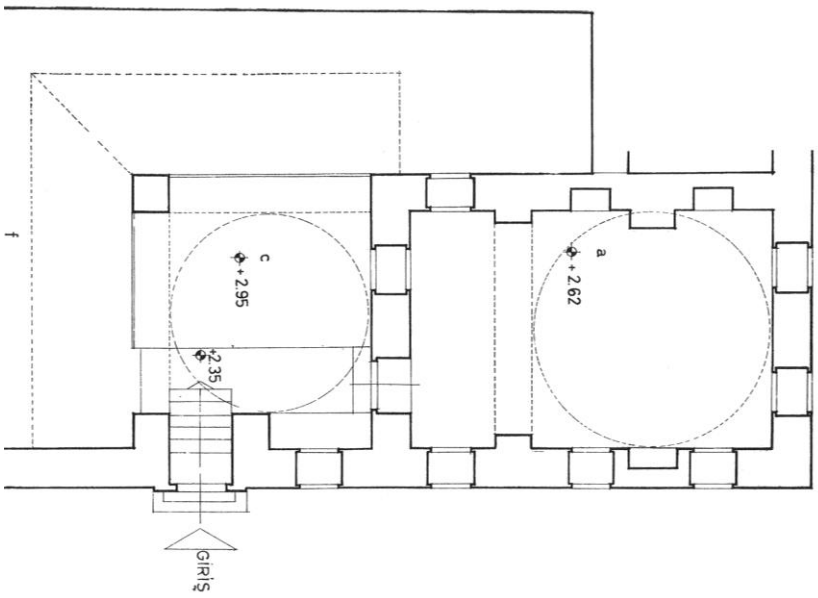
Başmüdürlüğü tarafından 1960 yılında onarılmış ve burada Hakkı Tarık Us Kütüphanesi açılmıştır (Eyice, 1994b: 93).

Şekil 3.12 Üsküdar Mihrimah Sultan Külliyesi sıbyan mektebi plan ve perspektif. (Özturna, 1991)

Yazlık ve kışlık dershaneli bir başka mektep Yenibahçe'deki Şah Hûban Hatun Mektebi'dir. Sıbyan mektebi, yanındaki türbe ile birlikte Sultan III. Murad'ın (1574–1595) eşlerinden Şah Huban Hatun tarafından yaptırılmıştır. Mimar Sinan'ın eseridir. Kitabesi bulunmadığından yapı üslubundan 1575–1580 yılları arasında yapıldığı sanılmaktadır. Kapalı kısmı yaklaşık 6,7 x 6,7 m. ölçülerindeki bu mektepte de eyvanın ve dershanenin önüne bütün yapının uzun kenarı boyunca devam eden tek eğimli bir çatı yerleştirilmiştir. Sıbyan mektebi kesme taştan, dikdörtgen planlı ve tek katlıdır. Yan yana iki odadan meydana gelen yapının her bölümünün üzeri pandantifli birer kubbe ile örtülüdür. Avlu içerisindeki sıbyan mektebinin avluya yönelik güney cephesi dışında kalan bütün duvarlarına simetrik pencereler yerleştirilmiştir. Bu pencereler klasik üslupta, dikdörtgen söveli olup, üzerlerine sivri boşaltma kemerleri yerleştirilmiştir. Giriş kısmında iki ahşap direğin taşıdığı düz, ahşap çatılı bir revak bulunmaktadır (Saatçi, 2003: 162).

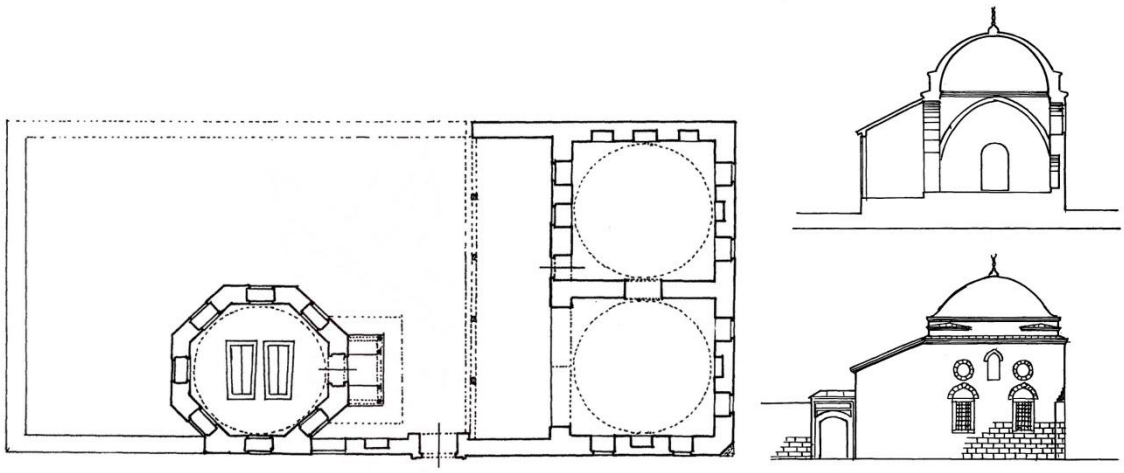
Süleymaniye Külliyesi içinde yer alan sıbyan mektebi, külliye'nin Evvel Medresesi'nin güneydoğusunda yer almaktadır. Kesme küfeki taşından 5.87 x 8.86 m. ölçüsünde, dikdörtgen planlı olan yapının üzeri tonoz ve kubbe ile örtülmüştür. Ön kısmında üzeri saçaklı bir bölüm bulunan yapıda merdivenle çıkılan dershane bölümü içerisine dolap ve ocaklar yerleştirilmiştir. Sıbyan mektebinin zemin katında üzeri tonozlu bir mekân daha bulunmaktadır. Mimar Sinan burada eyvan öğesini biraz değiştirerek kullanmıştır. Kubbeyle örtülü giriş mekânı, güney ve batı yönlerine açılan kemerlerle eyvandan çok bir gölgelik (baldaken) niteliği almıştır. Bu alanın güneşten korunması için bahçeye açılan kemerlerin önüne geniş saçaklar yapılmıştır (Kuban, 1994b: 103).

Şekil 3.13 Sultan Süleyman sıbyan mektebi planı (Aksoy, 1968)

Osmanlı mekteplerinde kare plan XVI. yüzyılda yaygın olarak kullanılmıştır. Zeyrekteki Zenbilli Ali Cemâlî Efendi Mektebi tek kubbeyle örtülen kare planlı mektep türünün yalın bir örneğidir. Yaklaşık 5,90 x 6,06 m. ebadında olan dershanenin girişi önünde saçakla korunan bir alan bulunmamaktadır. İstanbul'un fethinden sonra sekizinci şeyhülislam olan Zembilli Ali Efendi'nin mezarı da mektebin haziresi içerisindedir. Lahdinin yanındaki kitabeden de 1525 yılında da öldüğü anlaşılmaktadır. Zenbilli Ali Cemâlî Efendi'nin kabrinin bulunduğu küçük avlu öğrencilerin ders aralarında dinlenebilmeleri için tasarlanmış olmalıdır (Okçuoğlu, 1994b: 547).

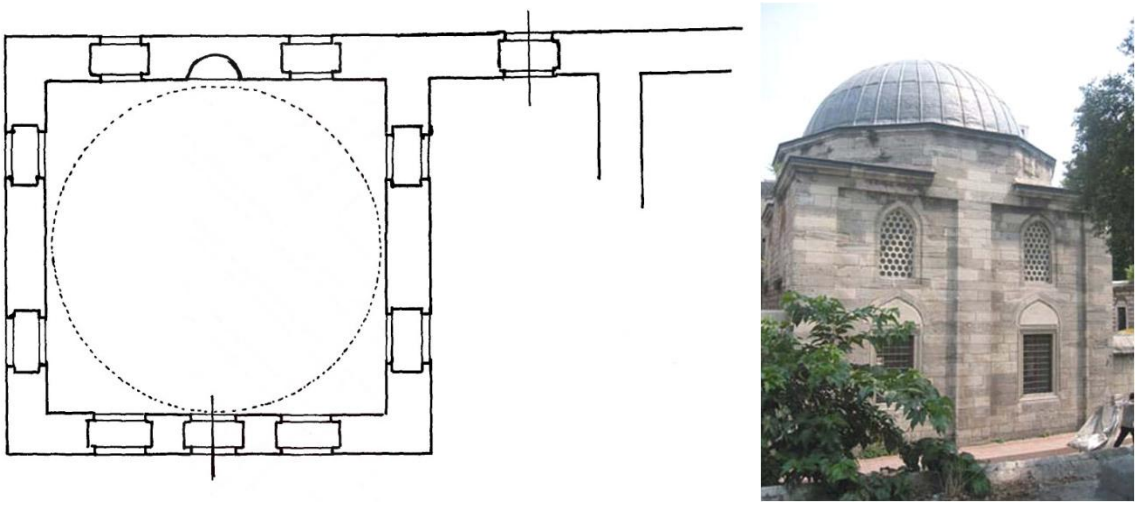
Zenbilli Ali Cemâlî Efendi Mektebi kesme taştan kare planlı olarak yapılmış, üzeri sekizgen kasnaklı bir kubbe ile örtülmüştür. Kasnak ana duvarlardan içeriye doğru çekilmiş ve böylece yapı kademeli bir görünüm almıştır. Saçak seviyesi de kalın taş silmelerle çepeçevre kuşatılmıştır. Ana yapıyı örten kubbe pandantifli olup, kasnağın içerisine dört ayrı yöne açılan yuvarlak pencereler yerleştirilmiştir. Yapının ilk sıra pencereleri sivri boşaltma kemerli düşey dikdörtgen açıklıklıdır. Bunun üzerindeki ikinci kat pencereleri alçı şebekelidir. Giriş kapısı basık kemerli ve mermer sövelidir. İç mekânda giriş kapısının karşısına bir ocak yerleştirilmiş, duvarlara da derin nişler halinde kitap rafları yapılmıştır. Yapı üç yönden avlu duvarlarının içerisine alınmıştır.

Şekil 3.14 Şah Huban Hatun sıbyan mektebi plan, kesit ve görünüş. (Özturna, 1991)

Birçok kare planlı mektebin girişinde sütunlara oturan küçük kubbeli veya revaklı bir bölüm bulunmaktadır. Mimar Sinan'ın eseri olan Sultan Selim Mektebi bu örneklerden biridir. Mektebin giriş saçağı yanlara doğru genişleyerek giriş önünde gölgeli geniş alanlar sağlamaktadır. Çarşamba'da bulunan külliyenin temelleri Yavuz Sultan Selim zamanında atılmış, vefatından iki yıl sonra oğlu Kanuni Sultan Süleyman tarafından 1522 yılında tamamlanmıştır. Sultan Selim külliyesinin avlu girişinde bulunan, kesme taş ve tuğladan yapılmış olan sıbyan mektebinin duvarlarında bir sıra taş, bir sıra tuğla kullanılmıştır. Kare planlı yapının üzeri sekizgen kasnaklı bir kubbe ile örtülmüştür. Giriş kısmında üç baklava başlıklı sütunun taşıdığı ahşap bir sundurma bulunmaktadır. Sıbyan mektebi altlı üstlü iki sıra pencere ile aydınlatılmıştır. Alt sıradaki pencereler düşey dikdörtgen açıklıklı olup, üst sıradakiler sivri kemerli ve alçı şebekelidir. Giriş kapısının bulunduğu duvarda sundurmadan ötürü üst sıra pencerelere yer verilmemiştir. Sıbyan mektebi 1918 yılında yangından zarar görmüş, 1960'lı yıllarda restore edilmiştir (Saatçi, 2003: 163).

Şehzade Mektebi'nin özgün giriş saçağının da Sultan Selim Mektebi'ne benzer şekilde olduğu mektebin güney duvarı üzerinde mevcut izlerden anlaşılmaktadır. Şehzadebaşı'nda Kanuni Sultan Süleyman'ın (1520–1566) oğlu Şehzade Mehmet anısına yaptırmış olduğu külliyenin bir bölümünü oluşturan sıbyan mektebi caminin dış avlusunun güneyinde, imaretin yanında yer almaktadır. Sıbyan mektebi kesme taştan, kare planlı olup, üzerini 7.50 m. çapında bir kubbe örtmektedir. Önündeki ahşap saçaklı, revaklı bir girişten dershane kısmına girilmektedir. Dershane içerisinde bir de ocak bulunmaktadır. Uzun süre İstanbul Üniversitesi matbaası olarak kullanılan bu yapının içerisinde bir takım değişiklikler yapılmıştır. Giriş revakı günümüze gelememiş, giriş kapısı kapatılmış ve güney cephesinin pencere düzeni değiştirilmiştir (Kuban, 1994c: 154).

Şekil 3.15 Şehzade Mehmed sıbyan mektebi plan ve görünüş. (Özturna, 1991)

Mimar Sinan, Süleymaniye ve Atik Valide külliyelerinin mekteplerinde dershane iç mekânını dikdörtgen olacak şekilde genişletmiştir. Bu amaçla kubbenin yanına düz atkılı veya tonozlu bir birim eklenmiştir. Toptaşı semtinde, Valide-i Atik Mahallesi'nde, Kartal Baba Caddesi ile Valide İmareti Sokağı'nın birleştiği köşede bulunan Atik Valide Mektebi, Sultan III. Murad'ın (1574–1595) annesi Nur Banu Valide Sultan tarafından 1570–1579 yılları arasında yaptırılan külliyenin bir bölümünü oluşturmaktadır. Mimarı Koca Sinan'dır. XVIII. yüzyılda Feridun Ağa tarafından kütüphaneye dönüştürülmüştür. Kesme taştan, kare planlı bir yapı olup, üzeri pandantifli kasnaksız bir kubbe ile örtülmüştür. Doğudan kesme taş basamaklı bir merdivenle sıbyan mektebinin sahanlığına çıkılmaktadır. Bu bölümün ilk yapıldığında revak ile örtülü olduğu sanılmaktadır. Yapının girişinde ve güney ile batı cephelerinde de pencereler sıralanmıştır. Kuzey cephesi ise sokağa yönelik olduğundan iç mekânı gürültüden arındırmak için duvar sağır olarak bırakılmıştır (Tanman, 1994: 407).

Burada ayrıca belirtmek gerekir ki Valde-i Atik Külliyesinin sıbyan mektebi olarak külliyenin hangi bölümünün kullanıldığı konusu açık değildir. Bazı restitüsyon çizimlerinde (örneğin Aptullah Kuran'ın (1986) Mimar Sinan isimli kitabında) bugün gördüğü birçok müdahale sonucu tanınmaz halde bulunan darülhadis bölümünün köşesinde yer alan iki katlı hacim mektep olarak gösterilirken, cami kıble yönündeki tek katlı yapı darülkurra olarak tanımlanmıştır . Mekteplerin genellikle derslikleri üst katta yer alan, kendi küçük avlusuna sahip köşebaşı yapıları oldukları düşünüldüğünde bu seçeneğin doğru olma ihtimali daha yüksek görünmektedir (Yılmaz, 2001).

XV. yüzyıldan itibaren bazı mektepler zeminden iyice yükseltilmiştir. İstanbul Çemberlitaş'ta Divanyolu Caddesi üzerinde Atik Ali Paşa Camisi'nin avlusunda bulunan Atik

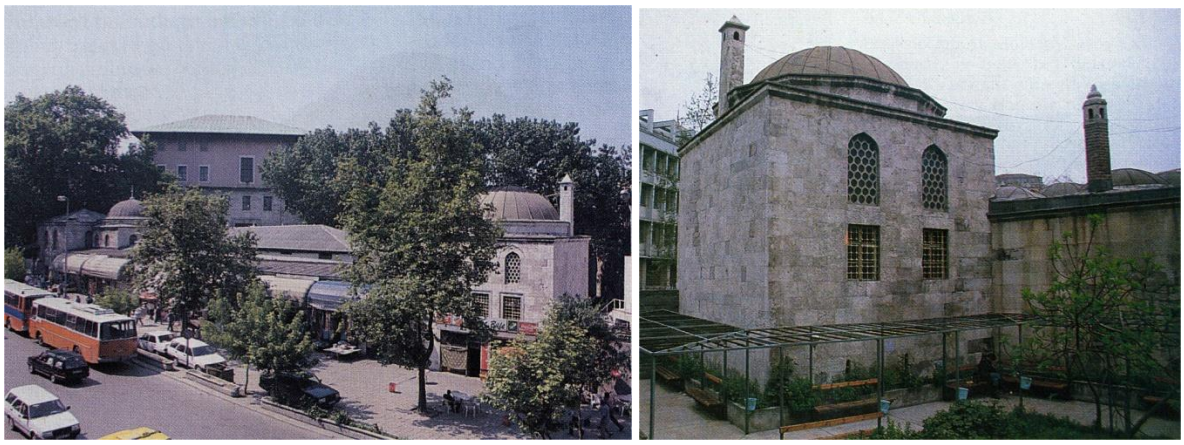
Ali Paşa Mektebi fevkani mekteplere örnek olarak gösterilebilir. Hadım Ali Paşa tarafından h.902 (1496) yılında kendi adıyla anılan külliyenin bir bölümü olarak yaptırılmıştır. Avlu içerisinden girilen sıbyan mektebinin üst katına bir merdivenle çıkılmaktadır. İkinci kat iki bölüm halinde olup, üzeri tonozlu bir kubbe ile örtülmüştür. Sıbyan Mektebi dikdörtgen planlıdır (Eyice, 1991: 67). Yapının Divanyolu Caddesi'ne bakan cephesine iki dükkân yerleştirilmiştir. Gebze'de Çoban Mustafa Paşa sıbyan mektebi de fevkani olarak nitelendirilen bu gruba girmektedir (Ahunbay, 2004).

İslâm dünyasında küttâb adıyla anılan mektepler yanında Memlükler devrinde Kahire'de yapılan ve "sebil-küttâb" adıyla tanınan alt katı sebil, üst katı mektepten oluşan bir yapı tipi gelişmiş ve XIV. yüzyılın son çeyreğinden itibaren sayıları artarak devam etmiştir (Ahunbay, 2004: 7). Osmanlı hâkimiyetinde de bu yapılar benimsenmiş, özellikle Kahire'de çok sayıda bu tip bina inşa edilmiştir. İstanbul'da sebil-küttâb birleşimine sahip en erken uygulama Mimar Sinan'ın eseridir. Mehmed Ağa Külliyesi'nin parçası olan sebil-küttâb XIX. yüzyılda Divanyolu'nun genişletilmesi sırasında yenilendiğinden, sebil ve üzerindeki mektep XVI. yüzyıl karakterini yitirmiştir.

3.4.2 XVII. Yüzyılda İnşa Edilen Sıbyan Mektepleri

XVII. yüzyılda yapılan Kuyucu Murad Paşa, Sultan Ahmed, Çinili (Üsküdar) mektepleri de benzer düzenlemeye sahiptir. Zemin katta yer alan bir kapıdan girilen Kuyucu Murad Paşa Mektebi'nde dershaneye yapının içinden bir merdivenle ulaşılmaktadır. Çinili Mektebi'nde ise birinci kattaki dershaneye avludan üstü açık bir merdivenle çıkılmaktadır.

Sultan İbrahim'in (1640–1648) döneminde Kösem Valide Sultan tarafından yaptırılan Çinili Mektebinin mimarı Kasım Ağa'dır. Külliye; cami, medrese, sebil, su havuzu ve hamamdan meydana gelmektedir. Sıbyan mektebi caminin kuzeybatısında yer almakta olup, yanındaki çeşmeye ait su hazinesinin üzerinde fevkâni olarak yapılmıştır. Kare planlı yapının üzeri kasnaksız bir kubbe ile örtülmüştür. Sıbyan mektebi kuzey ve batıdan bir avlu ile çevrilmiştir. Bu avluya biri güneyden, diğeri de kuzeyden basık kemerli iki kapı ile geçilmektedir. Sıbyan mektebine batısında düzgün küfeki taşı korkuluklu on beş basamaklı bir merdivenle çıkılmaktadır. Batı yönündeki düşey dikdörtgen kapının yanında bir penceresi olup, diğer cephelerde de düşey dikdörtgen açıklıklı ikişer pencereye yer verilmiştir. İç kısmında, kuzeyde ocak, diğer duvarlarda da birer niş bulunmaktadır. Bu nişlerin üzerinde sivri kemerli tuğladan birer pencere bulunmaktadır. Fevkani mekteplerde musluk ve helalar dershanenin alt katında veya kat sahanlığında yer almaktadır (Çobanoğlu, 1994b: 519).

Şekil 3.16 Kuyucu Murat Paşa sıbyan mektebi.

Fevkani mekteplerden olan Sultan Ahmed Mektebi, Sultan I. Ahmed'in (1603–1617) 1609–1619 yıllarında yaptırmış olduğu yapı topluluğunun bir bölümünü oluşturur ve Sedefkâr Mehmet Ağa tarafından H.1026 / 1617 yılında tamamlanmıştır. Sıbyan Mektebi caminin dış avlu duvarının köşesinde yer almaktadır. Küfeki taşından yapılmış olan mektebin zemin katında bir çeşme ile dükkânlar, üst katında da kare planlı dershane bölümü bulunmaktadır. Dershanenin dışa kapalı olan kuzey duvarının ortasına iki yanında birer niş bulunan ocak yerleştirilmiştir. Yapı güneydoğu ve güneybatı cephelerinde üçü altta, üçü de yukarıda olmak üzere altı pencere ile aydınlatılmıştır. Yapı Sultanahmet'te 1912 yılında çıkan yangın sırasında harap olmuş, daha sonra restore edilmiştir. Yangın geçirdiğinden ötürü orijinal yapının kubbeli olup olmadığı bilinmemekte olup günümüzde içten tavan, dıştan da kurşun kaplı kırma bir çatı ile örtülü olduğu görülmektedir (Ahunbay, 1994a: 59).

Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılar sebebiyle XVII. yüzyılda mektep yapımının kısıtlandığı görülmektedir (Ahunbay, 2004: 8). Bu dönemde inşa edilen tek katlı yapılara Ebülfazl Mahmud Efendi, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa ve fevkanilere Kuyucu Murad Paşa, Sultan Ahmed, Çinili, Divitçioğlu mektepleri örnek gösterilebilir.

Çarşıkapı'da Divanyolu Caddesi üzerinde bulunan Kara Mustafa Paşa Külliyesi, Sultan IV. Mehmet dönemi (1648–1687) Kaptan-ı Derya ve Sadrazamı Merzifonlu Kara Mustafa Paşa tarafından 1683–1690 yıllarında yaptırılmıştır. Külliyenin dershanesi üzerindeki kitabeden öğrenildiğine göre, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın oğlu Ali Bey tarafından Mimar Hamdi'ye yarıda kalan külliyeyi yaptırmıştır. Sıyan Mektebi yapı topluluğunun medresesinin güneyinde bulunmaktadır. Kesme küfeki taşı ve tuğladan dikdörtgen planlı olarak yaptırılmıştır. Üzeri ahşap çatı ile örtülmüştür. Medrese avlusundan kısmen tecrit edilen yapının güneyindeki girişi önünde küçük bir avlu vardır. Güney-doğudaki avlu duvarı

üzerinde yer alan küçük bir kapı ile dışa bağlanan yapının doğu ve güney cepheleri iki sıra tuğla, bir sıra kesme küfeki taşından almaşık örgü ve çift sıra pencerelidir. Alt sıra pencereler tuğladan hafifletme kemerleri altında dikdörtgen açıklıktı, üst sıra pencereler ise tuğladan basık kemerlidir. Medrese avlusuna bakan kuzey ve batı cepheleri tamamen kesme küfeki taşı kaplı olup alt sırada dolap nişleri yer aldığından yalnızca batı cephesinde üst sırada sivri kemerli pencereler görülür. Güneydeki cephe ortasında basık kemerli, mermer söveli bir kapı ile ulaşılan yapının kuzey duvarında bir ocak bulunur. Mektebin küçük avlusunun batısında iki sivri kemerli niş içinde çeşmeler, güneyinde ise helalar vardır (Çobanoğlu, 1994d: 402).

XV. yüzyıldan XVII. yüzyılın sonlarına kadar sıbyan mektepleri klasik üslûpta yapılmıştır. Duvarları kesme taş veya almaşık örgülüdür. Fazla bezemesi olmayan bu binalar yangın ve depremler, ihmaller, dikkatsiz onarımlardan zarar görmüş, özgün bezemeleri, ahşap tavan ve saçakları bakımsızlıktan yok olmuştur. Taş bezemeler nisbeten daha iyi korunmuştur. Bununla birlikte özgün ocak yaşmaklan, bacalar gibi ayrıntılar ender olarak günümüze ulaşabilmiştir (Ahunbay, 2004).

3.4.3 XVIII. Yüzyılda İnşa Edilen Sıbyan Mektepleri ve Batılılaşma Dönemi

XVIII. yüzyıl yapılarında barok üslûbu önem kazanmıştır. Altına dükkânlar yerleştirilen ve taş konsollar üzerinde yükseltilen Amcazade Hüseyin Paşa Mektebi H.1112/1700 bu çağın habercisidir. Saraçhanebaşı'nda, Mimar Ayas Mahallesi'nde Sultan II. Mustafa (1695–1703) devri sadrazamı Amcazade Hüseyin Paşa'nın 1697–1702 yılları arasında yaptırmış olduğu dershane-mescid, kütüphane, on altı medrese hücresi ve sebilden meydana gelen külliyesinin bir bölümünü de sıbyan mektebi oluşturmaktadır (Çobanoğlu, 1994a: 236).

Amcazade Hüseyin Paşa Mektebi tuğla hatıllı kesme taştan dikdörtgen planlı bir yapıdır. Cadde üzerindeki dört dükkân üzerine fevkâni olarak yapılmıştır. Külliyenin diğer yapıları ile bağlantısı bulunmayan sıbyan mektebinin avluya bakan cephesi küfeki taşındandır. Orijinal yapısı ile günümüze gelemeyen sıbyan mektebi 1896 depreminde yıkılmış ve yeniden yapılmıştır. Sıbyan mektebine cephesindeki dükkânların ortasında bulunan kemerli bir kapıdan, üzeri basık tonozlu bir dehlize girilmektedir. Buradaki iç avludan 18 basamaklı bir merdiven ile teras şeklindeki bir sahanlığa çıkılmaktadır. Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi'nin diğer yapılarına bakan bu sahanlıktan basık kemerli bir kapı ile sıbyan mektebinin birinci bölümüne geçilmektedir. Bu bölüm ikisi sahanlığa, ikisi de önündeki sokağa açılan dört pencere ile aydınlatılmıştır.

Şekil 3.17 Amcazade Hüseyin Paşa sıbyan mektebi.

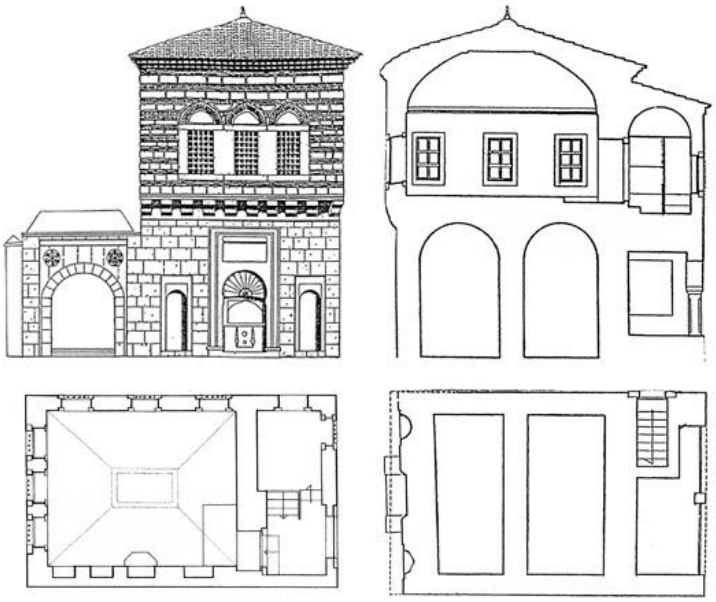
Öğrencilerin ders gördükleri bölüm 6.50 x 6.50 m. ölçüsünde kare planlı olup, üzeri sekizgen kasnağa oturtulmuş kenarları silmeli pandantifli bir kubbe ile örtülüdür. Burası sokağa üç, sahanlığa da bir düşey dikdörtgen açıklıklı pencere ile açılmaktadır. İçerisine dıştan sekiz kenarlı bacası bulunan bir de ocak yerleştirilmiştir.

Mektep depremde zarar görerek yenilendiğinden orijinal bezemesinin olup olmadığı bilinmemektedir. Yalnızca iki odayı birbirinden ayıran bölme duvarı üzerinde XIX. yüzyılın ikinci yarısında stilize edilmiş "Muhammed" yazısı bulunmaktadır. Sıbyan mektebinin avluya bakan yan duvarı üzerine iki kuş köşkü yerleştirilmiştir. Mektebin zemin katındaki dört dükkân, Amcazade Hüseyin Paşa vakfiyesinde, "dört kıta kâgir dükkân" olarak belirtilmiştir. Bu dükkânların her birinin altında kendilerine özgü mahzenleri bulunduğu belirtilmişse de bunlar günümüzde kullanılmamaktadır. Büyük olasılıkla bunlar sıbyan mektebinin yenilenmesi sırasında kapatılmıştır (Aydın, 1991: 9).

Bu yüzyılda birçok mektep, sebil veya çeşme yapıları üzerinde yükseltilmiş, birinci katta dershane yanında küçük bir hoca odası oluşturulmuştur (Ahunbay, 2004). Karaköy'de

Kemankeş Mustafa Paşa Camii bitişiğindeki Reîsülküttâb İsmail Efendi (1145/1732-33), Ayasofya avlusundaki I.Mahmud (l153/1740), Fındıklı'daki Zevkî Kadın (1169/1755-56) ve Babıâli'deki Tersane Emini Hacı Yûsuf Efendi mekteplerinde dershane yanında veya koridor sonunda bir küçük mekân bulunmaktadır. Sütun başlıkları, ocaklar ve saçaklar barok üslûbundadır. Kornişler kirpi saçak şeklinde veya içbükey profillidir. Dershanelerin tonoz örtüleri dış kütleye yansımakta ve yapının genel görünümünde önemli bir rol oynamaktadır.

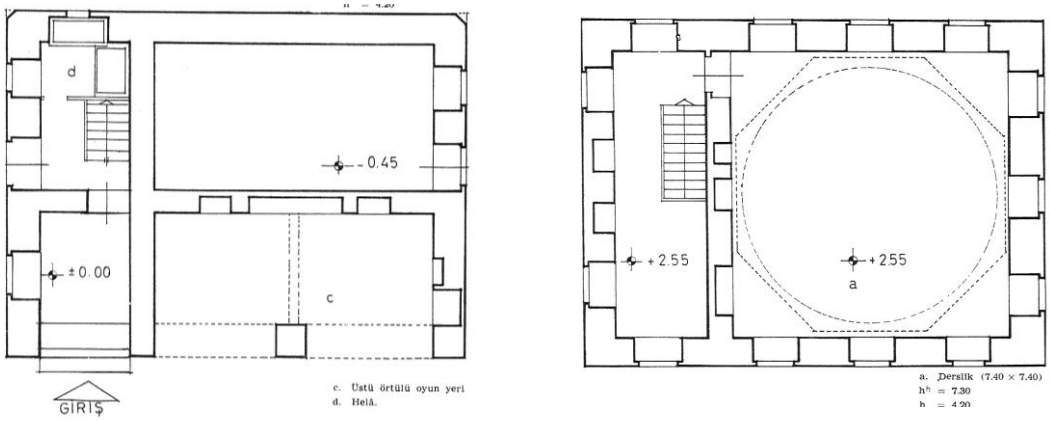
Beyoğlu ilçesi, Kemankeş caddesinde bulunan Reisülküttap İsmail Efendi Sıbyan Mektebi, fevkani olup iki katlı olarak inşa edilmiştir. Yapı iki sıra tuğla ve bir sıra muntazam kesme taştan oluşan almaşık düzende bir duvar örgüsüne sahiptir. Doğu cephesinin ortasında bir çeşme ve simetrik olarak iki yanında birer niş bulunmaktadır. Mektebe giriş, alt katta güneybatı cephesinde basık kemerli ve taş söveli bir kapıdan sağlanır. Bu kapı ile üst kata çıkışın sağlandığı merdiven mekanına ulaşılır. Mektebin alt katında, batıda sivri iki kemerle dışa açıla dikdörtgen revak bölümü, merdiven ve birisi çeşmenin haznesi olan beşik tonoz üst örtüsüne sahip iki mekan yer alır. Üst katın doğu tarafında kare planlı dershane, batı tarafında ise biri muallim odası diğeri hol sayılabilecek daha küçük kare planlı iki mekan yer almaktadır. Dershane, yapının doğusunda yer alan çeşmenin üzerinde taş konsollar üzerindedir ve aynalı tonozla örtülüdür. Dershanenin kat yüksekliği diğer iki mekandan daha yüksek tutulmuştur. Yapıyı dört yönden üç sıra kirpi saçak çevreler. Tonoz örtüler dıştan kurşun ile kaplıdır. Mektebin doğusunda yer alan kapı küçük avlusunu caddeye bağlamaktadır. Çeşmenin de yer aldığı doğu cephesinde muntazam kesme taştan basık yuvarlak kemerli, tonoz örtülü giriş dikkat çekicidir (Naza, 1994b: 314).

Şekil 3.18 Reisülküttab İsmail Efendi sıbyan mektebi. (Kılıç, 2002)

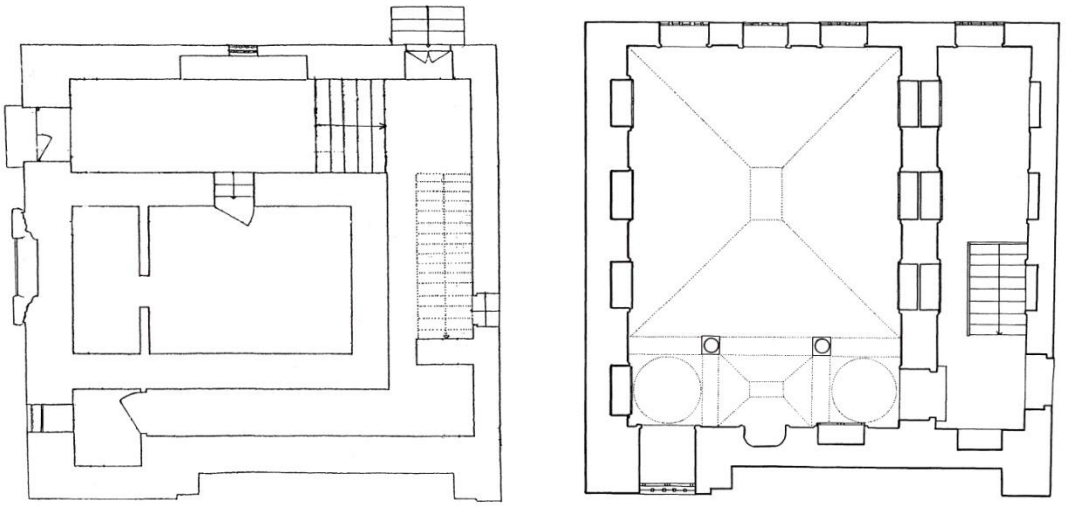
İsmail Efendi Sıbyan Mektebi, XVIII. yüzyıl mektep yapıları içinde bir külliye bünyesinde inşa edilmiş örneklerdendir ve çağdaşı olan diğer mektep yapılarının tüm mimari özelliklerini yansıtması bakımından önemlidir. Zemin katta ana cephede yer alan çeşme ise Lale Devri ile birlikte Osmanlı Mimarisinde yeni görülmeye başlanan barok süsleme elemanlarını yansıtmaktadır (Kılıç, 2002: 71).

Ayasofya Müzesi'nin avlusunda bulunan, I. Mahmud'un 1740 yılında yaptırdığı I.Mahmud Sıbyan Mektebi iki katlı, kare planlı bir yapıdır. Duvar işçiliği bir sıra taş ve üç sıra tuğladan oluşan almaşık örgülü olup yapının üstü kasnaklı bir kubbe ile örtülmüştür. Sıbyan mektebinin caddeye bakan zemin katına iki kemerli mekânın ne amaçla yapıldığı bilinmemektedir. Günümüzde bu mekân Ayasofya Müzesi'nin Kütüphanesi olarak işlev görmektedir. Bunun yanındaki dışa bir kapı ile açılan bölümün bevvab odası olduğu sanılmaktadır (Kılıç, 2002: 63). Yan taraftaki bir merdivenle çıkılan üst kat iki bölümden meydana gelmiştir. Bunlardan kare planlı üzeri kubbeli bölüm dershanedir. Bu mekan dışarıya üç cephesinde üçer tane olmak üzere düşey dikdörtgen açıklığı olan dokuz pencere ile açılmıştır. Giriş merdiveninin yanındaki, üzeri ayna tonozla örtülü küçük oda ise ders veren muallime aittir (Eyice, 1994a: 463).

Şekil 3.19 Ayasofya (Sultan I.Mahmud) sıbyan mektebi kat planları. (Aksoy, 1968)

Fındıklı'da, Meclisi Mebusan Caddesi üzerinde Mimar Sinan Üniversitesi bahçesinde yer alan Zevki Kadın Sıbyan Mektebi ve çeşmesi, III.Osman'ın eşi Zevki Kadın hayratıdır. İki katlı, fevkani olarak inşa edilen yapının duvarları almaşık düzen olup alt kat kesme taş ile örülmüş ve çeşme yerleştirilmiştir (Kargı, 1994: 549). Mektebin ana giriş kapısı caddeye bakan kuzey cephesindedir. Yapının alt katında çeşmenin haznesi, tuvalet ve merdiven mekanı yer alır. Üst katta yer alan derhane kare planlı ve tonoz örtülü olup iki sütunla ayrılan bir bölümü vardır. Dershane mekanı üç yönden altlı üstlü pencerelerle aydınlatılmaktadır.

Şekil 3.20 Zevki Kadın sıbyan mektebi kat planları. (Kılıç, 2002)

Cağaloğlu Yokuşu'nun başında, İstanbul Valiliği ile İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğü'nün karşısında bulunan Tersane Emini Yusuf Efendi Sıbyan Mektebi ise 1771–1773 yıllarında Hassa Başmimarı Mehmet Tahir Ağa tarafından yaptırılmıştır. İki katlı, fevkani bir yapı olan sıbyan mektebinin alt katında muvakkithanesi bulunuyordu. Cağaloğlu Yokuşuna bakan köşesindeki küçük hazirede bulunan Hacı Yusuf Efendi ve ailesine ait mezarlar 1956 yılında yapılan onarım sırasında ortadan kaldırılmıştır (Okçuoğlu, 1994a: 536).

Tersane Emini Yusuf Efendi Sıbyan Mektebi'nin ikinci katı dışarıya taşkındır. İlk yapılışında taş dizileri ile desteklenen bu bölümün 1956 yılında yapılan onarım sırasında konsollarının arası doldurulmuştur. Yapı, batı ve güney cephelerinde dörder tane olmak üzere düşey dikdörtgen açıklıklı pencerelerle aydınlatılmıştır. Bunların üzerinde sivri boşaltma kemerlerine yer verilmiştir. Sıbyan mektebine Ankara Caddesi yönündeki cepheden küçük bir kapı ile girilmektedir. Küçük bir giriş bölümünden sonra merdivenle ikinci kata çıkılmaktadır. Burası kare planlı olup, oldukça sade görünümdedir. Üzeri kirpi saçaklı çift meyilli bir çatı ile örtülmüştür. Kuzey yönündeki iki adet büyük kemer eskiden var olan hazireye açılmaktadır. Uzun süre Milli Eğitim Bakanlığı yayınlarının satış bürosu olarak kullanılan yapının duvar örgüsü cephenin boyanması dolayısıyla bilinememektedir (Kılıç, 2002: 92).

XVIII. yüzyılda çok tekrarlanan sebil-küttâblara Seyyid Hasan Paşa (1158/1745), Recâi Mehmed Efendi (1181/1767), Şah Sultan (Eyüp) örnekleri verilebilir. Bu tipte zemin katta sebil, helalar ve geçiş mekânları yer almakta, birinci kata merdivenlerle ulaşılmaktadır. Recâi Mehmed Efendi ve Şah Sultan mekteplerinde merdiven avludan üstü açık olarak yükselmektedir. Dershane genellikle dikdörtgen planlıdır, aynalı veya tekne tonozla örtülüdür.

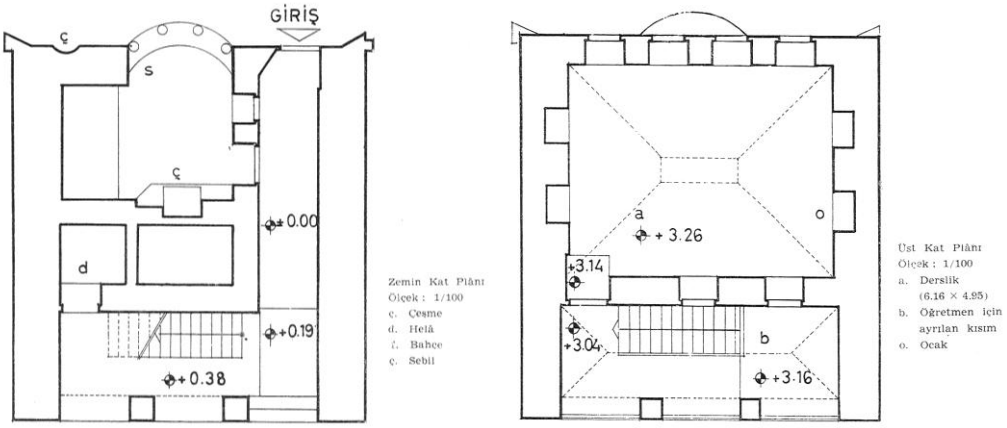
Şekil 3.21 Sadr-ı Esbak Seyid Hasan Paşa sıbyan mektebi.

Vezneciler'de Kimyager Derviş Paşa Sokağı üzerinde, Seyyid Hasan Paşa Külliyesi içinde yer alan Seyyid Hasan Paşa Sıbyan Mektebi, Çelebi Mustafa Ağa'nın mimarbaşılığı sırasında I. Mahmud dönemi sadrazamlarından Hasan Paşa tarafından yaptırılmıştır. Külliye, ana yapı olan medrese ile mektep, dükkanlar, sebil ve çeşmeden oluşur. Alt katta ortada sokağa açılan ana giriş, yanlarda beşik tonoz örtüye sahip ikişer dükkan yer almaktadır. Cephede solda yer alan dükkanların yanında üst katta bulunan sıbyan mektebinin giriş kapısı, çeşme ve sebil yer almaktadır. Çeşme yanında basık yuvarlak kemerli kapıdan merdivenle dershane mekanına ve medrese mekanlarına ulaşılmaktadır (Yavaş, 1994: 543-544).

Bir sıra kesme taş üç sıra tuğla şeklinde almaşık düzende inşa edilen cephelerde tuğlaların farklı dizilişi ile hareketlilik sağlanmıştır. Sebilin üstünde yer alan mektebin dershanesi kare planlı ve tromplu kubbe ile örtülüdür. Kubbe dıştan kurşun ile kaplıdır ve iki sıra kirpi saçak yapıyı çevreler. Dershane mekanı ana cephede üç yanda bir adet pencere ile aydınlatılmıştır. Bu yapı da inşa edildiği yüzyılın süsleme programları konusunda benzer özellikler taşımaktadır.

Sebil-küttab türü mekteplerden bir diğeri Sultan III. Mustafa (1757–1774) dönemi Reis-ül küttaplarından Recai Mehmet Efendi'nin 1775 yılında yaptırdığı Mehmed Efendi Sıbyan mektebidir. İki katlı olup, kesme taş ve tuğladan rokoko üslubunda inşa edilen yapının zemin katı mermerle kaplanmış olup, bu cepheye giriş kapısı, çeşmeler ve sebil yerleştirilmiştir.

Ayrıca birinci katta mermer söveli, düşey dikdörtgen açıklıklı pencereleri olan dershaneye yer verilmiştir. Giriş kapısından sonra karşılaşılan koridorun sağında tonozlu bir sebil odası ve bunun içerisinde de bir çeşme vardır (Kuban, 1994a: 311).

Şekil 3.22 Recai Mehmed Efendi sıbyan mektebi, giriş ve üst kat planı (Aksoy, 1968).

Yapının üzeri tromplu bir kubbe ile örtülmüş, Kovacılar Caddesi'ne bakan cephesine de düşey dikdörtgen açıklığı olan, mermer söveli dört pencere yerleştirilmiştir. Üst kat yalnızca dershaneye ayrılmıştır. Sıbyan mektebinin cephe düzeni zemin kattaki sebile göre uyarlanmıştır. Sıbyan mektebi ve sebil uzun süre imalathane ve depo olarak kullanılmış, 1970 yılında restore edilmiştir. Bu tarihten itibaren yol kotunun sürekli değişmesi sonucu yapı, bugün yol seviyesinin altında kalmıştır (Kılıç, 2002: 93).

Şekil 3.23 Eyüp'te Şah Sultan sıbyan mektebi. (Haskan, 1996)

Eyüp ilçesi, Defterdar Caddesi üzerinde, Şah Sultan Türbesi'nin yanındaki sebilin üzerinde yer alan Şah Sultan Mektebi 1800 yılında yaptırılmıştır. Bugünkü yapının bulunduğu yerde daha önce İskender Bey'in sıbyan mektebi ile mescidi bulunuyordu. İki katlı olan sıbyan mektebi kesme taş ve tuğladan almaşık düzen duvar örgüsüyle yapılmıştır. Alt kısımdaki bir galeri üzerine kemerler üzerine oturtulmuştur. Daha sonra sıbyan mektebi, yanındaki avluya doğru genişletilmiş ve dışarıya taşkın kısımları mermer sütunlar üzerine oturtulmuştur. Yan

taraftan taş bir merdivenle doğrudan doğruya ikinci kattaki dershane kısmına çıkılmaktadır. Alt kısımda ise türbedar ve hizmetlilerin odaları bulunmaktadır. Sıbyan mektebinin caddeye ve Zal Mahmut Paşa Haziresi'ne bakan cephelerinde düşey dikdörtgen açıklığı olan, mermer söveli dörder penceresi vardır. Ayrıca cadde tarafındaki pencerelerin üzerine bir de kuş köşkü yerleştirilmiştir.(Haskan, 1996: 318)

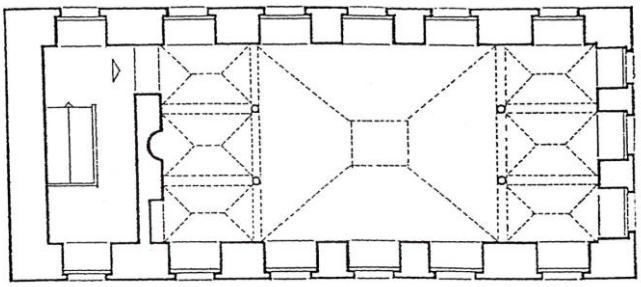
Bazı dershanelerde dikdörtgen planlı iç mekân biri küçük, diğeri büyük iki tonozla örtülmüştür. Nitekim Fındıklı'daki Zevkî Kadın Mektebi'nin dershanesinin girişinde dar bir tonozla örtülen bir bölüm vardır. Girişten ana mekâna geçişte iki sütun ve onlara dayanan üç kemerle mekân içinde sıra kemerli bir geçiş oluşturulmuştur. Duvar örgüsü genellikle taş-tuğla almaşıktır. Duvarların üst kesimlerinde kuş köşklerine yer verilmiştir. Duvar yüzeylerinde ve pencere alınlıklarında sıva ile yapılmış geometrik desenli kabartma derzlemeler mevcuttur.

XVIII. yüzyıl mekteplerinde dikdörtgen plan çok kullanılmıştır; Şebsefâ Hatun Camii yanındaki mektep, köşeleri pahlanmış dikdörtgen planıyla ilginç bir örnektir. Kesme taş ve iki sıra tuğla almaşık örgülü yapı bugün tek katlıdır. Taş kemerli bir kapı ile içerisine girilen girişin solunda dershane bulunmaktadır. Tonoz örtülü dershane üç cepheye açılmış pencerelerle aydınlatılmıştır. Cephenin sağına tuğladan bir kuş evi yerleştirilmiştir. 1201'de (1787) yapılan mektebin dershanesine küçük bir holden geçilerek ulaşılmaktadır. Hela dışta hol kütlesine bitişik konumdadır. Plan ölçüleri yaklaşık 8 x 8 m. boyutlarındaki dershanenin üstü bir tonozla örtülmüştür. 1950'lerde Atatürk Bulvarı'nın açılması sırasında yol seviyesi yükseltildiğinden yapının çevresiyle olan ilişkileri değişikliğe uğramıştır (Suner, 1994: 141).

Şekil 3.24 Zeyrek'te Şebsefa Hatun sıbyan mektebi.

Şebsefa Hatun camii ve sıbyan mektebi ilk yapılışında yüksek bir set üzerinde bulunuyordu. 1941 ve 1956 yıllarında yapılan yol düzenleme çalışmaları sırasında mektebin zemin katı ve bu katta yer alan dükkanlar toprak ile doldurulmuştur. Caminin avlusunda bulunan sıbyan mektebi 1805 tarihli vakfiyesine göre kız ve erkek çocukların ders gördüğü bir okuldu. Uzun yıllar boş kalmış olan bina günümüzde Şebsefa Hatun Camisi Koruma ve Güzelleştirme Derneği'nce kullanılmaktadır (Kılıç, 2002: 100).

Şekil 3.25 Koca Ragıp Paşa sıbyan mektebi zemin kat planı. (Kılıç, 2002)

1176'da (1762) yapılan Koca Râgıb Paşa Külliyesi içinde yer alan fevkanî mektep ise eşi olmayan bir iç mekân düzenine sahiptir. Kesme taş ve tuğla ile inşa edilen sıbyan mektebi dikdörtgen planlı olup, üzeri biri büyük olmak üzere sekiz tonozla örtülmüştür. Cephe görünümünde tuğla ve taş örgüler birer sıra olmak üzere almaşık düzende işlenmiştir. Külliyenin avlusundan merdivenle çıkılan sıbyan mektebi Ragıp Paşa Kütüphanesi kapanıncaya kadar okuma salonu olarak kullanılmıştır (Koç, 1994: 298). Dış cephe görünümünde ortadaki mermer söveli, basık kemerli giriş kapısının üzerine kitabe yerleştirilmiştir. İki yanında ikişer dükkân bulunmaktadır. Cephe görünümünde, ikinci katta altı adet düşey dikdörtgen açıklıklı penceresi olup, tuğladan boşaltma kemerleri bunların üzerine yerleştirilmiştir. Bu pencerelerin belirli bir sistemde yerleştirilmemesi yapımından sonraki dönemlerde yenilendiğini göstermektedir. Dershanenin yaklaşık 5 x 6 m. ölçülerinde olan orta mekânının üstünü bir aynalı tonoz örtmektedir. Kemerli sütunlarla orta mekân yanlara doğru açılmış, kullanılan alan iki kat büyütülerek 5 x 12 m. ölçülerinde olan uzun bir derslik elde edilmiştir (Tokay, 1994: 35).

3.4.4 XIX. Yüzyılda Mektep Mimarisi ve Değişen Eğitim Sistemi

XIX. yüzyılda ıslahat hareketlerinin bir parçası olarak devlet tarafından askerî ve sivil okullar açılmış, eğitim Avrupa'dan alınan modellere göre biçimlenmeye başlamıştır. Geleneksel anlayışı yansıtan son mekteplerden birini II. Mahmud Cevrî Kalfa adına yaptırmıştır (Ahunbay, 2004: 9). 1819-1820'de Divanyolu üzerinde yükselen bu mektep zemin katındaki

sebiller ve anıtsal tonoz örtüsüyle geç Osmanlı döneminin dikkat çekici bir uygulamasıdır. Divanyolu Caddesi üzerinde bulunan Cevri Kalfa Sıbyan Mektebi, kitabesinden öğrenildiğine göre Sultan II. Mahmud tarafından Osmanlı sarayı Haremi'nden Cevri Kalfa'nın anısına yaptırılmıştır.

Cevri Kalfa Sıbyan Mektebi, İstanbul sıbyan mektepleri arasında en büyük ölçüdeki yapıdır. XIX. yüzyıl ampir üslubunda yapılan bu mektep iki kattan meydana gelmiştir. Geniş ön cephesi ve on odalı olarak yapılmasından ötürü de 1858 yılında Kız Sanat Mektebi olarak kullanılmış, Cumhuriyet'in ilanından sonra 1929–1930 yılları arasında Devlet Basımevi'nin Matbaacılık Okulu olmuştur. Adliye Sarayı'nın 1932'de yanmasından sonra da Adliye tarafından kullanılmıştır. 1945-1946'da 59. İlkokulu olarak hizmet vermiş ve 1955–1956 yıllarında da Cevri Kalfa İlkokulu olarak kullanılmıştır. Cevri Kalfa İlkokulu'nun Sultanahmet'te ayrı bir binaya taşınmasından sonra da 1985 yılında Türk Edebiyat Vakfı'na tahsis edilmiştir (Eyice, 1992).

Şekil 3.26 Cevri Kalfa sıbyan mektebi.

Cevri Kalfa Sıbyan Mektebi'nin girişi yapının solunda olup, ortasında yer alan iki katlı yapının üzeri beş mermer konsol üzerine oturmuş bir çıkma şeklinde dışarıya taşmıştır. Bu bölümün üzeri kurşun kaplı ayna tonozla örtülmüştür. Tonozun üzerine de bir alem yerleştirilmiştir. Bu yapının sağ tarafına kademeli yuvarlak kemerli bir çeşme eklenmiştir. Çeşmenin hemen yanı başında üç katlı, pencere araları yassı plasterlerle birbirlerinden ayrılmış ikinci bir yapı bulunmaktadır. Bu bölüm Sultan II. Abdülhamid (1876–1909) döneminde buraya eklenmiştir. Cevri Kalfa Sıbyan Mektebi Osmanlı devri mimarisinde yapılmış olan örneklerin sonuncusudur.

4. 1912-1914 TARİHLİ MÜFETTİŞ RAPORUNA GÖRE İSTANBUL SUR İÇİ SIBYAN MEKTEPLERİ KATALOĞU

1. Abdullah Paşa Mektebi
2. Abdülkerim Ağa Mektebi
3. Adilşah Sultan Mektebi
4. Ahmet Hulusi Paşa Mektebi
5. Altay Hatun / Hane-i Hatun Mektebi
6. Altı Poğaça / Defterdar Ahmet Paşa Mektebi
7. Arakiyeci Ahmed Ağa Mektebi
8. Arpa Emini Cev Mektebi
9. Asude Hatun Mektebi
10. Ayn Şah Valde Sultan Mektebi
11. Baba Sinan Mektebi
12. Bahçeci Mehmet Efendi / Ağa Mektebi
13. Bayrampaşa Mektebi
14. Beyhan Mektebi
15. Cedid Süleyman Efendi Mektebi
16. Cedid Valde Hatice Sultan Mektebi
17. Ceste Bali Mektebi
18. Çelebi Mehmet Efendi Mektebi
19. Çelebi Pir Ahmet Mektebi
20. Darüssaade Ağası İbrahim Ağa Mektebi
21. Darüssaade Ağası Mehmet Ağa Mektebi
22. Deniz Abdal Server Ağa Mektebi
23. Dülbentçi Hüsameddin Bey Mektebi
24. Ebulfazl Mehmet Efendi Mektebi
25. Emin Bey Mektebi
26. Emin Ganem Mustafa Çavuş Mektebi
27. Emin Nureddin Mektebi
28. Emine Hatun Mektebi
29. Esad Efendi Mektebi
30. Esma Han Kaya Sultan Mektebi
31. Fatma Sultan Mektebi
32. Fatih Merkez Mektebi
33. Feyziye / Muslihiddin Ağa Mektebi
34. Firuz Ağa Mektebi
35. Firuz Çavuş Mektebi
36. Gark Alemi Bey Mektebi
37. Gazi Ahmet Paşa Mektebi
38. Gazi Yahya Paşa Mektebi
39. Gez Seydi Mehmet Efendi Mektebi
40. Giridî Mehmet Efendi Mektebi
41. Habbazan Muhyi / Hacı Mehmet Efendi Mektebi
42. Hacı Hasan Efendi Mektebi
43. Hacı Salih Ağa Mektebi
44. Halid Efendi / Esbak Evkaf Nazırı Halid Efendi Mektebi
45. Hamza Bali / Ağaçkakan Mektebi
46. Has Odabaşı Behruz Ağa Mektebi
47. Has Odabaşı Hasan Ağa Mektebi
48. Hekim Sinan Mektebi
49. Hüsameddin Bey Mektebi
50. Hüseyin Ağa Mektebi
51. İbrahim Paşa Mektebi
52. İmaret / Koca Mustafa Paşa Mektebi
53. Hazine Kethüdası İsmail Ağa Mektebi
54. Kamer Hatun Mektebi
55. Kasım Paşa Ömer Efendi Mektebi
56. Kaşıkçı Mustafa Efendi Mektebi
57. Kazasker Abdurrahman Efendi Numune Mektebi
58. Kazasker Ataullah Efendi Mektebi

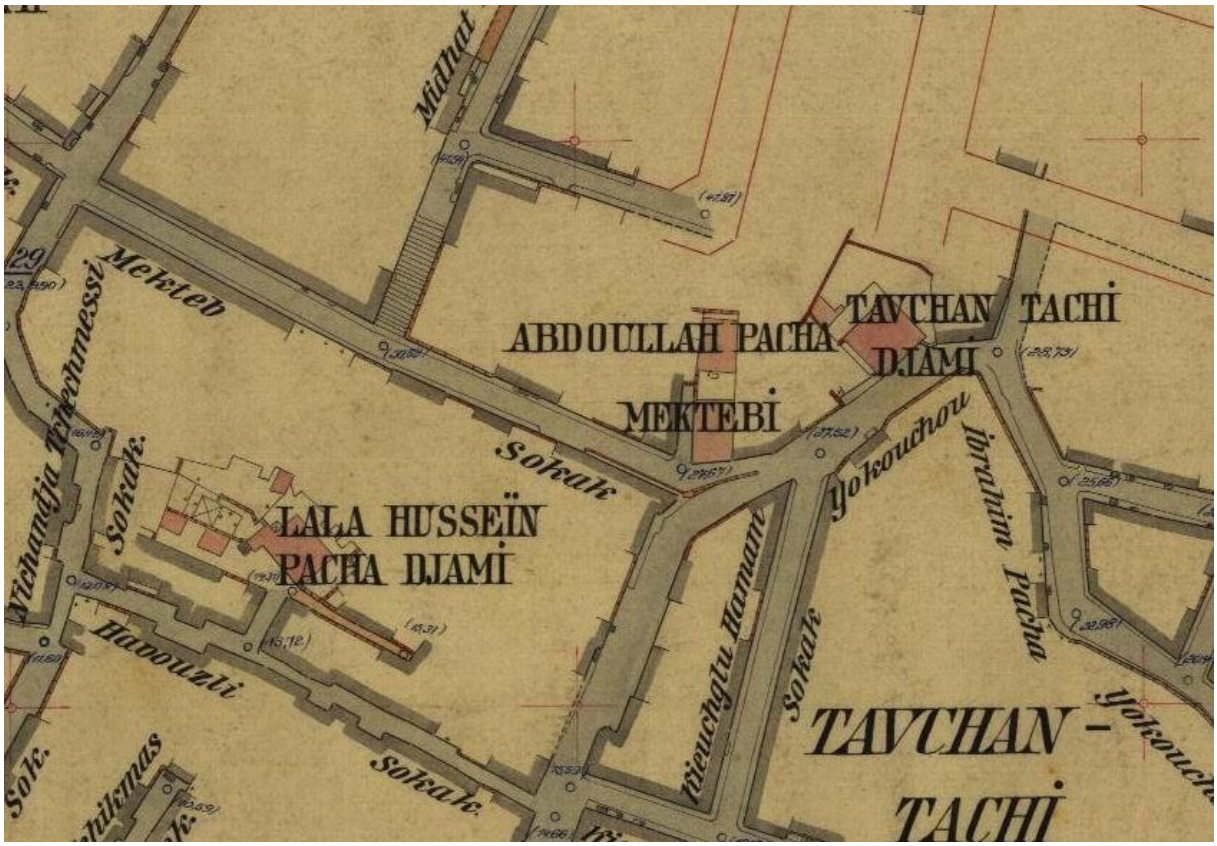
59. Kamer Hatun Mektebi (Sirkeci)
60. Kürkçübaşı Ali Ağa Mektebi
61. Kürkçübaşı Hacı Hüseyin Ağa Mektebi
62. Mercan Ağa Mektebi
63. Mimar Sinan Ağa Mektebi
64. Mirimiran Hasan Paşa Mektebi
65. Mirimiran Mehmet Paşa Mektebi
66. Molla Aşki Mektebi
67. Muslih Mustafa Çavuş Mektebi
68. Mustafa Ağa Mektebi
69. Müftü Ali Efendi Mektebi
70. Nakşidil Valde Sultan Mektebi
71. Nişanca Mektebi
72. Oruç Gazi Mektebi
73. Osman Efendi Mektebi
74. Piri Mustafa Paşa Mektebi
75. Recep Ağa/Rüstem Paşa Mektebi
76. Reisülküttap Mehmet Recai Efendi Mektebi
77. Reisülküttab İsmail Efendi
78. Ruznamçeci Mustafa Efendi Mektebi
79. Rüstem Çelebi Mektebi
80. Sadr-ı Esbak Hacı Ahmet Paşa Mektebi
81. Sadr-ı Esbak Öküz Mehmet Paşa Mektebi
82. Said Efendi Mektebi
83. Saliha Sultan Mektebi
84. Silahdar Mehmet Efendi
85. Sormagir / Hüseyin Kethüda Mektebi
86. Sultan Mehmet Mektebi
87. Sultan Selim Mektebi
88. Süleymaniye / Kanuni Sultan Süleyman Mektebi
89. Şeb Sefa Kadın Mektebi
90. Şerif Paşa İnas Mektebi
91. Şevki Nihal Kalfa / Hazinedar Usta Mektebi
92. Şişeci Mehmet Efendi Mektebi
93. Tercüman Yunus Bey Mektebi
94. Tershane Emini Yusuf Efendi Mektebi
95. Türbedar Kasım Çelebi Mektebi
96. Üç Gözlü Şeyh Mehmet Efendi Mektebi
97. Üçler Mektebi
98. Üskübi Mektebi
99. Valide Sultan Emetullah Kadın Efendi Mektebi
100. Yolgeçen-Defter Emini Yahya Efendi Mektebi
101. Yorgancılar Mektebi
102. Zeynel Abidin Efendi Mektebi

(Raporda Sadece İsmi Geçen Mektepler)

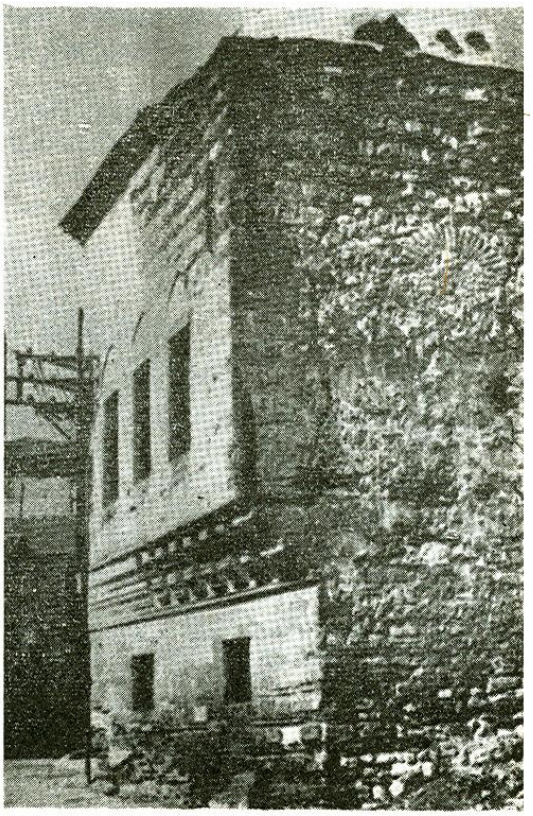
103. Akşemseddin Mektebi
104. Aşkî Şevki Mektebi
105. Parmakkapı Mektebi
106. Mimar Sinan Mektebi
107. Mesih Paşa / Fetva Emini Nuri Efendi Mektebi
108. Bayezıt Bey Mektebi
109. Hatice Sultan Mektebi
110. Şah-I Huban Mektebi
111. Şehit Mehmet Paşa Mektebi
112. Sarı Emine Hatun Mektebi
113. Cevher Ağa Mektebi

1. ABDULLAH PAŞA (TAVŞANTAŞI) MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	**:** 6 Kanun-ı sani 1328 (19 Ocak 1913)
KONUMU	**:** Tavşantaşı / Beyazıt
ÖĞRENCİ SAYISI	**: ---**
SINIF SAYISI	**: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**:** Bir dershanesi, bir muallim odası ve altında bodrum katı vardır.
PERSONEL	**:** Muallim-i evvel Hasan Hulusi Efendi, muallim-i sani Mustafa Efendi.
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**:**Mütevellisi Muhsinzade Hasan Bey'dir. Muallim-i evvel Hasan Hulusi Efendi mütevelliden şehrî 20 kuruş, muallim-i sani Mustafa Efendi şehrî 2,5 kuruş almaktadır. Yine mütevelliden senede 100 kuruş muallim-i evvel, 50 kuruş muallim-i saniye, 150 kuruş da talebeye kıyam bahası olarak verilmektedir. Senede bir aded kurbanı da vardır. Senede mütevelliden 40 kuruş kömür bahası verilmektedir.
EĞİTİM	**:** Bu mektep üçüncü sınıftan itibar edilmiştir. Bu da Müdür Bey Efendi ile beraber teftiş edilmiş mekteplerdendir.
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	**:** Bir diğer ismi Sadr-ı esbak Abdullah Paşa Mektebi olan bu mektep Dibekli, Tavşantaşı, Beyazıt'ta yer almaktadır. Mülhaktır ve evkaf kiraya vermektedir.

Şekil 4.1 Abdullah Paşa sıbyan mektebi (Alman Mavileri, Pafta. J6)

Şekil 4.2 Abdullah Paşa sıbyan mektebi (Aksoy, 1968)

2. ABDÜLKERİM AĞA MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	**:** 13 Kanun-ı Sani 1328 (19 Ocak 1913)
KONUMU	**:** Sinekli Bakkal'da Cerrah Paşa caddesinde kaindir.
ÖĞRENCİ SAYISI	**:** 30 kadar. İnas Mektebidir.
SINIF SAYISI	**: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**:** Mektep bir dershane ve bir muallim odasıyla müştemilat-ı saireden ibarettir. Ahşap ve fevkani bir bina olup cüz'i bir masrafla muhtac-ı tamirdir. Sıra tahtaları dahi eski olduğundan tecdidi lazımdır.
PERSONEL	**:** Muallime Bahriye Hanım.
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**:**Muallimesi Bahriye Hanım Daru'l-muallimat'tan mezun olduğunu söylemektedir. Ve maaşı hazine-i evkaftan 50 kuruştur. Mektebin Hacı Mustafa Efendi namında bir de mütevellisi vardır. Mütevelli gerek mektep civarındaki iki hanenin kirasından ve gerek mektep tahtındaki dükkan icarından hiç bir şey vermemekte olduğu için bu sene güç halde 100 okka kömür aldırılabilmiş olduğu muallimesi tarafından ifade edilmektedir.
EĞİTİM	**:** Talebenin malumatına müracaat edilmekle iyice olduğu anlaşıldı.
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	**:** Aksaray'da, mülhaktır. Evkaf tarafından evvelce satılmıştır.

3. ADİLŞAH SULTAN MEKTEBİ*

TEFTİŞ TARİHİ : 2 Haziran 1329 (15 Haziran 1913)

KONUMU : Fatih kurbunda

ÖĞRENCİ SAYISI : 10 kadar

SINIF SAYISI : ---

YAPI HAKKINDA BİLGİ : Kargir iki dershane ile bir muallim odası ve müştemilatı saireden ibarettir.

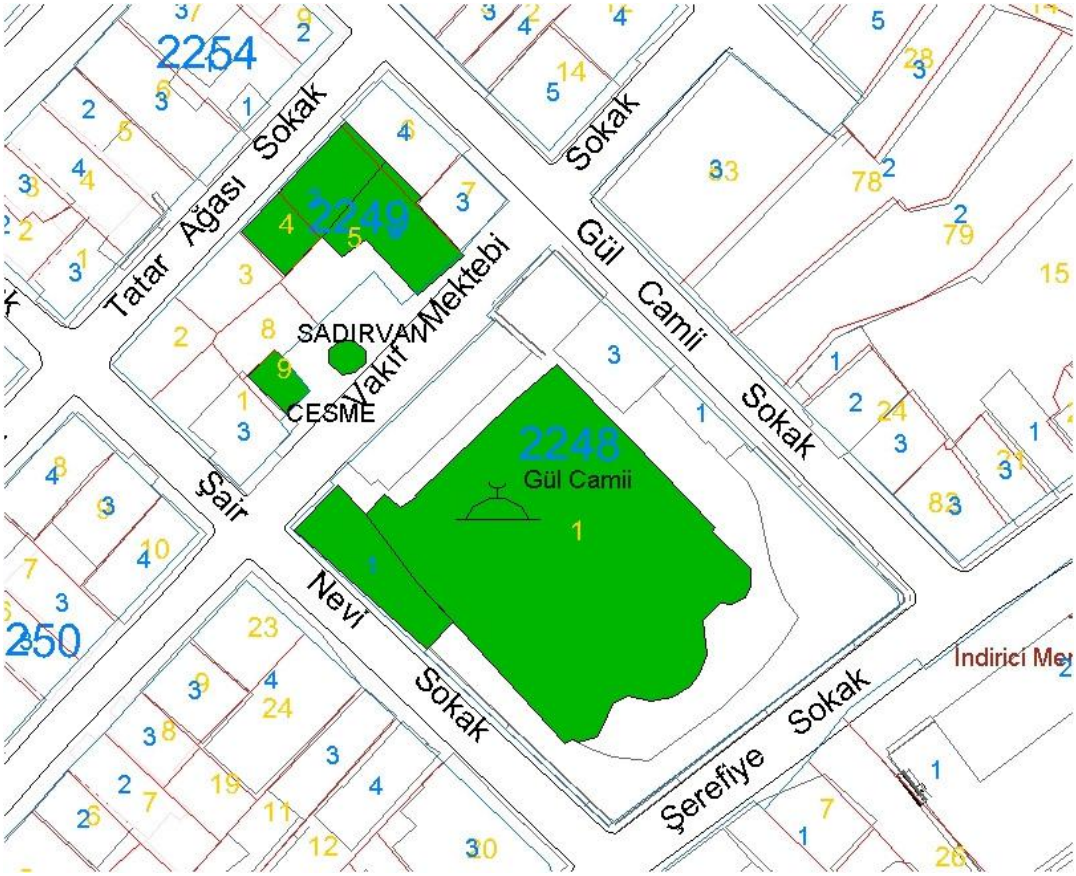
PERSONEL : Muallim-i evvel Hacı Salih Efendi maariften ehliyetlidir. Muallim-i sani İsmail Efendi Darülmualliminden şehadetnamelidir.

DAHİL OLDUĞU VAKIF : Muallim-i evvel Hacı Salih Efendi'ye hazine-i evkaftan ve Serçavuşan Vakfından şehriye 6 kuruş 35 para maaş verilmektedir. Muallim-i sani İsmail Efendi'ye yine şehriye 6 kuruş 30 para maaş ita edilmektedir. Muallim-i evvel Salih Efendi (50 kuruş) Çırçır'da mukaddema muallimi bulunduğu Hacı Ferhad Ağa Mektebi muallimliğine mahsus maaşı da almaktadır.

EĞİTİM **: ---**

Mekatib-i Vakfiye Cetveli **: ---**

* Gül Camii'nin karşısına II. Mahmud' un kızı ve II. Abdülhamid' in halası tarafından H. 1285 / M. 1868 tarihinde iki katlı ve kagir olarak yaptırılmış bulunan Adile Sultan Sıbyan Mektebi bulunmaktadır. Adile Sultan Mektebi, gerek batılı örneklerden mülhem tasarımı gerekse de cephelerine, yine batı kökenli ampir üslubunun egemen olması ile osmanlı sıbyan mekteplerinin geleneğinden tamamen ayrılmakta, tanzimat döneminin yarattığı, tedrisat bakımından eskisinden oldukça farklı yeni mektep tipinin ilginç bir örneğini teşkil etmektedir. Ayrıca mektep binası ile bunun güney yönünde bulunan ve kendi gibi ampir üslubunun özelliklerini sergileyen , şaban 1307 / 1870 tarihli Mehmed Sadık Efendi çeşmesi ile birlikte bir bütün oluşturmakta , tam karşısında yer aldıkları Gül Camii ile küçük bir meydanı çevrelemektedir. (Doğal ve Kültürel Varlıkları Koruma Envanteri, 2248 ada / 1-5 parsel)

Şekil 4.3 Adilşah Sultan sıbyan mektebi vaziyet planı (Kurul Arşivi)

Şekil 4.4 Adilşah Sultan sıbyan mektebi (Kurul Arşivi)

4. AHMET HULUSİ PAŞA MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	**:** 17 Mayıs 1329 (30 Mayıs 1913)
KONUMU	**:** Keçeciler.
ÖĞRENCİ SAYISI	**: ---**
SINIF SAYISI	**: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**:** Dershane ve bir muallim odasıyla tahtında bir odadan ve mektebin arkasında bir dönüm bahçeden ibarettir. Yedi ay mukaddem derununa muhacir iskan edilmiştir
PERSONEL	**: ---**
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**: ---**
EĞİTİM	**: ---**

Mekatib-i Vakfiye Cetveli **:** Karakoldur.

5. ALTAY HATUN MEKTEBİ / HANE-İ HATUN MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	**:** 8 Şubat 1328 (21 Şubat 1913)
KONUMU	**:** Karagümrük civarında.
ÖĞRENCİ SAYISI	**:** 120 raddesinde.
SINIF SAYISI	**:** İbtidai iki ve üçüncü seneler ifraz olunmuştur. İhtiyat sınıfı ibtidai bir ile müştereken okuyorlar
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**:** Mektep bir kargir dershane ile bir ahşap dershane, bir muallim odası ve bir taamhaneden ve önünde bir miktar bahçe ve müştemilat-ı saireden ibarettir. Gerek bu ve gerek sair mekteplerde görülen adem-i nezafet ve intizamsızlık bir itina-yı mahsus ile tenbih edilmiştir.
PERSONEL	**:** 3 muallim, inas için nakş muallimesi, bir hademesi vardır.
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**:** Muallim-i evveli İsmail Sabri Efendi'nin maaşı şehri 130 kuruştur. Diğer bir muallim ile bir muallime, bir de hademesi vardır.
EĞİTİM	**:** Mektebin tedrisatı zaruri görünüyor.
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	**: ---**

6. ALTI POĞAÇA MEKTEBİ / DEFTERDAR AHMET PAŞA MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	: 12 Kanun-ı sani 1328 (25 Ocak 1914); ikinci teftiş: 18 Kanun-ı sani 1328 (31 Ocak 1913)
KONUMU	**:**Müftü Hamamı'nda Altı Poğaça kurbunda, Kadı Çeşmesinde Altı Boğaça Cami-i şerif ittisalinde.
ÖĞRENCİ SAYISI	**:** Zeynelabidin Efendi Mektebin'den naklen buraya taşınmış olan inas mektebi 80 mevcutlu bir mekteptir.
SINIF SAYISI	**: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**:** Mektebin gerek nevakısına gerek hususat-ı sairesine dair idareye bir rapor takdim edildi.
PERSONEL	**:** Muallim-i evvel Fatma Hanım ve muallim-i sanisi Nediha Hanımdır. Muallime-i evveli darülmuallimattan mezundur. Muallime-i saniye Darülmuallimat'tan tasdiknamelidir. Mektebin Fatma Hanım namında bir mütevellisi var imiş. Mahkeme-i evkaf kadısı ruyet-i hesaba kadar mütevelliyesine kifayet ettirilmiştir.[*]
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**:** Muallim-i evveli Fatma Hanım hazine-i evkaftan şehri 200 kuruş almaktadır. Muallim-i sani hazine-i evkaftan şehri 100 kuruş almaktadır. Her sene 100 kıyye kömür de yine hazine-i evkaftan ita edilmektedir.
EĞİTİM	**:** Talebatın muktesebat-ı aliyyesi iyicedir. Bu mektep de duvara müteallik olunan program mucibince ücret-i tedrisat edildiği bi't-teftiş anlaşıldı.
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	**:** Altı Poğaça Camii yanında gösterilir. Yerinde bulunamamıştır.

[*] Evkaf Mahkemesi kadısı tarafından hesabı görülene kadar yetki mütevellisine verilmiştir.

7. ARAKİYECİ AHMED AĞA MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	: 22 Kanun-ı evvel 1328 (4 Ocak 1913)
KONUMU	: Sineklibakkal
ÖĞRENCİ SAYISI	: Kırk kadar mevcudu olup otuzu erkek, küsürü kızdır.
SINIF SAYISI	: İhtiyat sınıfları, ibtidai birinci, ikinci sınıflardan ibarettir
YAPI HAKKINDA BİLGİ	: Fevkani ve ahşap binadır. Mektebin meşrutası yoktur. Talebe için bir aralıktan başka teneffüshanesi yoktur. Mektebin altında iki üç tane dükkanı vardır. Talebenin teneffüse mahsus bahçeleri yoktur. Talebe kapı aralıklarında veyahut sınıflarında teneffüse mecburdur. Mektebin nezafeti mefkuddur fakat nezafetine mugayyer ma riayeti tenbih olunmuştur.
PERSONEL	: Muallim-i Evvel Mehmed Aziz Efendi, Muallim-i sani Hafız Ahmed Efendi. 23 senelik muallim olduğunu iddia ediyor, pek beyhudedir.
DAHİL OLDUĞU VAKIF	:Evkaf-ı mazbutadandır. Muallim-i Evvel Mehmed Aziz Efendi'ye şehri 70 kuruş maaş verilip muallim-i sani Hafız Ahmed Efendi'ye hiçbir şey vermemekte olduğu ve mektebe müteferrika ve sair namıyla dahi hiç bir şey verilmediği anlaşılmıştır. Mektebin altındaki dükkanların kirasını filan hazine-i evkaf istifa etmektedir.
EĞİTİM	: Lede'l-muhasebe talebenin malumatı basit ve tedrisatın gayet sathi olduğu anlaşılıyor. Bu muallimin de talebesi tarz-ı kadim üzere tedris etmekte olduğu müşahede olunup fakat bu usulün bir hayli muhaziiri dâ'î olduğu bi't-tefhim her halde talebeyi sınıflara tefrik etmek ve her sınıfı ayrı ayrı tedrisi mucib-i muhasenat olacağı beyan edilmiştir. [*]
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	: Aksaray' da, Laleli türbesi karşısında muhterik "Kemankeş" Ahmed Ağa mektebinden bahsedilmektedir.

[*] Teftişten sonra talebenin eğitim seviyesinin basit ve tedrisatın yüzeysel olduğu anlaşılıyor. Bu muallimin de talebesi eski usül üzere ders görmektedir. Fakat bu usulün bir hayli sakıncalı olduğu söylenmiş, talebeleri sınıflara ayırmak ve her sınıfa ayrı ayrı ders vermek gerektiği anlatılmıştır.

8. ARPA EMİNİ CEV MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ **:** 17 Mayıs 1329 (30 Mayıs 1913)

KONUMU **:** Topkapı civarında

ÖĞRENCİ SAYISI **:** Zikür ve inas 70 kadardır

SINIF SAYISI **: ---**

YAPI HAKKINDA BİLGİ **:** Cidden muhtac-ı tamirdir.

PERSONEL **:** Muallim-i evveli İsmail Hakkı Efendi, bir muavini, bir de kalfası vardır.

DAHİL OLDUĞU VAKIF **:** Muallim-i evveli İsmail Hakkı Efendi hazine-i evkaftan şehri 100 kuruş almaktadır. Maariften itimadnamesi vardır

EĞİTİM **:** Mektep gerek esma-yı müeyyed (isim yoklaması) ve gerek defterlerinde görülen noksan muallimine tenbih edilerek emekli edilecektir.

Mekatib-i Vakfiye Cetveli **: ---**

9. ASUDE HATUN MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	**:** 10 Kanun-ı sani 1328 (23 Ocak 1913)
KONUMU	**:** Aşık Paşa Mahallesi'nde ve Kasabbaşı Çeşmesi Caddesi'nde.
ÖĞRENCİ SAYISI	**:**80 kadar.
SINIF SAYISI	**: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**:** Şakirdanın yaz teneffüsüne mahsus bir bahçesi yoktur. Mektep oldukça muntazam.
PERSONEL	**:** 9 muallim, 2 hademe.
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**:** Evkaf-ı mazbuttandır. Mektebin mütevellisi Mahmud Efendi tarafından şehri 15 kuruş muallim-i evvele ve 5 kuruş da muallim-i saniye verir.

Muallim-i evvel Recep Efendi (şehri maaşı yüz kuruştur) hazine-i evkaftan,
Muallim-i sani Nuri Efendi (şehri maaşı elli kuruştur) hazine-i evkaftan,
Muallim-i salis Selim Efendi, muallim-i evvel tarafından ücret-i tedris ile idare olunmaktadır.
Muallim-i rabi‘ Ömer Efendi, muallim-i evvel tarafından ücret-i tedris ile idare olunmaktadır.
Muallim-i hamis Memduh Bey, fahri coğrafya muallimidir.
Muallim-i sadis Cemal Bey, fahri Kavaid-i Türkiye muallimidir.
Muallim-i sabi‘ Subhi Bey, fahri malumat-ı fenniye ve tebliğ muallimidir.
Muallim-i sâmin Nizameddin Bey, fahri malumat-ı medeniyye muallimidir.
Muallim-i tâsi' Halim Efendi, fahri hüsn-i hat muallimidir.

EĞİTİM	**:** Tedrisatı iyi bir haldedir
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	**:** Aşıkpaşa'da. Muhterik arsadır.

10. AYN ŞAH VALDE SULTAN MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ **:** 18 Mayıs 1329 (31 Mayıs 1913)
KONUMU **:** Babıâli Hariciye karşısında.
ÖĞRENCİ SAYISI **: ---**
SINIF SAYISI **: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ **:** Bi't-teftiş 6 adet sıraya ihtiyacı olduğu anlaşılmıştır.
PERSONEL **: ---**
DAHİL OLDUĞU VAKIF **: ---**
EĞİTİM **: ---**

Mekatib-i Vakfiye Cetveli **:** Mazbut. Elyevm evkafça musevilere icar edilmiştir.

11. BABA SİNAN MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	**:** 5 Mart 1329 (18 Mart 1913)
KONUMU	**:** Yeni Bahçe'de.
ÖĞRENCİ SAYISI	**:** Zikur 45, inas 50'dir.
SINIF SAYISI	**: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**:** Mektep kargir büyük bir dershane ile ahşap küçük bir dershane ile bir aralıktan ibarettir.
PERSONEL	**:** Muallim-i evvel Hadi Efendi, muallim-i sani. Muallim-i evvelin itimadnamesi var ise de saninin yoktur. Hüsn-ü hat muallimi 5-6 seneden beri fahri muallimlik etmekte ve haftada iki ders tedris etmekte imiş. Her ders vakti birer saat kadar devam edermiş. Midhat Beyin hat muallimliği de maariften musaddak imiş.
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**:** Mektebi muallim-i evveli Hadi Efendi maaş-ı şehri 20 kuruş hazinedendir. Muallim-i saninin maaşı yoktur.
EĞİTİM	**:** Bu mektebe dair idareye bir rapor takdim edildi.
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	**: ---**

12. BAHÇECİ MEHMET EFENDİ MEKTEBİ / AĞA MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	**:** 11 Ağustos 1329 (24 Ağustos 1913)
KONUMU	**:** Yenibahçe kurbunda, Hırka-i şerif' tedir. Mirimiran Mektebi, Reisülküttab mekteplerinin kurbundadır. Yine ittisalinde Saliha Hatun inas mektebi güzel bir mekteptir.
ÖĞRENCİ SAYISI	**:** 100 kadar
SINIF SAYISI	**: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**:** Büyük bir dershaneden ve önünde bir miktar aralıktan ve yedi dönüme yakın bahçeden ibarettir. Mektep tecdide muhtaçtır. Kâr-ı kadim sekiz sırası vardır.
PERSONEL	**:** Muallim-i evvel, muallim-i sani Hafız Ahmet Efendi
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**:** Muallim-i evvelin vakıftan maaşı 20 kuruştur. Muallim-i sani Hafız Ahmed Efendi maariften musaddak ve bila maaştır.
EĞİTİM	**:**Muallim-i evvel Hafız Halil Efendi altı seneden beri romatizmadan muzdarip olduğu için devam edememektedir.
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	**: ---**

13. BAYRAMPAŞA MEKTEBİ*

TEFTİŞ TARİHİ	**:** 22 Kanun-ı sani 1328 (4 Şubat 1913)
KONUMU	**: ---**
ÖĞRENCİ SAYISI	**: ---**
SINIF SAYISI	**: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**:** Mektebin bir kısmı tarike kalb edildiği için tarz-ı cedid mektebe ikrazı gayr-i kabildir. Ancak hal-i hazırı muhafaza edilebilir. Kargirdir.
PERSONEL	**: ---**
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**: ---**
EĞİTİM	**: ---**
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	**: ---**

* Bayrampaşa Sıbyan Mektebi, İstanbul Fatih ilçesi, Haseki'de Cerrahpaşa ile Keçi Hatun mahalleleri arasında, Haseki Külliyesi'nin yanında yer alan bu sıbyan mektebi yapı topluluğu ile birlikte Vezir-i Azam Bayram Paşa tarafından 1634–1635 yıllarında yaptırılmıştır. Yapı topluluğunun mimarı Kasım Ağa'dır. Aksoy' un 1968 tarihli doktora tezinde harabe olduğunu öğrendiğimiz mektep günümüze gelememiştir.

14. BEYHAN MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	**:** 12 Mart 1329 (25 Mart 1913), ikinci teftiş; 19 Mayıs 1329 (1Haziran 1913)
KONUMU	**:** Duyun-u Umumiye karşısında
ÖĞRENCİ SAYISI	**:** 30 kadar
SINIF SAYISI	**: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**:** Fevkani bir dershane ile bir muallim odasından ve tahta bir salondan ibarettir. Önünde bir bahçesi vardır. Nim kargirdir. Mektep muhtac-ı tamir olmakla beraber taamhanesi yoktur ve ileride burası mektep olamaz.
PERSONEL	**: ---**
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**:** Muallim-i evvel Hacı Ahmed Efendi vakıftan şehri 100 kuruş maaş almaktadır. Muallim-i sani Mehmed Efendi'nin şehri 80 kuruş maaşı vardır.
EĞİTİM	**: ---**
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	**:** Beyhan Sultan -Esmihan Sultan- Mektebi Cağaloğlunda Duyun-u Umumiye caddesindedir. Evkaf satmıştır. Cumhuriyet matbasının makine dairesi olmuştur.[*]

[*] Ayrıca bir hadika yazmasında şu kenar notu vardır; "Cağalzade'ye karib çifte saraylar kurbunda Çaşniğir Camii'nin üst tarafında 1219 tarihinde valideleri Beyhan ve Hatice Sultanlar tarafından yaptırılmış bir taş mekteb ve çeşmeleri vardır." (Eyice, 1972:143)

15. CEDİD SÜLEYMAN EFENDİ MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	**:** 19 Mayıs 1329 (1 Haziran 1913), ikinci teftiş 9 Haziran 1329 (22 Haziran 1913)
KONUMU	**:** Saraçhanebaşı'nda, Çelebi Sokağı'nda
ÖĞRENCİ SAYISI	**: ---**
SINIF SAYISI	**: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**:** 10 adet sıra iktiza eder. 2 adet de yazı tahtası lazımdır.
PERSONEL	**: ---**
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**: ---**
EĞİTİM	**:** Teftiş edilerek defterleri muntazam görülmüştür.

Mekatib-i Vakfiye Cetveli **: ---**

16. CEDİD VALDE HATİCE SULTAN MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ **:** 17 Mayıs 1329 (30 Mayıs 1913)

KONUMU **:** Eski Postahane ile Yeni Cami türbesi arasındaki yolların üzerindedir.

ÖĞRENCİ SAYISI **: ---**

SINIF SAYISI **: ---**

YAPI HAKKINDA BİLGİ **:** Vaktiyle fevkani bir kargir mektep ise de bu yol hareket-i arzdan sakatlanmış ve bilahare yıkılmıştır. Bundan yedi sene mukaddem mektebin kemer sütunları da bir irade ile kaldırılmıştır.

PERSONEL **:** Meşk hocası, kalfa.

DAHİL OLDUĞU VAKIF **:** Mekteb-i mezkur kalfalığına mahsus olan 120 kuruş evkaf müdürünce tevfik edilmiştir. Meşk hocası Mustafa Lütfi Efendi halen 80 kuruş maaş almaktadır.

EĞİTİM : ---

Mekatib-i Vakfiye Cetveli : ---

17. CESTE BALİ MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ **:** 8 Kanun-ı evvel 1328 (21 Aralık 1912)

KONUMU **:** Fatih kurbunda.

ÖĞRENCİ SAYISI **:** 130

SINIF SAYISI **:**Mektep ihtiyatla beraber dört sınıftır. Şakirdan sınıf sınıf tefrik olunmuş ve tedrisatına da yine sınıf sınıf devam edilmekte olduğu anlaşılıyor.

YAPI HAKKINDA BİLGİ **:** Mektep iki küçük ve bir büyük dershane ile camekanlı bir yemekhaneden ibarettir. Müştemilat-ı sairesi vardır. Vakfiye içinde oldukça iyi ve muntazamdır

PERSONEL **:** Mektebin Türkçe ve kıraat ve hüsn-i hat muallimleriyle nakş muallimesi vardır. Bir muallim-i sanisi ile iki de hademesi vardır.

DAHİL OLDUĞU VAKIF **:** Muallimin mevcudeden bir kısmı fahri kısm-ı diğeri de muallim-i evvel tarafından maaşla idare olunuyor. Yalnız muallim-i evvel Hacı Salih Efendi şehri 50 kuruş maaş hazine-i evkaftan almaktadır.

EĞİTİM **:** Muallim-i evvelin gayretiyle talebenin muvaffakiyeti ezher cihet-i şayan şükrandır. Mektebin muntazam bir yer ve garametiyle bir de talebenin kayıt ve kabul ve mektebin talebe hususundaki malumatına dair bir talimatname yazılmış ve inzar umuma vaz‘ edilmiştir.

Mekatib-i Vakfiye Cetveli **:** Muhterik arsa.

18. ÇELEBİ MEHMET EFENDİ MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ **:** 6 Kanun-ı sani 1328 (19 Ocak 1913)

KONUMU **:** Kumkapı'da Muhsine Hatun Cami'-i şerifinin ittisalinde.

ÖĞRENCİ SAYISI **:** Mesdud.

SINIF SAYISI **: ---**

YAPI HAKKINDA BİLGİ **:** Bir dershane, bir taamhaneden ibarettir. Bu da Müdür Beyefendi ile teftiş edilen mekteplerdendir. Tahliyesi için zabtiyye bir teskere tastir hakkında bir rapor yazıldı. Halen dahilinde bir kadın ikamet ettiği cihetle mesdudtur.

PERSONEL **: ---**

DAHİL OLDUĞU VAKIF **: ---**

EĞİTİM **: ---**

Mekatib-i Vakfiye Cetveli **:**Kumkapı Muhsine Hatun mahallesinde. Mülhak. Fevkani kısmı ahşap ve harap haldedir

19. ÇELEBİ PİR AHMET MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	**:**22 Kanun-ı evvel 1328 (4 Ocak 1913)
KONUMU	**:** Fatih civarında
ÖĞRENCİ SAYISI	**:** 200
SINIF SAYISI	**: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**:** Bir büyük dershane ve yine fevkani bir muallim odasıyla tahtında bir taamhaneden ibarettir. Önünde genişçe bir de bahçesi vardır. Mektep müceddeden inşa olunmuştur. Ahşaptır.
PERSONEL	**: ---**
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**: ---**
EĞİTİM	**:** İşbu mektep birinci dereceden itibar olunmuştur.
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	**:** Pir Ahmed Çelebi, Fatih, Hırka-ı Şerif. Ahşaptır. Elyevm polis karakoludur.

20. DARÜSSAADE AĞASI İBRAHİM AĞA MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	**:** 15 Kanun-ı evvel 1328 (28 Aralık 1912) ikinci teftiş: 22 Kanun-ı sani 1328 (4 Şubat 1913)
KONUMU	**:** Altımermer civarında Uzun Yusuf Mahallesi'nde.
ÖĞRENCİ SAYISI	**:** 80
SINIF SAYISI	**: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**:** 1328 senesinde müceddeden inşa ve 1328 senesi martı ibtidaisinde tedrisata mübaşeret etmiştir. Ahşap ve müceddittir.
PERSONEL	**:** Muallim-i evvel Hafız Emin Efendi ihtiyar ve mahallede imam olmak hasebiyle ara sıra da imamete müteallik hususatla iştigal ederek asıl muallimliğe pek o kadar devam edememekte imiş. Muallim-i Sani Hüseyin Hüsnü Efendi tecrübeli ve oldukça malumatlı bir muallimdir. 1 hademe.
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**:** Maalesef muallim bey ne hazine-i evkaftan ve ne de mütevelliden bir para maaşları olmadığı ancak seksen talebeden şehri beşer kuruş istifa edilmiş ücret-i tedrisiyden iki mecidiye hademe maaşı tesviye edildikten sonra küsürü iki muallim beyninde münasafeten taksim edilmekte ve bu da muallimin maaşatını tahrikatı olduğu lisan-ı teessürle şikayet eylemektedir.
EĞİTİM	**:** Mektep oldukça temin-i istifade etmekte olduğu ve talebenin sıra tahtaları üzerinde tedrisata ihtimamı ezher cihette şayan-ı ifadedir. Bununla beraber maarif nezaretinin programına muvafık surette ibka-yı tedrisat edilmekte olduğun anlamak için mezkur ders programının bir neticesi tedris edilen ilahiye göre camekan vaz' ile … umuma karşı müteallik edilmiştir.
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	**:** Şehremini'nde Kapıağası İbrahim Ağa Mektebi. Uzunyusuf. Maarifçe mekteb olarak kullanılmaktadır.

21. DARÜSSAADE AĞASI MEHMET AĞA MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	**:** 24 Mayıs 1329 (6 Haziran 1913)
KONUMU	**:** Divanyolu'nda.
ÖĞRENCİ SAYISI	**:** 16
SINIF SAYISI	**:** ---
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**:** Bir dershane ve bir muallim odasından ibarettir. Köşe başında ve fevkani, mektep müceddeden tamir olunmuştur. Başka bir yeri yoktur.
PERSONEL	**:** Muallim-i evvel Mehmed Emin Efendi, muallim-i sani Hafız Vehhab Efendi.
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**:** Muallim-i evvel Mehmed Emin Efendi hazineden 100 kuruş maaş almaktadır. Ve muallim-i sani Hafız Vehhab Efendi hazineden 80 kuruş almaktadır.
EĞİTİM	: ---
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	**:** Kapıağası Mehmed Ağa Mektebi, Sultanahmet, Mazbut. Dört duvardan ibaret.

22. DENİZ ABDAL SERVER AĞA MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ **:** 6 Mart 1329 (19 Mart 1913)

KONUMU **:** Topkapı'ya gidecek cadde üzerinde Çapa çeşmesinde.

ÖĞRENCİ SAYISI **:** 100 kadar

SINIF SAYISI : ---

YAPI HAKKINDA BİLGİ **:** Mektebin büyücek bir dershane ile tahtında bir taamhaneden ibarettir. Nim kargirdir. İnşa olunalı ancak beş altı sene olmuş ve muntazam güzel cadde üzerinde bir mekteptir.

PERSONEL **:** Muallim-i evveli Hafız Mustafa Efendi kalfası Hüseyin Efendi'dir.

DAHİL OLDUĞU VAKIF : ---

EĞİTİM : ---

Mekatib-i Vakfiye Cetveli **:** Şehremini. Arsadır.

23. DÜLBENTÇİ HÜSAMEDDİN BEY MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	: 10 Kanun-ı sani 1328 (23 Ocak 1913)
KONUMU	: Kumkapı'da Dülbentçi Mahallesi'nde.
ÖĞRENCİ SAYISI	: 90
SINIF SAYISI	: ---
YAPI HAKKINDA BİLGİ	: Fevkani bir dershane, tahtani bir taamhaneden ibarettir. 6 adet sıra iktiza eder.
PERSONEL	: ---
DAHİL OLDUĞU VAKIF	: ---
EĞİTİM	: ---
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	: "Hekim Sinan-Tülbentçi Hüsameddin Bey- Mektebi, Kumkapı, mülhak. Muhterik camiinin yanında arsadır." şeklinde gösterilmiş. Ancak müfettiş raporunda ikisine ait farklı kayıtlar mevcuttur.

24. EBULFAZL MEHMET EFENDİ MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	: 20 Kanun-ı sani 1328 (2 Şubat 1913)
KONUMU	: Şehzadebaşı
ÖĞRENCİ SAYISI	: ---
SINIF SAYISI	: ---
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**:** Kargirdir. Mesdud ve istifade edilebileceği için füruht edilmesine dair bir kıt'a rapor takdim kılındı.
PERSONEL	: ---
DAHİL OLDUĞU VAKIF	: ---
EĞİTİM	: ---
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	: Evkaf levazım ambarıdır.(Kazasker Ebul-fazl Mahmud Efendi Medresesi)

25. EMİN BEY MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	**: ---**
KONUMU	**:** Emir Buhari Merkezinde Hafız Paşa'da
ÖĞRENCİ SAYISI	**:** 80
SINIF SAYISI	**:---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**:** Mektep muhtac-ı tamir olmakla beraber pek nezafetsizdir.
PERSONEL	**:** Muallim-i evveli Hacı Arif Efendi, Muallim-i sani İbrahim Efendi, Said Fuad Efendi'dir.
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**:** Muallim-i evveli Hacı Arif Efendi şehriye hazineden 37,75 kuruş almaktadır. Mektep ücret-i tedrisiye ile idare edildir.
EĞİTİM	**: ---**
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	**:** Kara Emin Bey Mektebi, Fatih Hafız Paşa'da muhterik arsa.

26. EMİN GANEM MUSTAFA ÇAVUŞ MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	**: ---**
KONUMU	**:** Haseki merkezi dahilindedir. Kocamustafapaşa'da Hacı Sahra mahallesinde
ÖĞRENCİ SAYISI	**: ---**
SINIF SAYISI	**: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**:** Mektep kargirdir. 2 seneden beri mesduddur şimdi derununda muhacirin vardır.
PERSONEL	**: ---**
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**: ---**
EĞİTİM	**: ---**
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	**:**Topkapı civarında. Arsadır.(Koyun Emini Mustafa Çavuş Mektebi)

27. EMİN NUREDDİN MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	**:** 20 Kanun-ı sani 1328 (2 Şubat 1913)
KONUMU	**:** Şehzadebaşı Emin Nureddin Mahallesinde
ÖĞRENCİ SAYISI	**:** 40
SINIF SAYISI	**: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**:** Muhtac-ı tamir olduğuna dair bir kıt'a rapor idareye takdim kılındı.
PERSONEL	**:** Muallim-i evvel Salih Tayyib Efendi, muallim-i sani Ali Hilmi Efendi'dir.
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**:**Muallimlerin hazine-i evkaftan maaşı yoktur. Keza mektebin ne kömür bahası ne de kıyam-ı bedel namıyla hiçbir şeyi yoktur.
EĞİTİM	**: ---**
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	**:** Şehzadebaşı'nda. Mülhak. Muhterik arsadır.[*]

[*] Vakıfların 1920 tarihli Mebani-i Hayriye defterinde Vefa yangınında yandığına dair bilgi vardır (Kut, 1978).

28. EMİNE HATUN MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	: 10 Şubat 1329 (23 Şubat 1914)
KONUMU	**:** Koca Mustafa Paşa'da Akarca nam mahaldedir. Yol Geçen mektebiyle İmaret mektepleri vasatındadır.
ÖĞRENCİ SAYISI	**:** 60 adet kız çocuğu vardır.
SINIF SAYISI	**: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**:** Fevkani bir büyük dershane ile bir muallim odasından ibarettir. Fevkani ve tahtani iki kademhanesi vardır. Ahşaptır. 8 adet mücedded ikişer kişilik sıra vardır. Dershane oldukça ferahtır.
PERSONEL	**:** Muallime-i ûlası 28 seneden beri muallimdir 67 yaşındadır. 22 Eylül 302'den beri muallimdir. İsmi Fatma Hanımdır. Ve ba itimadname tayin olunmuştur.
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**:** Mütevellisi defter-i hakani mümeyyizlerinden Edhem Efendi'dir. Ve şehri 30 kuruşu var ise de verilmiyormuş.
EĞİTİM	**: ---**
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	**:** Kocamustafapaşa, Akarca'da. Aile tarafından işgal edilmektedir.

29. ESAD EFENDİ MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	**:** 30 Mayıs 1329 (12 Haziran 1913)
KONUMU	**:** Sultan Selim merkezinde, Çarşamba'da.
ÖĞRENCİ SAYISI	**:** 50
SINIF SAYISI	**: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**:** Bir ufak dershaneden ibarettir. Kargirdir, Mektebe 6 adet sıra itası lazımdır. Bir de yazı tahtası lüzumu vardır.
PERSONEL	**:** Muallim-i evvel Hakkı Efendi'dir.
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**:** Mektep evkaf-ı mülhakattandır. Mütevellisi Üsküdar'da Fitnat Hanım'dan senede 530 kuruş müteaddid namlarla muallim almaktadır.
EĞİTİM	**: ---**
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	**:** Şeyhülislam Esad Efendi Mektebi, Fatih, Çarşamba. İsmail Ağa Camii hariminde.[*]

[*] Ayrıca bkz. Hadika I, s.38.

30. ESMA HAN KAYA SULTAN

TEFTİŞ TARİHİ	**:** 16 Şubat 1328 (1 Mart 1913)
KONUMU	**:** Sultan Mahmud Türbesi civarında
ÖĞRENCİ SAYISI	**:** İnas mektebi 100
SINIF SAYISI	**: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**:** Mektep kargir olup altında bir bodrum katı ve üstünde bir büyük dershane ile bir teneffüshaneden ibarettir.
PERSONEL	**:** Muallime-i evvel Seher hanım, Muallime-i sani Emine Hanım, Hademe Hasan Ağa.
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**:** Muallime-i evvelisi Seher hanım maariften şehri 170 kuruş, Muallime-i saniyesi Emine Saniye Hanım maariften şehri 120 kuruş, Hademe Hasan Ağa şehri 50 kuruş almaktadır. Ve yine maariften mekteb-i mezkura bin kıyye kömür ve on çeki odun ita edildiği gibi hazine-i evkaftan da üç yüz yirmi sekiz senesinden itibaren yüz otuz kuruş muallim-i evveliye, seksen kuruş muallim-i saniyeye ve elli kuruş da hademeye tahsis olunmuştur. Talebattan ücret-i tedrisiyye edilmemektedir.
EĞİTİM	: ---
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	: Esmihan Kaya Sultan Mektebi. Divanyolunda. Mülhak. Şehremaneti karşısında meydanlığa kalbedilmiştir.

31. FATMA SULTAN MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	**:** 10 Şubat 1328 (23 Şubat 1913)
KONUMU	**:** Karagümrük civarında
ÖĞRENCİ SAYISI	**: ---**
SINIF SAYISI	**: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**:** Bir kargir dershane ile üç ahşap dershane ve bir taamhane ve bir müştemilat-ı saireden ibarettir. Mektep vaktiyle her nasılsa mütemadi tatil edilerek muallim-i esbak Tahsin Efendi merhumun haremi Muzaffer Hanım kendi ikametine tahsis ettiği maldan ma‘dasını da başkasına kiraya vermiş. Bu kar-ı sair Mektebin temin-i güşadı hususuna müteallik rapor idareye takdim kılınmıştır.
PERSONEL	**: ---**
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**: ---**
EĞİTİM	**: ---**
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	**:** Karagümrük Tahtaminare'de. Halk fırkası tarafından kullanılmaktadır.

32. FATİH MERKEZ MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ **:** 6 Mart 1329 (19 Mart 1913)

KONUMU **:** Fatih Merkez Mektebi esasen Merkez Vefa Mektebi ise de burası maadindir.

ÖĞRENCİ SAYISI **:**Mevcudu 150, zikur 80, inas 70'tir.

SINIF SAYISI **:** İhtiyatla beraber mektep dört sınıftır.

YAPI HAKKINDA BİLGİ **:** Mektep kargir ve büyük bir dershane ile bir tahtaboşta inas şakirdan tedris etmektedir. Bir de muallim odası vardır. Önünde bir miktar bahçesi vardır. Bir de taamhanesi mevcuttur. Mektep nezafetine biraz itina etmesi muallimine tenbih edildi.

PERSONEL **:** Muallim-i evvel Nazif Efendi,Muallim-i sani İsmail Efendi, Muallim-i salis Mahmud Efendi, Kalfa Ahmed Efendi, daima bir muallimesi vardır ki, Hat muallimi Mehmed Hulusi Dersleri haftada yalnız cumartesi olmak üzere 3 saattir.

DAHİL OLDUĞU VAKIF **:** Ücret-i tedrisiye ile idare edilmektedir. Muallim-i evvel Nazif Efendi maaş-ı şehri evkaftan 180 kuruştur ve maariften 60 kuruştur. Muallim-i sani İsmail Efendi maaş-ı şehri 130 kuruş vakfındandır. Hat muallimi Mehmed Hulusi Efendi vakıftan şehri 100 kuruş almaktadır.

EĞİTİM **: ---**

Mekatib-i Vakfiye Cetveli **:** Fatih Sultan Mehmed Mektebi. Fatih, Çilingirler sokağı, asar-ı nefiseden ve kargirdir. Tamire muhtaçtır.[*]

Not: 17 mayıs 1329 (30 Mayıs 1913) tarihinde teftiş edilen Fatih Mekteb-i İbtidaisi'nin, Fatih Merkez Mektebi olduğu tahmin edilmektedir.

[*] Aksoy'da (1968) yerinde birkaç duvar olduğu belirtilmiş.

33. FEYZİYE MEKTEBİ / MUSLİHİDDİN AĞA MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	**:** 9 Kanun-ı sani 1328 (22 Ocak 1913)
KONUMU	**:** Küçük Mustafa Paşa'da Gül Camii şerifi karşısında.
ÖĞRENCİ SAYISI	**:** 140
SINIF SAYISI	**: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**:** Mektebin bir dershane, bir muallim odası, bir taamhanesi ile müştemilat-ı sairesi ve ufak bir de bahçesi vardır. Mektebin … göre her halde tevsi'i icab eder. Ve mektebin cephesi tevsi'e müsaittir.
PERSONEL	**:** Muallim-i evvel Mehmed Kamil Efendi, muallim-i sani ve salisi ile hüsn-i hat ve ilahi muallimleri ve harf muallimi vardır.
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**:** Muallim-i evvel Mehmed Kamil Efendi hazine-i evkaftan şehri 80 kuruş almaktadır. Mektebin muallim-i sani ve salisi ile hüsn-i hat ve ilahi muallimleri harf muallimi tarafından maaş verilerek idare edilmektedir. Hazine-i evkaftan hiç bir nam ile mektebe bir lira verilmiyor imiş. Fakat mütevellisi Abdülvehhab Efendi senede 200 kuruş muallim-i evvel 400 kuruş çocuklara vermekte imiş.
EĞİTİM	**:** Mektebin tedrisatı bir dereceye kadar iyicedir.
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	**: ---**

34. FİRUZ AĞA MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ **:** 17 Mayıs 1329 (30 Mayıs 1913)
KONUMU **:** Uzunyusuf'ta.
ÖĞRENCİ SAYISI **: ---**
SINIF SAYISI **: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ **: ---**
PERSONEL **: ---**
DAHİL OLDUĞU VAKIF **: ---**
EĞİTİM **:** Mualliminin devamsızlığı görüldü. Defterlerinin muntazaman tutulması ve devam-ı hususatı tenbih edilmiştir.

Mekatib-i Vakfiye Cetveli **:** Firuz Ağa Mahallesi, Sultanahmet. Tarike kalbedilmiştir.

35. FİRUZ ÇAVUŞ MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ **:** 6 Haziran 1329 (19 Haziran 1913)
KONUMU **:** Horhor'da Sofular Caddesi'nde.
ÖĞRENCİ SAYISI **:** 40
SINIF SAYISI **: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ **:** Fevkani ve ahşap iki dershaneden ibarettir. Bir kaç sene mukaddem tamir olmuştur. 10 adet sıra, 1 yazı tahtası ve bir muallim masasıyla bir sandalye ister.
PERSONEL **: ---**
DAHİL OLDUĞU VAKIF **:** Mektep evkaf mülhakadandır. Muallim ve mustahdeminine evkaftan birşey verilmemektedir. Mektebin tahtındaki bakkal dükkanının icarı şehrisini mütevelli ittisalindeki tekke şeyhi Selehaddin Efendi ahz ederek tekkesine sarfetmekte imiş.
EĞİTİM **:** Mekteb-i mezkur muallimi Mehmed Nail Efendi hasta olduğu için vekili müezzin Hasan Efendi mektebi idare etmekte ve 6-7 seneden beri bakmaktadır

Mekatib-i Vakfiye Cetveli **: ---**

36. GARK ALEMİ BEY MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	**:** 17 Mayıs 1329 (30 Mayıs 1913)
KONUMU	**:** Topkapı civarında
ÖĞRENCİ SAYISI	**:** 45 raddesinde
SINIF SAYISI	**: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**:** Ahşap bir dershane ile bir aralıktan ibarettir. Mektep fevkanidir. Mektep muhtac-ı tamirdir. Mektebe 10 adet sıra itası muktezidir.Çocukların esma-yı müeyyedi de ayrıca ihtar edilmiştir.
PERSONEL	**:** Muallim-i Evvel İsmail Efendi maariften takdirnamelidir. Muallim-i sani maariften takdirnamesizdir.
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**:** Muallim-i evvelin 30 kuruş kadar hazine-i evkaftan maaşı vardır. Muallim-i evvel mahallede imam olduğu için müstakilen vazifesi başında bulunmadıysa da tenbihat-ı lazıme icra edilmiştir.
EĞİTİM	: ---
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	: ---

37. GAZİ AHMET PAŞA MEKTEBİ

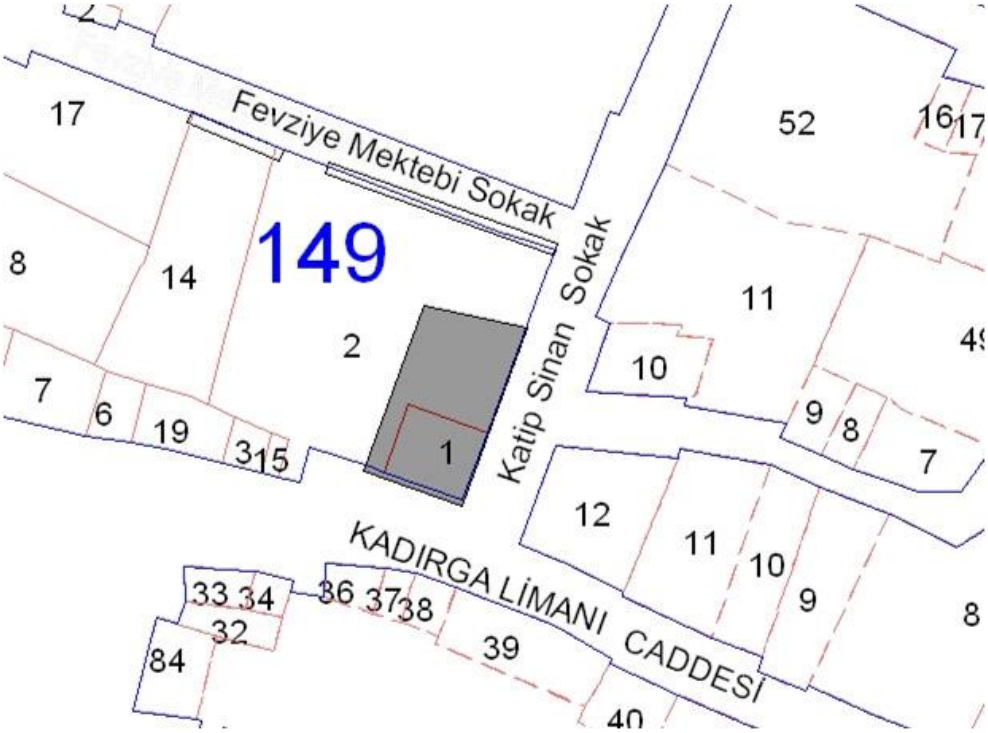
TEFTİŞ TARİHİ	**:** 17 Mayıs 1329 (30 Mayıs 1913)
KONUMU	**:** Topkapı'da.
ÖĞRENCİ SAYISI	**: ---**
SINIF SAYISI	**: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**:** Bir aralık bir miktar bahçe ve iki odalı bir muallim meşrutahanesinden ibarettir.
PERSONEL	**:** Mektep iki kalfa tarafından idare edilmektedir.
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**: ---**
EĞİTİM	**: ---**
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	**:** Topkapı gençlik mahfeli yapılmıştır.[*]

[*] Gazi Ahmet Paşa Sıbyan Mektebi, İstanbul ili Fatih ilçesi, Topkapı'da Gazi Ahmet Paşa Camisi'nin yanında bulunan bu mektebi Sadrazam Kara Ahmet Paşa h.979 yılında yaptırmıştır. Moloz taş ve tuğladan, dikdörtgen planlı ve üzeri çatı ile örtülü olan bu yapının cephesinde dikdörtgen açıklıklı dört penceresi bulunmaktadır. Yanındaki bahçeden içerisine girilen sıbyan mektebi uzun süre Topkapı Spor Kulübünün lokali olarak kullanılmış ve yapılan değişikliklerle orijinalliğinden oldukça uzaklaşmıştır (Eyice, 1994). Ayrıca bkz. Hadika, c.1, s.142.

38. GAZİ YAHYA PAŞA MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	**:** 12 Şubat 1328 (25 Şubat 1913)
KONUMU	**:** Kadırga'da kain.
ÖĞRENCİ SAYISI	**: ---**
SINIF SAYISI	**: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**:** Mektep kargir büyük bir dershane ile ittisalinde iç içe ahşap üç dershane, bir taamhane ve bir miktar ... ile müştemilat-ı saireden ibarettir. Mektep tahtındaki dükkan mektebe aittir. Biraz evvel muhacir iskan ettirilmişti. Bilahire tahliyesiyle tathirat-ı fenniyesi icra kılınmıştır. Bir miktar tamiratı hakkındaki rapor idareye takdim kılındı.
PERSONEL	**:** Muallim-i evvel Raif Efendi, muallim-i sani Mehmet Emin Efendi
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**:** Mektebin üç mütevellisi vardır. Diğer hissedarı yine Üsküp'te Hafız Hasan Bey'dir. Üçüncüsü jandarma zabitliğindan mütekaid bir zattır. Muallim-i evvel Raif Efendi'nin hazine-i evkaftan 37 kuruş maaşı vardır. Muallim-i sani Mehmed Emin Efendi'nin 28,5 kuruş maaş-ı tedrisi vardır.
EĞİTİM	**: ---**
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	**:** Kadırga. Mülhak. Harap olarak mevcuttur.[*]

[*] Üsküplü Yahya Paşa Sıbyan Mektebi, İstanbul Eminönü ilçesi, Kadırga Karakolu karşısında bulunan bu sıbyan mektebini Üsküplü Yahya Paşa h.912 yılında yaptırmıştır. Sıbyan mektebi iki katlı, kesme taştan yapılmış olup, günümüze çok harap durumda gelebilmiştir. Uzun süre basımevi olarak kullanılmış ve içerisi orijinal durumundan uzaklaşmıştır (Doğal ve Kültürel Varlıkları Koruma Envanteri, 149 ada / 1-2 parsel). Ayrıca bkz. Ayvansarayi, Vefayat, 74b.

Şekil 4.5 Gazi Yahya Paşa sıbyan mektebi (Kurul Arşivi)

Şekil 4.6 Gazi Yahta Paşa sıbyan mektebi (Kurul Arşivi)

39. GEZ SEYDİ MEHMET EFENDİ MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ **:** 20 Kanun-ı sani 1328 (2 Şubat 1913)

KONUMU **:** Kadı Çeşmesi'nde

ÖĞRENCİ SAYISI **:** 60 zikur, 50 inas, 110 mevcudu vardır.

SINIF SAYISI **: ---**

YAPI HAKKINDA BİLGİ **:** Fevkani ve ahşap olup üç dershane ile bir taamhaneden ibarettir.

PERSONEL **:** Muallim-i evvel Hacı Salih Efendi, iki muallim, bir hademe.

DAHİL OLDUĞU VAKIF **:**Muallim-i evvel Hacı Salih Efendi Hazine-i Evkaftan şehri 70 kuruş almaktadır. Küsur iki muallim ile bir hademe maaşı muallim-i evvel ücret-i tedrisiyye ile idare etmektedir. Hazine-i Evkaf mütevelli bedeliyle senede mektebe 150 kıyye kömür verilir. Ve mevcud etfale de kırk para verilmektedir. Yine mütevelli marifetiyle cami'de mevlüd okutturuluyor. Mektep heyet-i umumiyesi itibariyle iyicedir.

EĞİTİM **:** Tedrisatı oldukça muntazamdır. Talebesinin kesreti de mektebin ihtimam ve itinasını göstermektedir. Mektebin nevakısına müteallik bir kıt'a rapor idareye takdim edildi.

Mekatib-i Vakfiye Cetveli **: ---**

40. GİRİDÎ MEHMET EFENDİ MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	**:** 4 Ağustos 1329 (17 Ağustos 1913)
KONUMU	**:** Süleymaniye kurbunda Tahtakale civarında.
ÖĞRENCİ SAYISI	**:** Mevcudu 67. 19'u inas, 48 zikur.
SINIF SAYISI	**: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**:** Bir dershane ile bir muallim odasından ve bir aralıktan ibarettir. Ve mektebin tahtında üç bodrum dükkanı vardır. Ahşap ve fevkanidir. Mektep muhtac-ı tamirdir. Mektebin 35 adet sırası mevcuttur.
PERSONEL	**:** Muallim-i evvel Yusuf Ziya Efendi'dir. Bir kalfa.
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**:** Mektebin altındaki dükkanların icar-ı şehrisi olan iki yüz elli kuruş maarif mütevellisi Hasan Bey'in muvafakatiyle muallim-i evvel Ziya Efendi'ye verilmektedir. Mektebin vakfiyesi şehri 1 lira muallim-i evvele, 30 kuruş kalfaya ve senede 150 kuruş da kömür bedeli vardır. Halbuki bu mahsusatı mütevelli müstahdemin mektebe te'diye etmesine dair bir makbuzu mütevelli muallimden almakta imiş.
EĞİTİM	**:** Eşya-yı umumiden başka bir takım haritası da mevcuttur.
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	**:** Küçükpazar, Deveoğlu yokuşunda. Camiye muttasıl, mülhak, Atik Ali Camii imamı mukimdir.[*]

[*] Vakıfların 1920 tarihli mebani-i hayriye defterindeki kayda göre Tahtakalede Deveoğlu yokuşundaki adı geçen mektepte imam Mehmed Efendi ve diğer bir aile oturmaktadır. Belediye mektebi 29 mayıs 1935 tarihinde kiraya vermek üzere ihaleye çıkarmıştır. Haber gazetesi ilanına göre "Süleymaniye de Hoca Hayrettin Mahallesi'nde Mekteb Sokağı'nda yeni 2 nolu, iki kat ve bir odalı Giridi Mehmed Efendi Mektebi seneliği 36 liradan kiralıktır."(Kut, 1978).

41. HABBAZAN MUHYİ/HACI MEHMET EFENDİ MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	**:** 22 Kanun-ı sani 1328 (4 Şubat 1913)
KONUMU	**:** Ali Paşa Mahallesi'ndedir.
ÖĞRENCİ SAYISI	**:** 120
SINIF SAYISI	**: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**:** Bir büyük, iki küçük dershane ile bir muallim odasından ibarettir. 1328 senesinde müceddeden inşa edilmiştir. Ahşaptır
PERSONEL	**: ---**
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**: ---**
EĞİTİM	**:** Amel-i hali ifa edilecek mekteplerdendir.
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	**:** Arsa.*

* 1918 tarihli Tamim gazetesinde Vakıflar'ın resmi ilanına göre "muhterik mekteb yerinde 500 tuğla ve iki ağaç 600 kuruşa satılıktır." (Kut, 1978).

42. HACI HASAN EFENDİ MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ **:** 2 Şubat 1328 (15 Şubat 1913)

KONUMU **:** Gureba Hastahanesi civarında Yenibahçe'de, Topkapı yokuşu civarında (Arpa Emin Cev) mahallesinde. Ve ittisalinde bir de harab Cami-i şerif vardır.

ÖĞRENCİ SAYISI **: ---**

SINIF SAYISI **: ---**

YAPI HAKKINDA BİLGİ **:** Mektep ahşap ve fevkani iki dershane ile tahtında bir salon ve müştemilat-ı saireden ibarettir. Tahtında uzun bir sofa vardır. Muhtac-ı tamir olduğuna dair muallimi tarafından müracaat edildi.

PERSONEL **: ---**

DAHİL OLDUĞU VAKIF **: ---**

EĞİTİM **:** Mektebe geç gidildiği için talebe ve tahsilata dair mütalaa der-miyan edilememiştir.

Mekatib-i Vakfiye Cetveli **: ---**

43. HACI SALİH AĞA MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ **:** 7 Kanun-ı sani 1328 (20 Ocak 1913);
ikinci teftiş 18 Mayıs 329 (31 Mayıs 1913)

KONUMU **:** Akarca, Kadırga kurbunda

ÖĞRENCİ SAYISI **:** 130

SINIF SAYISI **:** ---

YAPI HAKKINDA BİLGİ **:** Mektep ve dershane bir muallim odası ve altında bir yemekhane ve müştemilat-ı saireden ibarettir. Mektep oldukça müterakki ve muntazamdır. Konumu itibariyle de fena değildir. Mektep temizcedir.

PERSONEL **:** Muallim-i evvel Yakub Efendi, Muallim-i sani İbrahim Efendi, Nakş Muallimesi Rukiye Hanım, Hüsn-i Hat Muallimi İbrahim Efendi, iki kalfa.

DAHİL OLDUĞU VAKIF **:** Evkaf mülhakatındandır. Muallim-i evvel Yakub Efendi şehri hazine-i evkaftan 100 kuruş almaktadır. Muallim-i sani İbrahim Efendi şehri hazine-i evkaftan 50 kuruş almaktadır. Muallim-i evvel senevi 60 kuruş maaş ve 17 kuruş kıyam bahası olarak mütevelli Züleyha Hanım tarafından ita edilmektedir. Muallim-i saniye senevi 15 kuruş maaş ve 7,5 kuruş kıyam bahası yeni mütevelli tarafından verilmektedir. Mütevelli tarafından senede 60 kuruş kömür-i Osmani verilmektedir. 150 Hasan Efendi, 120 Osman Efendi, nakş muallimesi Rukiye Hanım 100 (haftada iki gün tedris eder) hüsn-i hat muallimi 150, İbrahim Efendi haftada iki gün. Bunların maaşı mektebin ücret-i tedrislerinden ita edilmektedir.

EĞİTİM **:** Tedrisatı da zararsızcadır.

Mekatib-i Vakfiye Cetveli **:**Salih Ağa Mektebi, Akarca, Kadırga. Akarçeşme. Mülhak. Maarifçe elyevm mektebtir.

44. HALİD EFENDİ / ESBAK EVKAF NAZIRI HALİD EFENDİ MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ **:** 4 Temmuz 1329 (17 Temmuz 1913)

KONUMU **:** Yenikale kurbunda Mirahur İlyas Bey Caddesi'nde.

ÖĞRENCİ SAYISI **: ---**

SINIF SAYISI **: ---**

YAPI HAKKINDA BİLGİ **:** Tahtında bir sebil ile bir dükkan mevcuttur. İki sene mukaddem yanmıştır. Fevkani bir mekteptir.

PERSONEL **:** Muallim-i evvel, muallim-i sani, muallim-i salis, hat muallimi.

DAHİL OLDUĞU VAKIF **:** Mütevelliyesi ... Fatma Hanım, mütevelli kaymakamı hariciye ... kalemi hülefasından Remzi Bey'dir. Mütevellisinin mezkur tahsisatı almakta olduğu isticar kılınmaktadır. Aylık; 40 kuruş muallim-i evvel için, 25 kuruş muallim-i sani için, 15 kuruş muallim-i salis için, 30 kuruş hat muallimi, 153 kuruş şakirdan için, 70 kuruş sebil için, 40 kuruş takriben kömür beledi olarak verilirmiş.

EĞİTİM **: ---**

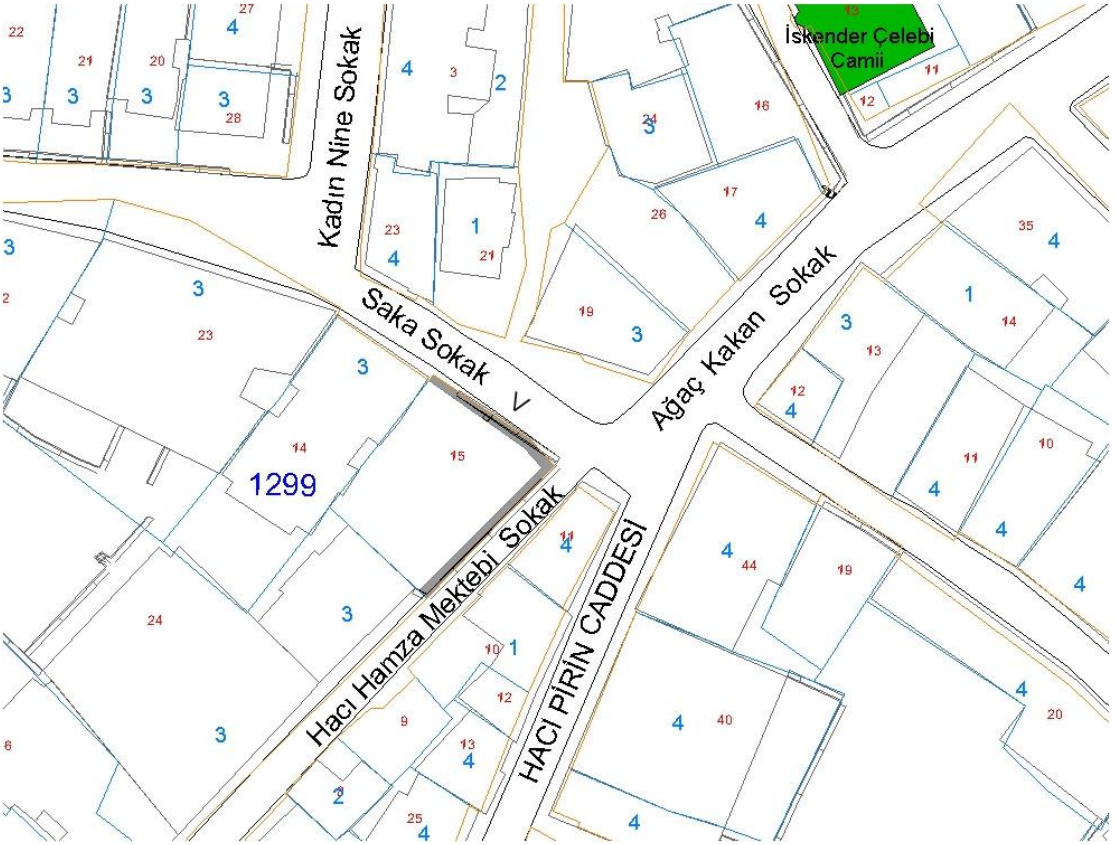
Mekatib-i Vakfiye Cetveli **:** Samatya, Mirahor, muhteriktir.[*]

[*] Buradaki Uşşaki Tekkesinin müştemilatındandır. Mektebin 1307/1889 da açıldığını 14 şevval 1307 tarihli Sabah gazetesi ilanından öğreniyoruz: "Yedikule civarında Mirahur Caddesi'nde esbak evkaf hazırı Halid Efendi'nin ihya-kerdesi olan mekteb…" (Kut, 1978).

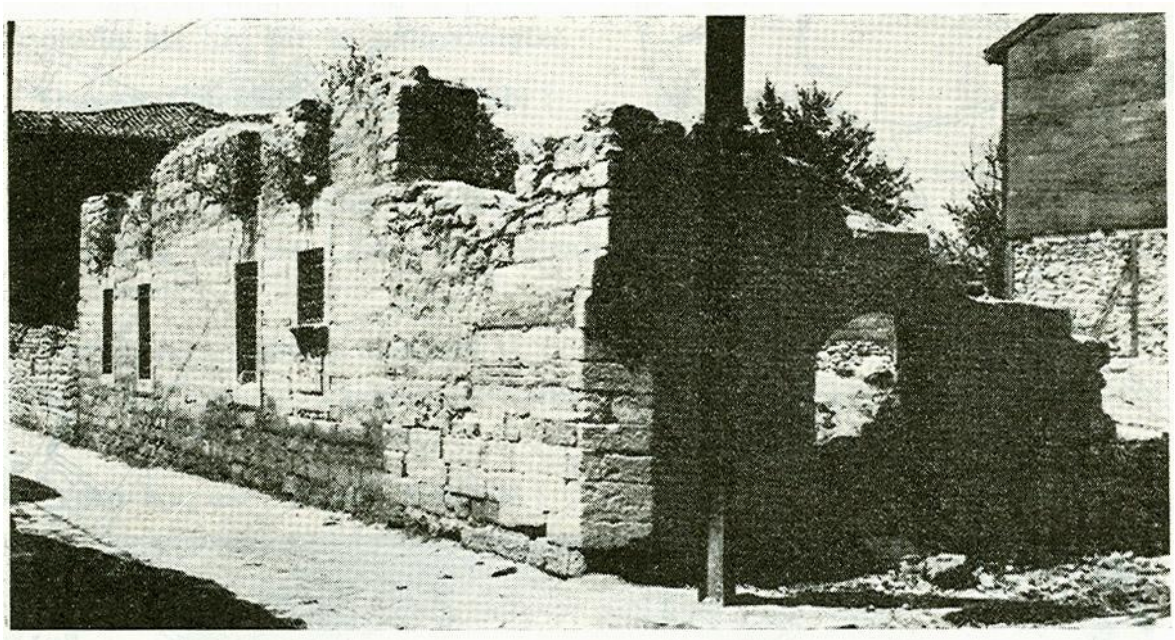
45. HAMZA BALİ / AĞAÇKAKAN MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	**:** 8 Şubat 1328 (8 Şubat 1913), ikinci teftiş; 17 Mayıs 1329 (30 Mayıs 1913)
KONUMU	**:** Fatih Kurbunda Yeni çeşmede.
ÖĞRENCİ SAYISI	**:** 5-6 nefer.
SINIF SAYISI	**: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**:** Kargir ve bir dershane ile bir muallim odasından ve ittisalinde üç odası bir de meşrutası vardır.
PERSONEL	**:** Muallim ücreti senelik imiş. Hoca Hayreddin Mahallesi'nde imametle muvazzaftır.
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**:** Muallim-i evvel Fehmi Efendi Hazine-i Evkaf'tan şehri 10 kuruş almaktadır
EĞİTİM	: ---
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	**:** Ağaçkakan Sıbyan Mektebi veya Hacı Hamza Sıbyan Mektebi olarak geçer. Belediye tarafından spor klübüne devredilmiştir.[*]

[*] Küfeki taşı ile örülmüş duvar kalıntıları, Ağaçkakan ya da Hacı Hamza adlarıyla anılan sıbyan mektebine aittir. Ağaçkakan Mescidi'nin 200 m. kadar batısında yeralan sıbyan mektebinin banisi, Ağaçkakan mescidinin de banisi olan Debbağ İskender Çelebi'dir. Sıbyan mektebinin, yıkılmadan önce, klasik üslupta, almaşık duvarlı, çift sıra söveli pencereli bir yapı olduğu anlaşılmaktadır. Özgönül Aksoy 'un hazırladığı doktora tezinde bulunan fotoğrafa göre 1970'li yıllarda 1. kat pencerelerinin parapet hizasına kadar duvarların mevcut olduğu anlaşılmaktadır.

Şekil 4.7 Hacı Hamza/Ağaçkakan sıbyan mektebi (Kurul Arşivi)

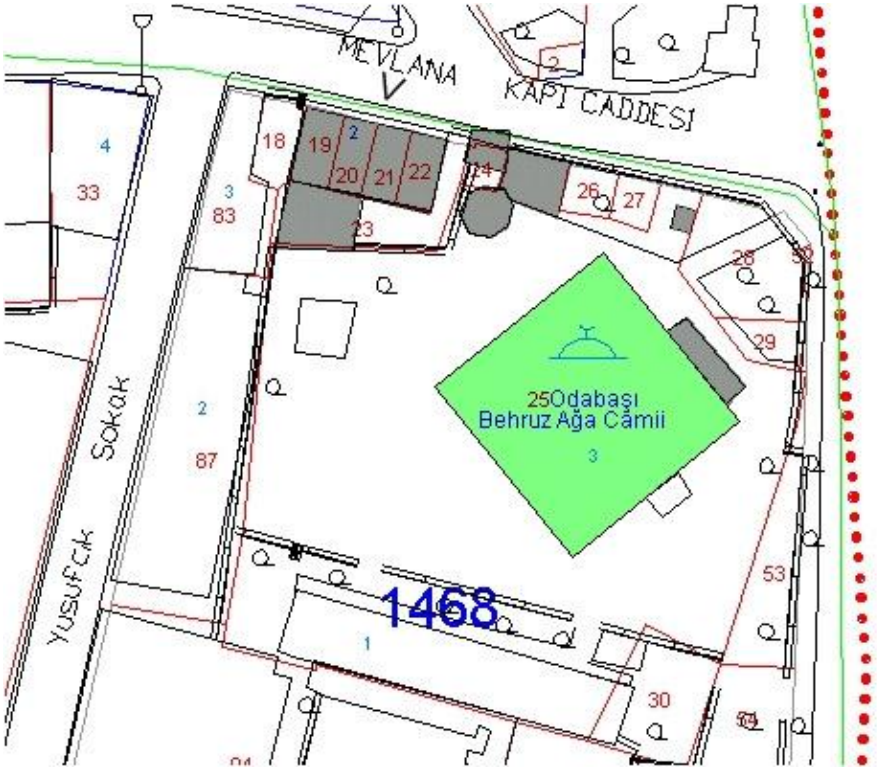

Şekil 4.8 Hacı Hamza/Ağaçkakan sıbyan mektebi (Aksoy, 1968)

46. HAS ODABAŞI BEHRUZ AĞA MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	**:** 22 Kanun-ı sani 1328 (4 Şubat 1913)
KONUMU	**: ---**
ÖĞRENCİ SAYISI	**:** 118
SINIF SAYISI	**: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**:** Büyük bir dershane, bir muallim odası, bir kütüphaneden ibarettir. Kargir ve fevkani bir mektebtir. Tahtında bir dükkanı vardır.
PERSONEL	**: ---**
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**:** Mütevellisi İhsan Ali Bey Babıali Divan-ı Humayun ketebesinden ve mektep ile cami‘-i şerifin mütevellisidir. Altındaki dükkanın aylık kirası 12 kuruş mektebe aittir.
EĞİTİM	**: ---**
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	**:** Şehremini, Macuncu'da. Arsadır.*

* Ayrıca bkz. Hadika I, s.30.

Şekil 4.9 Has Odabaşı Behruz Ağa sıbyan mektebi (Kurul Arşivi)

Şekil 4.10 Has Odabaşı Behruz Ağa sıbyan mektebi (Kurul Arşivi)

47. HAS ODABAŞI HASAN AĞA MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	**:** 26 Kanun-ı evvel 1328 (8 Ocak 1913)
KONUMU	**:** Aksaray, Oruç Gazi Mahallesi
ÖĞRENCİ SAYISI	**:** Mektebin 50 mevcudu vardır. Bunun 24'ü zikur, küsürü inastır.
SINIF SAYISI	**:** 1 dershanesi, 3 sınıfı vardır.
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**:** Fevkani ve ahşap bir mekteptir. Fevkani kısmında bir muallim odasıyla bir dershanesi, alt katında yemek odası ve teferruat-ı sairesi vardır. Mektebin bahçesi ve teneffüshanesi yoktur. Çocuklar sokak ortalarında teneffüs zamanlarını imrar etmeye mecburdur. Binaenaleyh bu cihetler şayan-ı esef olmakla beraber ref' ve irsaline imkan da yoktur.[*] Mektep heyet-i umumiyesi itibariyle nezafetten ari ise de matlub vechiyle nezafete riayeti tenbih olunmuştur.
PERSONEL	**:**Muallim-i evvel Hafız Ali Şukuri Efendi, Muallim-i sani Ömer Vasıf Efendi. Yalnız bir hademesi vardır. Muallim-i evvel orada on seneden beri muallimlik ettiğini der-miyan ediyorsa da yüz sene daha kalsa mektebe bir faidesi olamayacağı aşikardır.
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**:** Muallim-i evvel Hafız Ali Şukuri Efendi'nin hazine-i evkaftan beheri 50 kuruş maaşı vardır. Muallim-i sanisi Ömer Vasıf Efendi'nin maaşı yoktur. Kömür bahası olarak senede 150 kuruş verilmektedir. Mütevellisi tarafından muallim-i evvele senede 64 ve muallim-i saniye 39 kuruş ve çocuklara senede 3'er kuruş kapama bedeli ve fukara ise iki misli verilirmiş. Aşura için de sene de dört yüz kuruş tahsisatı varmış.
EĞİTİM	**:** Mektep 3 sınıf olup birkaç talebe üçüncü sınıfta dursa da program mucibince icra edilen imtihanda talebenin malumatının pek mefkud olduğu anlaşıldı.
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	**: ---**

[*] Bu durum üzücü olmakla beraber, mektebin kaldırılmasına da imkan yoktur.

48. HEKİM SİNAN MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ **:** 6 Kanun-ı sani 1328 (19 Ocak 1913)

KONUMU **:** Kumkapı civarında Dülbentçi mahallesinde.

ÖĞRENCİ SAYISI **:** 65

SINIF SAYISI **: ---**

YAPI HAKKINDA BİLGİ **:** Mektep; bir dershane, bir muallim odasıyla altında bir yemekhaneden ibarettir. Bu mektep de Müdür Bey ile teftiş edilen mekteplerden olduğundan mütalaa beyanından sarf-ı nazar edildi.

PERSONEL **:** Muallim-i evvel Ali Efendi'dir.

DAHİL OLDUĞU VAKIF **:** Mütevellisi Mahiye Hanım on beş seneden beri kayıptır. Muallim-i evvelin mütevelliden senede 30 kuruş vazifesi vardır. Muallim-i evvelin mektep mütevellisinden vezaif-i sairesi varsa da birini vermemekte imiş.

EĞİTİM **: ---**

Mekatib-i Vakfiye Cetveli **:** "Hekim Sinan-Tülbentçi Hüsameddin Bey Mektebi, Kumkapı, mülhak. Muhterik camiinin yanında arsadır." şeklinde gösterilmiş. Ancak müfettiş raporunda ikisine ait farklı kayıtlar mevcuttur.

49. HÜSAMEDDİN BEY MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	**:** 22 Nisan 1329 (5 Mayıs 1913); ikinci teftiş 18 Mayıs 1329 (31 Mayıs 1913)
KONUMU	**:** Sultanahmet civarında Akbıyık'ta.
ÖĞRENCİ SAYISI	**:** 110
SINIF SAYISI	**: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**:** Mektep fevkani olup önünde bir cami avlusu vardır. Nevakısı ihtar ve tenbih edilmekle beraber mekteb-i mezkura altı adet sıra iktiza eder.
PERSONEL	**:** Muallim-i evveli Osman Efendi, muallim-i sanisi Mehmed ve Sultanahmet mektebinden naklen gelen Mustafa Efendi'dir.
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**:** Mustafa Efendi, şehri Sultanahmed Mektebinden 120 kuruş maaş almaktadır.
EĞİTİM	**:** Tedrisatı şayan-ı memnuniyettir. Beş on adet sıraya ihtiyacı vardır.
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	**:**Mazbut. Enkazı idare-i hususiye tarafından satılmıştır. Arsası mevcuttur.[*]

[*] 941/1534 tarihli vakfiyesi için bkz. Ayverdi-Barkan, Tahrir defteri, s12.

50. HÜSEYİN AĞA MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	**:** 18 Mayıs 1329 (31 Mayıs 1913)
KONUMU	**:** Küçük Ayasofya'da.
ÖĞRENCİ SAYISI	**:** 65 kadar.
SINIF SAYISI	**: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**:** Fevkani ve ahşap iki dershaneden ve tahtında bir küçük odadan ibarettir. 6 adet sıra iktiza eder. Bir adet yazı tahtası da lazımdır.
PERSONEL	**:** Muallim-i evvel Ahmed Efendi
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**:** Muallim-i evvel Ahmed Efendi hazine-i evkaftan şehri 80 kuruş almakla beraber maariften musaddaktır. Muallim-i sani maariften musaddak bila maaştır.
EĞİTİM	**: ---**
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	**:** Darüssaade Ağası Hüseyin Ağa. Küçük Ayasofya Camii hariminde. Mazbut. Kaimen mevcut olup heyet-i ihtiyariye tarafından meşgul.

51. İBRAHİM PAŞA MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ **:** 22 Kanun-ı sani 1328 (4 Şubat 1913)
KONUMU **:** Cerrahpaşa Caddesi'nde Davutpaşa Mahallesi'nde
ÖĞRENCİ SAYISI **:** 100
SINIF SAYISI **: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ **:** Ahşaptır.
PERSONEL **: ---**
DAHİL OLDUĞU VAKIF **: ---**
EĞİTİM **:** Amel-i hali devam-ı tedrisat olunabilir

Mekatib-i Vakfiye Cetveli **:** Kocamustafapaşa'da. Haraptır.[*]

[*] İbrahim Paşa Camii veya Manastır Mescidi diye anılan Esekapı (veya İsakapı) Mescidinin yanına İbrahim Paşa tarafından bir medrese yaptırılmıştır. Üzeri kubbeli birde dershanesi vardır. Belki bahsedilen mekteb budur. Ayrıca, Muallim Cevdet listesinde Haseki' de belediyece kiraya verilmiş bir İbrahim Paşa Mektebi daha mevcuttur (Kut, 1978).

52. İMARET / KOCA MUSTAFA PAŞA MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	**:** 10 Şubat 1329 (23 Şubat 1914)
KONUMU	**:** İttisalinde askeriye rüşdiyesi vardır. Koca Mustafa Paşa tarafında Ağaçkakan nam mahalde maarifin inas rüşdiyesi vardır. Ağaçkakan'da vakıf zikür mektebi vardır.
ÖĞRENCİ SAYISI	**:** Mevcudu 40 inas ve 60 zikürdür
SINIF SAYISI	**: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**: ---**
PERSONEL	**:** Muallim-i evvel Hafız İbrahim Efendi'dir. Dersaaddet Darulmuallimin'in ibtidai kısmından mezundur.
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**:** Evkaf-ı mazbutadandır. Muallim-i evvelin maaşı vakıftan 100 kuruştur
EĞİTİM	**: ---**
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	**:** Koca Mustafa Paşa Mektebi, evkafça evvelce yıktırılmıştır.[*]

[*] Ayrıca bkz. Hadika I, s.162 (Eyice, 1953).

53. HAZİNE KETHÜDASI İSMAİL AĞA MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ **:** 10 Haziran 1329 (23 Haziran 1913)

KONUMU **:** Küçük Mustafa Paşa civarında Karabaş Mahallesi'nde

ÖĞRENCİ SAYISI **:** 63

SINIF SAYISI **: ---**

YAPI HAKKINDA BİLGİ **:** Ahşap ve fevkani olup hemen 3 kattır. Üç dershane ile bir bodrum kattan ibarettir. Mektep oldukça müceddeddir. Mektep 6 adet sıra ister

PERSONEL **:** Muallim-i evvel Hafız Yusuf Efendi Maariften ehliyetnamelidir. Muallim-i sani Hasan Efendi maariften gayr-i musaddaktır. Bevvab Osman ve Hasan Efendilerdir.

DAHİL OLDUĞU VAKIF **:** Mektep evkaf-ı mazbutadandır. Muallim-i evvel Hafız Yusuf Efendi hazineden şehri 20 kuruş almaktadır. Muallim-i sani Hasan Efendi ücret-i tedrisiye ile idare edilir.

EĞİTİM : ---

Mekatib-i Vakfiye Cetveli **: ---**

54. KAMER HATUN MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	**:** 4 Temmuz1329 (17 Temmuz 1913)
KONUMU	**:** Haseki merkezi dahilinde ve Etyemez'de yani Bayezıd-i Cedid mahallesinde.
ÖĞRENCİ SAYISI	**:** Mevcudu 60, zikür 35'tir.
SINIF SAYISI	**: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**:** Bir dershaneden ibrarettir. Kargirdir. Hiç yeni sıra verilmemiştir.
PERSONEL	**:** Muallimi evvel Feyzi Efendi'dir. Maariften itimadnamelidir
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**:** Muallimi evvelin vakıftan maaşı yoktur.
EĞİTİM	**:** Mektebin defâtirinde görülen kusur muallimine ahz edilmiştir.
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	**:** Hocapaşa'da Kamer Hatun Mektebi. Mazbut. Fevkani mekteb tahtındaki iki dükkan evkafça kiraya verilmektedir.

55. KASIM PAŞA ÖMER EFENDİ MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	:10 Kanun-ı evvel 1328 (23 Aralık 1912)
KONUMU	: Haseki' de.
ÖĞRENCİ SAYISI	:15 zikür, 30 inas
SINIF SAYISI	: ---
YAPI HAKKINDA BİLGİ	: Mektep; kargir, döşeği tahtadır.
PERSONEL	:Muallimi 90 tarihinden beri ba berat tayin olunmuş.
DAHİL OLDUĞU VAKIF	:Evkaf-ı mülhakattandır. 40 seneden beri gayb-ı hayat ve memattan hayır yokmuş. Mektebin bir cabisi varmış o da bundan birkaç sene mukaddem vefat etmiş. Cabi mektebe senede 25 kuruş kömür bedeli ayda 8 kuruş kalfa ücretiyle senevi 150 kuruş mesarif-i müteferrika bedeli verir idi. Mektep mevcudiyetin otuz neferinin beherine senede kapama bahası olarak 5 kuruş mütebaki talebesine de 1 kuruş verilmesi keza senede ikişer kuruş muallime yine senede 10 kuruş kalfaya verilmesi, şurut ve iktifa icabatından imiş. 6 kuruş senede Hatimiye namıyla bir para verilir imiş. Câbinin vefatıyla bu paraların cümlesi verilmemekte olup ancak geçen sene muallimi Hafız Hasan Efendi'ye evkaf nezaretinden 20 kuruş tahsis etmiştir.
EĞİTİM	: İnası teftişimde muallimin programa muvaffak surette tedris edip etmediği anlaşılması için ibtidai ikinci olduğu senelerden şakirdanın derece-i malumatına müracaat etmek üzere tahtabaşına celbini arzu ettik de o sınıfların mevcud ...
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	**:** Çapa'da Hekimbaşı Ömer Efendi Mektebi, Molla Gürani Camii karşısında. Belediyece vaziyet edilmiştir.[*]

[*] Ayrıca bkz. Hadika I, s.207-208.

56. KAŞIKÇI MUSTAFA EFENDİ MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	**:** 6 Nisan 1329 (19 Nisan 1913)
KONUMU	**:** Şehremini Kurbunda kain
ÖĞRENCİ SAYISI	**:** 50
SINIF SAYISI	**: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**:** Mektep bir büyük dershane ile bir muallim odasından ibarettir. Mektebin önünde bir miktar bahçesi de vardır. Kargirdir. Mektep bundan beş on sene mukaddem tamir olunmuş ise de yine ... bir hale gelmiş ve duvarları parça parça olmuştur. Mektebin tamirine dair nezarete bir rapor verildi.
PERSONEL	**:** Muallimin adı İsmail Efendi'dir. Ehliyetnamelidir.
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**:** Mektep evkaf mülhakatından olup bir de mütevellisi vardır. Muallimin hazineden maaşı yoktur. Ancak ücret-i tedrisiyye ile idare edilmektedir.
EĞİTİM	**:** Talebesi Kargir sıralar önüne şilte koyarak otururlar. Şakirdan bükülerek okudukları cihetle bu halin ne derecede muzırr-ı sıhhat olduğu düşünülmelidir.
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	**:** Kaşıkçı Mustafa Ağa Mektebi, Şehremini, Yayla, evkafça enkazı satılmıştır. Arsadır.[*]

[*] İstanbul'da Nuri Dede Mahallesi'nde sakin Kaşıkçı Mustafa adlı şahsın 1731 tarihli vakfiyesinde "İbrahim Çavuş Mahallesi'nde müceddeden bina ve ihdas ettiği mektepte .." kaydı vardır. Ayrıca 1920 tarihli Mebain-i Hayriye defterinde harap olarak gösterilmiştir (Kut, 1978).

57. KAZASKER ABDURRAHMAN EFENDİ NUMUNE MEKTEBİ

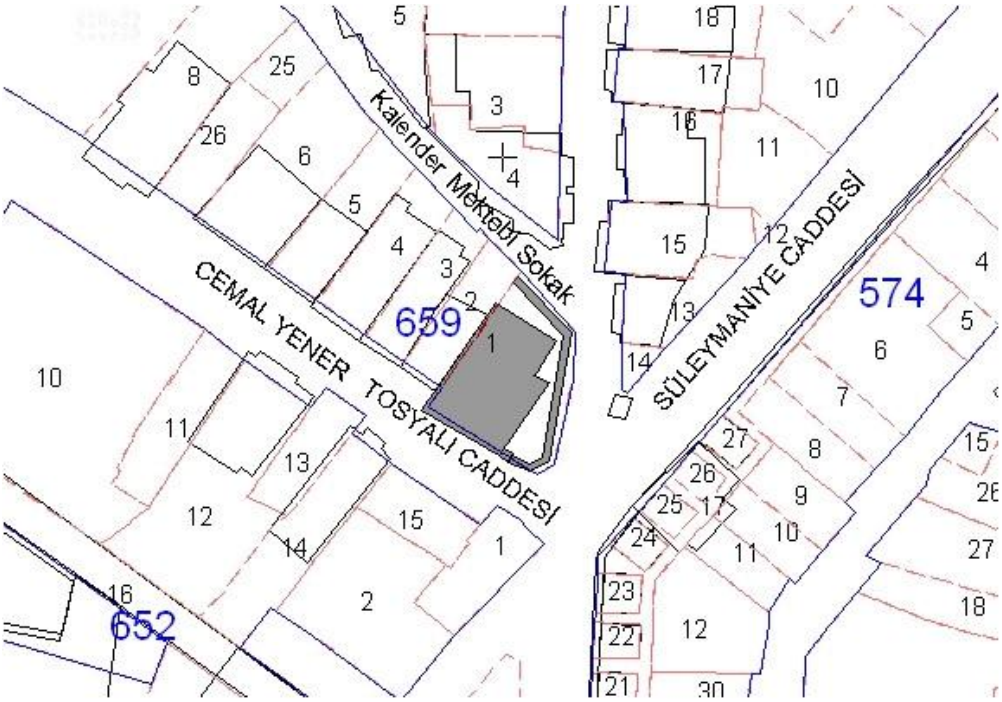
TEFTİŞ TARİHİ	**:** 1 Haziran 1329 (14 Haziran 1913)
KONUMU	**: ---**
ÖĞRENCİ SAYISI	**:**70 kadar
SINIF SAYISI	**: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**:** Mektep müceddeden inşa olunmuştur, üç dershane ile tahtında bir taamhaneden ibarettir. Ahşaptır. Tabanına muşamma zen olunmuştur.
PERSONEL	**: ---**
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**:** Mektep evkaf-ı mazbutadandır. Muallim-i evveline mahsusu şehri 8-10 kuruş kadar maaşı vardır.
EĞİTİM	**: ---**
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	**:---**

58. KAZASKER ATAULLAH EFENDİ MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ **:** 19 Mayıs 1329 (1 Haziran 1913)
KONUMU **:** Bozdoğan Kemeri'nde.
ÖĞRENCİ SAYISI **: ---**
SINIF SAYISI **: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ **: ---**
PERSONEL **: ---**
DAHİL OLDUĞU VAKIF **: ---**
EĞİTİM **: ---**

Mekatib-i Vakfiye Cetveli **:** Bozdoğan kemerinde, mülhak. Mahalli mezkurda dörtyol ağzında çeşme karşısında. İdare-i hususiyece kiraya veriliyor.*

* Aksoy'da (1968): "Geç dönem yapısıdır, hiçbir özelliği yoktur" denmektedir. Ayrıca 1571 tarihli Hace-i Sultani Ataullah Efendi vakfiyesinde "Kalenderhane'de mekteb" şeklinde geçmektedir (Kut, 1978).

Şekil 4.11 Kazasker Ataullah Efendi sıbyan mektebi (Kurul Arşivi)

Şekil 4.12 Kazasker Ataullah Efendi sıbyan mektebi (Kurul Arşivi)

59. KAMER HATUN MEKTEBİ (SİRKECİ)

TEFTİŞ TARİHİ **:** 17 Mart 1329 (30 Mart 1913)

KONUMU **:** Sirkeci'de Hocapaşa'da.

ÖĞRENCİ SAYISI **:** 13

SINIF SAYISI **: ---**

YAPI HAKKINDA BİLGİ **:** Bir dershaneden ibarettir. Dershanenin fevkinde bir ufak oda vardır. Orada da ... etmektedir. Mektep fevkani ve nim kargirdir. Mektep olamaz. Çünkü civarında birkaç haneden başka müslüman kalmamış, binaenaleyh birkaç sene kadar onlar da orada oturamayacaklardır. Binaenaleyh orası mektep olmaktan ziyade vakfa güzel bir varidat temin eder.

PERSONEL **:** Kamer Hatun Mektebi'nin muallim-i evveli Osman Efendi sağırdır.

DAHİL OLDUĞU VAKIF **:** Mektebin bir mütevellisi var imiş. Fakat muallim bilmemektedir. Mektep tahtındaki iki adet dükkandan bedel-i icarı olan 220 kuruşu muallim almaktadır. Muallimin başkaca maaşı yoktur. Tahsisat-ı sairesi de yoktur. Mektebin vâkıf tarafından vakfedilmiş olan iki bakır güğüm ve üç adet bakır tepsi ve beş on tane bakır kulplu maşraba ve bir adet kazgani de alan mektepte mevcut olduğu muallim tarafından ifade edilmiştir.

EĞİTİM **:** Bu muallimden talebe istifade edemeyeceği, orası mektebe de elverişli değildir.

Mekatib-i Vakfiye Cetveli **: ---**

60. KÜRKÇÜBAŞI ALİ AĞA MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	**:** 6 Kanun-ı sani 1328 (19 Ocak 1913)
KONUMU	**:** Gedikpaşa.
ÖĞRENCİ SAYISI	**:** 110
SINIF SAYISI	**: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**:** Mektebin müştemilatı biri büyük biri küçük iki dershane ile bir yemek odası ve teferruat-ı saireden ibarettir.
PERSONEL	**:** Müdür Beyefendi ile teftiş edilen mekteplerdendir. Muallim-i evvel Abdullah Fikri Efendi, bir kalfa, Nakş muallimesi, Hüsn-i hat muallimesi ile bir de muavini vardır.
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**:** Kürkçübaşı Ali Ağa mektebinin bani-i evvel kendisi olup bani-i sanisi Bedestani Hacı Ali kerimesi Hatice Hanım'dır. İkinci vakıftan muallim-i evvele şehri 70 kuruş, 30 kuruş kalfaya, senevi 120 kuruş kömür bedeli olarak verilir. Bani-i evvelin vakıftan yevmi 6 akçe muallim-i evvele, yevm-i 3 akçe kalfaya ve bir miktar çocuklara kıyam bahası olarak verilmektedir
EĞİTİM	**:** Bu da ikinci derecedendir.
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	**:**Gedikpaşa'da Kürkçübaşı Said Ağa Mektebi. Divan-ı Âli'de, mülhak. 1918'den beri Divan-ı Âli imam meşrutasıdır.[*]

[*] Gedik Paşa Sıbyan Mektebi, İstanbul Eminönü ilçesi, Mimar Hayrettin Mahallesi, Gedik Paşa Caddesi ile Cami Sokağı'nın birleştiği köşede bulunan Gedik Paşa Camisi ve Sıbyan Mektebi Divan Kâtibi Ali Efendi tarafından XVII. yüzyılda yaptırılmıştır. Yanında bulunan Gedik Ahmet Paşa'nın hamamından ötürü de Gedik Paşa Camisi ve Sıbyan Mektebi olarak tanınmıştır. Cami ve sıbyan mektebi 1724 Gedik Paşa yangınında harap olmuş ve sonra Bedestani Hacı Ali tarafından onarılmıştır. Sıbyan Mektebi caminin karşısında kesme taştan, kare planlı ve iki katlı olarak yapılmıştır. Alt kısmında dükkânlar bulunmakta olup, üst kat bütünüyle mektep olarak kullanılmıştır. XIX. yüzyıl mimari üslubunu yansıtan bu yapının alt katı dükkân, üst katı da imam evi olarak kullanılmaktadır. (Dönmez, 1994)

61. KÜRKÇÜBAŞI HACI HÜSEYİN AĞA MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	**:** 4 Temmuz 1329 (17 Temmuz 1913)
KONUMU	**:** Haseki merkezi dahilinde,Yedikule'de Kürkçübaşı Hacı Hüseyin Ağa mahallesi'nde
ÖĞRENCİ SAYISI	**:** Mevcudu 90 olup 45 adedi zikürdür.
SINIF SAYISI	**: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**:** Fevkani bir dershane ile tahtında bir dershaneden ibarettir. Vaktiyle muhterik olmuş iken 1327 senesinde bazı ashab-ı hayr tarafından tekrar yapılmış olup elveym güşadedir. Bu mektep Mirahur'da Halid Efendi Mektebi'nde iken Halid Efendi Mektebi'nin muhterik olması üzerine 2 sene mukaddem buraya nakledilmiştir. Hiç yeni sıra verilmiş değildir. 6 adet yeni sıra ister.
PERSONEL	**:** Muallim-i evvel Hafız Ali Rıza Efendidir. Ve Mirahur Cami'nde müezzindir. Ve muallim-i saninin ehliyetnamesini haizdir. Kalfası Hasan Efendi'dir.
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**:** Muallim-i evvel bila maaştır.
EĞİTİM	**: ---**

Mekatib-i Vakfiye Cetveli **:** Kürkçübaşı Hüseyin Ağa Mektebi, Yedikule'de, arsadır.*

* Cami için bkz. Hadika I, s.176-177.

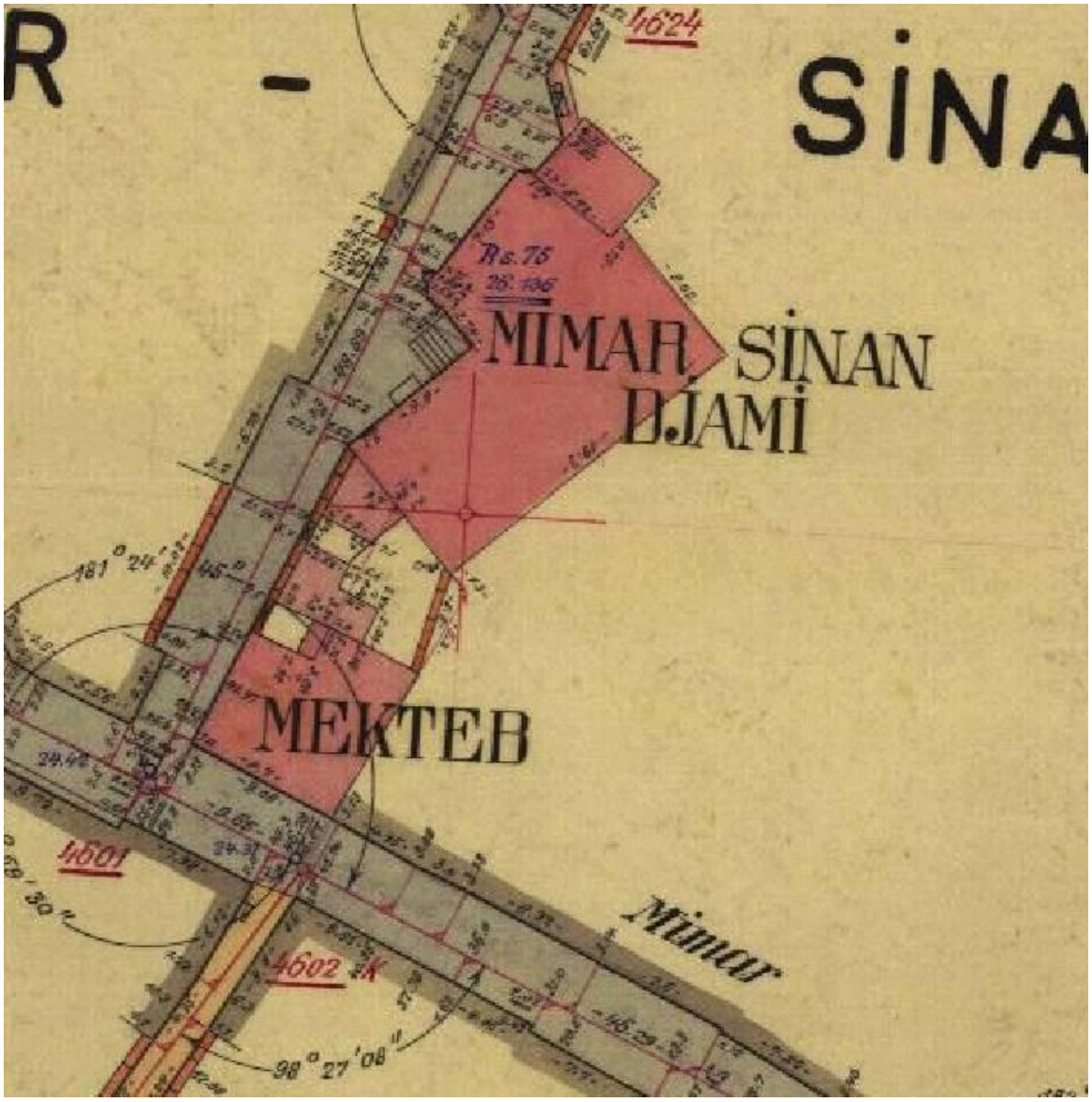
62. MERCAN AĞA MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	: 8 Eylül 1329 (21 Eylül 1913)
KONUMU	**:** Mercan yokuşunda Mercan Ağa Cami‘-i Şerifinin havlısındadır.
ÖĞRENCİ SAYISI	**:** Mevcudu 40’tır. Zikür 30 adettir.
SINIF SAYISI	**: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**:** Fevkani iki ufak dershane ile bir taamhane ve bir aralıktan ibarettir. Ahşaptır, Mektep oldukça müceddeddir.
PERSONEL	**:** Muallim-i evvel Mehmed Emin Efendi 40 yaşlarındadır ve 15 seneden beri muallimdir. Muallim-i evvel Hacı Küçük Cami‘-i Şerifinin imam-ı sanisidir. Ve maariften musaddaktır. Muallim-i sani Süleyman Sami Efendi’dir, maariften musaddaktır.
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**:** Muallim-i evvelin vakıftan maaşı 80 kuruştur. Muallim-i saninin evkaftan 60 kuruş maaşı vardır. Sene de 90 kuruş kömür bedeli vardır.
EĞİTİM	**: ---**
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	**:** Mazbut. Mezkur cami imamı mukim.

63. MİMAR SİNAN AĞA MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	**: ---**
KONUMU	**:** Yenibahçe'de.
ÖĞRENCİ SAYISI	**:** 55. 27'si inastır. 8 adedi bu sene şehadetname alıyor.
SINIF SAYISI	**: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**:** Fevkani ve ahşaptır.Büyük bir dershaneden ibarettir. Tahtında bir taamhanesi ve önünde bir aralık vardır. Bahçesine bir de bekçi kulübesi inşa olunmuştur. Mektebin dershanesi duvarlarıyla saçakları muhtac-ı tamirdir. Sıraları kâr-ı kadim ise de tamir olunmuştur.
PERSONEL	**:** Muallim-i evvelin ismi Ömer Efendi olup mahallede de imamdır. Mektebin kalfası Hacı Ömer Efendi'dir. Maariften gayr-i musaddaktır. Mektebin muallimliği imamlığa meşrut imiş.
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**:** Mütevellisi gümrük katiplerinden Tevfik Bey tarafından 27 kuruş senede muallime maaş verilmektedir. 25 kuruş kömür bedeli veriliyor.
EĞİTİM	**: ---**
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	**:** Sinan Ağa Mektebi, Fatih - Fazlı Paşa Mahallesi'nde, muhterik arsa olarak gösterilmiştir.[*]

[*]Halbuki bu mahalle Sultanahmet'tedir. Oradaki Sinan Ağa Mescidi ile karışmış olabilir (Kut, 1978).

Şekil 4.13 Mimar Sinan Ağa sıbyan mektebi (Alman Mavileri, Pafta I8)

64. MİRİMİRAN HASAN PAŞA MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	**:** 11 Ağustos 1329 (24 Ağustos 1913)
KONUMU	**:** Hırka-i Şerif'tedir. Civarında Saliha Hatun inas mektebi maarife aittir.
ÖĞRENCİ SAYISI	: 99
SINIF SAYISI	**: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**:** Kargir bir mektep olup iki dershane ve bir taamhane ve bir müdüriyet odasından ibarettir. Mektep oldukça iyice mekteplerden olup dört adedi mücedded küsuru kâr-ı kadim sıraları vardır.
PERSONEL	**:** Mektebin muallimi Mekteb-i Maadin müdürü Abdülkadir Efendi'dir. Muallim-i sani Abdülkadir Efendi'nin mahdumu Necati Efendi'dir. Muallim-i salis Muhyiddin Efendi'dir.
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**:** Muallim-i evvelin maaşı vakfiyeden 80 kuruştur. Muallim-i saninin maaşı vakfiyeden 50 kuruştur. Muallim-i salisin maaşı vakfiyeden yoktur.
EĞİTİM	**: ---**
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	**: ---**

65. MİRİMİRAN MEHMET PAŞA MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ **:** 11 Mart 1329 (24 Mart 1913)

KONUMU **:** Sirkeci

ÖĞRENCİ SAYISI **:** 7-8 meccani talebesi vardır

SINIF SAYISI **: ---**

YAPI HAKKINDA BİLGİ **:** Mektebin bir dershane ile bir ufak odası ve bir matbahı ve müştemilat-ı sairesi vardır. Mektep vaktiyle fevkani imiş fakat meşhur Hocapaşa yangınında yanarak Sultan Murad Han'ın valdesi tarafından müceddeden inşa olunmuş. Mektep nim kargir ve tahtanidir. Mektebin o civarda lüzumu yoktur. Civarı dükkan mağaza ve Hristiyandan ibarettir.

PERSONEL **: ---**

DAHİL OLDUĞU VAKIF **:** Muallim-i evvel Mustafa Efendi şehr-i 216 kuruş ma' tayinat maaş almaktadır. Muallim-i sanilik münhaldir. Maaşı 144 şehridir. Muallim-i küttab da münhaldir. Maaş 144 şehridir. Muallim-i meşk de münhaldir. Maaş-ı şehri 122'dir. Bevvab Ahmed Ağa şehri 116 kuruş ma' tayin maaş almaktadır. Muallimin ile müstahdemin aldığı maaşat Sultan Hamid-i evvelin vakfınadır. Asıl bu mektepte vazife ve maaşatı nedir bilmiyorlar. Ve 500 kıyye kadar senede kömür verilmekte imiş. Mektep vakfa güzel bir irad ve akar olabilir.

EĞİTİM : ---

Mekatib-i Vakfiye Cetveli **:** Mirimiran Mehmed ve Halil Paşalar Mektebi (nam-ı diğer Sadrazam Halil Paşa Mektebi), Sirkeci, Dörtyol ağzında. Mülhak, evkafça otelciler cemiyetine icara verilmiştir.

66. MOLLA AŞKİ MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ **:** 19 Şubat 1328 (4 Mart 1913)

KONUMU **:** Eğrikapı kurbunda.

ÖĞRENCİ SAYISI **:** Talebesinin 70 raddesinde olduğunu muallimin ifadesinden anlaşılmaktadır. Kar yağışı sebebiyle teftişim günü talebe gelmemiş olduğundan şakirdanın derece-i malumatına kesb-i vukuf edilemedi.

SINIF SAYISI **: ---**

YAPI HAKKINDA BİLGİ **:** Mektep kargir olup bir büyük dershane ile bir muallim odasından ibarettir.

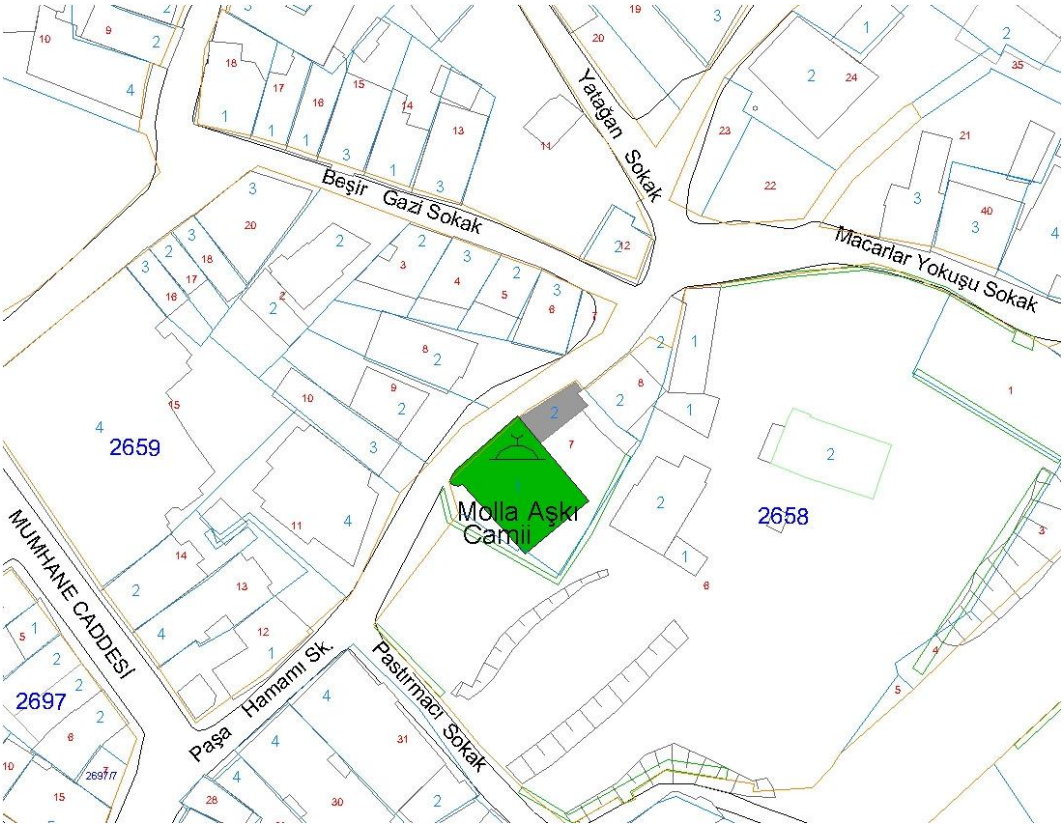
PERSONEL **: ---**

DAHİL OLDUĞU VAKIF **:** Muallim-i evveli Hafız Hasan Tahsin Efendi'nin maaşı şehri 8 kuruştur.

EĞİTİM **: ---**

Mekatib-i Vakfiye Cetveli **:** Molla Aşki Halil Efendi Mektebi, Eğrikapı, Aşki mahallesi'nde. Cami ittisalinde. Haraptır.[*]

[*] Ayrıca bkz. Hadika I, s.196.

Şekil 4.14 Molla Aşki sıbyan mektebi (Kurul Arşivi)

Şekil 4.15 Molla Aşki sıbyan mektebi (Kurul Arşivi)

67. MUSLİH MUSTAFA ÇAVUŞ MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ **:** 19 Şubat 1328 (4 Mart 1913)

KONUMU **:** Balat civarında, Sultan Çeşmesi'nde.
Draman Caddesi'nde

ÖĞRENCİ SAYISI **:** Muallim şakirdan miktarının 120 kadar olduğunu söylemektedir. Kar sebebiyle teftişim günü talebe gelmemiş olduğu cihetle mektep mesdud idi. Fakat bunun bir daha tekrar etmemesi için muallime tenbihat-ı lazıme icra edildi.

SINIF SAYISI **: ---**

YAPI HAKKINDA BİLGİ **:** Ahşap ve Fevkani bir mekteptir. Bir büyük ve bir küçük dershanesi ile bir taamhaneden ibarettir. Mektep yakında tarika kalb olunacağından belediye istimlak etmek üzere imiş şayet istimlak edilirse yine o mektep civarında Sultan Selim vakfından Kefevi Cami'-i şerifinin bahçesi mektep inşasına elverişlidir. Mezkur caminin bahçesinde inşa olunacak mektep havadar bir mahalde inşa olunmuş olacağından orayı mektebe bırakmak da esasen muvafık değildir.

PERSONEL **: ---**

DAHİL OLDUĞU VAKIF **: ---**

EĞİTİM **:** Gerek şakirdan adedi, gerek derece-i malumatına dair malumat edinemedim.

Mekatib-i Vakfiye Cetveli **: ---**

68. MUSTAFA AĞA MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	**:** 19 Eylül 1329 (2 Ekim 1913)
KONUMU	**:** Çeşmeci Hüseyin Efendi Mektebi'nin hemen kurbunda Sirkeci Mustafa Ağa Mektebi mevcut olup Cami'-i şerifin ittisalindedir. Daha doğrusu mahfil imiş.
ÖĞRENCİ SAYISI	**:** 130
SINIF SAYISI	**: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**:** Bir büyük dershane ile bir muallim odası yanında bir ufak dershane daha vardır. Keza inas kısmı bir dershane ile bir odadan ve bir taamhaneden ibarettir. Dershanedeki aralıkları kaldırttım. İnas kısmı ittisaline müceddeden yapılmış. İnas kısmı ayrıdır. Sıraları pek fersude idi. Çeşmeci Hüseyin Efendi Mektebindeki 20 sırayı oraya naklettirdim.
PERSONEL	**: ---**
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**: ---**
EĞİTİM	**: ---**
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	**: ---**

69. MÜFTÜ ALİ EFENDİ MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	**:** 21 Kanun-ı sani 1328 (3 Şubat 1913)
KONUMU	**:** Müftü Hamamı Civarında
ÖĞRENCİ SAYISI	**:**50 kadar
SINIF SAYISI	**: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**:** Ahşap ve fevkani iki dershanesi vardır.
PERSONEL	**: ---**
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**:** Muallim-i evvel Hafız Emin Efendi'ye hazine-i evkaftan şehri on kuruş verilmektedir. Mektep evkaf-ı mazbutadandır.
EĞİTİM	**:** Tedrisi zarurettir. İşbu mektebin nevakısına dair bir kıt'a rapor idareye takdim kılındı.
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	**:** Molla Ali Efendi Mektebi, Fatih, Halıcılar, harap durumdadır.*

* Ayrıca bkz. Hadika I, s.157.

70. NAKŞİDİL VALDE SULTAN MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ **:** 10 Haziran 1329 (23 Haziran 1913)

KONUMU **:** Sultan Selim merkezinde Ayvansaray'da.

ÖĞRENCİ SAYISI **:** 40

SINIF SAYISI **: ---**

YAPI HAKKINDA BİLGİ **:** Bir dershaneden ibarettir. Kargirdir. Civarında ve beş dakika kurbunda Fatma Hanım Mektebinden başka mektep yoktur.

PERSONEL **:** Muallim-i evvel Mustafa Hayri Efendi maariften musaddak ve icazetnamelidir.

DAHİL OLDUĞU VAKIF **:** Mektep evkaf-ı mazbutadandır. Muallim-i evvel Mustafa Hayri Efendi vakıftan şehri 60 kuruş almaktadır.

EĞİTİM **:** Tedrisatı vasat derecededir.

Mekatib-i Vakfiye Cetveli **:** Fatih, Çiviciler içinde. Haraptır.*

* Ayrıca bkz. Tahsin Öz, Camilerimiz, I, s.58.

71. NİŞANCA MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	**:** 6 Kanun-ı sani 1328 (19 Ocak 1913) İkinci teftiş: 1 Şubat 1328 (14 Şubat 1913)
KONUMU	**:** Kumkapı Nişancasında Nişanca Camii Şerif derununda.
ÖĞRENCİ SAYISI	**:** Mesdud
SINIF SAYISI	**: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**:** … fevkani bir dershane ile tahtani bir dershane ve müştemilat-ı saireden ibarettir. Mektepte biraz evvel muhacirleri iskan edilmiş olduğu için tathirat-ı fenniyesi olduğundan güşadı esbabına tevessül edildi.*
PERSONEL	**:** Muallim-i evvel Hafız İbrahim Efendidir. İbrahim Efendi'nin Aksaray'daki tramvay ahırı civarındaki Cevat Paşa Camii şerifinde müezzinliği vardır.
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**: ---**
EĞİTİM	**:** Bu mektep de müdür bey ile teftiş edilen mekteplerdendir. Mektep mesdud olup tedrisat icra edilmemektedir. Muallim muntazaman tedrisat ifa etmesi husus-ı temin kılındı**.**
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	**:** Kumkapı'da Nişancı Mehmed Paşa Camii mezarlığı arkasında muhterik durumdaki Yunus Bey Mektebinden bahsolunur.

* Bir müddet önce muhacirlerin yerleştirildiği mektepte fenni temizlik yapıldığından mektebin açılması için girişimde bulunuldu.

72. ORUÇ GAZİ MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ **:** 15 Kanun-ı sani 1328 (28 Ocak 1913)
KONUMU **:** Aksaray'da Oruç Gazi Mahallesi'nde.
ÖĞRENCİ SAYISI **:** Zikur mektebi.
SINIF SAYISI **: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ **:** Mesdud.
PERSONEL **: ---**
DAHİL OLDUĞU VAKIF **: ---**
EĞİTİM **: ---**

Mekatib-i Vakfiye Cetveli **:** Oruç Gazi, İsmail Efendi Mektebi. Arsadır.[*]

[*] İsmail Efendi camii yeniden yaptırandır. Bkz. Hadika I, s.39.

73. OSMAN EFENDİ MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	**:** 12 Haziran 1329 (25 Haziran 1913)
KONUMU	**:** Kuruçeşme'de.
ÖĞRENCİ SAYISI	**: ---**
SINIF SAYISI	**: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**:** Sultan Fatih hazretlerinin Tezkereci Başısı Osman Efendi Mektebi bir odadan ibarettir. Cami'-i Şerif müezzini Abdülkerim Efendi mesdud olan mektebi hod be hod açmış ve altı talebe ile tedriasata başlamış. 13 Haziran 329 tarihinden itibaren sed edilmesi için müdiriyetine muallimine emr-i şifahi verildi.
PERSONEL	**:** Cami'-i Şerif müezzini Abdülkerim Efendi.
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**: ---**
EĞİTİM	**: ---**
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	**: ---**

74. PİRİ MUSTAFA PAŞA MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ **:** 31 Mart 1329 (13 Nisan 1913),
İkinci teftiş; 13 Mayıs 1329 (26 Mayıs 1913)

KONUMU **:** Kadı Çeşmesi'nde.

ÖĞRENCİ SAYISI **:**70 kadar. Zikür ve inas dahildir.

SINIF SAYISI **: ---**

YAPI HAKKINDA BİLGİ **:** Mektep kargirdir. Fevkani olup büyük bir dershane ile ittisalinde bir aralıktan ibarettir. Nizamda görülen adem-i mütekayyid tenbih edilerek bademe mektebin taharet ve nezafetine dikkat edilmesi ayrıca ihtar edildi.

PERSONEL **:** Mekteb-i mezkurun mütevellisi Sahib Molla zade İbrahim Beyefendi'dir

DAHİL OLDUĞU VAKIF **:** Muallim-i evvel Salih Salim Efendi şehri 70 kuruş almakta ve muallim-i sani bila maaş hizmet etmektedir. Mütevelli-i müşarülileyh muallim-i evvele sene de 60 kuruş, muallim-i saniye de 30 kuruş beher talebesine de kapama bahası olarak 5 kuruş ita edilmektedir. Çünkü talebesine de kapama bahası 150 kuruş imiş.

EĞİTİM **:** Tedrisatı ve hocasının ihtimamı oldukça iyicedir. Muallimi maarif programı mucibince Tedrisat icrasına sevk etmek biraz müşkilcedir. Muallim kendi bildikleri usul-i sarf-ı nazar etmek istiyorlar.

Mekatib-i Vakfiye Cetveli **:** Piri Mustafa Paşa Mektebi, Fatih, Kadıçeşmesi, Yeni hamam yanında, muhterik arsadır.[*]

[*] Ayrıca bkz. Hadika I, s.123.

75. RECEP AĞA / RÜSTEM PAŞA MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ **:** 8 Mart 1329 (21 Mart 1913)

KONUMU **:** Tahtakale'de Rüstem Paşa Cami'-i Şerifi derununda.

ÖĞRENCİ SAYISI **:** 40 kadardır.

SINIF SAYISI **: ---**

YAPI HAKKINDA BİLGİ **:** Mektep iki dershaneden ibarettir. Kargirdir. Gayet havadar ve ezher cihet hıfzıssıhhaya muvafik bir mekteptir. Yalnız kurbunda abdesthane olmadığı için şakirdan pek uzakta bir Cami'-i şerif için umuma ait olan kademhaneye gitmeye mecbur oluyorlar. Bununla beraber mektep civarında kademhane olacak münasip bir mahal de yoktur. Mektep sıraları kar-ı kadim ve ... imal olunmuştur. Çocuklar şilte üstünde oturarak tedris etmektedirler. Kademhanelerin uzak olmasında mekteb-i adem terakkisine sebeb munfasıl olduğunu muallim ifade etmektedir.

PERSONEL **:** Muallim-i evveli Salih Efendi, Muallim-i sani Hasan Efendi, Hat muallimi Tevfik Efendi'dir.

DAHİL OLDUĞU VAKIF **:** Mektep evkaf-ı mazbutadandır. Mektebin tahsisat-ı sairesi yoktur. Muallim-i evveli Salih Efendi Evkaftan şehri 120 kuruş almaktadır. Muallim-i sani Hasan Efendi'dir. Evkaftan şehri 90 kuruş almaktadır. Hat muallimi Tevfik Efendi'dir. Evkaftan şehri 80 kuruş almaktadır.

EĞİTİM **: ---**

Mekatib-i Vakfiye Cetveli **:** Recep Ağa Mektebi, Tahtakale, Rüstem Paşa Camii hariminde, mazbut. Derununda kayyum mukim. Belediye'ye verilmiştir.[*]

[*] Ayrıca bkz. Hadika I, s.115-17.

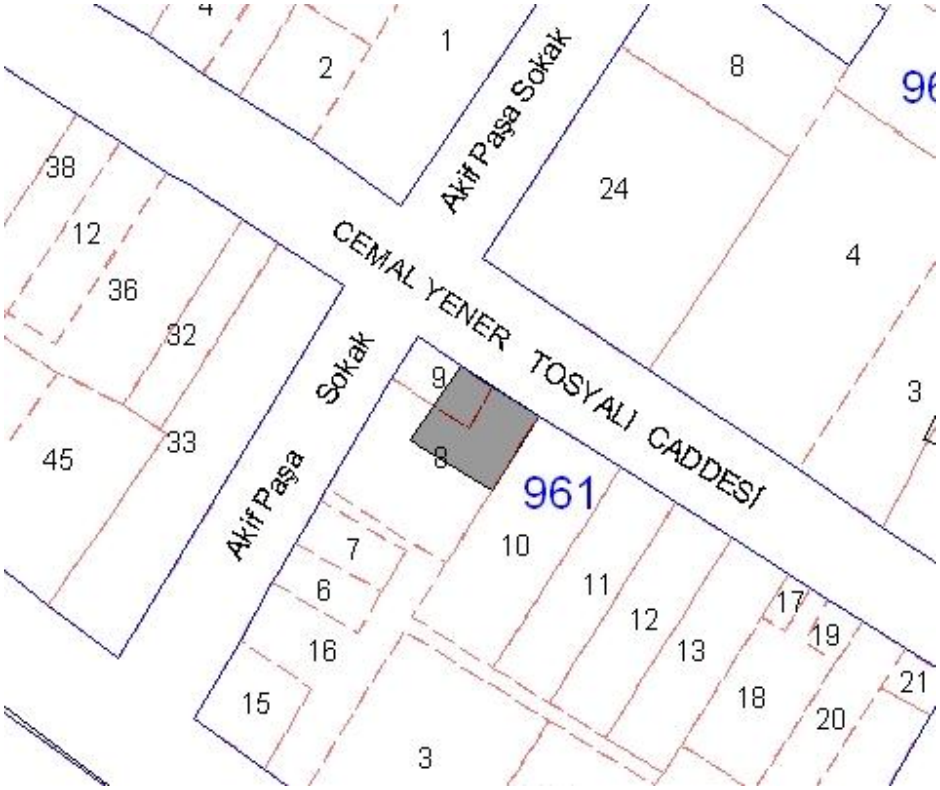
76. REİSÜLKÜTTAP MEHMET RECAİ EFENDİ MEKTEBİ

(REİSÜLKÜTTAP DEFTERDAR MEHMET RECAİ HACI EMİN EFENDİ MEKTEBİ)

TEFTİŞ TARİHİ	**:** 19 Mayıs 1329 (1 Haziran 1913), ikinci teftiş 9 Haziran 1329 (22 Haziran 1913)
KONUMU	**:** Vefa civarında.
ÖĞRENCİ SAYISI	**: ---**
SINIF SAYISI	**: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**: ---**
PERSONEL	**:** Asıl muallimesi terk-i vazife etmiş olduğundan mütevellisi Şeriya Hanım ifa-yı tedrisat etmektedir.
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**:** Mütevellisi Şeriya Hanım
EĞİTİM	**: ---**

Mekatib-i Vakfiye Cetveli **:** Küçükkoğacılar'da. Mülhak. Bozacının arkasında muhterik arsa.[*]

[*] Recai Efendi Sıbyan Mektebi, İstanbul Eminönü ilçesi Molla Hüsrev Mahallesi, Kovacılar Caddesi'nde bulunan bu sıbyan mektebini Sultan III. Mustafa (1757–1774) dönemi Reisülküttaplarından Recai Mehmet Efendi 1775 yılında yaptırmıştır. Sıbyan mektebi iki katlı olup, kesme taş ve tuğladan rokoko üslubunda yapılmıştır. Zemin katı mermerle kaplanmış olup, bu cepheye giriş kapısı çeşmeler ve sebil yerleştirilmiştir. Ayrıca birinci katta mermer söveli pencereleri olan dershaneye yer verilmiştir. Giriş kapısından sonra karşılaşılan koridorun sağında tonozlu bir sebil odası ve bunun içerisinde de bir çeşme vardır.Yapının üzeri tromplu bir kubbe ile örtülmüş, Kovacılar Caddesi'ne bakan cephesine de dikdörtgen açıklıklı, mermer söveli dört pencere yerleştirilmiştir. Bu pencereler üzerinde tuğladan boşaltma kemerlerine yer verilmiştir. Giriş kapısı üzerinde ve sebildeki yazılar devrin ünlü hattatı Yesari Mahmud Efendi'ye aittir. Üst kat yalnızca dershaneye ayrılmıştır. Sıbyan mektebinin cephe düzeni zemin kattaki sebile göre uyarlanmıştır. Sıbyan mektebi ve sebil uzun süre imalathane ve depo olarak kullanılmış, 1970 yılında restore edilmiştir. (Kuban, 1994) Yapı bugün yerindedir ve yakın zamanda yeniden restore edilmiştir. Ayrıca bkz. Aksoy, 1968, s.90.

Şekil 4.16 Mehmed Recai Efendi sıbyan mektebi (Kurul Arşivi)

Şekil 4.17 Mehmed Recai Efendi sıbyan mektebi (Kurul Arşivi)

77. REİSÜLKÜTTAB İSMAİL EFENDİ

TEFTİŞ TARİHİ	**:** 12 Mayıs 1329 (25 Mayıs 1913)
KONUMU	**:** Emir Buhari merkezi dahilinde Hüsrev Caddesi'nde.
ÖĞRENCİ SAYISI	**:** Zikür ve inas 60 kadar mevcudu vardır
SINIF SAYISI	**: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**:** Fevkani iki dershane ile iki tahtani odadan ibarettir. Ahşap ve köhnedir. Muhtac-ı tamirdir.
PERSONEL	**: ---**
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**: ---**
EĞİTİM	**: ---**
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	**: ---**

78. RUZNAMÇECİ MUSTAFA EFENDİ MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ **:** 6 Kanun-ı sani 1328 (19 Ocak 1913)
KONUMU **:** Soğan Ağa Mahallesi
ÖĞRENCİ SAYISI **: ---**
SINIF SAYISI **: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ **:** Müştemilatı bir dershaneden ibarettir. Ebadı 5x10'dur.
PERSONEL **:** Muallimin ismi Tevfik Efendi'dir. Kalfa ve Bevvab..
DAHİL OLDUĞU VAKIF **:** Evkaf mülhakatından ve mütevellisi Fatma Feriha Hanım'dır. Mektep mütevelliden tahsisatı senevisi: 24 muallim, 12 kalfa, 2 bevvab, 26 kömür bahası toplam:65.
EĞİTİM **:** Mektep üçüncü dereceden itibar olunmuştur.

Mekatib-i Vakfiye Cetveli :Ruznameci Ali ve Mustafa Efendi Mektebi, Soğan Ağa, Beyazıd. Mülhaktır, Şehremanetince satılarak yerine bina yapılmıştır.

79. RÜSTEM ÇELEBİ MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	**:** 22 Kanun-ı sani 1328 (4 Şubat 1913)
KONUMU	**:** Yenibahçe'de Gureba Hastanesi ittisalinde
ÖĞRENCİ SAYISI	**:** 40
SINIF SAYISI	**: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**:** Kargirdir. Bir dershane ve bir taamhaneden ibarettir. Mektep ittisalinde bir kaç odalı bir de meşrutası vardır.
PERSONEL	**: ---**
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**:** Muallimin maaş-ı şehrileri seksen kuruştur
EĞİTİM	**: ---**
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	**: ---**

80. SADR-I ESBAK HACI AHMET PAŞA

TEFTİŞ TARİHİ **:** 19 Haziran 1329 (2 Temmuz 1913)

KONUMU **:** Haseki Merkezi dahilinde ve Cerrahpaşa kurbunda Hobyar'da Yokuş Çeşme'de.

ÖĞRENCİ SAYISI **:** 40.

SINIF SAYISI **: ---**

YAPI HAKKINDA BİLGİ **:** Kargirdir. Mektep bir dershane ve bir muallim odasından ibarettir. Mektep 4 adet sıra ister.

PERSONEL **:** Muallim-i evvel Mehmed Efendi Maariften ehliyetnamelidir. Muallim-i sani, Kalfası Raif Efendidir.

DAHİL OLDUĞU VAKIF **:** Mektep Ferhad ve evkaf-ı mülhakadandır. Mütevellisi o civarda Hakkı Bey'dir. Muallim-i evvel Mehmed Efendi olup 306 senesinden beri muallimdir. Maaş-ı şehrisi 30 kuruştur ve hazine-i evkaftan almaktadır. Kalfası Raif Efendi şehri vakıftan 20 kuruş almaktadır. Senede 195 kuruş muallim-i ulaya, 50 kuruş muallim-i saniye ve leyle-i kadirde altmış kuruş yine mütevelli tarafından verilmektedir.

EĞİTİM **: ---**

Mekatib-i Vakfiye Cetveli **:** Sadr-ı Esbak Ahmet Paşa M. Samatya, Yokuşçeşme. Fırka Ocağıdır. [*]

[*] İstanbul ili Fatih ilçesi Cerrahpaşa ile Davutpaşa iskelesi arasında, Yokuşçeşme Sokağı'nda bulunan bu yapıyı XIX. yüzyılda Ahmet Paşa yaptırmıştır. İki katlı, kesme taştan, üzeri ahşap çatı ile örtülü olan bu sıbyan mektebine arazi konumundan ötürü dışarıdan taş bir merdivenle çıkılmaktadır. Uzun süre polis karakolu olarak kullanılmış olup, orijinalliğinden oldukça uzaklaşmıştır (Doğal ve Kültürel Varlıkları Koruma Envanteri, 2390 ada / 3 parsel).

Şekil 4.18 Sadr-ı Esbak Hacı Ahmet Paşa sıbyan mektebi (Kurul Arşivi)

Şekil 4.19 Sadr-ı Esbak Hacı Ahmet Paşa sıbyan mektebi (Kurul Arşivi)

81. SADR-I ESBAK ÖKÜZ MEHMET PAŞA MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ **:** 9 Şubat 1328 (22 Şubat 1913)

KONUMU **:** Karagümrük'te Cami'-i Şerif ittisalinde ve sıkı bir mahaldedir.

ÖĞRENCİ SAYISI **:** 220

SINIF SAYISI **: ---**

YAPI HAKKINDA BİLGİ **:** 3 fevkani ve 2 tahtani dershanesi hınca hınç talebe ile doludur. Nezafete pek dikkat edilmiyorsa da tenbihat-ı lazıme icra edilmiştir.

PERSONEL **:** Muallim-i evvel Ömer Lütfü Efendi, Muallim-i sani Abdulgaffur Efendi, Muallim-i salis Hafız Ali Efendi, Hademe Nuri Ağa.

DAHİL OLDUĞU VAKIF **:** Mektep Evkaf mülhakatındandır. Burada muallim ve mustahdemine ne evkaftan ne de mütevelli tarafından bir şey verilememektedir.

EĞİTİM **:** Tedrisatı gayretine nazaran pek gayr-i muntazamdır. Talebenin malumatına müracaat edildik de yukarı sınıflar iyi ise de aşağıkiler pek gevşektir.

Mekatib-i Vakfiye Cetveli **:** Öküz Mehmed Paşa Mektebi, Karagümrük'te, Camii hariminde. Enkazını idare-i hususiyece satmıştır.[*]

[*] Ayrıca bkz. Hadika I, s.28.

82. SAİD EFENDİ MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ **:** 6 Kanun-ı sani 328 (19 Ocak 1913)

KONUMU **:** Bayezıd civarında Emin Bey Mahallesi'nde

ÖĞRENCİ SAYISI **:** 9

SINIF SAYISI **: ---**

YAPI HAKKINDA BİLGİ **:** Müştemilatı bir oda ve bir dershaneden ibarettir. Mektebin altında kiraya verilen iki dükkan bulunmaktadır.

PERSONEL **:** Muallim-i evvel Hüseyin Hüsnü Efendi, Muallim-i sani Mehmed Selahaddin Efendi.

DAHİL OLDUĞU VAKIF **:** Mektep evkaf mülhakatındandır. Muallim-i evvelinin Hüseyin Hüsnü Efendi mütevelliden şehri 70 kuruş almaktadır. Muallim-i sani Mehmed Selahaddin Efendi mütevelliden şehri 45 kuruş almaktadır. Yine mütevelli tarafından mektepte mevcut talebeye şehri 30 kuruş ve senede mektebe 40 kuruş kömür bedeli ita edilmektedir. Mektebin tahtındaki iki dükkanın bedel-i icarı olan 50 kuruş muallim tarafından istifa olunmaktadır. Muallimin ve vesayet cami'nde de vazifesi vardır.

EĞİTİM **:** Mektep 3. Derecedendir.

Mekatib-i Vakfiye Cetveli **:** Sait Efendi Mektebi, Gedikpaşa, mülhak. Gedikpaşa hamam caddesi 52 nolu hane ittisalinde arsadır.

83. SALİHA SULTAN MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ **:** 2 Haziran 1329 (15 Haziran 1913)

KONUMU **:** Çırçır kurbunda.

ÖĞRENCİ SAYISI **:** 110.

SINIF SAYISI **: ---**

YAPI HAKKINDA BİLGİ **:** Üç kısma bölünmüş bir büyük dershane ile tahtında taamhaneden ibarettir. Mektep üç sene mukaddem tamir olunmuş

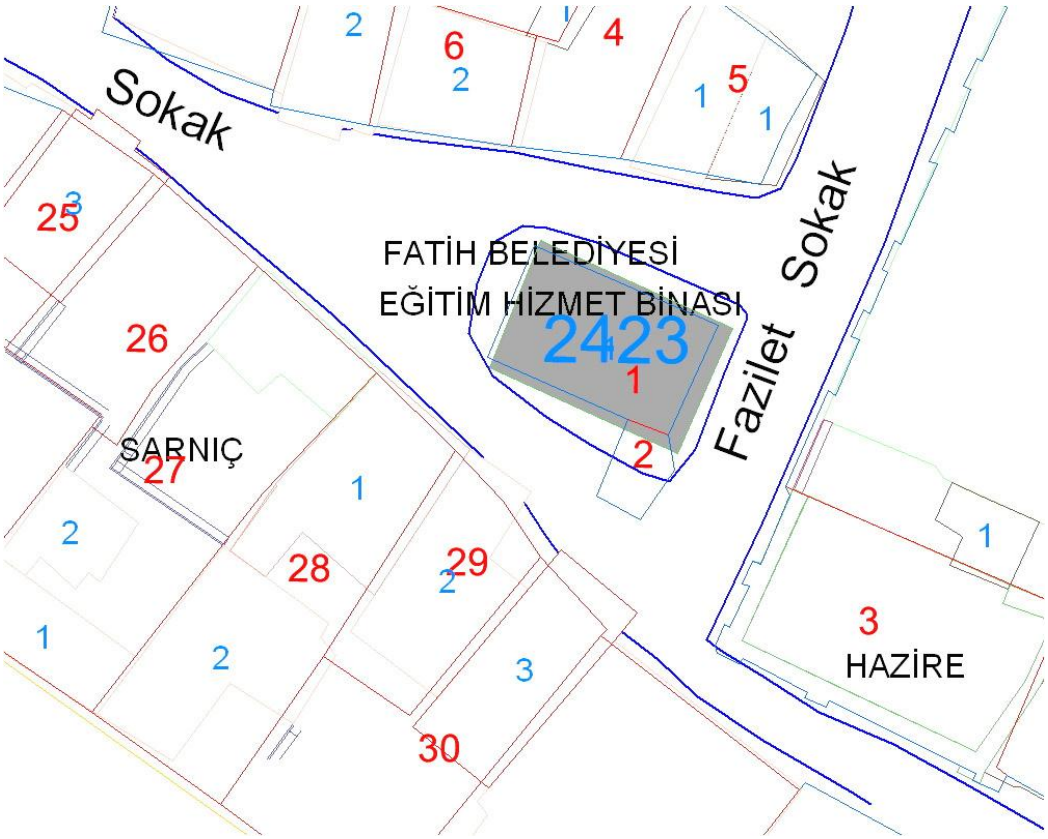
PERSONEL **:** Muallim-i Evvel Abdullah Efendi, muallim-i sani, Hüsn-i Hat muallimi Vasfi Efendi, Kalfa Hacı Osman Efendi, hademe Osman Ağa.

DAHİL OLDUĞU VAKIF **:** Muallim-i Evvel Abdullah Efendi'ye vakıftan şehri 163 kuruş, muallim-i saniye hazine-i evkaftan 102 kuruş, Hüsn-i Hat muallimi Vasfi Efendi'ye 102 kuruş ita edilmektedir. Kalfa Hacı Osman Efendi, hademe Osman Ağa ücret-i tedrisiye ile idare olunmaktadır.

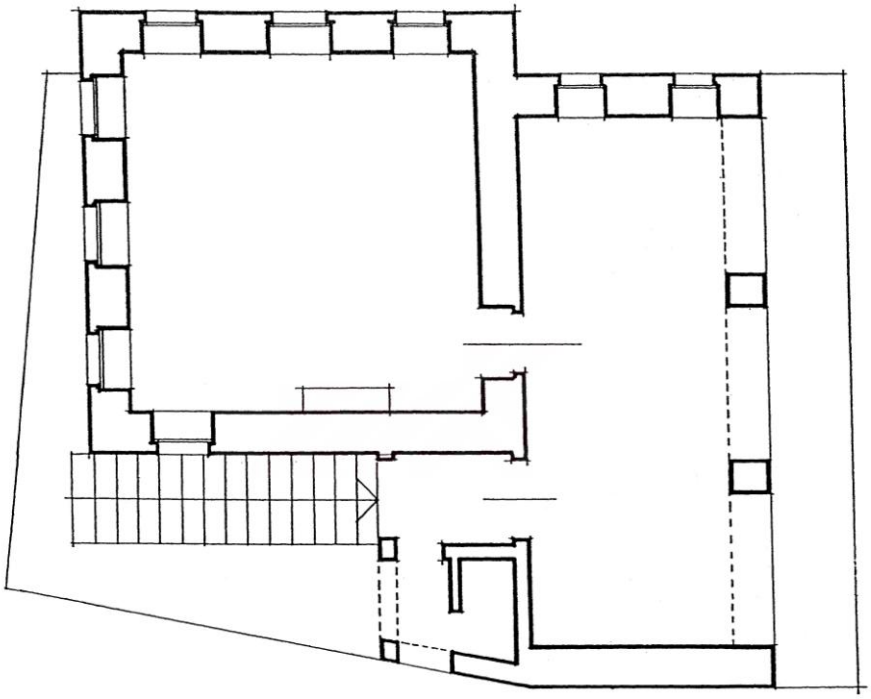
EĞİTİM **:** Mektebin tahsil ve sair defatiri muntazamdır.

Mekatib-i Vakfiye Cetveli **:** Saliha Sultan Mektebi, Zeyrek, Kilise Camii karşısında. Ahşaptır. İdare-i hususiyece kiraya verilmiştir.[*]

[*]Saliha Sultan Sıbyan Mektebi, İstanbul ili Beyoğlu ilçesi, Azapkapı'da Atatürk Köprüsü'nün başında bulunan sıbyan mektebi Sultan II. Mustafa'nın (1695–1703) eşi ve I.Mahmud'un (1730–1754) annesi Valide Saliha Sultan tarafından yaptırılmıştır. Çeşme Meydanı ismi ile de tanınan bu sıbyan mektebinin yanında sebil ve çeşmeleri de bulunuyordu. Sıbyan mektebinin üzerinde de 1733–1734 tarihli bir kitabesi vardı. Mimarı bilinmemektedir. Kare planlı, iki katlı ve üzeri ahşap çatı ile örtülü olan sıbyan mektebi her iki cephesindeki üçer pencere ile dışarıya açılıyordu. Bu pencerelerin üzerinde birer boşatma kemerine yer verilmişti. Bu sıbyan mektebi 1957 yılında yapılan imar faaliyetleri sırasında yıkılarak ortadan kaldırılmıştır (Eyice, 1994). Ayrıca bkz. Hadika I, s.118 ve Aksoy, 1968, s. 96.

Şekil 4.20 Saliha Sultan sıbyan mektebi (Kurul Arşivi)

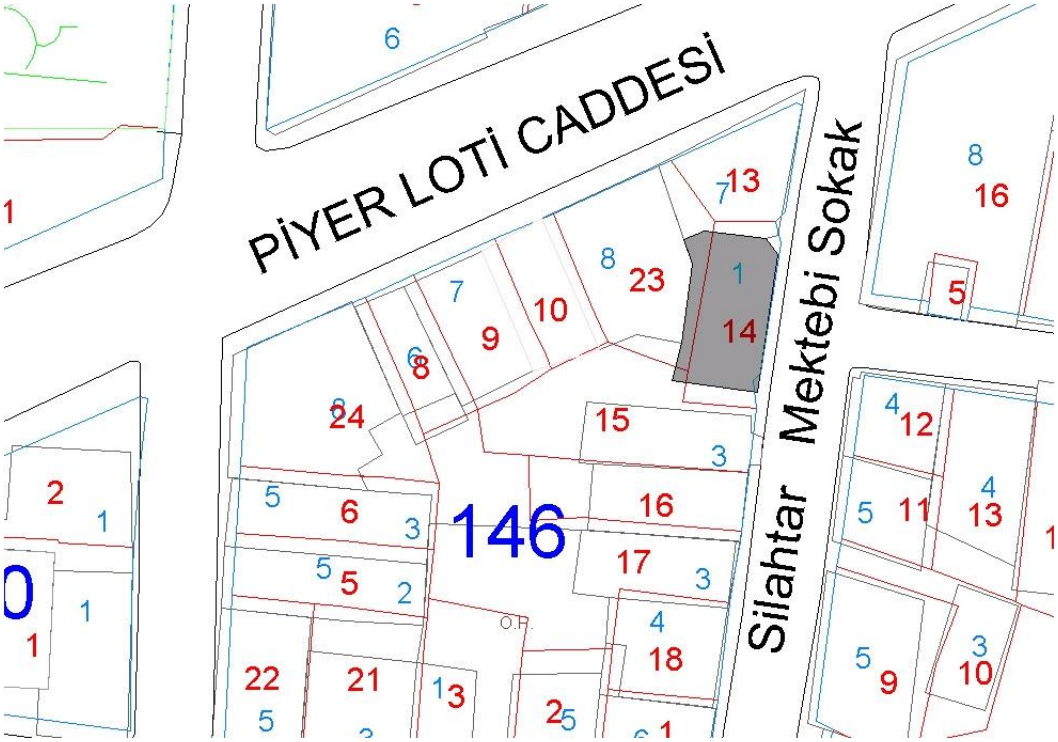

Şekil 4.21 Saliha Sultan sıbyan mektebi (Behçet Ünsal'dan)

84. SİLAHDAR MEHMET EFENDİ

TEFTİŞ TARİHİ	**:** 6 Kanun-ı sani 1328 (19 Ocak 1913), ikinci teftiş; 18 Mayıs 1329 (31 Mayıs 1913)
KONUMU	**:** Kadırga civarında Dizdariye Mahallesi'nde
ÖĞRENCİ SAYISI	**:** 55.
SINIF SAYISI	**: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**:** Bir dershane bir aralıktan ibarettir.
PERSONEL	**:** Muallim-i evvel Hafız Hasan Efendi
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**:** Muallim-i evveli Hafız Hasan Efendi'nin senevi vazifesi 24 kuruştur. Kıyam bedeli 60 kuruştur. Kömür bedeli 60 kuruştur.
EĞİTİM	**:** Mektep üçüncü dereceden itibar edilmiştir.
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	**:** Silahdar Mehmed Efendi Mektebi, Kadırga, Emin Sinan Mahallesi. Mülhak. Beyoğlu mürettebatından 1449 nolu polis Hasan Efendi mukimdir.[*]

[*]Silahtar Mehmet Ağa Sıbyan Mektebi, İstanbul Eminönü ilçesi, Gedik Paşa'dan Kadırga'ya inen Akarçeşme Caddesi üzerinde bulunan bu yapıyı Sultan Mustafa'nın silahtarı Mehmet Ağa 1671 yılında yaptırmıştır. Yapı kesme taş ve tuğla hatıllı olarak dikdörtgen planlıdır. Arazi konumundan ötürü katlar önündeki eğimli yola uydurulmuştur. Sıbyan mektebinin uzun kenarlarında, alt sırada dikdörtgen yapılı dörder, üst sırada da kemerli dörder pencereye yer verilmiştir. Kısa kenarlarında da aynı şekilde ikişer pencere dizisi bulunmaktadır. Üzeri ahşap çatı ile örtülü olan sıbyan mektebine yanındaki bahçeden basit bir kapı ile girilmektedir (Doğal ve Kültürel Varlıkları Koruma Envanteri, 146 ada / 14 parsel).

Şekil 4.22 Silahdar Mehmed Efendi sıbyan mektebi (Kurul Arşivi)

Şekil 4.23 Silahdar Mehmed Efendi sıbyan mektebi (Kurul Arşivi)

85. SORMAGİR / HÜSEYİN KETHÜDA MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ **:** 12 Kanun-ı evvel 1328 (25 Aralık 1912)
ikinci teftiş 17 Mayıs 329 (30 Mayıs 1913)

KONUMU **:** Altımermer

ÖĞRENCİ SAYISI **: ---**

SINIF SAYISI **: ---**

YAPI HAKKINDA BİLGİ **:** Mektep her ne kadar cadde üzerinde ise de kapısı cami avlusuna açılması hasebiyle talebenin cami‘-i şerifin avlusunda teneffüsleri zaruridir. Mektep pek harab; dahilen ve haricen muhtac-ı tamir olduğu anlaşıldı. Hatta tamiri müddet-i mukaddem orada tedrisatı ibkası mahzurdan salim değildir. Mektebin dış duvarı ziyadece çatlamış olduğundan ağaçtan köstek vurulmuş. Mektep bir aralık ufak bir tamir görmüşse de pek ehemmiyetsizdir. Bu mekteplerin ıslahı her halde elzemdir. Çünkü bu ve emsali mektepler mektep olmaktan ziyade muallimine bir ... değil birer medar-ı maişettir.

PERSONEL **:** İki muallim tedrisatıyla idare edilmekte olup muallim-i evvelin yüzünü görmek nasip olmadı.

DAHİL OLDUĞU VAKIF **:** Hiç bir taraftan maaşları olmayan mektebi ancak ücret-i tedrisiye ile idare etmekte olduklarını muallim-i sani beyan ve ifade etmektedir.

EĞİTİM **:** Muallim-i sanisi pek cahil, ehliyet ve iktidardan asla nasibi yoktur.

Mekatib-i Vakfiye Cetveli **:** Sormagir, Hekimoğlu Ali Paşa Mektebi, Altımermer'de arsadır.[*]

[*] Ayrıca bkz. Hadika I, s.112.

86. SULTAN MEHMET MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	**:** 19 Mayıs 1329 (1 Haziran 1913)
KONUMU	**:** Şehzadebaşı'ndadır.
ÖĞRENCİ SAYISI	**: ---**
SINIF SAYISI	**: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**: ---**
PERSONEL	**: ---**
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**: ---**
EĞİTİM	**: ---**
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	**:** Şehzade Sultan Mehmed Mektebi, Şehzadebaşı, mazbut. 9. ilk mekteb yapılmıştır.[*]

[*]Şehzadebaşı Sıbyan Mektebi, İstanbul ili Eminönü ilçesi, Şehzadebaşı'nda Kanuni Sultan Süleyman'ın (1520–1566) oğlu Şehzade Mehmet anısına yaptırmış olduğu külliyenin yapımına 1543 yılında başlanmış ve 1548 yılında da tamamlanmıştır. Külliyenin bir bölümünü oluşturan sıbyan mektebi caminin dış avlusunun güneyinde, imaretin yanında yer almaktadır. Sıbyan mektebi kesme taştan, kare planlı olup, üzerini 7.50 m. çapında bir kubbe örtmektedir. Önündeki ahşap saçaklı, revaklı bir girişten dershane kısmına girilmektedir. Dershane içerisinde bir de ocak bulunmaktadır. Uzun süre İstanbul Üniversitesi matbaası olarak kullanılan bu yapının içerisinde bir takım değişiklikler yapılmıştır. Giriş revakı günümüze gelememiş, giriş kapısı kapatılmış ve güney cephesinin pencere düzeni değiştirilmiştir. (Kuban, 1994) Ayrıca bkz. Hadika I, s.15.

Şekil 4.24 Sultan Mehmed sıbyan mektebi (Kurul Arşivi)

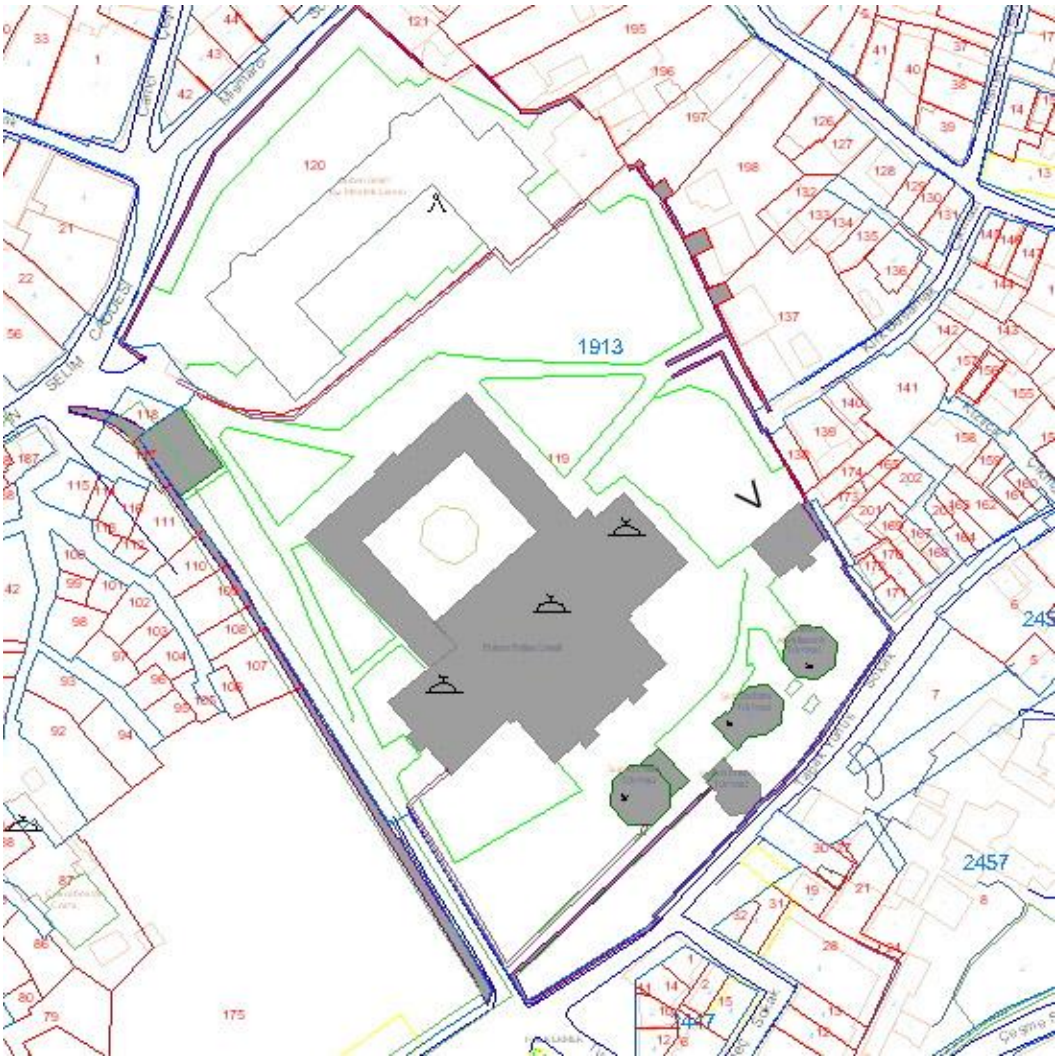

Şekil 4.25 Sultan Mehmed sıbyan mektebi (Kurul Arşivi)

87. SULTAN SELİM MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	**:** 30 Mayıs 1329 (12 Haziran 1913)
KONUMU	**: ---**
ÖĞRENCİ SAYISI	**:** Zikür ve inas 138'dir.
SINIF SAYISI	**: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**:** Mektep kargir ve muntazamdır. Bir dershane bir muallim odası bir sofadan bir de taamhanesi vardır.
PERSONEL	**:** Muallim-i evveli Hafız Mehmed Galip Efendi, muallim-i sani Ahmed Efendi, Hat muallimi Osman Efendi, ve Ahmed Efendi ile hademe Mehmed Ağa'dır.
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**:** Muallim-i evveli Hafız Mehmed Galip Efendi şehri 200 kuruş maaş almakta olduğu gibi muallim-i sani Ahmed Efendi 150 kuruş almaktadır. Ve Hat muallimi Osman Efendi şehriye 100 kuruş almakta ve Ahmed Efendi ile hademe Mehmed Ağa ücret-i tedrisiye ile idare edilmektedir.
EĞİTİM	**: ---**
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	**:** Sultan Selim-i Evvel mektebi, Sultan Selim Camii kapısı ittisalinde. Müezzin Şakir Efendi oturmaktadır.[*]

[*] İstanbul Fatih ilçesi, Çarşamba'da Yavuz Sultan Selim Camisi'nin girişinde bulunan bu sıbyan mektebini Yavuz Sultan Selim'in babası Kanuni Sultan Süleyman tarafından 1522 yılında yaptırmıştır. Sultan Selim külliyesinin avlu girişinde bulunan, kesme taş ve tuğladan yapılmış olan sıbyan mektebinin duvarlarında bir sıra taş, bir sıra tuğla kullanılmıştır. Kare planlı yapının üzeri sekizgen kasnaklı bir kubbe ile örtülmüştür. Giriş kısmında üç baklava başlıklı sütunun taşıdığı ahşap bir sundurma bulunmaktadır. Sıbyan mektebi altlı üstlü iki sıra pencere ile aydınlatılmıştır. Alt sıradaki pencereler dikdörtgen yapılı olup, üst sıradakiler kemerli ve alçı şebekelidir. Giriş kapısının bulunduğu duvarda sundurmadan ötürü üst sıra pencerelere yer verilmemiştir. Sıbyan mektebi 1918 yılında yangından zarar görmüş, 1960'lı yıllarda restore edilmiştir. (Demir, 1991)

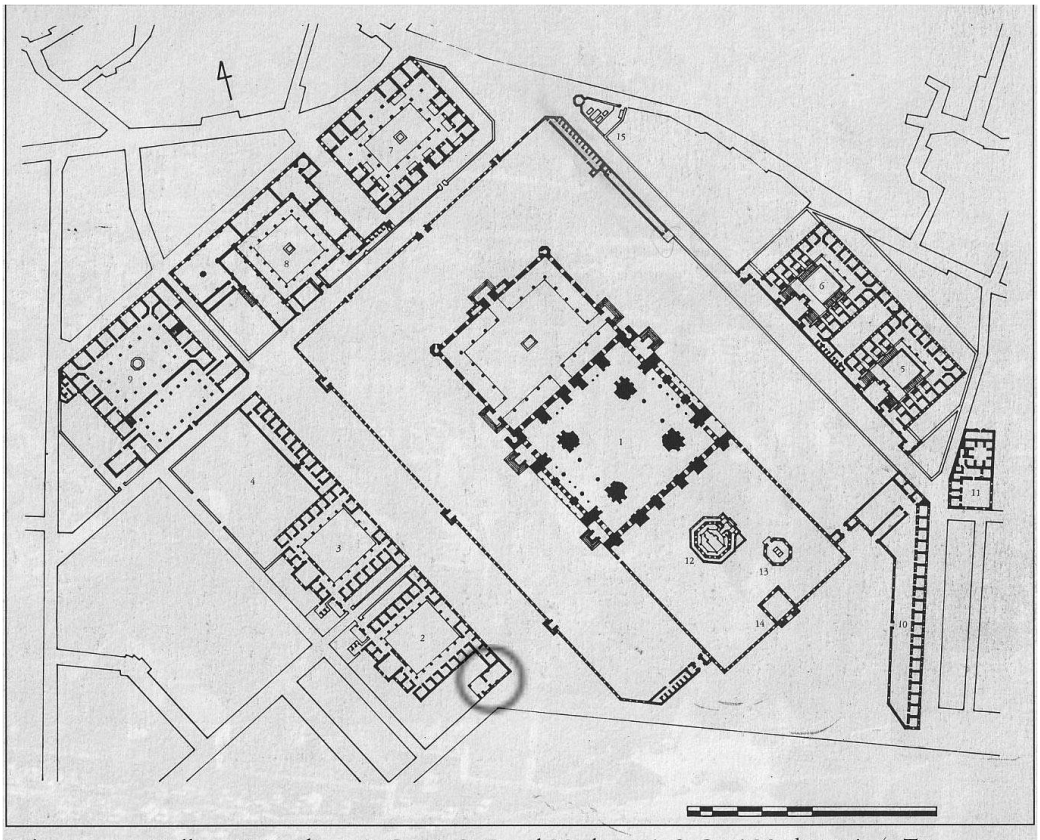

Şekil 4.26 Sultan Selim sıbyan mektebi (Kurul Arşivi)

88. SÜLEYMANİYE / KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	**:** 19 Mayıs 1329 (1 Haziran 1913)
KONUMU	**:** Süleymaniye.
ÖĞRENCİ SAYISI	**:** 7
SINIF SAYISI	**: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**: ---**
PERSONEL	**:** Muallim-i evvel Cemal Efendi.
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**:** Muallim-i evvel Cemal Efendi şehri evkaftan 250 kuruş almaktadır. senede 300 kıyye kömür tahsisatı vardır.
EĞİTİM	**: ---**
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	**:** Türbe ve mezarlığa muttasıl, mazbut. İlk mekteb yapılmıştır.*

*Kanuni Sultan Süleyman Sıbyan Mektebi, İstanbul ili Eminönü ilçesi, Süleymaniye'de Kanuni Sultan Süleyman'ın (1520–1566) Mimar Sinan'a 1553–1557 yıllarında yaptırmış olduğu külliyenin bir bölümünü oluşturan Sıbyan Mektebi'nin vakfiyesinde şunlar yazılıdır: "Sıbyan-ı fukara ve fukara-i sıbyana ikra-i Kur'an-ı mescid ve talim-i Furkan-ı Hamid maslehati için bir mekteb-i azim-i dikleş ve darü't-talim-i Vildan-ı mukim-i cennetveş." Bu vakfiyeden öğrenildiğine göre de her gün imaretten iki kez yemek verildiği gibi, yetimlere de yılda iki kez elbise verilmektedir. Ayrıca sıbyan mektebinde ders veren muallim için "mücevvit ve mürettil-i gayri musamih (tecvit bilen, Kur'anı okuyan) vücuhu kıraate arif ve rüsun-i rivayete vakıf olacaktır" yazılıdır. Bu arada vakfiyede öğrenci sayısının en az 30 kişi olacağı da belirtilmiştir. Sıbyan mektebi Süleymaniye Külliyesi'nin Evvel Medresesi'nin güneydoğusunda, bugünkü Tiryakiler Çarşısı'nda olup, kesme köfeki taşından 5.87x8.86 m. ölçüsünde, dikdörtgen planlıdır. Üzeri tonoz ve kubbe ile örtülmüştür. Ön kısmında üzeri saçaklı bir bölüme yer verilmiştir. Merdivenle çıkılan dershane bölümü içerisine dolap ve ocaklar yerleştirilmiştir. Sıbyan mektebinin zemin katında üzeri tonozlu bir mekân daha bulunmaktadır. Sıbyan mektebinin cephesinde alt katta dikdörtgen açıklıklı dörder, üst katta da şebekeli ve kemerli iki penceresi bulunmaktadır. (Kuban, 1994) Ayrıca İmamzade Esat Efendi tarafından ilk numune mektebi burada "mektebi ulumu edebiye" adı altında açılmıştır (Ergin,1977:384). Yine burada 1853 yılında kadı yetiştiren "muallimhane-i nüvvap" açılmıştır (Unat, 1964:135).

Süleymaniye Külliyesi'nin planı: 1. Cami, 2. Evvel Medresesi, 3. Sani Medresesi, 4. Tıp Medresesi, 5. Rabi Medresesi, 6. Salis Medresesi, 7. Tabhane, 8. Darüzziyafe, 9. Bimarhane, 10. Darülhadis Medresesi, 11. Hamam, 12. I. Süleyman Türbesi, 13. Hürrem Sultan Türbesi, 14. Türbedar Odası, 15. Mimar Sinan Türbesi.

Şekil 4.27 Süleymaniye sıbyan mektebi (Kuban, 1994)

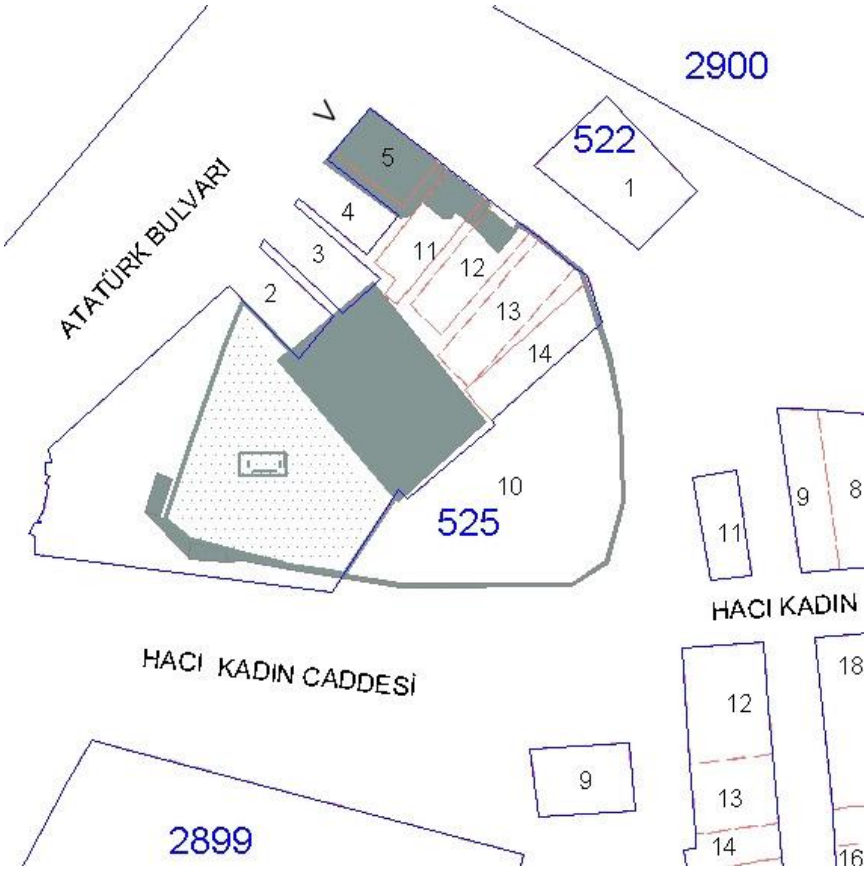

Şekil 4.28 Süleymaniye sıbyan mektebi (Kurul Arşivi)

89. ŞEB SEFA KADIN MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	**:** 18 Mayıs 1329 (31 Mayıs 1913)
KONUMU	**:** Zeyrek'te.
ÖĞRENCİ SAYISI	**:** 70
SINIF SAYISI	**: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**:** Kargir bir dershane ve tahtaboştan ibarettir. Kargir olan dershanenin öyle bir kubbe altında bırakılması muvafıktı. Mektebin taamhanesi olmadığından tahtaboş gibi yerde talebe yemek yemektedir. Daimi bir mektep olamaz.
PERSONEL	**:** Muallim-i evvel Şükrü Efendi, muallim-i sani Hüseyin Efendi.
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**:** Mektep evkaf-ı mazbutadandır. Muallim-i evvel Şükrü Efendi şehri vakıftan 120 kuruş ve muallim-i sani Hüseyin Efendi 80 kuruş almaktadır.
EĞİTİM	**:** Mektebin tedrisatı iyice ise de taksimat tahta perde ile yapılmış ve pek çirkin olmuştur.
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	**:** Şebsefa Kadın Mektebi, Zeyrek, Şebsefa Kadın Camii içinde. Maarifçe mekteb olarak kullanılmaktadır.[*]

[*] Şebsefa Kadın Sıbyan Mektebi, İstanbul Eminönü ilçesi, Atatürk Bulvarı'nda Hacı Kadın Caddesi üzerinde bulunan sıbyan mektebi cami ile birlikte Sultan I. Abdülhamid'in (1774–1789) altıncı kadını Fatma Şebsefa Hatun tarafından 1787 yılında yaptırılmıştır. Şebsefa Hatun cami ve sıbyan mektebi ilk yapılışında yüksek bir set üzerinde bulunuyordu. Ancak, sonradan yapılan çevre düzenlemeleri sonucunda cadde kotunun altında kalmış ve orijinalliğinden kısmen uzaklaşmıştır. Caminin avlusunda bulunan sıbyan mektebi 1805 tarihli vakfiyesine göre kız ve erkek çocukların ders gördüğü bir okuldu. Uzun yıllar boş kalmış olan bina günümüzde Şebsefa Hatun Camisi Koruma ve Güzelleştirme Derneği'nce kullanılmaktadır. Günümüzde cadde seviyesinin altında kalmış olan sıbyan mektebinin zemin katında dükkânlar bulunuyordu. Kesme taş ve iki sıra tuğla örgülü yapı tek katlı, dikdörtgen planlıdır. Taş kemerli bir kapı ile içerisine girilen girişin solunda dershane bulunmaktadır. Tonoz örtülü dershane üç cepheye açılmış pencerelerle aydınlatılmıştır. Cephenin sağına tuğladan bir kuş evi yerleştirilmiştir. (Suner, 1994)

Şekil 4.29 Şebsefa Kadın sıbyan mektebi (Kurul Arşivi)

Şekil 4.30 Şebsefa Kadın sıbyan mektebi (Kurul Arşivi)

90. ŞERİF PAŞA İNAS MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	**:** 19 Haziran 1329 (2 Temmuz 1913)
KONUMU	**:** Kasap İlyas'ta, Davud Paşa iskelesinde.
ÖĞRENCİ SAYISI	**:** 21
SINIF SAYISI	**: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**:** Fevkanidir. Bir dershane ile bir muallim odası ve tahtında bir odadan ve önünde bir miktar bahçeden ibarettir.
PERSONEL	**:** Muallime-i evveli Makbule Hanım'dır. Muallime Darülmuallimattan ehliyetnamelidir.
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**:** Mektep evkaf-ı mazbutadandır. Muallim-i evveli Makbule Hanım'dır. Vakıftan şehri 80 kuruş almaktadır. Senede 7 mecidiye de kömür bedeli verilmektedir. Senede 200 kuruş da mevlüt okutulması için verilirmiş
EĞİTİM	**: ---**
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	**: ---**

91. ŞEVKİ NİHAL KALFA / HAZİNEDAR USTA MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	**:** 6 Ağustos 1329 (19 Ağustos 1913)
KONUMU	**:** Vefa'da.
ÖĞRENCİ SAYISI	**: ---**
SINIF SAYISI	**: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**:** Mekteb-i mezkur ahşap ve 3 kattır. Alt katta bir küçük oda ile ocaklı bir aralıktan ibarettir. Ve en üst katta yine bir odalı ve o kadar bir aralıktan ibarettir.
PERSONEL	**:** Muallim-i ulası Huriye Hanım'dır. 1326'da maariften tayin olunmuştur. O civardaki kadınları tedris ile mükelleftir
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**:** Mektebin Vakfiyesi: Hafız Hatice Hanım. Muallime ve halife-i mektep nisvan der meydan-ı vefa der … an vakf-ı merhum hazinedar usta an mülhakat- evkaf üşarülileyh muallimenin şehri 130 kuruş ve halifenin 50 kuruştur.
EĞİTİM	**:** Fakat tedrisatında bir intizam yoktur. Mektepte bir de hilye-i saadet vardır.
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	**:** Hazinedar Şevkinihal Kalfa Mektebi. Vefa. Evkafça satılmıştır.[*]

[*] Mektebi Abdülmecid'in hazinedar ustalarından Şevk-i Nihal usta yaptırmıştır. Mekteb Vefa Caddesi'nde müşküle sokağında 4/1 nolu evin yerindeydi. Ahşap iki katlı, altında divan yeri, üstünde muallim odası ve dershanesi vardı. Vefa yangınında yandıktan sonra bir daha yaptırılmadı. (Kumbaracılar, 1969)

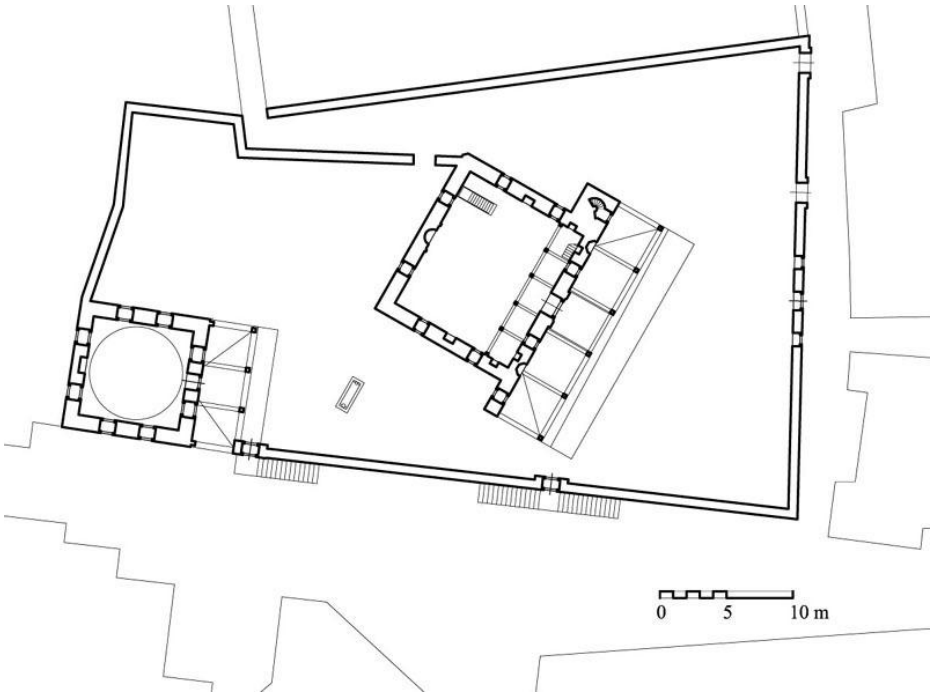
92. ŞİŞECİ MEHMET EFENDİ MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	**: ---**
KONUMU	**:** Cibali civarında Şişeci Mehmed Efendi İnas Mektebi bir hanede oturmaktadır. Mekteb-i Terakki-i İnas namıyla levha taalluk olunmuştur.
ÖĞRENCİ SAYISI	**:** İbtidai Üçüncü Sınıf 4 talebe, İbtidai İkinci Sınıf 10 talebe, İbtidai Birinci Sınıf 13 talebe, İhtiyat Sınıf 110 talebe
SINIF SAYISI	**:** İbtidai Üçüncü Sınıf, İbtidai İkinci Sınıf, İbtidai Birinci Sınıf, İhtiyat Sınıfı
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**: ---**
PERSONEL	**:** Muallime-i evveli Hayriye Hanım, Nehari Darülmuallimattan mezun. Muallime-i saniye Hafize Hanım Nehari Darüluallimattan tasdiknamelidir. Muallime-i Salis Zaime Hayriye Hanım Leyli Darülmuallimattan mezun. Muallime-i Rabia Seher Hanım Leyli Darülmuallimattan mezun. Emine Hanım ihtiyat sınıfı muallimidir. Şevket Efendi Hüsn-i hat muallimidir.
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**:** Muallime-i evvel ve saniye vakıftan aylık 10 kuruş, muallie-i salis ve Rabia ücret-i tedrisiye ile geçinmektedir.
EĞİTİM	**:** Mektebin tahsili biraz gevşektir. Nizam ve intizamı vasat derecededir, başka bir muallim nakledeceklerini söylüyorlar.
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	**:** Şişeci Mehmed Efendi Mektebi, Cibali, Seferikoz (Sivrikoz) Mahallesi. Arsadır.

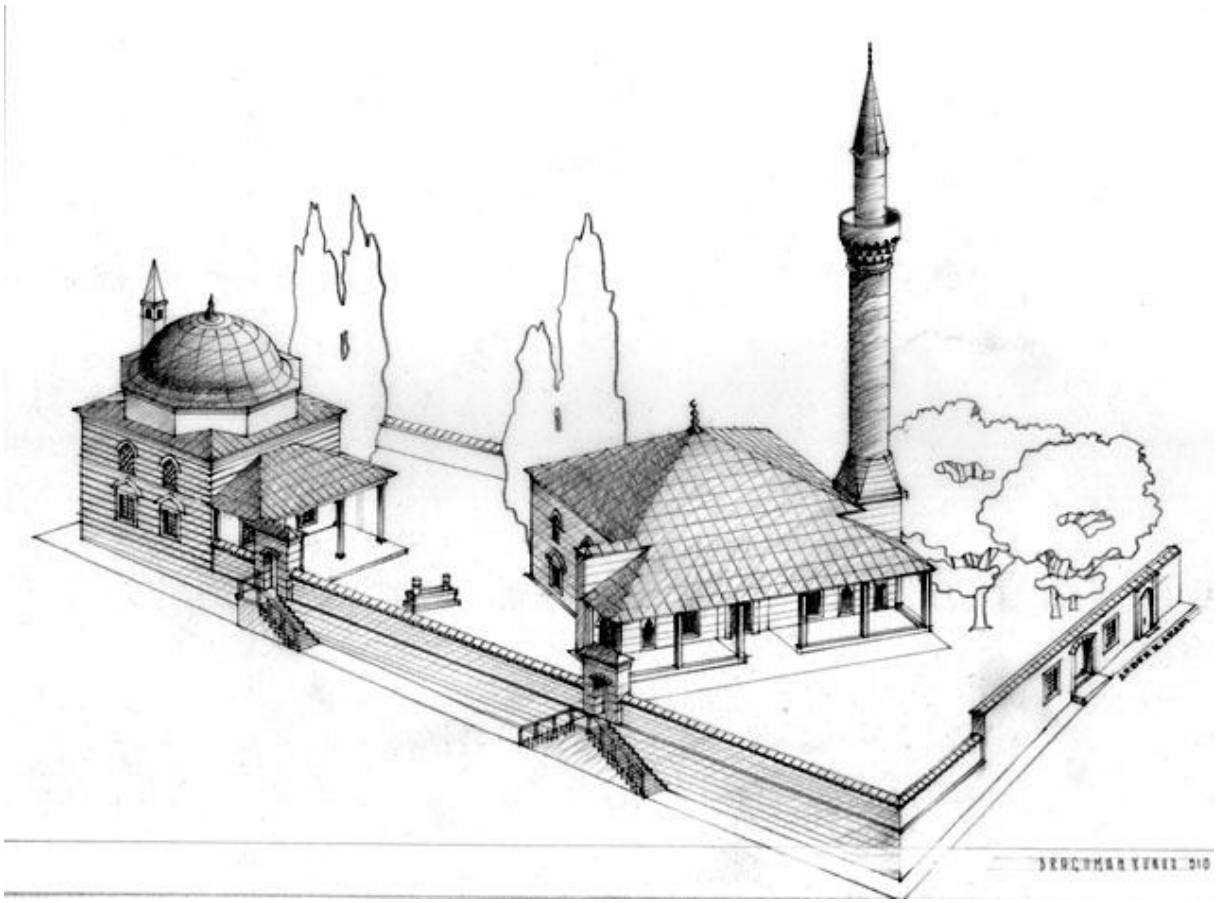
93. TERCÜMAN YUNUS BEY MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	**:** 30 Mayıs 1329 (12 Haziran 1913)
KONUMU	**:** Sultan Selim Merkezinde, Draman'da.
ÖĞRENCİ SAYISI	**:**110, 46'sı inastır.
SINIF SAYISI	**: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**: ---**
PERSONEL	**:** Muallim-i evvel vekili Mehmed Fazıl Efendi Darülfünun Edebiyat şubesi mezunlarındandır. Ekrem Bey: Türkçe, Hesap, Kıraat; Muhterem Bey: Fransızca, Terbiye-i bedeniye; Mehmed Said Bey: İmla ve Malumat-ı fenniye; Ziya Bey: Malumat-ı Medeniyye muallimidir. Kalfa Rıza Efendi, hademe Ali Efendi'dir.
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**:** Asıl mütevellisi muallim-i evvelin mahdumu Hikmet Efendi'dir. Evkaftan şehri 100 kuruş maaş almaktadır.
EĞİTİM	**:**Bu muallimler mektepte tedrisat ifa etmektedirler. Tedrisatı gayet iyidir.
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	**:** Tercüman Yunus Bey Mektebi, Fatih, Çarşamba, Dragman. Haraptır.[*]

[*]Tercüman Yunus Sıbyan Mektebi, İstanbul Fatih ilçesi, Draman semtinde, Derviş Ali Mahallesi, Draman Caddesi, Tercüman Yunus Sokağı'nda bulunan bu sıbyan mektebi, Draman Külliyesi'nin bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu yapı topluluğu Kanuni Sultan Süleyman döneminde saray tercümanlarından Yunus Bey tarafından 1541 yılında yaptırılmıştır. Sıbyan mektebi caminin kıble yönünde yer almaktadır. Kare planlı küçük bir yapı olup, üzeri içten pandantifli, dıştan sekizgen kasnaklı bir kubbe ile örtülmüştür. Düzgün kesme taştan yapılan sıbyan mektebinin camiye yönelik cephesinde dörder penceresi vardır. Giriş kapısı önünde bulunduğu sanılan ahşap sundurma günümüze gelememiştir. Yapıda 1970'li yıllarda caminin onarımı sırasında bazı tadilatlar yapılmış ve orijinalliğinden uzaklaşmıştır (Doğal ve Kültürel Varlıkları Koruma Envanteri, 2543 ada / 2-3 parsel). Ayrıca bkz. Hadika I, s.113.

Şekil 4.31 Tercüman Yunus Bey sıbyan mektebi (Necipoğlu, 2005)

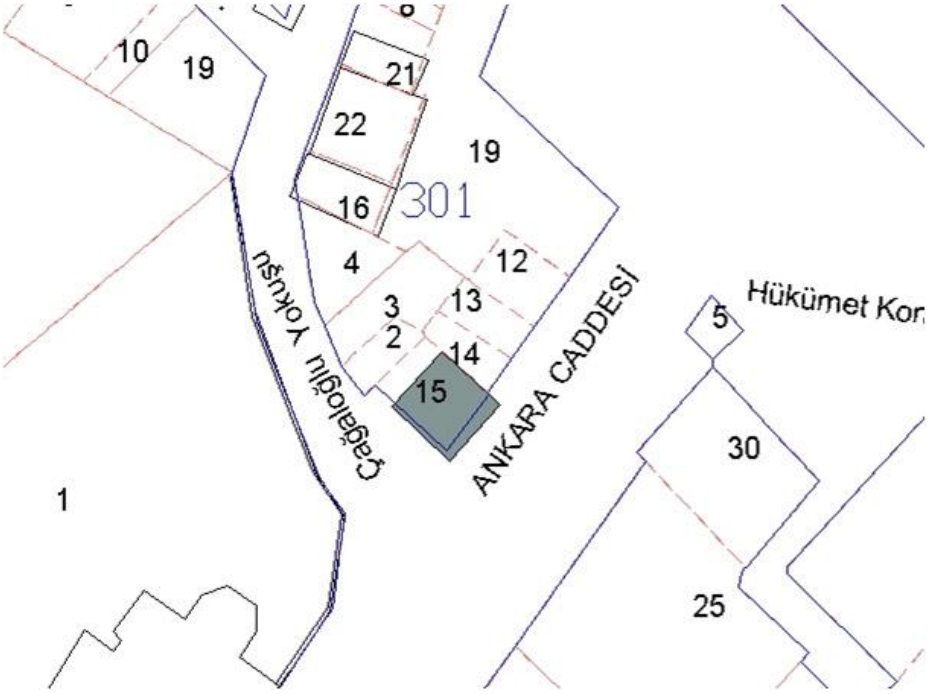

Şekil 4.32 Tercüman Yunus Bey sıbyan mektebi (Necipoğlu, 2005)

94. TERSHANE EMİNİ YUSUF EFENDİ MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	**:** 18 Mayıs 1329 (31 Mayıs 1913)
KONUMU	**: ---**
ÖĞRENCİ SAYISI	**:** 73
SINIF SAYISI	**: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**:** 8 adet sıra tahtası iktiza eder. Tahtına bir de taamhane ister.
PERSONEL	**:** Muallim-i evvel Mehmed Şükrü Efendi. Bir de kalfası vardır.
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**:** Muallim-i evvel Mehmed Şükrü Efendi bila maaştır
EĞİTİM	**: ---**
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	**:** Tersane Emini El-hac Yusuf Efendi Mektebi. Babıali, acem sefareti alt köşesinde. Mülhak. Medresetül hattatin'dir.*

* Yusuf Ağa Sıbyan Mektebi, İstanbul ili Eminönü ilçesi, Cağaloğlu Yokuşu'nun başında, İstanbul Valiliği ile İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğü'nün karşısında bulunan bu yapıyı Tersane Emini Yusuf Efendi yaptırmıştır. Sıbyan mektebine Ankara Caddesi yönündeki cepheden küçük bir kapı ile girilmektedir. Küçük bir giriş bölümünden sonra merdivenle ikinci kata çıkılmaktadır. Burası kare planlı olup, oldukça sade görünümdedir. Kuzey yönündeki iki adet büyük kemer eskiden var olan hazireye açılmaktadır. Üzeri kirpi saçaklı çift meyilli bir çatı ile örtülmüştür. (Doğal ve Kültürel Varlıkları Koruma Envanteri, 301 ada/15 parsel). Mektebin köşesinde bulunan hazireden Yusuf Efendinin 1189/1775 tarihli mezartaşı ailesinin mezar taşlarıyla birlikte 1956-57 de ortadan kaldırılmıştır. Mekteb uzun süre M.E.B arşivi ve kitap satış bürosu olarak kullanılmıştır.

Şekil 4.33 Yusuf Efendi sıbyan mektebi (Kurul Arşivi)

Şekil 4.34 Yusuf Efendi sıbyan mektebi (Kurul Arşivi)

95. TÜRBEDAR KASIM ÇELEBİ MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ **:** 31 Mart 1329 (13 Nisan 1913)

KONUMU **:** Üskübi Mektebi'nin karşısında.

ÖĞRENCİ SAYISI **:** 70. İnasa mahsus.

SINIF SAYISI **: ---**

YAPI HAKKINDA BİLGİ **:** Bakkal dükkanının fevkinde, bir dershaneden ibaret bir mekteptir ve nim kargirdir.

PERSONEL **:** Muallim-i evveli Hafız Fatma Hanım Muallim-i evvel Hafız İsmail Efendi'nin kerimesidir. Kalfası Mustafa namında bir zattır.

DAHİL OLDUĞU VAKIF **:** Vakıftan maaşı yoksa da pederi şehri 250 kuruş vermektedir. Mektep vaktiyle mesail-i intizam imiş. İttisalindeki bakkal dükkanı muallim-i evvel Hafız İsmail Efendi mahlulatından almış kendine mal olarak yaptırmış ve üstüne vakıf namına bir kaç sene mukaddem kendi kendine yaptırmış ve evkafa da bu babda bir sene ita etmiş.

EĞİTİM **:** Hafız İsmail Efendi gerek Üskübi Mektebine ve gerek iş bu inas mektebine nezaret ve tedrisatına muavenet ediyor. Her iki mektebin tedrisatı da fevkaladedir. Kız çocukları bir hafız kadar güzel Kur'an okuyor.

Mekatib-i Vakfiye Cetveli **:**Türbedar Kasım Çelebi Mektebi, Cibali, Üsküplü Camii karşısında, mahall-i mezkurda ne kadar sorulmuşsa da bu namda bir mekteb bulunamamıştır.[*]

[*] Mektep Üsküplü Camiinin karşı köşesindedir. Ahşap bina tamir görmüş ve yeniden mesken olarak kullanılmaya başlanmıştır (Kut,1978).

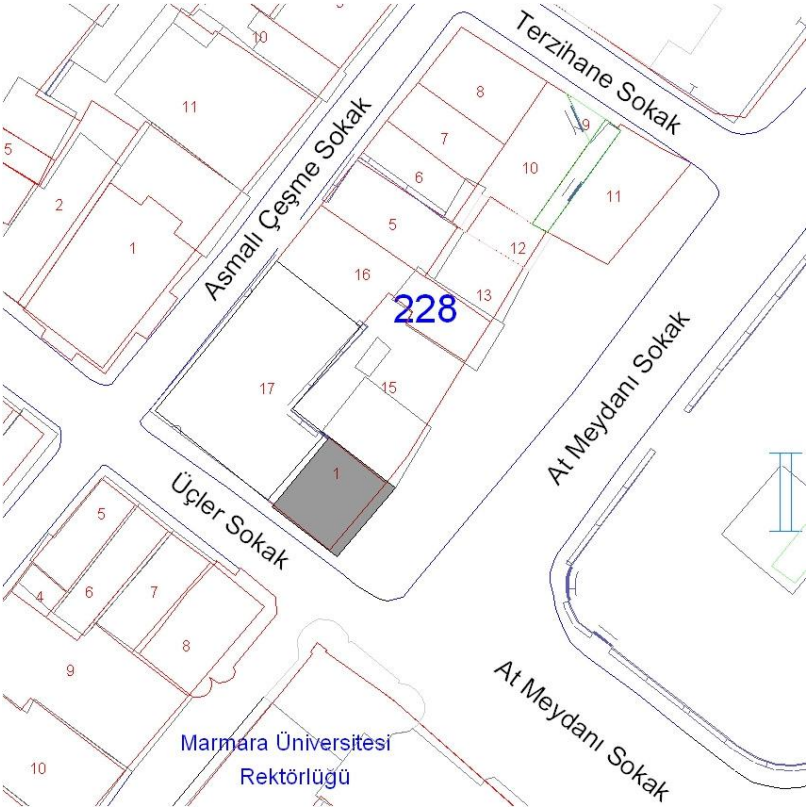
96. ÜÇ GÖZLÜ ŞEYH MEHMET EFENDİ MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	: 11 Şubat 1329 (24 Şubat 1914)
KONUMU	**:** Kocamustafapaşa
ÖĞRENCİ SAYISI	**:** 25 mevcudu vardır.
SINIF SAYISI	**: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**:** Dershanenin ebadı 4,5 x 5'tir. Mektep yeri vaktiyle türbe imiş. Sed edilmek üzere nezarete müzekkire verilmiştir.
PERSONEL	**:** Muallim-i evveli Ali Efendi bir hafta mukaddem vefat etmiştir. Kalfası Ali Efendi maariften musaddak değildir.
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**: ---**
EĞİTİM	**: ---**
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	**:** "Süleymaniye Hacıkadın'da, mülhak, bulunamamıştır" deniyor. Ancak aynı adlı mahalle Kocamustafapaşa'dadır.

97. ÜÇLER MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	**: ---**
KONUMU	**:** Sultan Ahmed civarında Yeniçeri kıyafethanenin karşısında.
ÖĞRENCİ SAYISI	**: ---**
SINIF SAYISI	**: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**:** Yıkılmış ve elyevm duvarlarında başka birşey kalmamıştır. Asıl mektebin arsası 76 metre murabba‘ olup ona muttasıl Cami‘-i Şerif arsaı da 234 metre murabba‘dır. mektep arsasının kiraya verilmesinde bir bais yoktur diye rüfekadan Zeki Bey idareye bir rapor takdim etmiştir.
PERSONEL	**: ---**
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**: ---**
EĞİTİM	**: ---**
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	**:** Sultanahmet Meydanına nazır köşe başında. Haraben mevcut.[*]

[*] İbrahim paşa sarayının yanındadır. Takriben 19.yy yapısıdır. Defterdar sadık efendi tarafından yaptırılmıştır. Hiçbir mimari önem taşımayacak derecede haraptır. Eminönü ilçesi, Sultanahmet Meydanı’nda İbrahim Paşa Sarayı’nın yanında bulunan bu yapıyı Defterdar Sadık Efendi yaptırmıştır. Kitabesi bulunmadığından yapım tarihi kesinlik kazanamamıştır. Yapı üslubundan XIX. yüzyılda yapıldığı sanılmaktadır. Kesme taş ve tuğladan yapılan bu yapı, harap bir durumda olup, mimari özelliğini yitirmiştir. (Aksoy, 1968)

Şekil 4.35 Üçler sıbyan mektebi (Kurul Arşivi)

Şekil 4.36 Üçler sıbyan mektebi (Kurul Arşivi)

98. ÜSKÜBİ MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	**:** 31 Mart 1329 (13 Nisan 1913)
KONUMU	**:** Üsküblü Mahallesi'nde Cami'-i Şerifin son cemaat mahallinde ve fevkani kısmında olup mustakilen bir mekteb değildir.
ÖĞRENCİ SAYISI	**:** 110 kadar zikür mevcudu vardır.
SINIF SAYISI	**: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**: ---**
PERSONEL	**:** Muallim-i evveli Hafız İsmail Efendi gayur ve muktedir, Darulmualliminin rüşdi fenniyesinden mezundur. Muallim-i sani Hafız Tevfik Efendidir.
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**:** Muallim-i evveli Hafız İsmail Efendi bila maaş, Muallim-i sani Hafız Tevfik Efendi de bila maaştır ve muallim-i evvelin mahdumudur.
EĞİTİM	**:** Muallim-i evvel İsmail Efendi'nin tedrisatı da fevkalade güzeldir.
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	**:** Üsküplü mektebi, Cibali, Üsküplü Mahallesi'nde.[*]

[*] Çakır Ağa Camii veya Üsküplü Camii diye anılan caminin içinde olabilir. Zira Çakır Ağanın vakfiyesinde (H.884/M.1479) müderris ve talebeye vazife ayrılmıştır. (Kut, 1978)

99. VALİDE SULTAN EMETULLAH KADIN EFENDİ MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ : 4 Kanun-ı evvel 1328 (17 Aralık 1912)

KONUMU : Bayezıd tramvay makamı civarında ve sebilin bitişiğindedir.

ÖĞRENCİ SAYISI : İnas ve Zikür 35

SINIF SAYISI : 3

YAPI HAKKINDA BİLGİ : Mektep yeni tamir edilmiş olduğundan duvarlarıyla tabanı oldukça temizcedir. Fakat kargir kubbesinin kenarlarıyla çehre içlerinde pek ziyade örümcek peyda olmuş olduğundan onların hemen temizlenmesi hususu muallimine tenbih olunmuştur. Mektep heyet-i umumiyesi itibarıyla biraz temizce ise de susuzluk yüzünden pek ziyade müşkilata duçar olunduğu muallime lisan-ı teessürle ifade etmektedir.

PERSONEL : Muallim-i evvel Hüseyin Rıza ve Muallim-i sani Hafız Osman Efendi.

DAHİL OLDUĞU VAKIF : Mektep evkaf-ı mazbutadan olup senede kömür bahası namıyla 28 kuruş daha hazine-i evkaftan verilmekte imiş. Muallim evvelin maaşı 60, muallim-i saninin 10 kuruştur.

EĞİTİM : Maarif nezaretinin programı vechiyle tedrisatına devam etmekte olduğu anlaşılıyor. Fakat mualliminin Kur'an-ı Kerim ile, ulum-ı diniyyeden maada derslerde … ve malumatları olmadığı cihetle işbu derslerden mektepte bir muvaffakiyet temin edemeyecekleri de ayrıca câ-yi mülahazadır. Esasen en büyük hatayı maarif nezareti yapmıştır. Şöyle ki; Ahiren tab' ettirmiş olduğu Avrupa, Amerika, Avusturalya haritalarına ve muallimi … ikişer nüsha ibtidai mekteplerine ita etmiştir. Memalik-i ibtidaiye-i vakfiyede (memleketin sıbyan vakfiyelerinde) hiç Memalik-i Osmaniye (Osmanlı memleketi) haritalarına tesadüf edilememektedir. Zavallı nesl-i âti yavru hakları gitti memleketimizi öğretmen-i memalik-i

ecnebiyesi öğretiyor. Bilahire bu çocuklara ehemmiyeti, adat ve ahvalini, ahval-i tabiyesiyle servet-i umumiye ve iktisadiye hatta hududunu bile bilmediği memleketler hakkında malumat verenler ve vatan vatandaşlıkla hüsn-i telkin edenler heyhat!

Mekatib-i Vakfiye Cetveli **:** Valide Sulan Emetullah Başkadın Mektebi. Beyazıt, mazbut. Halk fırkası işgal etmektedir.*

* Ayrıca bkz. Hadika I, s.125.

100. YOLGEÇEN-DEFTER EMİNİ YAHYA EFENDİ MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	**:** 20 Kanun-ı evvel 1328 (2 Ocak 1913) ikinci teftiş 22 Kanun-ı sani 1328 (4 Şubat 1913)
KONUMU	**:** Altımermer
ÖĞRENCİ SAYISI	**:** 65 zikür, 65 inas. (ikinci teftişte 120)
SINIF SAYISI	**:**3 dershaneli bir binadır.
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**:** Fevkani ve ahşaptır. Binanın ittisalinde bir odalı bir meşrutası vardır. Muallim-i evvel Hafız Ahmed Efendi intizamperver olmakla beraber mektebin nezafet ve taharetine fevkalade itina ve ihtimam etmekte olduğu bi'l-müşahede anlaşılıyor.
PERSONEL	**:** Muallim-i evvel Hafız Ahmed Efendi, iki tane de kalfası vardır. Bir nakş muallimesi ile iki hademesi vardır. Muallimi darulmuallimatın rüşdi mezunlarındandır. Muallimi gayur ve oldukça muktedir bir muallimdir. Muallimin gayreti sayesinde talebenin kesreti olmakla beraber günden güne artacağı anlaşılıyor.
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**:** Mütevellisi olmadığına bakılırsa mektep mazbutadandır. Mektep yalnız ücret-i tedrisiye ile idare olunmaktadır. Muallim-i evvelin şehri 2 kuruş bir vazifesi varsa da almıyormuş.
EĞİTİM	**:** Mektebin talebesinin malumatının ve tedrisatın mükemmel olduğu meşhudatım cümlesindendir. Bundan 4-5 sene mukaddem mekteb-i mezkure muallimliği deruhte eden gayreti sayesinde az zaman zarfında oldukça muntazam bir mektep haline girmeye muvaffak olmuşsa da talebenin cümlesi iki dershanede tedris edildiği cihetiyle gürültüleri yekdiğerinin ifade ve istifadelerini ihlal etmektedir. Keza burada da tedrisata devam edilebilir.
Mekatib-i Vakfiye Cetveli	**: ---**

101. YORGANCILAR MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ **:** 10 Eylül 1329 (23 Eylül 1913)

KONUMU **:** Kapalıçarşı'da.

ÖĞRENCİ SAYISI **: ---**

SINIF SAYISI **: ---**

YAPI HAKKINDA BİLGİ **:** Fevkani bir dershanedir. 100 sene mukaddem inşa olunmuştur. İane-i esnaf ile inşa olunmuş iken büyük hareket-i arzda yıkılmış ise de bilahire iane-i esnaf ile tekrar yapılmıştır.

PERSONEL **:** Bir muallim muntazaman tedrisat icra eder.

DAHİL OLDUĞU VAKIF **:** Muallim maaşatı da iane-i esnaf ile ita edilir imiş. Bundan 25 sene mukaddem ba cemiyyet-i terbiye dershanenin mütevelliliğine harbiye nezareti yorgancı başı Hacı Şükrü Efendi tayin olunmuş. Burada çırakları tedris etmek üzere (yeni yazı öğretme) cemiyeti tarafından müracaat vuku' bulunsa da evkafa ait olmadığından maarife müracaat etmesi lazım geleceği hakkında müdür bey cevap vermiştir. Yani vakfiyesi sicilli değildir demiştir.

EĞİTİM **:** Öteden beri olduğu gibi daima o dershanede yorgancı çırakları tedris edilir

Mekatib-i Vakfiye Cetveli **: ---**

102. ZEYNEL ABİDİN EFENDİ MEKTEBİ

TEFTİŞ TARİHİ	**:** 12 Kanun-ı sani 1328 (25 Ocak 1913) ikinci tefti**ş;** 13 Mayıs 1329 (26 Mayıs 1913)
KONUMU	**:** Küçük Mustafa Paşa civarında Molla Hasan Mahallesi Kuyu sokağında
ÖĞRENCİ SAYISI	**:** İnas mektebi
SINIF SAYISI	**: ---**
YAPI HAKKINDA BİLGİ	**:** Muhtac-ı tamir bulunduğuna dair idareye bir rapor takdim kılındı.
PERSONEL	**: ---**
DAHİL OLDUĞU VAKIF	**: ---**
EĞİTİM	**: ---**

Mekatib-i Vakfiye Cetveli	**:** Zeynelabidin Efendi Mektebi, Küçükmustafapaşa'da. Evkafça satılmıştır.

RAPORDA SADECE İSMİ GEÇEN MEKTEPLER

103. AKŞEMSEDDİN MEKTEBİ
104. AŞKÎ ŞEVKİ MEKTEBİ
105. PARMAKKAPI MEKTEBİ
106. MİMAR SİNAN MEKTEBİ
107. MESİH PAŞA / FETVA EMİNİ NURİ EFENDİ MEKTEBİ
108. BAYEZIT BEY MEKTEBİ
109. HATİCE SULTAN MEKTEBİ
110. ŞAH-I HUBAN MEKTEBİ
111. ŞEHİT MEHMET PAŞA MEKTEBİ
112. SARI EMİNE HATUN MEKTEBİ
113. CEVHER AĞA MEKTEBİ

5. SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Anadolu' da şehir hayatının gelişmesinden sonra 13. yüzyılda kurulmaya başlanan sıbyan mektepleri, Selçuklular yoluyla Orta Asya'ya, dini eğitimin verildiği kurumlar olmaları sebebiyle de İslam dünyasına uzanan kaynaklara sahiptir. Bu sebeple, Osmanlı Devleti'nde sıbyan mekteplerinin tarihsel arka planını doğru değerlendirebilmek, ancak bu kaynaklara inmekle ve İslamiyet'ten önceki çeşitli kültürlerde ilköğretimin tarihsel gelişimini izlemekle mümkündür. Çalışmamızın ilk iki bölümünde bu konuya geniş şekilde yer verilmiş ve şu sonuçlara ulaşılmıştır. İslam dünyası içinde eğitim, ülkelere göre ufak farklılıklar gösterse de tamamen dini ve ahlaki temellere oturmakta, Kur'an-ı Kerim kıraatının ve ilmihal bilgilerinin öğretilmesi eğitimin ana gayesi olmaktadır. Ayrıca mekteplerin İslam dünyasında kurulmaya başladıkları dönemden itibaren vakıf kurumları oldukları ve bu geleneğin Osmanlı Devleti'nde de sürdüğü görülmektedir. Osmanlıların devlet idaresi ve toplum yapısı, bütün diğer İslam ülkelerinde yürütülen eğitim sisteminin benzer şekilde devam etmesini sağlamış, fakat sonraki dönemlerde ihtiyaçları karşılamadığı görülen noktalarda dönüştürülmüş, nihayetinde de yerini yeni oluşumlara bırakmıştır.

İlk Öğretimde Yenileşme Hareketleri ve Karşılaşılan Zorluklar

Burada çalışmamız kapsamında önemli olan, ve değinilmesi gereken konu da müfettiş raporunun yazıldığı 1912-1914 yıllarından yaklaşık bir yüzyıl öncesinden başlayarak bu kurumların dönüştürülmesi ve buna imkan bulunamadığı durumlarda terkedilmeleridir. Osmanlı sivil ve anıtsal mimarlığının bu en mütevazı eserlerini tarihsel gerçekliği içinde ele almak, ancak bu son yüzyıldaki maarif hareketlerini anlamakla mümkün olacaktır.

Sonuçları bakımından kısaca özetlemek gerekirse; çocuklara din bilgisi yanında milli ve çağdaş bir terbiye verme kaygısının Tanzimat ve özellikle Meşrutiyet eğitimcilerine hakim olması ile sıbyan mektepleri önemini yitirmeye başlamış, 1871' de Selim Sabit' in ortaya koyduğu Usül-ü cedide programı sonucu iki ayrı tipte mektep ortaya çıkmıştır. Bunlar yeni usüle uygun iptidai mektepler ile, usül-ü atika yahut sıbyan mektepleridir. Devlet bu tarihten itibaren iptidai mektepler açmış, sıbyan mekteplerini de mümkün olduğu nisbette usül-ü cedid'e çevirmeye gayret etmiştir.

Ancak ilk öğretimde reform yapmanın zorluğunu göstermesi bakımından idari ve vakıf sistemindeki iki başlılığın altının çizilmesi gerekmektedir. İdari yönden yeni açılan iptidai mektepler Maarif Nezareti'ne bağlı iken, sıbyan mektepleri Evkaf Nezareti yönetiminde idi. Bu da bütünsel bir eğitim politikası yapılmasını ve uygulanmasına engel teşkil ediyordu.

Bununla beraber sıbyan mekteplerinin çoğunun bakım ve giderleri, bağlı oldukları vakıflar tarafından karşılandığı için, bu nitelikleri sıbyan mekteplerine kendiliğinden bir özerklik sağlıyordu. Maarif idaresi mekteplerin idaresini ve masraflarını halka bırakarak, yüksek denetim yetkisini elinde bulundurma siyaseti izlemiş, ancak bu yöntem yarar sağlamayınca sıbyan mekteplerinin tamiri, yeniden yapılması, öğretmen tayini ve müfredat gibi hususları kendi sorumlulukları altına almaya çalışmışlardır.

İstanbul Sıbyan Mekteplerinin Sayısı ve Dağılımı

Sıbyan mekteplerinin İstanbul'da yayılışları ve sayıları hakkında elimizde tam bir kaynak yoktur. 17. yüzyıl kaynaklarından Evliya Çelebi, 1993 adet mektep olduğunu söylese de bu sayı çok abartılı görülmektedir. İstanbul'daki sıbyan mektepleri için nispeten güvenilir kaynaklar, devletin yayınladığı yıllıklar ve istatistik bilgileridir. Tanzimat' tan 3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu' nun çıkışına kadar İstanbul' da mevcut sıbyan mekteplerinin sayısı hakkında şu bilgilere ulaşılmıştır. Tanzimat sonrasında 360 kadar olan mektepler, 1 Eylül 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile 12 daireye ayrılmıştır ve 264 tanedir. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun yayınlanmasından sonra Vakıflar'dan Özel İdare'ye ve buradan Belediye'ye devrolunan mekteplerin sayısı ise 364' tür.

Bu çalışmaya konu olan 1912-1914 tarihli müfettiş raporu benzeri yakın tarihli bir başka kaynak ise 1919 tarihli Muallim Cevdet listesidir. Tam bir liste olmaktan çok derleme niteliği taşıyan listeden öğrendiğimize göre; 1919 yılında İstanbul'daki mekteplerden banisi hakkında bilgi sahibi olunan 183 kadarının 60'ı Esnaf ve Ağalara, 39' u Hanım sultan ve saraylı hanımlara, 35'i Paşalara, 42'si Bey, Çelebi ve Efendilere, 7'si de Hükümdarlara aittir.

Mekatib-i Vakfiye Cetveli adını taşıyan defter ise bitmemiş bir tablonun müsveddesidir ve cetvelin en önemli özelliği 318 adet mektebin isminin ve adreslerinin verilmesi, ne olarak kullanıldığı, yahut kim tarafından yıktırıldığı veya satıldığı gibi bilgiler içermesidir. Bu defterden öğrendiğimize göre; 1923 yılında İstanbul'daki mekteplerin 83'ü arsa, 23'ü cami meşrutası, 19'u harabe olmuş, 19'u satılmış, 18'i kiraya verilmiş, 10'u polis ve jandarma karakolu olmuş, 14'ü boş ve bir çoğu Özel İdare ve Belediye tarafından kullanılırken, sadece 40 kadarı maarif tarafından okul olarak kullanılmaktadır. Çalışmamız kapsamında müfettiş raporunda bulunan mekteplerin, Mekatib-i Vakfiye cetveli ile karşılaştırmasına da yer verilmiştir. Raporda yer alan mekteplerin 76 tanesi için listede belirli bir kayıt bulunurken, geri kalan 27 mektebin ismi dahi geçmemektedir. 76 mektebin de büyük bölümü kullanılamaz duruma gelmiş veya yıkılmış, teftişin yapılmasından yaklaşık 10 yıl sonra ancak 6 mektep okul olarak kullanılmaya devam etmiştir.

Tablodan da görüleceği gibi Belediye'ye veya Özel İdare'ye devrolunan mektepler satılmış, çarşı içinde kalan mektepler de (raporda da belirtildiği gibi) Evkaf yahut diğer sahiplerince kiraya verilmiştir. Kargir ve büyük mekteplerde cami meşrutası, parti binası, karakol, spor lokali veya depo olarak kullanılmıştır. Bu kullanımlar sonucu bir çok mektep yapısal değişiklikler geçirmiş, üniversite matbaası olarak kullanılan Şehzade Mehmed sıbyan mektebi veya M.E.B. arşivi (ve daha sonra kitap satış bürosu) olarak kullanılan Yusuf Efendi mektebi gibi özgün haliyle günümüze ulaşamamıştır.

Mekatib-i Vakfiye Cetveline Göre Mekteplerin Durumu			
Arsa olanlar	19	Spor klübü - gençlik mahfeli olanlar	2
Harabe halinde mevcut olanlar	13	Yola kalbedilenler	2
Konut-lojman olarak kullanılanlar	7	Karakol olarak kullanılanlar	2
Mektep olarak kullanılanlar	6	Şehremanetince satılmış olanlar	1
Kiraya verilenler	6	Özel idarece satılmış olanlar	1
Evkafça satılmış olanlar	5	Medresetül hattatin olanlar	1
Bulunamamış mektepler	4	Evkafça yıktırılanlar	1
Halk fırkası tarafından kullanılanlar	3	Evkaf levazım ambarı olanlar	1
Belediye'ye verilmiş olanlar	2	Toplam	76

Çizelge 5.1 Mekatib-i Vakfiye cetveline göre mekteplerin durumu

Teftişin yapıldığı 1913-1914 yıllarında faaliyette olan birçok mektebin kısa bir süre sonra harabe veya arsa haline gelmesinin sebepleri incelendiğinde, 20. yüzyılın başında İstanbul'un geçirdiği bir dizi büyük yangın felaketinin bu bölgelerde etkili olduğu görülmektedir. Ayrıca, 1894 İstanbul depreminin de, bugün varlığından haberdar olduğumuz birçok önemli mektebin teftiş raporunda bulunmayışının, birçok mektebin de birkaç yıl önce yeniden inşa edilmiş olmasının sebebi olduğunu o günlerde yazılan bir günlükten öğreniyoruz; *"Sarachane başında Mimar Ayas Camii'nin minaresi şerefesine kadar yıkılmış, aynı yerde Amuca Hüseyin Paşa Medresesi dahilindeki odalar önünde bulunan birkaç kubbe yıkılmış ve medresenin bazı mahalleri sakatlanmıştır. Aynı yerde Hüseyin Paşa Mektebi kısmen yıkılarak Kemal isminde bir çocuk ağırca yaralanmış. ...Fatih civarında birçok cami ve başka binalar zedelenmiş, kimisi tamamen, bazısı da kısmen yıkılmıştır. Gedikpaşa caddesinde bulunan sıra kargir haneler tamamen yıkılmıştır..."*(Çalık, 2003).

İstanbul Suriçi'nde mevcut olduğu halde müfettiş raporunda bir sebeple bulunmayan mekteplerden sadece önemli sayılabilecek bir bölümünü sıraladığımızda, ortaya ciddi bir tablo çıkmaktadır. Fatih'de Bâlâ Süleyman Ağa, Abdurrahman Efendi, Abdülselam Efendi, Ahmed Paşa, Ali Fakih, Arap Kuyusu mektepleri, veya Bayezid, Mihrimah Sultan, Davutpaşa, Haseki, ve Sultan Ahmed Külliyeleri sıbyan mektepleri gibi merkezi konumda bulunanlar ile, Cevri Kalfa, Ayasofya, Ebubekir Ağa, El-hac Süleyman Efendi, Nazperver Kalfa, Nevruz Kadın, Seyyid Hasan Paşa gibi belirgin mimari özellikler taşıyan mekteplerin, teftiş tarihinde bu nitelikleri sebebiyle farklı amaçlar için kullanıldıklarını düşünmek de yanlış olmayacaktır. Zira örnek vermek gerekirse; Cevri Kalfa sıbyan mektebi 1858 yılında (derslik adedinin fazla olması sebebiyle) Kız Sanat Mektebi olurken, Mekatib-i Vakfiye cetveline göre de, 1923 tarihinde Muallimler Birliği tarafından kullanılmaktadır. Haseki Külliyesine ait sıbyan mektebi kiraya verilmiş, Nevruz Kadın mektebi ise Evkafça satılmıştır. Sultan Ahmed Külliyesi sıbyan mektebi ise 1912 yılında geçirdiği yangın sonrası uzun süre kapalı kalmıştır.

Osman Nuri Ergin'in Mecelle-i Umûr-ı Belediyye isimli eserinde bulunan detaylı listeye bakılırsa, özellikle çalışmamıza konu olan müfettiş raporunun yazıldığı 1913/1914 yıllarından çok kısa bir zaman önce Suriçi'nde meydana gelen büyük yangınların, şehrin görüntüsünü tamamen değiştirmiş olduğu görülür. Örneğin 1908 tarihli Büyük Fatih (Çırçır) yangınında 1500 bina kül olmuş, bundan birkaç sene sonra, 1911 Aksaray yangınında 2400, 1912 İshakpaşa (Ayasofya) yangınında 885 bina zarar görmüştür. 1918 tarihli Cibali* yangını ise diğerlerinden kat ve kat daha büyük bir alanı etkilemiştir. Ergin'e göre; geçmişle mukayese edildiğinde 20. yüzyılda yangınlar sonucu meydana gelen tarihi eser kaybı, İstanbul'un en büyük tarihi yangınların verdiği zararın daha ötesindedir ve bu yangınlar sonucu şehir "harâbezâr"a dönüşmüştür (Ergin, 1995: 1286). Muhtemelen, Mekatib-i Vakfiye cetvelinde bir çok mektebin "muhterik arsa" şeklinde yer almasının da sebebi budur.

Bu yangınlardan sonra şehrin topografyasında da büyük değişiklikler olmuş, genellikle enkaz kaldırılmayıp zemine bastırıldığından toprak kotu yükselmiş, özellikle yakın tarihli yangınlardan sonra da yeni düzenlemeler sebebiyle sokak dokuları değiştirilmiş ve yeni caddeler açılmıştır. Bu planlamalarda tarihi eserlerin durumuna fazla dikkat edilmediğinden, birçok tarihi eser parsellerin içinde kalmış veya yeni açılan sokak veya caddelerin üstünde

* Unkapanı'ndan Eyüp'e doğru Haliç'in batı kıyısında kalan Cibali; halkının çoğunluğunu ayak takımının teşkil ettiği, kalabalık, meyhaneleri, kayıkçı dükkânları ve İstanbul'u birçok defa kül eden yangınların çıkış yeri olmasıyla ünlüdür. Cibali sahil şeridinde bulunan kayıkhaneler; kayık ve gemilerin kalafatlanması için bulundurulan yanıcı maddelerin depolanması nedeniyle, büyük tehlike arz ederlerdi ki en ufak bir dikkatsizlik büyük yangınların başlamasına ya da küçük yangınların büyüyerek şehre sirayet etmesine sebep olurdu.

bulunduğundan yıktırılmaları gerekli görülmüştür. 1918 Cibali yangınından sonra, o bölgedeki bilhassa tarihi çeşmelerin yeni yapılacak evlerin parselleri içinde kaldığı görülmüştür. Bu yüzden çok değerli bazı eserler yıkılıp ortadan kaldırılmıştır.

Rapora Göre Mekteplerin Semtlere Göre Dağılımı

Mekteplerin semtlere göre dağılımına baktığımızda büyük ölçekte iki bölgenin öne çıktığını söyleyebiliriz. Fatih, Hırka-i Şerif, Karagümrük ve Yenibahçe semtlerinden oluşan ilk bölge ile yine bu bölgenin devamı niteliğinde Şehremini, Altımermer, Kocamustafapaşa ve Çapa semtlerini içine alan ikinci bölgenin diğerlerine nazaran daha çok mektebe ev sahipliği yaptığını görüyoruz. Bu iki bölgeyi Vefa, Aksaray ve Cağaloğlu takip ederken, Kumkapı semtinin, sahile yakın diğer semtlere oranla daha fazla mektebi olması dikkat çekmektedir.

Bölgeleri kendi içinde ele alacak olursak, Karagümrük semti 11 mektebe sahiptir ve mekteplerin öğrenci sayıları da diğer semtlere kıyasla belirgin şekilde yüksektir. Örneğin Cami hariminde bulunan Sadr-ı Esbak Öküz Mehmed Paşa mektebinin 3 fevkani, 2 tahtani dershanesi 220 öğrenci ile ‘hınca hınç’ doludur ve mektepte 3 muallim görev yapmaktadır. Altay Hatun mektebi ise 2 dershanesinde 120 öğrenciye eğitim vermektedir. İbtidai birinci sınıf ihtiyat sınıfı ile birlikte okurken, ikinci ve üçüncü sınıflar ayrılmış durumdadır ve 4 muallim bulunmaktadır. Semtte bulunan diğer kalabalık mekteplere baktığımızda Bahçeci Mehmed Efendi mektebinin tek dershanesi, iki muallimi ve 100 kadar öğrencisi, benzer şekilde Baba Sinan mektebinin de iki dershanesi, üç muallimi ve 90 öğrencisi bulunmaktadır. Bunlardan başka Mimar Sinan Ağa ve Rüstem Çelebi mektepleri de tek derslikli, 40-50 öğrencisi olan orta ölçekli mekteplerdendir. Semtte teftişin yapıldığı tarihten yaklaşık 10 yıl sonra gezinen müfettiş ise yalnız iki mekteb yapısını yerinde bulabilecektir. 1923 yılına ait listede Sadr-ı Esbak Öküz Mehmed Paşa mektebinin enkazı Özel İdare tarafından satılmış olduğunu, Fatma Sultan mektebinin ise Halk fırkası tarafından kullanılmakta olduğunu görüyoruz.

Kadı çeşmesi, Müftü hamamı ve Altı poğaça mahallelerini içine alan Fatih semti, 8 mektebe sahip yoğun yerleşim bölgelerindendir. Öğrenci sayılarına bakarsak, Fatih Merkez mektebi 150 öğenci, Ceste Bali mektebi 130 öğrenci, Gez Seydi Mehmed Efendi mektebi 110 öğrenci, Defterdar Ahmed Efendi mektebi 80 öğrenci, Pîri Mustafa Paşa mektebi 70 öğrenci ve Müftü Ali mektebi 50 öğrenciye sahip olup, öğrenci nüfusu açısından bölge Suriçi’nin en yoğun

bölgesi konumundadır. Mekteplerin tümü evkaf-ı mazbutadan olup, muallim sayıları bakımından da semt diğerlerine göre belirgin şekilde ileridedir. Merkez mektebinde 5, Ceste Bali mektebinde 6, Seydi Mehmed mektebinde 3 muallim görev yapmakta, hakkında bilgi sahibi olduğumuz 9 mektebin toplam 14 dershanesi bulunmaktadır.

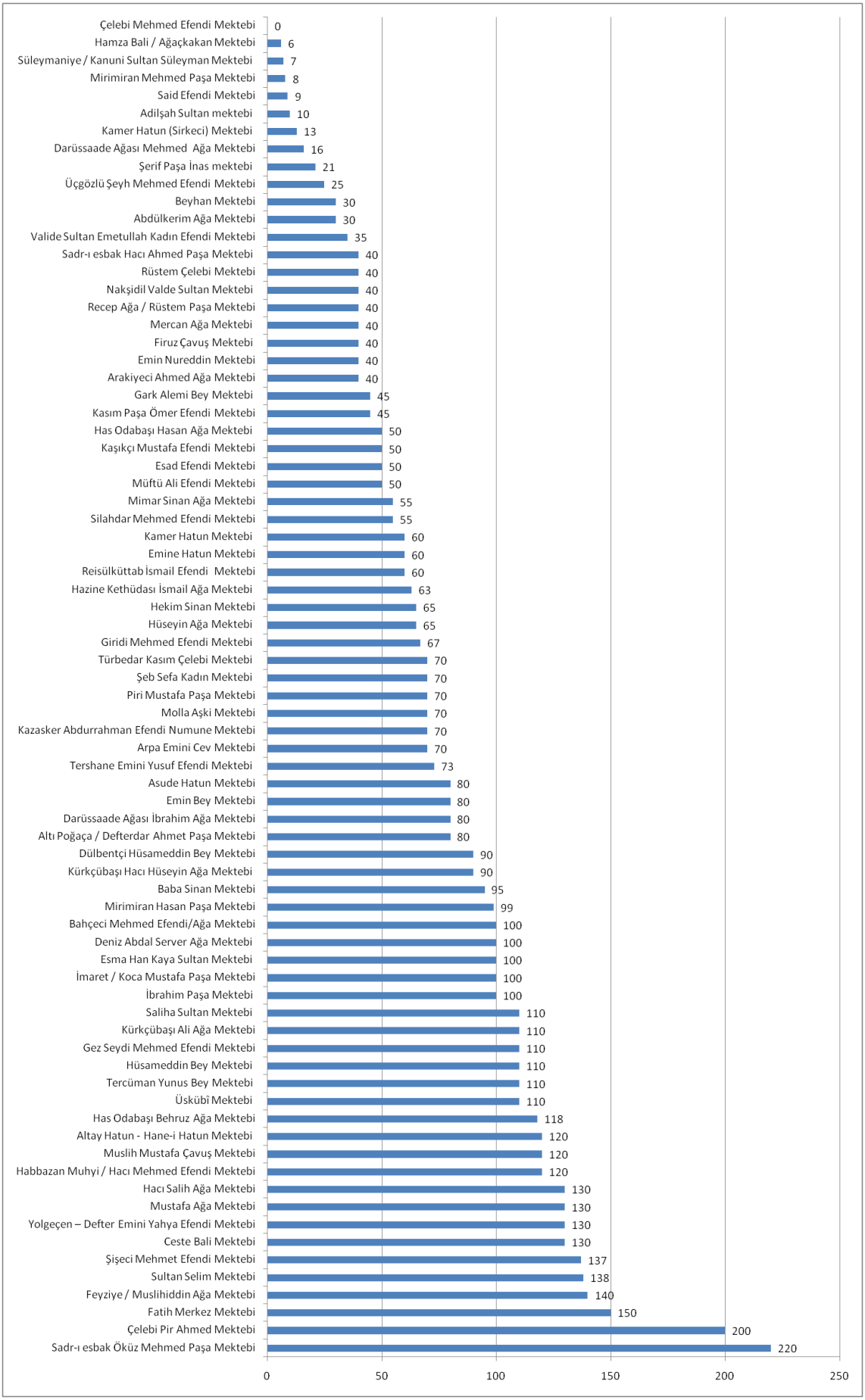
SEMTLER	ADET	MEKTEPLER
KARAGÜMRÜK	11	Fatma Sultan M., Sadr-ı esbak Öküz Mehmed Paşa M.,Mesih Paşa M., Bayezıt Bey M., Hatice Sultan M., Altay Hatun - Hane-i Hatun M., Baba Sinan M., Bahçeci Mehmed Efendi/Ağa M., Hacı Hasan Efendi M., Mimar Sinan Ağa M., Rüstem Çelebi M.
KOCA M.PAŞA	8	Emin Ganem Mustafa Çavuş M., Emine Hatun M., Koca Mustafa Paşa M.,Sormagir-Hüseyin Kethüda M., Yolgeçen – Defter Emini Yahya Efendi M., Darüssaade Ağası İbrahim Ağa M.,Üçgözlü Şeyh Mehmed Efendi M., Firuz Ağa M.
FATİH	8	Adilşah Sultan M., Ceste Bali M., Fatih Merkez M., Piri Mustafa Paşa M., Altı Poğaça / Defterdar Ahmet Paşa M., Müftü Ali Efendi M., Hamza Bali M., Gez S.Mehmed Efendi M.
EMİNÖNÜ-SİRKECİ	7	Cedid Valde Hatice Sultan M., Mirimiran Mehmed Paşa M., Recep Ağa / Rüstem Paşa M., Mercan Ağa M. Kamer Hatun (Sirkeci) M., Mustafa Ağa M.
KUMKAPI	7	Kürkçübaşı Ali Ağa M., Çelebi Mehmed Efendi M., Dülbentçi Hüsameddin Bey M.,Hekim Sinan M.,Nişanca M., Şah-ı Huban M., Ruznameci Mustafa Efendi M.
HIRKA-I ŞERİF	6	Çelebi Pir Ahmed M., Mirimiran Hasan Paşa M., Akşemseddin M., Aşkî Şevki M., Parmakkapı M., Mimar Sinan M.
VEFA	6	R. Mehmed Recai Efendi M., Şevki Nihal Kalfa M., Kazasker Ataullah Efendi M., Ebulfazıl Mehmed Efendi M., Emin Nureddin M., Sultan Mehmed M.
AKSARAY	5	Has Odabaşı Hasan Ağa M., Oruç Gazi M., Abdülkerim Ağa M., Arakiyeci Ahmed Ağa M., Cevher Ağa M.
CAĞALOĞLU	5	Ayn Şah Valde Sultan M., Tershane Emini Yusuf Efendi M., Beyhan M., Darüssaade Ağası Mehmed Ağa M., Esma Han Kaya Sultan M.
KADIRGA	4	Gazi Yahya Paşa M., Hacı Salih Ağa M., Silahdar Mehmed Efendi M., Hüseyin Ağa M.
DAVUTPAŞA	3	İbrahim Paşa Mektebi, Şerif Paşa İnas Mektebi, Habbazan Muhyi / H. Mehmed Efendi Mektebi
EMİR BUHARİ	3	Kazasker Abdurrahman Efendi Numune Mektebi, R. İsmail Efendi Mektebi, Emin Bey Mektebi
HASEKİ	3	Bayrampaşa Mektebi, Kamer Hatun Mektebi, Kasım Paşa Ömer Efendi Mektebi
ŞEHREMİNİ	3	Has Odabaşı Behruz Ağa Mektebi , Kaşıkçı Mustafa Efendi Mektebi, Deniz Abdal Mektebi
TOPKAPI	3	Arpa Emini Cev Mektebi, Gark Alemi Bey Mektebi, Gazi Ahmet Paşa Mektebi
YEDİKULE	3	Osman Efendi Mektebi, Kürkçübaşı Hacı Hüseyin Ağa Mektebi, Halid Efendi Mektebi
ZEYREK	3	Şeb Sefa Kadın Mektebi, Asude Hatun Mektebi, Saliha Sultan Mektebi
CİBALİ	3	Şişeci Mehmet Efendi Mektebi, Türbedar Kasım Çelebi Mektebi , Üskübî Mektebi
KÜÇÜK M.PAŞA	3	Feyziye / Muslihiddin Ağa Mektebi, İsmail Ağa Mektebi , Zeynelabidin Efendi Mektebi
BALAT-DRAMAN	2	Muslih Mustafa Çavuş Mektebi, Tercüman Yunus Bey Mektebi
CERRAHPAŞA	2	Sadr-ı esbak Hacı Ahmed Paşa Mektebi, Ahmet Hulusi Paşa Mektebi
ÇARŞAMBA	2	Esad Efendi Mektebi, Sultan Selim Mektebi
SÜLEYMANİYE	2	Giridi Mehmed Efendi Mektebi, Süleymaniye / Kanuni Sultan Süleyman Mektebi
SARAÇHANE	2	Cedid Süleyman Efendi Mektebi, Firuz Çavuş Mektebi
CANKURTARAN	1	Hüsameddin Bey Mektebi

Çizelge 5.2 Semtlere göre sıbyan mekteplerin dağılımı

Ancak sonraki yıllarda, özellikle 1908 ve 1918 Fatih yangınları bu bölgede büyük tahribata neden olmuştur. Mekatib-i Vakfiye cetveline baktığımızda; Ceste Bali, Pîri Mustafa Paşa, Defterdar Ahmet Paşa sıbyan mektepleri muhterik arsa, Molla Ali ve Fatih Merkez sıbyan mektepleri ise harabe durumundadır. İki mektep listede bulunmazken, Pir Ahmed Paşa mektebinin karakol, Ağaçkakan mektebinin ise spor lokali olarak kullanıldığını görüyoruz.

Öğrenci sayısı açısından bakıldığında, mekteplerin yoğun olduğu mahallelerin aynı zamanda daha kalabalık mekteplere sahip olduğunu görmekteyiz. Kocamustafapaşa, Altımermer ve Uzun Yusuf mahalleleri de bu görüşü destekler niteliktedir. Zira Yahya Efendi mektebinde 130, Kocamustafapaşa imaret mektebinde 100, İbrahim Ağa mektebinde 80 ve Emine Hatun mektebinde 60 öğrenci bulunmaktadır. Bölgeye ait raporlar birlikte ele alındığında yakın zamanda mekteplerin deprem veya yangın gibi bir felaket sebebiyle zarar gördüğü veya yeniden inşa edilmiş olduğu fark edilecektir. Emin Ganem Mustafa Çavuş mektebi iki yıldır kapalı iken, Sormagir mektebi halen harabe durumundadır. İbrahim Ağa mektebi ise teftişten bir yıl kadar önce ahşap olarak yeniden inşa edilmiştir. Buradan hareketle 1911 yangınının bölgeyi etkilediğini düşünmek mümkündür. 1923 yılındaki durumlarına gelirsek; yalnız İbrahim Ağa mektebi eğitim vermeye devam ederken, Sormagir Hüseyin Kethüda, Defter Emini Yahya Efendi ve Şeyh Mehmed Efendi mektepleri arsa haline gelmiş, Firuz Ağa mektebi yola kalbedilmiş, Emine Hatun mektebi konut olmuş, Kocamustafapaşa imaret mektebi ise Evkaf tarafından yıktırılmıştır.

Vefa semti, teftişin yapıldığı tarihten çok kısa süre önce, 1911 yılında yaşanan Vefa yangınından etkilenmiş olmalıdır. Nitekim mekteplerin hiç birinde öğrenci yoktur ve öğretim yapılamamaktadır. Ayrıca, 1920 tarihli Mebani-i Hayriye defterinde, Vefa'daki Emin Nureddin mektebinin bu yangında yandığına dair bilgi vardır. 1923 yılına gelindiğinde ise Şevki Nihal Kalfa - Hazinedar Usta mektebi Evkaf tarafından satılmış, Kazasker Ataullah Efendi mektebi kiraya verilmiş, Sultan Mehmed mektebi 9. ilk mektep yapılmış, Ebulfazıl Mehmed Efendi levazım ambarı iken, Emin Nureddin mektebi muhterik arsa durumundadır. Bölge olarak bakıldığında; Zeyrek, Saraçhane, Sofular gibi nitelikli mektep yapılarının çoğunlukta olduğu semtlerde bulunan birçok mektep de, benzer şekilde afetler veya imar faaliyetleri sonucu yıkılmış, bakımsızlık sebebiyle satılmak zorunda kalınmış veya farklı kullanımlar geçirmek suretiyle yapısal değişiklikler yaşamıştır.

Çizelge 5.3 Mekteplerin öğrenci sayıları

Öğrenci sayısı bakımından, hakkında malumat sahibi olduğumuz 80 kadar mektebe bulundukları semtlerden bağımsız olarak bakacak olursak; yalnız iki mektebin 200 ve üzeri öğrenciye sahip olduğunu, 18 mektebin ise 100 - 200 aralığında değişen sayılarda öğrencisi olduğunu görüyoruz. Teftiş sırasında muallimlerin bu sayıları, Evkaf tarafından verilecek mali destekleri yüksek tutmak gayesiyle fazla bildirmiş olmaları ihtimalini de gözardı etmemek gerekmektedir. Nitekim mekteplerin derslik adedi gibi fiziksel özellikleri de, belirtildiği kadar abartılı sayıda çocuğun bir arada oturmasına imkan vermemektedir. 29 mektepte 50 – 100 kadar, 19 mektepte ise 20 – 50 aralığında değişen sayılarda öğrenci bulunmaktadır. Sirkeci, Cağaloğlu veya Eminönü semtlerindeki bazı mekteplerin ise yakın çevrelerinde konut olmaması ya da ticaret işlevi içinde kalmaları sebebiyle öğrenci bulamadıkları için kapatılmalarının ve binalarının kiraya verilmesinin doğru olacağı rapor edilmiştir.

Muallim ve Diğer Personelin Durumu

Mekteplerdeki görevlilerin de teftiş kapsamında değerlendirilip detaylı şekilde dökümünün yapılması, rapora dayanarak bazı sonuçlara ulaşmamızı mümkün kılmaktadır. Bunlardan en belirgin olanı da kuşkusuz, çoğu mektebin bir muallime bağlı, bazen de bir muallim yanında ona yardımcı bir kalfa, muavin veya bevvab gibi temizlik hizmetleriyle ilgili bir personelden oluşan ‘çekirdek’ öğretim kadrosuna sahip olmasıdır. Bir muallim-i ûlâ, muallim-i evvel, mütevelliden biri veya cami müezzini tarafından çocuklara ders verilen mekteplerin sayısı 40’dır. Bununla birlikte iki muallim ve bir yardımcıdan oluşan, 2-3 kişilik bir kadroya sahip mektepler de benzer şekilde çoğunluktadır. Muallim-i evvel ile muallim-i sani’den oluşan kadrolara 19 mektepte, bunlara ilaveten kalfa veya muavin gibi üçüncü bir yardımcı bulunan kadrolara da 12 mektepte rastlamaktayız. Mekteplerin 12 tanesinde hüsnü hat veya meşk muallimi varken, malumat-ı fenniye, malumat-ı bedeniye, coğrafya veya kavaid gibi bazı derslerin yalnız bir mektepte olduğunu görüyoruz.

Mekteplerin sadece 11 tanesinde 4 veya daha fazla muallim bulunurken, Aşıkpaşa’da evkaf-ı mazbutadan Asude Hatun mektebinde 9 muallimin ders vermesi dikkat çekicidir. 80 kadar öğrencisi olan mektep Evkaf’a bağlı olmasına rağmen, birçok mazbut vakıfta olduğu gibi mütevellisi tarafından da iki muallimine maaş ödendiği görülür. Ayrıca mektepte ders veren iki muallimin de maaşlarının, muallim-i evvel tarafından ücret-i tedris’ten, yani çocuklardan toplanan aylık eğitim ücretinden ödenmesine ve muallimlerin Maarif’den alınmış

şehadetname, tasdikname, takdirname gibi belgeler taşımalarına bakılacak olursa, kurum olarak sıbyan mekteplerin işleyişinde birçok aktörün birlikte yer aldığı görülecektir.

Raporda Adı Geçen Muallim ve Diğer Personelin Mekteplere Göre Dağılımı			
Muallim-i Ûlâ	2	Hesap Muallimi	1
Muallim-i Evvel	70	Fransızca Muallimi	1
Muallim-i Sâni	40	Terbiye-i Bedeniye Muallimi	1
Muallime-i Sâlis	6	Malumat-ı Fenniye Muallimi	1
Muallime-i Râbi	1	İmla Muallimi	1
Muallim	3	İlahi Muallimi	1
Hüsnü Hat / Meşk Muallimi	12	Harf Muallimi	1
Nakş Muallimi	3	Tebliğ Muallimi	1
Küttab Muallimi	1	Muavin	1
Malumat-ı Medeniyye Muallimi	1	Müstahdem	1
Türkçe Muallimi	2	Hademe	14
Kıraat Muallimi	2	Kalfa	19
Coğrafya Muallimi	1	Bevvab	4

Çizelge 5.4 Raporda adı geçen muallim ve personelin mekteplere göre dağılımı

İptidai mekteplerin aksine Evkaf'a bağlı olan mazbut ve mülhak sıbyan mekteplerinin bu durumu, şüphesiz ekonomik sebeplerden kaynaklanmaktadır. Birçok mektepte, Evkaf hazinesinden muallim-i evvel'e 100-200 kuruş, muallim-i sani'ye ise 50-100 kuruş aylık maaş verilirken, mütevellisi devam eden mekteplerde muallimlerin ancak 15-20, bazılarında 30 kuruş kadar maaş alabildikleri görülmektedir ki, bu durum Evkaf Nezaretinin destek ve denetimini ihtiyaç haline getirmiş olmalıdır. Birçok mülhak mektebin raporunda mütevellisi tarafından vakfa ait kira vb. gelirlerin alınmasına rağmen mektebin personel, yakacak gibi giderleri konusunda ilgisiz kalınmasından şikayet edilmektedir. Muallimlerin büyük bir bölümünün de maaşsız oldukları için öğrencilere başvurdukları görülmektedir. Bu durum şüphesiz mekteplerin fiziksel ihtiyaçlarına da yansımaktadır. Mekteplerin birçoğunun mütevellisi olup olmadığına bakılmaksızın sıra, yazı tahtası, muallim masası veya sandalye gibi istekleri olduğu veya ciddi tamir gerektirdiği rapor edilmiştir.

Anlaşıldığı kadarı ile, kuruldukları dönemdeki yapısal özelliklerin işlemez hale gelmesi ve değişen toplumsal yapılar sebebiyle hayatlarına devam etme imkanı bulamayan sıbyan mektepleri, vakıf statüleri sebebiyle merkezi politikalara uyum sağlayamamış, Evkaf Nezareti ve çocukların gündelik ihtiyaçlarını idare etmeye çalışan mahalleli eliyle bir süre yaşatılmaya çalışılmıştır. Bu durum da bilindiği gibi kısa sürmüş, Tevhid-i Tedrisat kanunu ile farklı öğretim modelleri ortadan kalkmıştır.

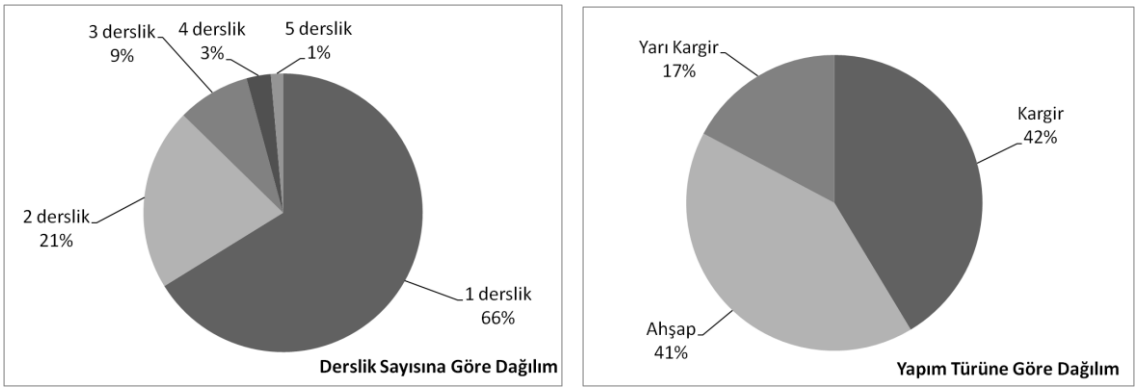
Rapora Göre Mekteplerin Mimari Özellikleri

Mektepler yerleşim özellikleri açısından değerlendirildiğinde ortaya çıkan en belirgin sonuç; yapılar için yer seçimi konusunda ağırlıklı bir tercihin olmamasıdır. Sadece Suriçi'nde, rapor dışında bulunanları da dahil ettiğimizde 200 kadar mektebin bulunduğu düşünülürse, hükümdar ve paşalara ait büyük ölçekli yapılar dışındaki çoğunluğun, mahallelerin merkezine yakın olmakla beraber, sokak dokusu içinde, dağınık ve tipoloji olarak konuttan ayırt edilemeyecek özellikte olduğu görülmektedir. Camilerin yakınında olmaları da mekteplerde yaygın görülen bir özellik olarak ortaya çıkmaktadır. Daha önce de bahsedildiği gibi, öncelikli olarak Kuran-ı Kerim ve temel dinî bilgilerin okutulması ve cami görevlilerinin mekteplerde muallim olarak görev yapmaları, kuruluş zamanlarında olduğu gibi sıbyan mekteplerinin camilerin ayrılmaz parçaları olarak kalmalarını sağlamış olmalıdır. Altı Poğaça Camii yanında Defterdar Ahmet Paşa, Muhsine Hatun Camii yanında Çelebi Mehmed, İsmail Ağa Camii yanında Esad Efendi, külliye içinde bulunan Şebsefa Hatun, Sultan Selim, Amcazade Hüseyin Paşa gibi mektepler ve müfettiş raporunda yalnız 'cami-i şerif ittisalinde' notu bulunan Cibali'de Üskübî ve Türbedar Kasıl Çelebi, Sultanahmet'te Üçler, Altımermer'de Sormagir, Kumkapı'da Nişanca, Tahtakale'de Rüstempaşa, Sirkeci'de Mustafa Ağa, Karagümrük'te Sadr-ı Esbak Öküz Mehmed Paşa gibi 20'den fazla sıbyan mektebi bu grupta sayılabilir.

Bununla birlikte, Ayverdi haritasında gösterilen mektep yapıları yer seçimi bakımından incelendiğinde de farkedileceği gibi birçok mektep, sokakların kesiştikleri köşe başlarında yer almaktadır. Beyazıt'ta Tavşantaşı (Abdullah Paşa), Ördek Kasap'ta Şah-u Ban Kadın, Sofular'da El-Hac Süleyman Efendi, Kadırga'da Üsküplü Yahya Paşa, Yeniçeşme'de Ağaçkakan, Vefa'da Kazasker Ataullah Efendi ve Kalenderhane, Muhtesip İskender mahallesinde Fatma Sultan, Gedikpaşa'da Kürkçübaşı Ali Ağa, Zeyrek'te Saliha Sultan, Haseki'de Bayram Paşa ve İbrahim Paşa, Yenibahçe'de Mimar Sinan Ağa, Şehremini'nde Odabaşı Behruz Ağa, Sultanahmet'te Kapı Ağası Mehmed ve Üçler Sıbyan Mektepleri gibi

birçok mektep de bu yargıyı destekler niteliktedir. Yaya ulaşımı açısından, konut alanı içinde kolay erişilebilir bir konumda ve mahallenin farklı yerlerine eşit yürüme mesafesinde olmak dışında, küçük arsalarda aydınlık ve çift cepheli dersliklere imkan vermesi de köşe başlarının seçilmiş olmasına sebep olarak gösterilebilir.

Planlama özellikleri yönünden, raporda geçen mekteplerin çoğunlukla fevkani olması ve dersliklerin üst katta olması dikkat çekicidir. Üst katta büyük bir dershane ve muallim odası yanında alt katta küçük bir dershane veya yemekhaneden oluşan mektep tipine çok sık rastlanmaktadır. Yedikule'de Hüseyin Ağa, Sirkeci'de Mercan, Yenibahçe'de Mimar Sinan Ağa, Kumkapı'da Nişanca, Balat'ta Muslih Mustafa Çavuş, Beyazıt'ta Said Efendi Mektebi gibi 40'tan fazla mektep fevkanidir ve çoğunluğu bu özellikleri taşımaktadır. Mekteplerin raporda bilgi verilen 80 kadarına bakıldığında; 47 tanesinde 1 derslik, 15 tanesinde 2 derslik olduğunu, 3 ve daha fazla dersliğin çok nadir görüldüğünü söylemek mümkündür. 47 adet tek derslikli mektebin 20 kadarı kargir ve yarı kargir, 6 tanesi ise ahşaptır. 20 tanesi fevkani iken 14 tanesinde yemekhane, 21 tanesinde muallim odası ve 8'inde bundan ayrı bir oda daha bulunmaktadır. Mekteplerin 11'inin teneffüs için bahçesi mevcutken, yalnız 3'ü için altında dükkanı da olduğu bildirilmiştir.

Çizelge 5.5 Mekteplerin derslik sayısı ve yapım türüne göre dağılımı

Toplamda ise 80 mektebin 24'ünde yemekhane vardır ve olmayanlar için öğrencilerin aralıkta yemek yediğinden şikayet edilmektedir. Muallim odası olarak belirtilmiş mekanlara yine 24 mektepte, ikinci bir odaya 12 mektepte rastlamakta, 4 mektebin bodrum katı, 6 mektebin altında dükkan, 3'ünde salon, 3'ünde tahtaboş (veya teras), 3'ünde meşruta, 2'sinde sebil ve yalnız Odabaşı Behruz Ağa Mektebinde kütüphane olduğunu görmekteyiz.

		DERSLİK SAYISI	KARGİR	YARI KAGİR	AHŞAP	FEVKANİ	TAHTANİ	BODRUM	TAAMHANE	KADEMHANE	TENEFFÜSHANE	ODA	ARALIK	BAHÇE	MUALLİM ODASI	DÜKKAN	SALON	TAHTABOŞ	KÜTÜPHANE	SEBİL	MATBAH (MUTFAK)	MÜDÜRİYET ODASI	MEŞRUTA
Beyazıt - Tavşantaşı	**Abdullah Paşa Mektebi**	1						x							x								
Aksaray - Sinekli Bakkal	**Abdülkerim Ağa Mektebi**	1			x	x									x								
Fatih	**Adilşah Sultan mektebi**	2	x												x								
Cerrahpaşa - Keçeciler	**Ahmet Hulusi Paşa Mektebi**	1				x						x		x	x								
Karagümrük - Yenibahçe	**Altay Hatun - Hane-i Hatun Mektebi**	1		x					x					x	x								
Aksaray - Sinekli Bakkal	**Arakiyeci Ahmed Ağa Mektebi**				x	x							x			x							
Karagümrük - Yenibahçe	**Baba Sinan Mektebi**	2		x									x										
Karagümrük - Yenibahçe	**Bahçeci Mehmed Efendi/Ağa Mektebi**	1											x	x									
Haseki	**Bayrampaşa Mektebi**		x																				
Cağaloğlu - Babıali, Duyun-u Umumiye	**Beyhan Mektebi**	1		x										x	x		x						
Eminönü	**Cedid Valde Hatice Sultan Mektebi**		x			x																	
Fatih	**Ceste Bali Mektebi**	3							x														
Kumkapı	**Çelebi Mehmed Efendi**	1							x														
Fatih - Hırka-ı Şerif	**Çelebi Pir Ahmed Mektebi**	1				x			x					x	x								
Kocamustafapaşa - Altımermer - Uzun Yusuf	**Darüssaade Ağası İbrahim Ağa Mektebi**				x																		
Cağaloğlu - Divanyolu	**Darüssaade Ağası Mehmed Ağa Mektebi**	1				x									x								
Şehremini - Çapa	**Deniz Abdal Server Ağa Mektebi**	1		x					x														
Kumkapı	**Dülbentçi Hüsameddin Bey Mektebi**	1				x			x														
Vefa - Şehzadebaşı	**Ebulfazıl Mehmed Efendi Mektebi**		x																				
Kocamustafapaşa	**Emin Ganem Mustafa Çavuş Mektebi**		x																				
Kocamustafapaşa	**Emine Hatun Mektebi**	1			x	x								x	x								
Çarşamba	**Esad Efendi Mektebi**	1	x																				
Cağaloğlu - Divanyolu	**Esma Han Kaya Sultan Mektebi**	1	x			x		x			x												
Fatih	**Fatih Merkez Mektebi**	1	x						x					x	x			x					
Karagümrük	**Fatma Sultan Mektebi**	4		x					x														
Küçük Mustafa Paşa	**Feyziye / Muslihiddin Ağa Mektebi**	1							x					x	x								
Sofular - Horhor	**Firuz Çavuş Mektebi**	2			x	x																	
Topkapı	**Gark Alemi Bey Mektebi**	1			x								x										
Topkapı	**Gazi Ahmet Paşa Mektebi**	1											x	x									x
Kadırga	**Gazi Yahya Paşa Mektebi**	4	x		x				x			x				x							
Fatih - Kadı Çeşmesi	**Gez Seydi Mehmed Efendi Mektebi**	3			x	x			x														
Süleymaniye	**Giridi Mehmed Efendi Mektebi**	1			x	x		x					x		x	x							
Davutpaşa - Ali Paşa mahallesi	**Habbazan Muhyi / Hacı Mehmed Efendi Mektebi**	3			x										x								
Karagümrük - Yenibahçe	**Hacı Hasan Efendi Mektebi**	2			x	x							x				x						
Kadırga	**Hacı Salih Ağa Mektebi**	1				x			x						x								
Yedikule - Yenikale	**Halid Efendi Mektebi**					x										x				x			
Fatih - Yeniçeşme	**Hamza Bali / Ağaçkakan Mektebi**	1	x									x			x								x
Şehremini	**Has Odabaşı Behruz Ağa Mektebi**	1	x			x									x	x			x				
Aksaray - Oruçgazi	**Has Odabaşı Hasan Ağa Mektebi**	1			x	x			x						x								
Yavuz Sultan Selim - Küçükmustafapaşa	**Hazine Kethüdası İsmail Ağa Mektebi**	3			x	x		x															

Çizelge 5.6 Mekteplerin mahal listeleri - 1

		DERSLİK SAYISI	KARGİR	YARI KAGİR	AHŞAP	FEVKANİ	TAHTANİ	BODRUM	TAAMHANE	KADEMHANE	TENEFFÜSHANE	ODA	ARALIK	BAHÇE	MUALLİM ODASI	DÜKKAN	SALON	TAHTABOŞ	KÜTÜPHANE	SEBİL	MATBAH (MUTFAK)	MÜDÜRİYET ODASI	MEŞRUTA
Kumkapı	**Hekim Sinan Mektebi**	1				x			x						x								
Ahırkapı - Cankurtaran, Akbıyık	**Hüsameddin Bey Mektebi**					x								x									
Kadırga - Küçük Ayasofya	**Hüseyin Ağa Mektebi**	2			x	x						x											
Davudpaşa	**İbrahim Paşa Mektebi**				x																		
Sirkeci	**Kamer Hatun (Sirkeci) Mektebi**	1		x		x						x											
Haseki	**Kamer Hatun Mektebi**	1	x																				
Haseki	**Kasım Paşa Ömer Efendi Mektebi**			x																			
Şehremini	**Kaşıkçı Mustafa Efendi Mektebi**	1	x											x	x								
Emir Buhari	**Kazasker Abdurrahman Efendi Numune Mektebi**	3			x	x			x														
Kumkapı - Gedikpaşa	**Kürkçübaşı Ali Ağa Mektebi**	2							x														
Yedikule	**Kürkçübaşı Hacı Hüseyin Ağa Mektebi**	2				x																	
Eminönü - Mercan	**Mercan Ağa Mektebi**	2			x	x			x				x										
Karagümrük - Yenibahçe	**Mimar Sinan Ağa Mektebi**	1			x	x			x				x										
Hırka-i Şerif	**Mirimiran Hasan Paşa Mektebi**	2	x						x													x	
Eminönü - Sirkeci	**Mirimiran Mehmed Paşa Mektebi**	1		x			x					x									x		
Eğrikapı	**Molla Aşki Mektebi**	1	x												x								
Balat-Draman Caddesi	**Muslih Mustafa Çavuş Mektebi**	2			x	x			x														
Sirkeci	**Mustafa Ağa Mektebi**	2							x			x			x								
Fatih - Müftü Hamamı	**Müftü Ali Efendi Mektebi**	2			x	x																	
Ayvansaray - Sultan Selim merkezde	**Nakşidil Valde Sultan Mektebi**	1	x																				
Kumkapı	**Nişanca Mektebi**	2				x																	
Yedikule	**Osman Efendi Mektebi**	1										x											
Fatih - Kadı Çeşmesi - Altı Boğaça	**Piri Mustafa Paşa Mektebi**	1	x			x							x										
Eminönü - Tahtakale	**Recep Ağa / Rüstem Paşa Mektebi**	2	x																				
Emir Buhari	**Reisülküttab İsmail Efendi Mektebi**	2			x	x																	
Kumkapı - Soğan Ağa mah.	**Ruznameci Mustafa Efendi Mektebi**	1																					
Karagümrük - Yenibahçe	**Rüstem Çelebi Mektebi**	1	x						x														x
Cerrahpaşa - Hobyar - Yokuşçeşme	**Sadr-ı esbak Hacı Ahmed Paşa Mektebi**	1	x												x								
Karagümrük	**Sadr-ı esbak Öküz Mehmed Paşa Mektebi**	5				x																	
Bayezıd - Emin Bey mah.	**Said Efendi Mektebi**	1				x						x				x							
Zeyrek - Çırçır	**Saliha Sultan Mektebi**	1				x			x														
Kadırga - Emin Sinan mah.	**Silahdar Mehmed Efendi Mektebi**	1											x										
Çarşamba	**Sultan Selim Mektebi**	1	x						x				x		x								
Zeyrek	**Şeb Sefa Kadın Mektebi**	1	x															x					
Davudpaşa - Kasap İlyas	**Şerif Paşa İnas mektebi**	1				x						x		x	x								
Vefa	**Şevki Nihal Kalfa / Hazinedar Usta Mektebi**				x	x						x	x										
Cibali - Üsküblü mah.	**Türbedar Kasım Çelebi Mektebi**	1		x		x																	
Bayezıd	**Valide Sultan Emetullah Kadın Efendi Mektebi**		x																	x			
Kocamustafapaşa - Altımermer	**Yolgeçen – Defter Emini Yahya Efendi Mektebi**	3			x	x						x											
Beyazıt - Kapalı çarşı	**Yorgancılar Mektebi**	1				x																	

Çizelge 5.7 Mekteplerin mahal listeleri - 2

KAYNAKLAR

1894 Yılında İstanbul'da Meydana Gelen Büyük Depreme Ait Anonim Bir Günlük (2003), Yay.Haz. Dr. S.Çalık, Üsküdar Belediye Başkanlığı Yayınları, İstanbul.

Abdülaziz Bey, (1995), Osmanlı Adet, Merasim ve Tabirleri (Âdât ve merasim-i kadime, tabirât ve muamelât-ı kavmiye-i Osmaniye), yay.haz.: Kazım Arısan vd., Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Aksoy, Ö., (1968), Osmanlı Devri İstanbul Sıbyan Mektepleri Üzerine Bir İnceleme, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Doktora Tezi, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul.

Ahunbay, A.Z., (2004), "Mektep Mimarisi", Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c.29, İstanbul, s.7-9.

Ahunbay,Z., (1994a), "Sultan Ahmed Külliyesi", İstanbul Ansiklopedisi, C.7, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, s.59.

Ahunbay,Z., (1994b), "Mehmed Ağa Medresesi", İstanbul Ansiklopedisi, C.5, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, s.356-57.

Akyüz, Y., (1994), Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan1993'e), Kültür Koleji Yayınları No:4, İstanbul.

Ateş, İ., (1982), "Vakıflarda Eğitim Hizmetleri ve Vakıf Öğrenci Yurtları", Vakfılar Dergisi, XIV, s.29-92.

Atuf, N., (1930), Türkiye Maarif Tarihi, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, İstanbul.

Aydın, Ş., (1991), "Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi", Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c.3, İstanbul, s.9-10.

Aytaç, K., Avrupa Eğitim Tarihi, Marmara Ünv. İlahiyat Fak. Vakfı. Yay., İstanbul 1992.

Ayverdi, E.H., (1958), 19.Asırda İstanbul Haritası, İstanbul Enstitüsü Yayınları.

Balıkhane Nazırı Ali Rıza Bey, (T.y.), Bir Zamanlar İstanbul, yay.haz.: Niyazi Ahmet Banoğlu, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul.

Baltacı, C., (1999), "Eğitim Sistemi", Osmanlı Dünyayı Nasıl Yönetti: Devlet yönetimi, İktisat, Askeri Teşkilat, Eğitim Sistemi, Gündelik Hayat, yay.haz.:Komisyon, İz Yayınevi, İstanbul, s.243-284.

Banarlı, N.S., (1960), Yahya Kemal'in Hatıraları, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul.

Barışta, Ö., (1994), "Süleyman Halife Sıbyan Mektebi ve Çeşmesi",İstanbul Ansiklopedisi, C.7, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, s.93.

Beyatlı, Y.K., (1973), Çocukluğum, Gençliğim, Siyasi ve Edebi Hatıralarım, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul.

Birinci A. ve Kara, İ., Bir Eğitim Tasavvuru Olarak Mahalle/Sıbyan Mektepleri, Dergah Yayınları, İstanbul 2005.

Bozdemir, İ., (1991), Osmanlı Sıbyan Mekteplerinde Eğitim ve Öğretim, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Medeniyeti ve Sosyal Bilimler Bölümü, İstanbul.

Bozkurt, N.,(2004), "Mektep", Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.29, İstanbul, s.5-6.

Chiera, E., (1996), Kilden Kitaplar/Çivi Yazılı Belgelerin Anlattıkları, Çantay yayınları, İstanbul.

Çadırcı, M., (1997), Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Çelebi, A., (1998), İslam'da Eğitim-Öğretim Tarihi, çev. Ali Yardım, Damla Yayınevi, İstanbul.

Çobanoğlu, A.V., (1994a), "Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi", İstanbul Ansiklopedisi, C.1, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, s.236-239.

Çobanoğlu, A.V., (1994b), "Çinili Külliyesi", İstanbul Ansiklopedisi, C.2, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, s.519-522.

Çobanoğlu, A.V., (1994c), "Kuyucu Murat Paşa Külliyesi", İstanbul Ansiklopedisi, C.5, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, s.142-144.

Çobanoğlu, A.V., (1994d), "Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi", İstanbul Ansiklopedisi, C.4, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, s.402-403.

Dâi Mehmed ibn-i Receb, (1261), Nevhatü'l Uşşak, Matbaa-ı Amire, İstanbul.

Devellioğlu, F., (1997), Osmanlıca Türkçe Lügat, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.

Doğan, S., (1997), "Haseki Külliyesi", Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.16, İstanbul, s.370-72.

Dönmez, E. (1994), "Gedik Ahmet Paşa Sıbyan Mektebi", İstanbul Ansiklopedisi, C.3, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, s.389.

Dürüşken, Ç., (2001), Antik Çağ'da Doğan Bir Eğitim Sistemi Rhetorica Roma'da Rhetorica Eğitimi, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Ergin, O.N., (1977), Türk Maarif Tarihi, Eser Matbaası, İstanbul.

Ergin, O.N., (1995), Mecelle-i Umûr-ı Belediyye, İ.B.B. Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul.

Eyice, S., (1992), "Cevri Kalfa Mektebi", Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.7, İstanbul, s.461.

Eyice, S., (1991), “Atik Ali Paşa Camiii”, Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.4, İstanbul, s.65-67.

Eyice, S., (1994a), “Ayasofya Sıbyan Mektebi”, İstanbul Ansiklopedisi, C.2, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, s.463.

Eyice, S., (1994b), “Bayezid Külliyesi”, İstanbul Ansiklopedisi, C.2, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, s.93.

Eyice, S., (1994c), “Kara Ahmed Paşa Külliyesi”, İstanbul Ansiklopedisi, C.4, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, s.437.

Eyice, S., (1994d), “Saliha Sultan Sıbyan Mektebi”, İstanbul Ansiklopedisi, C.6, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, 429.

Eyice, S., (1972), “İstanbul’un Ortadan Kalkan Bazı Tarihi Eserleri”, Tarih dergisi, S.26, İstanbul, s.143

Eyice, S., (1953), “Koca Mustafa Paşa Camii”, Tarih dergisi, İstanbul, S.6.

Gelişli, Y., (2002), “Osmanlı İlköğretim Kurumlarından Sıbyan Mektepleri (Kuruluşu, Gelişimi ve Dönüşümü)”, Türkler, XXV, s.35-43.

Gültekin, G., (1994), “Mihrişah Valide Sultan Külliyesi”, İstanbul Ansiklopedisi, C.5, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını,İstanbul,s.459-461.

Günyol, V., (1972), “Mektep”, İslam Ansiklopedisi, C.7, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, s.652-659.

Hamidullah, M., (2003), İslam Peygamberi, Beyan Yayınları, İstanbul.

Haskan, M.N., (1996), Mektepler, Eyüp Sultan Tarihi, Eyüp Sultan Belediyesi Yayını, İstanbul, s.308-18.

Hızlı, M., (1999a), “Osmanlı Sıbyan Mekteplerinde Okutulan Dersler (Klasik Bursa Örneği)”, Osmanlı Dünyasında Bilim ve Eğitim Milletlerarası Kongresi, İstanbul.

Hızlı, M., (1999b), Mahkeme Sicillerine Göre Osmanlı Klasik Döneminde İlköğretim ve Bursa Sıbyan Mektepleri, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa.

İbn-i Haldun, (1996), Mukaddime II, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

İstanbul Sibyân Mektepleri Hakkında (Mekâtib-i Umûmiye Talebesine Mahsus), A-1120, Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu.

Kargı, H., (1994), “Zevki Kadın Sıbyan Mektebi”, İstanbul Ansiklopedisi, C.7, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını,İstanbul, s.549.

Kazıcı, Z., (1995), Anahatlarıyla İslâm Eğitim Tarihi, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı (İFAV) Yayınları İstanbul.

Kazıcı, Z., (2004), Osmanlı'da Eğitim Öğretim, Bilge Yayınları, İstanbul.

Kılıç, N., (2002), XVIII. Yüzyılda Osmanlılarda Eğitim Ve Sıbyan Mektepleri Üzerine Bir Inceleme, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Türk İslam Sanatları Programı, İstanbul.

Koç, H., (1994), "Ragıp Paşa Kütüphanesi", İstanbul Ansiklopedisi, C.6, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını,İstanbul, s.298.

Koçu, R.E., (1959), "Amin ile Mektebe Başlanış, Amin Alayı", İstanbul Ansiklopedisi, C.II, Tan Matbaası, İstanbul, s.783-790.

Koçu, R.E., (1966), "Sıbyan Mektepleri", Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, S.2, s.24-28.

Koçu, R.E., (1969), Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü, Sümerbank Kültür Yayınları, Ankara.

Kodaman, B., (1991), Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Kramer, S.N., (2002), Tarih Sümer'de Başlar, Kabalcı Yayınları, Ankara.

Kuban, D., (1994a), "Recai Mehmed Efendi Sıbyan Mektebi ve Sebili", İstanbul Ansiklopedisi, C.6, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, s.311.

Kuban, D., (1994b), "Süleymaniye Külliyesi", İstanbul Ansiklopedisi, C.7, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, s.103.

Kuban, D., (1994c), "Şehzade Külliyesi", İstanbul Ansiklopedisi, C.7, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, s.154.

Kuban, D., (1994d), "Mihrimah Sultan Külliyesi", İstanbul Ansiklopedisi, C.5, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, s.457.

Kumbaracılar, S., (1969), "İlk Kız Okullarımız Nasıl Kuruldu?", Hayat Tarih Mecmuası, S. 4, İstanbul.

Kuran, A., (1986), Mimar Sinan, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul.

Kut, A.T., (1978), "İstanbul Sıbyan Mektepleriyle İlgili Bir Vesika", Journal of Turkish Studies - Türklük Bilgisi Araştırmaları, Cambridge, s.I, , s. 55-84

Kürkçüoğlu, E.K., (1962), Süleymaniye Vakfiyesi, Resimli Posta Matbaası, Ankara.

Muallim Naci, (1307), Sünbüle, A.Asaduryan Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul.

Naza, E., (1994a), "Nazperver Kalfa Sıbyan Mektebi", İstanbul Ansiklopedisi, C.6, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını,İstanbul, s.57.

Naza, E., (1994b), "Reisülküttab İsmail Efendi Sıbyan Mektebi", İstanbul Ansiklopedisi, C.6, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını,İstanbul, s.314.

Okçuoğlu, T., (1994a), "Yusuf Ağa Sıbyan Mektebi", İstanbul Ansiklopedisi, C.7, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını,İstanbul, s.536.

Okçuoğlu, T., (1994b), "Zenbilli Ali Efendi Sıbyan Mektebi", İstanbul Ansiklopedisi, C.7, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını,İstanbul, s.547.

Otto, K., (1961), Schulbau: Beispiele und Entwicklungen, A.Koch, Stuttgart.

Öcal, M., (1991), "Amin Alayı", Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.3, İstanbul, s.63.

Pakalın, M.Z., (1993a), "Bevvab", Osmanlı Tarih Deyim ve Terimleri Sözlüğü, C.1, MEB Yayınları, İstanbul, s.212.

Pakalın, M.Z., (1993b), "Falaka", Osmanlı Tarih Deyim ve Terimleri Sözlüğü, C.1, MEB Yayınları, İstanbul, s.586-587.

Pakalın, M.Z., (1993c), "Hilal", Osmanlı Tarih Deyim ve Terimleri Sözlüğü, C.1, MEB Yayınları, İstanbul, s.830.

Pakalın, M.Z., (1993d), "Murassa", Osmanlı Tarih Deyim ve Terimleri Sözlüğü, C.2, MEB Yayınları, İstanbul, s.582.

Pakalın, M.Z., (1993e), "Sıbyan Mektepleri Gülbangi", Osmanlı Tarih Deyim ve Terimleri Sözlüğü, C.3, MEB Yayınları, İstanbul, s.203.

Pakalın, M.Z., (1993f), "Sıbyan Mektepleri", Osmanlı Tarih Deyim ve Terimleri Sözlüğü, C.3, MEB Yayınları, İstanbul, s.201-203.

Rasim, A., (1982), Falaka, İstanbul.

Saatçi, S., (2003), Sübyan Mektepleri, Fatih İlk İstanbul, der.: Öneş E.R. vd., Fatih Belediyesi yay., İstanbul, s.158-163.

Sakaoğlu, N., (1994a), "Amin Alayı", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.1, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, s.244-246.

Sakaoğlu, N., (1994b), "Darülmuallimin", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.2, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, s.568.

Sakaoğlu, N., (1994c), "Sıbyan Mektepleri", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.6, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, s.546-547.

Sakaoğlu, N., (2003), Osmanlıdan Günümüze Eğitim Tarihi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, 1318, İstanbul.

Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, 1319, İstanbul.

Sami, Ş., (1978), Kamus-ı Türki, Tercüman Yayınları, İstanbul.

Sözen, M. ve Sönmez Z., (1982), "Anadolu Türk Mimarisi", Anadolu Uygarlıkları – Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi, Görsel Yayınlar, İstanbul, C.4-5, s.856-934.

Suner, Y., (1994), "Şebsefa Kadın Camii ve Sıbyan Mektebi", İstanbul Ansiklopedisi, C.7, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, s.141.

Talu, E..E., (1952), "Mektebe Başlayış", Resimli Tarih Mecmuası, C.III/s.35 (Kasım), İstanbul.

Tanman, B., (1994), "Atik Valide Külliyesi", İstanbul Ansiklopedisi, C.1, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını,İstanbul, s.407-12.

Tanman, B. ve Eyice, S., (1994), "Koca Mustafa Paşa Külliyesi", İstanbul Ansiklopedisi, C.5, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını,İstanbul, s.30-34.

Tokay, H., (1994), "Koca Ragıp Paşa Külliyesi", İstanbul Ansiklopedisi, C.5, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını,İstanbul, s.35.

Tritton, A.S., (1957), Materials on Muslim Education in the Middle Ages, Luzac and Co.Ltd., London.

Tuksavul, M., (1981), Doğudan Batıya ve Sonrası, Tifdruk A.Ş., İstanbul.

Unat, F., (1964), Türkiyede Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış, Ankara.

Uşaklıgil, H.Z., (1987), Kırk Yıl, İnkılap Kitabevi, İstanbul.

Uzun, M., (1996), "Gülbank", Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.14, İstanbul, s.232-235.

Uzun, M., (2004), "Mektep İlahisi ve Gülbangi", Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.29, İstanbul, s.10-11.

Uzunçarşılı, İ.H., (1988), Osmanlı Devleti Saray Teşkilatı, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Yavaş, D., (1994), "Seyyid Hasan Paşa Külliyesi", İstanbul Ansiklopedisi, C.6, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını,İstanbul, s.543-544.

Yediyıldız, B., (1986), "Vakıf", M.E.B. İslam Ansiklopedisi, C.XIII, s.153-172.

Yılmaz, A., (2001), Osmanlı Mimarisinde Külliye Olgusu Ve Atik Valide Külliyesi Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, Fen Bilimler Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Rölöve - Restorasyon Yüksek Lisans Programı, İstanbul.

Yücel, H.A., (1990), Geçtiğim Günlerden, İletişim Yayınları, İstanbul.

Yüksek, İ.A, (1994), "Atik Ali Paşa Külliyesi", İstanbul Ansiklopedisi, C5, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, s.403-406.

EKLER

Ek 1. Osmanlıca – Türkçe Sözlük

Ek 2. Müfettiş Raporuna Göre 1912-1914 İstanbul Suriçi Sıbyan Mektepleri Tablosu

Ek 3. Müfettiş Raporuna Göre Erken 20.Yüzyıl İstanbul Suriçi Sıbyan Mekteplerinin Dağılımını Gösteren Harita

Ek 1: Osmanlıca – Türkçe Sözlük

-Adem-i nezafet : Pislik, kirlilik.
-Adem-i mütekayyid: Dikkatsizlik, kayıtlı olmama durumu
-Ahiren : Sonradan.
-Amel-i hal : Davranış
-Ashab-ı hayr : Hayır sahipleri.
-Ba berat : Berat ile.
-Beher : Her biri.
-Beyhude : Boşuna.
-Bi't-tefhim : Anlatarak, bildirerek.
-Bi't-teftiş : Teftiş ederek.
-Bilâ maaş : Maaşsız.
-Bilahire : Sonradan.
-Binaenaleyh : Bunun üzerine, bundan dolayı
-Câbi : Vakıflı akar kiralarını toplamakla görevli bulunan kimse, vergi tahsildarı
-Cihet-i şayan : Dikkate değer.
-Çeki :Ağırlık birimi. 1 çeki (4 Kantar) = 225,79832 kg.
-Da'i :Davet eden.
-Darülmuallimât : 1869'da İstanbul'da kurulan kız öğretmen okulu
-Defâtir : Defterler
-Der-miyan etmek : İleri sürmek, söylemek
-Derununda : İçinde
-Döşek : Döşeme
-Elyevm : Bugün
-Esbak : Öncekinden daha önceki, geçmişten daha eski
-Esef : Acıma, keder
-Evkaf : Cami, imaret, medrese gibi hayratın idaresine ayrılan arazi, bina vs., vakıflar
-Ezher cihetle : Temizlik yönünden
-Fersude : Yıpranmış, eskimiş
-Füruht : Satma, satış
-Garamet : Borç, diyet gibi şeyleri ödeme, vergi
-Gayur : Gayretli
-Güşade : Açık, ferah
-Hareket-i arz : Deprem.
-Hatimiye : Hatim indirme
-Havlı : Avlu.
-Hod be hod :Kendi kendine, kendiliğinden
-İane :Yardım parası
-İbka-yı tedrisat : Ders geçememek.
-İbtidai : İlk derece.
-İcabat : İcaplar, gerekli olanlar
-İcar : Kiraya verme, kira parası
-İcazetname : Diploma
-İfrat : Aşırı gitme.
-İhtimam :Dikkatle çalışma, özen gösterme
-İhtiyat sınıfı : Yedek sınıf
-İhya-kerde : İhya edilmiş, meydana getirilmiş
-İkraz : Dönüştürme.
-İktifa : Yeter bulma,
-İnas : Kız.
-İnzar : İhtarda bulunma.
-İrsal : Gönderme
-İştigal : Uğraşı.
-İta etmek : Vermek, ödemek.
-İtibar : Değer, saygı gösterme.
-İtimadnâme : Güven mektubu
-İtinâ-yı mahsus : Özel dikkat
-İttisal : Bitişik
-Kademhane : Tuvalet
-Kâr-ı kadim : Eski zaman işi
-Karib : Yakın.

-Kesb-i vukuf :Haberi olma, öğrenme
-Kesret : Çokluk, bolluk.
-Kıyam bahası :
-Kıyye : Okka, dörtyüz dirhem
-Kurbunda : Yakınında.
-Lede'l-muhasebe : Hesaptan sonra.
-Ma' tayinat :Atama ile beraber.
-Maada : …dan başka
-Maadin : Dönülecek yer.
-Maarif :Milli Eğitim Bakanlığı
-Maariften musaddak: Milli Eğitim Bakanlığı tarafından tasdik edilmiş.
-Malumât :Bilinen şeyler
-Matbah : Mutfak
-Matlub :Talep edilen şey
-Meccani :Parasız
-Mefkud :Kayıp, bilinmeyen
-Mersum :Adı geçen, Müslüman olamayan kimseler için merkum manasında kullanılan bir söz.
-Mesarif-i müteferrika: Çeşitli masraflar.
-Mesdud :Kapalı
-Meşrut :Şartlı, şarta bağlı
-Mucib-i muhassenat: Hayırlı işlerin gerekliliği
-Mucibince : Gereğince.
-Muhazzir :Sakındırma
-Muhterik :Yanmış
-Mukaddem :Önce gelen
-Mukaddema :Önce, eskiden
-Mukim :İkamet eden, oturan
-Muktezi :Gereken, icab eden
-Murabba' :Dörtlü, dört köşeli
-Muttasıl :Aralıksız, biteviye
-Muvaffak :Başaran, beceren
-Muvaffakiyet-i ezher: İyi bir başarı.
-Muvazzaf :Maaşla tayin edilmiş
-Muzırr-ı sıhhat :Sağlığa zararlı
-Muavenet :Yardım.
-Mübaşeret :Bir işe başlama, girişme
-Mülhak :Sonradan katılmış, ilhak edilmiş.
-Mülhakat :Katmalar, ekler.
-Münasafaten :Yarı yarıya bölüşmek suretiyle, yarı yarıya olarak.
-Münhal :Boş olan, memuru bulunmayan.
-Müterakki :İlerlemiş, ileri
-Müstahdem : Hizmetli.
-Müştereken : Ortaklaşa.
-Müteaddid :Birçok, türlü türlü
-Mütebaki :baki kalan, geri kalan, artan
-Müteferrika :Ufak tefek masraflar için ayrılan para.
-Mütemadi : Sürekli.
-Nesl-i âti :Yeni nesil
-Nezafet :Temizlik, paklık
-Nim kargir : Yarı kargir.
-Okka :Ağırlık ölçüsü.
1 Okka=1283 gram
-Radde :Derece
-Ref' :Kaldırma, lağvetme
-Sadr-ı esbak : Eski Sadrazam.
-Sathi : Yüzeysel.
-Sed etmek : Kapatmak.
-Senevi : Senelik.
-Şakirdan : Talebeler, öğrenciler
-Şayan-ı memnuniyet: Memnuniyet verici
-Şehadetname :Diploma
-Şehrî : Aylık.
-Şehriye : Aylık.
-Şurut : Şartlar.
-Taalluk :İlgisi olma, alakalı olma
-Taamhane : Yemekhane.
-Tab' etmek : Basmak.
-Taharet :Temizlik.
-Tahrikat :Kışkırtma
-Tahtında : Altında.
-Tarik : Yol.
-Tarika kalb etmek : Yola katmak.
-Tarz-ı kadim : Eski usül.
-Te'diye : Ödeme.
-Tecdid : Yenileme

-Tedris : Ders verme, okutma.
-Tedrisat : Öğretim.
-Tedrisat ibkası : Öğretimin devamı.
-Tefrik etmek : Ayırmak
-Temin-i güşad :Açılmasını sağlamak
-Tesviye : Düzleme, bitirme
-Tevfik : Başarı.
-Tevsi' : Genişletmek.
-Ulum-ı diniyye : Dini ilimler.
-Vasat derecede : Orta derecede.
-Vasatında : Ortasında.
-Vaz' etmek : Bildirmek.
-Zikür : Erkek.
-Zir : Alt, aşağı

ÖZGEÇMİŞ

Doğum Tarihi	12.07.1982	
Doğum Yeri	Konya	
Lise	1997-2000	Büyükkoyuncu Anadolu Lisesi
Lisans	2000-2002	Selçuk Üniversitesi Mimarlık-Mühendislik Fakültesi İnşaat Mühendisliği Bölümü
	2002-2007	Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü
Yüksek Lisans	2007-2010	Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim dalı, Mimarlık Tarihi ve Kuramı Programı

Çalıştığı Kurumlar

2006	M.Nüvit Doksatlı Mimarlık Atölyesi
2007 - 2008	Mi'mar Mimarlık ve Sanat Hizmetleri
2009 - 2010	Zambak Mimarlık
2010 - …	Fatih Sultan Mehmed Vakıf Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, Araştırma Görevlisi.

EK-2 1912-1914 TARİHLİ MÜFETTİŞ RAPORUNA GÖRE İSTANBUL SUR İÇİ SIBYAN MEKTEPLERİ KATALOĞU

No	Mektebi Yeri	Mektep Adı	Teftiş Tarihi	Vakıf Türü	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı	Hoca ve Personel Sayıları	Dershane Adedi	Yapı Hakkında Bilgi	Mekatib-i Vakfiye Cetveli' ne Göre Mektebin Durumu
1	Beyazıt - Tavşantaşı	**Abdullah Paşa Mektebi**	6 Kanun-ı sani 328 (19 Ocak 1913)	Mülhak	--	--	--	1 Muallim-i Evvel, 1 Muallim-i Sani	1	Bir dershanesi, bir muallim odası ve altında bodrum katı vardır.	Bir diğer ismi Sadr-ı esbak Abdullah Paşa Mektebi olan bu mektep Dibekli, Tavşantaşı, Beyazıt'ta yer almaktadır. Mülhaktır ve evkaf kiraya vermektedir.
2	Aksaray - Sinekli Bakkal	**Abdülkerim Ağa Mektebi**	13 Kanun-ı sani 328 (19 Ocak 1913)	Mülhak	--	30	30	1 Muallime	1	Mektep bir dershane ve bir muallim odasıyla müştemilat-ı saireden ibarettir. Ahşap ve fevkani bir bina olup cüz'i bir masrafla muhtac-ı tamirdir.	Aksaray'da. Mülhak. Evkaf tarafından evvelce satılmıştır.
3	Fatih	**Adilşah Sultan mektebi**	2 Haziran 329 (15 Haziran 1913)	Mazbut	--	--	10	1 Muallim-i Evvel, 1 Muaalim-i Sani	2	Kargir iki dershane ile bir muallim odası ve müştemilatı saireden ibarettir.	----------
4	Cerrahpaşa - Keçeciler	**Ahmet Hulusi Paşa Mektebi**	17 Mayıs 329 (30 Mayıs 1913)	----	--	--	--	-------	1	Dershane ve bir muallim odasıyla tahtında bir odadan ve mektebin arkasında bir dönüm bahçeden ibarettir.	Karakoldur.
5	Karagümrük - Yenibahçe	**Altay Hatun - Hane-i Hatun Mektebi**	8 Şubat 328 (21 Şubat 1913)	Mazbut	--	--	120	1 Muallim-i Evvel, 2 Muaalim-i Sani, Nakış Muallimesi, 1 Hademe	1	Mektep bir kargir dershane ile bir ahşap dershane, bir muallim odası ve bir taamhaneden ve önünde bir miktar bahçe ve müştemilat-ı saireden ibarettir.	----------
6	Fatih - Müftü Hamamı - Altı Boğaça	**Altı Poğaça / Defterdar Ahmet Paşa Mektebi**	18 kanun-ı sani 328 (31 Ocak 1913)	Mazbut	--	80	80	1 Muallime-i Evvel,1 Muallime-i Sani	--	Müftü Hamamı'nda Altı Poğaça kurbunda, Kadı Çeşmesinde Altı Boğaça Cami-i şerif ittisalinde.	Altı Pohaça Camii yanında gösterilir. Yerinde bulunamamıştır.
7	Aksaray - Sinekli Bakkal	**Arakiyeci Ahmed Ağa Mektebi**	22 kanun-ı evvel 328 (4 Ocak 1913)	Mazbut	30	10	40	1 Muallim-i Evvel, 1 Muallim-i Sani	--	Fevkani ve ahşap binadır. Mektebin meşrutası yoktur. Talebe için bir aralıktan başka teneffüshanesi yoktur. Mektebin altında iki üç tane dükkanı vardır. Talebenin teneffüse mahsus bahçeleri yoktur.	Aksaray'da Laleli Türbesi karşısında muhterik vaziyette bir "Kemankeş"Ahmed Ağa Mektebinden bahsetmektedir.
8	Topkapı	**Arpa Emini Cev Mektebi**	17 Mayıs 329 (30 Mayıs 1913)	Mazbut	--	--	70	1 Muallim-i Evvel, 1 Muavin, 1 Kalfa	--	Cidden muhtac-ı tamirdir.	----------
9	Zeyrek - Aşık Paşa mahallesi	**Asude Hatun Mektebi**	10 Kanun-ı sani 328 (23 Ocak 1913)	Mazbut	--	--	80	9 Muallim ve 2 Hademe	--	Şakirdanın yaz teneffüsüne mahsus bir bahçesi yoktur. Mektep oldukça muntazam.	Aşıkpaşa'da. Muhterik arsadır.
10	Cağaloğlu - Babıali	**Ayn Şah Valde Sultan Mektebi**	18 Mayıs 329 (31 Mayıs 1913)	Mazbut	--	--	--	-------	--	Babıâli Hariciye karşısında, bi't-teftiş 6 adet sıraya ihtiyacı olduğu anlaşılmıştır.	Mazbut. Elyevm evkafça musevilere icar edilmiştir.
11	Karagümrük - Yenibahçe	**Baba Sinan Mektebi**	5 Mart 329 (18 Mart 1913)	Mazbut	45	50	95	1 Muallim-i Evvel, 1 Muaalim-i Sani, 1 Hüsnü Hat Muallimi	2	Mektep kargir büyük bir dershane ile ahşap küçük bir dershane ile bir aralıktan ibarettir.	----------
12	Karagümrük - Yenibahçe	**Bahçeci Mehmed Efendi/Ağa Mektebi**	11 Ağustos 329 (24 Ağustos 1913)	Mazbut	--	--	100	1 Muallim-i Evvel,1 Muallim-i Sani	1	Büyük bir dershaneden ve önünde bir miktar aralıktan ve yedi dönüme yakın bahçeden ibarettir.	----------
13	Haseki	**Bayrampaşa Mektebi**	22 kanun-ı sani 328 (4 Şubat 1913)	--	--	--	--	-------	--	Mektebin bir kısmı tarika kalb edildiği için tarz-ı cedid mektebe ikrazı gayr-i kabildir. Ancak hal-i hazırı muhafaza edilebilir. Kargirdir.	----------
14	Cağaloğlu - Babıali, Duyun-u Umumiye	**Beyhan Mektebi**	12 Mart 329 (25 Mart 1913)	Mazbut	--	--	30	1 Muallime-i Evvel,1 Muallime-i Sani	1	Fevkani bir dershane ile bir muallim odasından ve tahta bir salondan ibarettir. Önünde bir bahçesi vardır. Nim kargirdir. Mektep muhtac-ı tamir olmakla beraber taamhanesi yoktur ve ileride burası mektep olamaz.	Beyhan Sultan -Esmihan Sultan- Mektebi Cağaloğlu'nda Duyun-u Umumiye caddesindedir. Evkaf satmıştır. Cumhuriyet matbasının makine dairesi olmuştur
15	Saraçhanebaşı	**Cedid Süleyman Efendi Mektebi**	9 haziran 329 (22 Haziran 1913)	----	--	--	--	-------	--	10 adet sıra iktiza eder. 2 adet de yazı tahtası lazımdır.	----------
16	Eminönü	**Cedid Valde Hatice Sultan Mektebi**	17 Mayıs 329 (30 Mayıs 1913)	----	--	--	--	1 Meşk Hocası, 1 Kalfa	--	Vaktiyle fevkani bir kargir mektep ise de bu yol hareket-i arzdan sakatlanmış ve bilahire yıkılmıştır. Bundan yedi sene mukaddem mektebin kemer sütunları da bir irade ile kaldırılmıştır.	----------
17	Fatih	**Ceste Bali Mektebi**	8 Kanun-ı evvel 328 (21 Aralık 1912)	Mazbut	--	--	130	1 Muallim-i Evvel, 1 Muallim-i Sani, 1 Türkçe, 1 Kıraat, 1 Hüsnü Hat, 1 Nakş Muallimesi, 2 Hademe	3	Mektep iki küçük ve bir büyük dershane ile camekanlı bir yemekhaneden ibarettir. Müştemilat-ı sairesi vardır.	Muhterik arsa.
18	Kumkapı	**Çelebi Mehmed Efendi**	6 Kanun-ı sani 328 (19 Ocak 1913)	Mülhak	0	0	0	-------	1	Bir dershane, bir taamhaneden ibarettir.	Kumkapı Muhsine Hatun mahallesinde. Mülhak. Fevkani kısmı ahşap ve harap haldedir.
19	Fatih - Hırka-ı Şerif	**Çelebi Pir Ahmed Mektebi**	22 Kanun-ı evvel 328 (4 Ocak 1913)	----	--	--	200	-------	1	Bir büyük dershane ve yine fevkani bir muallim odasıyla tahtında bir taamhaneden ibarettir. Önünde genişçe bir de bahçesi vardır. Mektep müceddeden inşa olunmuştur. Ahşaptır.	Pir Ahmed Çelebi, Fatih, Hırka-ı Şerif. Ahşaptır. Elyevm polis karakoludur.
20	Kocamustafapaşa - Altımermer - Uzun Yusuf	**Darüssaade Ağası İbrahim Ağa Mektebi**	15 kanun-ı evvel 328 (28 Aralık 1912)	Mazbut	--	--	80	1 Muallime-i Evvel,1 Muallime-i Sani, 1 Hademe	--	1328 senesinde müceddeden inşa ve 1328 senesi martı ibtidaisinde tedrisata mübaşeret etmiştir. Ahşaptır.	Şehremini'nde Kapıağası İbrahim Ağa Mektebi. Uzunyusuf. Maarifçe mekteb olarak kullanılmaktadır.
21	Cağaloğlu - Divanyolu	**Darüssaade Ağası Mehmed Ağa Mektebi**	24 Mayıs 329 (6 Haziran 1913)	Mazbut	--	--	16	1 Muallim-i Evvel, 1 Muallim-i Sani	1	Bir dershane ve bir muallim odasından ibarettir. Köşe başında ve fevkani, mektep müceddeden tamir olunmuştur. Başka bir yeri yoktur.	Kapıağası Mehmed Ağa Mektebi, Sultanahmet, Mazbut. Dört duvardan ibaret.
22	Şehremini - Çapa	**Deniz Abdal Server Ağa Mektebi**	6 Mart 329 (19 Mart 1913)	----	--	--	100	1 Muallim-i Evvel, 1 Kalfa	1	Mektebin büyücek bir dershane ile tahtında bir taamhaneden ibarettir. Nim kargirdir. İnşa olunalı ancak beş altı sene olmuş ve muntazam güzel cadde üzerinde bir mekteptir.	Şehremini. Arsadır.
23	Kumkapı	**Dülbentçi Hüsameddin Bey Mektebi**	10 Kanun-ı sani 328 (23 Ocak 1913)	----	--	--	90	-------	1	Fevkani bir dershane, tahtani bir taamhaneden ibarettir.	"Hekim Sinan-Tülbentçi Hüsameddin Bey- Mektebi, Kumkapı, mülhak. Muhterik camiinin yanında arsadır." şeklinde gösterilmiş. Ancak müfettiş raporunda ikisine ait farklı kayıtlar mevcuttur.
24	Vefa - Şehzadebaşı	**Ebulfazıl Mehmed Efendi Mektebi**	20 Kanun-ı sani 328 (2 Şubat 1913)	----	--	--	--	-------	--	Kargirdir.	Kazasker Ebul Fazl Mahmud Efendi Medresesi, evkaf levazım ambarıdır.
25	Emir Buhari - Hafizpaşa	**Emin Bey Mektebi**	------	Mazbut	--	--	80	1 Muallim-i Evvel, 2 Muallim-i Sani	--	Mektep muhtac-ı tamir olmakla beraber pek nezafetsizdir.	Kara Emin Bey Mektebi, Fatih Hafiz Paşa'da muhterik arsa.
26	Kocamustafapaşa	**Emin Ganem Mustafa Çavuş Mektebi**	------	----	--	--	--	-------	--	Mektep kargirdir. 2 seneden beri mesduddur şimdi derununda muhacirin vardır.	Topkapı civarında. Arsadır. (Koyun Emini Mustafa Çavuş Mektebi)
27	Vefa - Şehzadebaşı	**Emin Nureddin Mektebi**	20 kanun-ı sani 328 (2 Şubat 1913)	----	--	--	40	1 Muallim-i Evvel, 1 Muallim-i Sani	--	Muhtac-ı tamir olduğuna dair bir kıt'a rapor idareye takdim kılındı.	Şehzadebaşı2nda. Mülhak. Muhterik arsadır. (Vakıfların 1920 tarihli Mebani-i Hayriye defterinde Vefa yangınında yandığına dair bilgi vardır.)
28	Kocamustafapaşa	**Emine Hatun Mektebi**	10 Şubat 329 (23 Şubat 1914)	Mülhak	--	60	60	1 Muallime-i ûla	1	Fevkani bir büyük dershane ile bir muallim odasından ibarettir. Fevkani ve tahtani iki kademhanesi vardır. Ahşaptır. 8 adet mücedded ikişer kişilik sıra vardır. Dershane oldukça ferahtır.	Kocamustafapaşa, Akarca'da. Aile tarafından işgal edilmektedir.

29	Çarşamba	**Esad Efendi Mektebi**	30 Mayıs 329 (12 Haziran 1913)	Mülhak	--	--	50	1 Muallim-i Evvel	1	Kargirdir, bir ufak dershaneden ibarettir.	Şeyhülislam Esad Efendi Mektebi, Fatih, Çarşamba. İsmail Ağa Camii hariminde.
30	Cağaloğlu - Divanyolu	**Esma Han Kaya Sultan Mektebi**	16 Şubat 328 (1 Mart 1913)	Mazbut	0	100	100	1 Muallime-i Evvel,1 Muallime-i Sani, 1 Hademe	1	Mektep kargir olup altında bir bodrum katı ve üstünde bir büyük dershane ile bir teneffüshaneden ibarettir.	Esmihan kaya sultan mektebi. Divanyolunda. Mülhak. Şehremaneti karşısında meydanlığa kalbedilmiştir.
31	Karagümrük	**Fatma Sultan Mektebi**	10 Şubat 328 (23 Şubat 1913)	Mazbut	--	--	--	-------	4	Bir kargir dershane ile üç ahşap dershane ve bir taamhane ve bir müştemilat-ı saireden ibarettir.	Karagümrük, Tahtaminare'de. Halk fırkası tarafından kullanılmaktadır.
32	Fatih	**Fatih Merkez Mektebi**	6 Mart 329 (19 Mart 1913)	Mazbut	80	70	150	1 Muallim-i evvel, 1 Muallim-i sani, 1 Muallim-i salis, 1 Kalfa,1 Muallime, 1 Hüsnü Hat muallimi	1	Mektep kargir ve büyük bir dershane ile bir tahtaboşta inas şakirdan tedris etmektedir. Bir de muallim odası vardır. Önünde bir miktar bahçesi vardır. Bir de taamhanesi mevcuttur.	Fatih Sultan Mehmed Mektebi. Fatih, Çilingirler sokağı, asar-ı nefiseden ve kargirdir. Tamire muhtaçtır.
33	Küçük Mustafa Paşa	**Feyziye / Muslihiddin Ağa Mektebi**	9 Kanun-ı sani 328 (22 Ocak 1913)	Mazbut	--	--	140	1 Muallim-i evvel, 1 Muallim-i sani, 1 Muallim-i salisi, 1 Hüsnü Hat Hocası, İlahi muallimleri,1 Harf muallimi	1	Mektebin bir dershane, bir muallim odası, bir taamhanesi ile müştemilat-ı sairesi ve ufak bir de bahçesi vardır.	----------
34	Kocamustafapaşa - Uzun Yusuf	**Firuz Ağa Mektebi**	17 Mayıs 329 (30 Mayıs 1913)	----	--	--	--	1 Muallim	--	----------	Firuz Ağa mahallesi, Sultanahmed. Tarike kalbedilmiştir.
35	Sofular - Horhor	**Firuz Çavuş Mektebi**	6 Haziran 329 (19 Haziran 1913)	Mülhak	--	--	40	1 Muallim, 1 Müstahdem	2	Fevkani ve ahşap iki dershaneden ibarettir. Bir kaç sene mukaddem tamir olmuştur. 10 adet sıra, 1 yazı tahtası ve bir muallim masasıyla bir sandalye ister.	----------
36	Topkapı	**Gark Alemi Bey Mektebi**	17 Mayıs 329 (30 Mayıs 1913)	Mazbut	--	--	45	1 Muallim-i Evvel, 1 Muallim-i Sani	1	Ahşap bir dershane ile bir aralıktan ibarettir. Mektep fevkanidir. Mektep muhtac-ı tamirdir.	----------
37	Topkapı	**Gazi Ahmet Paşa Mektebi**	17 Mayıs 329 (30 Mayıs 1913)	----	--	--	--	2 Kalfa	1	Bir aralık bir miktar bahçe ve iki odalı bir muallim meşrutahanesinden ibarettir.	Topkapı gençlik mahfeli yapılmıştır
38	Kadırga	**Gazi Yahya Paşa Mektebi**	12 şubat 328 (25 Şubat 1913)	Mülhak	--	--	--	1 Muallim-i Evvel, 1 Muallim-i Sani	4	Mektep kargir büyük bir dershane ile ittisalinde iç içe ahşap üç dershane, bir taamhane ve bir miktar ... ile müştemilat-ı saireden ibarettir. Mektep tahtındaki dükkan mektebe aittir.	Kadırga. Mülhak. Harap olarak mevcuttur.
39	Kadı Çeşmesi	**Gez Seydi Mehmed Efendi Mektebi**	20 kanun-ı sani 328 (2 Şubat 1913)	Mazbut	60	50	110	1 Muallim-i Evvel, 2 Muallim,1 Hademe	3	Fevkani ve ahşap olup üç dershane ile bir taamhaneden ibarettir	----------
40	Süleymaniye	**Giridi Mehmed Efendi Mektebi**	4 Ağustos 329 (17 Ağustos 1913)	Mülhak	48	19	67	1 Muallim-i Evvel	1	Ahşap ve fevkanidir. Mektep muhtac-ı tamirdir. Bir dershane ile bir muallim odasından ve bir aralıktan ibarettir. Ve mektebin tahtında üç bodrum dükkanı vardır.	Küçükpazar, Deveoğlu yokuşunda. Camiye muttasıl, mülhak, Atık Ali imamı mukimdir
41	Davutpaşa - Ali Paşa mahallesi	**Habbazan Muhyi / Hacı Mehmed Efendi Mektebi**	22 kanun-i sani 328 (4 Şubat 1913)	----	--	--	120	-------	3	Ahşaptır. Bir muallim odası, bir büyük, iki küçük üç dershanesi vardır. 1328 de yeniden inşa edilmiştir.	Arsa olarak geçer.
42	Karagümrük - Yenibahçe	**Hacı Hasan Efendi Mektebi**	2 Şubat 1328 (15 Şubat 1913)	----	--	--	--	-------	2	Mektep ahşap ve fevkani iki dershane ile tahtında bir salon ve müştemilat-ı saireden ibarettir. Tahtında uzun bir sofa vardır.	----------
43	Kadırga	**Hacı Salih Ağa Mektebi**	7 Kanun-ı sani 328 (20 Ocak 1913)	Mülhak	--	--	130	1 Muallim-i evvel, 1 Muallim-i sani, 1 Hüsnü Hat Hocası, 1 Nakş Muallimesi, 2 Kalfa	1	Mektep ve dershane bir muallim odası ve altında bir yemekhane ve müştemilat-ı saireden ibarettir. Mektep oldukça müterakki ve muntazamdır. Mevkii itibariyle de fena değildir. Mektep temizcedir.	Salih Ağa Mektebi, Akarca, Kadırga. Akarçeşme. Mülhak. Maarifçe elyevm mektebdir.
44	Yedikule - Yenikale	**Halid Efendi Mektebi**	4 Temmuz 329 (17 Temmuz 1913)	Mülhak	--	--	--	1 Muallim-i Evvel, 1 Muallim-i Sani, 1 Muallim-i Salis, Hat Muallimi.	--	Fevkani bir mektep olup iki sene mukaddem yanmıştır. Tahtında bir sebil ve bir dükkan mevcuttur.	Samatya, Mirahor. Muhteriktir.
45	Yeniçeşme	**Hamza Bali / Ağaçkakan Mektebi**	17 Mayıs 329 (30 Mayıs 1913)	Mazbut	--	--	6	1 Muallim	1	Kargirdir. Bir dershane ile bir muallim odasından ve ittisalinde üç odadan ibarettir. Bir de meşrutası vardır.	Ağaçkakan Sıbyan Mektebi veya Hacı Hamza Sıbyan Mektebi olarak geçer. Belediye tarafından spor klübüne devredilmiştir.
46	Şehremini	**Has Odabaşı Behruz Ağa Mektebi**	22 Kanun-ı sani 328 (4 Şubat 1913)	Mülhak	--	--	118	-------	1	Kargir ve fevkani bir mektebtir. Tahtında bir dükkanı vardır. Büyük bir dershane, bir muallim odası, bir kütüphaneden ibarettir.	Şehremini, Macuncu'da. Arsadır.
47	Aksaray - Oruçgazi	**Has Odabaşı Hasan Ağa Mektebi**	26 Kanun-ı evvel 328 (8 Ocak 1913)	Mazbut	24	26	50	1 Muallim-i Evvel, 1 Muallim-i Sani, 1 Hademe	1	fevkani ve ahşaptır. bir dershane üç sınıfı vardır. Fevkani kısmında muallim odası ve dershanesi, alt katında yemek odası vardır. Bahçesi teneffüshanesi yoktur.	----------
48	Kumkapı	**Hekim Sinan Mektebi**	6 Kanun-ı sani 328 (19 Ocak 1913)	Mülhak	--	--	65	1 Muallim-i Evvel	1	Mektep; bir dershane, bir muallim odasıyla altında bir yemekhaneden ibarettir.	Hekim Sinan-Tülbentçi Hüsameddin Bey Mektebi, Kumkapı, mülhak. Muhterik camiinin yanında arsadır.
49	Ahırkapı - Cankurtaran, Akbıyık	**Hüsameddin Bey Mektebi**	18 Mayıs 329 (31 Mayıs 1913)	Mazbut	--	--	110	1 Muallim-i Evvel, 2 Muallim-i Sani	--	Fevkani olup önünde cami avlusu vardır.	Mazbut. Enkazı idare-i hususiye tarafından satılmıştır. Arsası mevcuttur.
50	Küçük Ayasofya	**Hüseyin Ağa Mektebi**	18 Mayıs 329 (31 Mayıs 1913)	Mazbut	--	--	65	1 Muallim-i Evvel, 1 Muallim-i Sani	2	Fevkani ve ahşap iki dershaneden ve tahtında bir küçük odadan ibarettir.	Darüssaade Ağası Hüseyin Ağa. Küçük Ayasofya camii hariminde. Mazbut. Kaimen mevcut olup heyet-i ihtiyariye tarafından meşgul.
51	Davudpaşa	**İbrahim Paşa Mektebi**	22 Kanun-ı sani 1328 (4 Şubat 1913)	Mazbut	--	--	100	-------	--	Ahşaptır.	Kocamustafapaşa' da. Haraptır.
52	Kocamustafapaşa	**İmaret / Koca Mustafa Paşa Mektebi**	10 Şubat 1329 (23 Şubat 1914)	Mazbut	60	40	100	1 Muallim-i Evvel	--	İttisalinde askeriye rüşdiyesi vardır. Koca Mustafa Paşa tarafında Ağaçkakan nam mahalde maarifin inas rüşdiyesi vardır. Ağaçkakan'da vakıf zikür mektebi vardır.	Koca Mustafa Paşa Mektebi, evkafça evvelce yıktırılmıştır.
53	Yavuz Sultan Selim - Küçükmustafapaşa	**Hazine Kethüdası İsmail Ağa Mektebi**	10 haziran 329 (23 Haziran 1913)	Mazbut	--	--	63	1 Muallim-i Evvel, 2 Muallim-i Sani, 2 bevvab	3	Ahşap ve fevkani olup hemen 3 kattır. Mektep oldukça müceddeddir. Üç dershane ile bir bodrum kattan ibarettir.	----------
54	Haseki	**Kamer Hatun Mektebi**	4 Temmuz 329 (17 Temmuz 1913)	Mazbut	35	25	60	1 Muallim-i Evvel	1	Kargirdir, bir dershaneden ibarettir.	Hocapaşa'da Kamer Hatun Mektebi. Mazbut. Fevkani mekteb tahtındaki iki dükkan evkafça kiraya verilmektedir.
55	Haseki	**Kasım Paşa Ömer Efendi Mektebi**	10 kanun-ı evvel 328 (23 Aralık 1912)	Mülhak	15	30	45	1 Muallim-i Evvel	--	Mektep kargir, döşeği tahtadır.	Çapa'da Hekimbaşı Ömer Efendi Mektebi, Molla Gürani Camii karşısında. Belediyece vaziyet edilmiştir.
56	Şehremini	**Kaşıkçı Mustafa Efendi Mektebi**	6 Nisan 329 (19 Nisan 1913)	Mülhak	--	--	50	1 Muallim-i Evvel	1	Mektep bir büyük dershane ile bir muallim odasından ibarettir. Mektebin önünde bir miktar bahçesi de vardır. Kargirdir. Mektep bundan beş on sene mukaddem tamir olunmuştur.	Kaşıkçı Mustafa Ağa Mektebi, Şehremini, Yayla, evkafça enkazı satılmıştır. Arsadır.
57	Emir Buhari	**Kazasker Abdurrahman Efendi Numune Mektebi**	1 Haziran 329 (14 Haziran 1913)	Mazbut	--	--	70	1 Muallim-i Evvel	3	Mektep müceddeden inşa olunmuştur, üç dershane ile tahtında bir taamhaneden ibarettir. Ahşaptır.	----------
58	Vefa - Molla Hüsrev Mah.	**Kazasker Ataullah Efendi Mektebi**	19 Mayıs 329 (1 Haziran 1913)	Mülhak	--	--	--	-------	--	----------	Bozdoğan kemerinde, mülhak. Mahalli mezkurda dörtyol ağzında çeşme karşısında. İdare-i hususiyece kiraya veriliyor.

59	Sirkeci	**Kamer Hatun (Sirkeci) Mektebi**	17 Mart 329 (30 Mart 1913)	Mülhak	--	--	13	1 Muallim-i Evvel	1	Mektep fevkani ve nim kargirdir. Mektep olamaz. Bir dershaneden ibarettir. Dershanenin fevkinde bir ufak oda vardır.	----------
60	Gedikpaşa	**Kürkçübaşı Ali Ağa Mektebi**	6 Kanun-ı sani 328 (19 Ocak 1913)	Mülhak	--	--	110	1 Muallim-i Evvel, 1 Kalfa	2	Mektebin müştemilatı bir büyük bir küçük dershane ile bir yemek odası ve teferruat-ı saireden ibarettir.	Gedikpaşa'da Kürkçübaşı Said Ağa Mektebi. Divan-ı Alide, mülhak. 1918'den beri Divan-ı Ali Camii imam meşrutasıdır.
61	Yedikule	**Kürkçübaşı Hacı Hüseyin Ağa Mektebi**	4 Temmuz 329 (17 Temmuz 1913)	----	45	45	90	1 Muallim-i Evvel, 1 Muallim-i Sani, 1 Kalfa	2	Fevkani bir dershane ile tahtında bir dershaneden ibarettir. Vaktiyle muhterik olmuş iken 1327 senesinde bazı ashab-ı hayr tarafından tekrar yapılmış olup elveym güşadedir.	Kürkçübaşı Hüseyin Ağa Mektebi, Yedikulede, Arsadır.
62	Mercan	**Mercan Ağa Mektebi**	8 Eylül 1329 (21 Eylül 1913)	Mazbut	30	10	40	1 Muallim-i Evvel, 1 Muallim-i Sani	2	Ahşaptır, Mektep oldukça müceddeddir. Fevkani iki ufak dershane ile bir taamhane ve bir aralıktan ibarettir.	Mazbut. Mezkur cami imamı mukim.
63	Karagümrük - Yenibahçe	**Mimar Sinan Ağa Mektebi**	------	Mülhak	28	27	55	1 Muallim-i Evvel, 1 Kalfa	1	Fevkani ve ahşaptır. Büyük bir dershaneden ibarettir. Tahtında bir taamhanesi ve önünde bir aralık vardır. Bahçesi bir de bekçi kulübesi inşa olunmuştur. Mektebin dershanesi duvarlarıyla saçakları muhtac-ı tamirdir. Sıraları tamir olunmuştur.	----------
64	Hırka-i Şerif	**Mirimiran Hasan Paşa Mektebi**	11 Ağustos 329 (24 Ağustos 1913)	----	--	--	99	1 Muallim-i Evvel, 1 Muallim-i Sani, 1 Muallim-i Salis	2	Kargir bir mektep olup iki dershane ve bir taamhane ve bir müdüriyet odasından ibarettir.	----------
65	Eminönü - Sirkeci	**Mirimiran Mehmed Paşa Mektebi**	11 Mart 329 (24 Mart 1913)	Mazbut	--	--	8	1 Muallim-i Evvel, 1 Muallim-i Sani, 1 Küttab Muallimi, 1 Meşk Muallimi, 1 bevvab	1	Mektep vaktiyle yanmış ve fevkani imiş. Meşhur Hocapaşa yangınında yanarak Sultan Murad Han'ın valdesi tarafından müceddeden inşa olunmuş. Mektep nim kargir ve tahtanidir. Mektebin bir dershane ile bir ufak odası ve bir matbahı ve müştemilatı vardır.	Mirimiran Mehmed ve Halil Paşalar Mektebi(nam-ı diğer Sadrazam Halil Paşa Mektebi), Sirkeci, Dörtyol ağzında. Mülhak, evkafça otelciler cemiyetine icara verilmiştir.
66	Eğrikapı	**Molla Aşki Mektebi**	19 Şubat 328 (4 Mart 1913)	----	--	--	70	1 Muallim-i Evvel	1	Mektep kargir olup bir büyük dershane ile bir muallim odasından ibarettir.	Molla Aşki Halil Efendi Mektebi, Eğrikapı, Aşki mahallesi'nde. Cami ittisalinde. Haraptır.
67	Balat-Draman Caddesi	**Muslih Mustafa Çavuş Mektebi**	19 Şubat 328 (4 Mart 1913)	----	--	--	120	1 Muallim-i Evvel	2	Ahşap ve Fevkani bir mekteptir. Bir büyük ve bir küçük dershanesi ile bir taamhaneden ibarettir	----------
68	Sirkeci	**Mustafa Ağa Mektebi**	19 Eylül 1329 (2 Ekim 1913)	----	--	--	130	-------	2	Bir büyük dershane ile bir muallim odası yanında bir ufak dershane daha vardır. Keza inas kısmı bir dershane ile bir odadan ve bir taamhaneden ibarettir.Dershanedeki aralıkları kaldırttım. İnas kısmı ittisaline müceddeden yapılmış. İnas kısmı ayrıdır.	----------
69	Müftü Hamamı	**Müftü Ali Efendi Mektebi**	21 kanun-ı sani 238 (3 Şubat 1913)	Mazbut	--	--	50	1 Muallim-i Evvel	2	Ahşap ve fevkani iki dershanesi vardır.	Molla Ali Efendi Mektebi, Fatih, Halıcılar, Harap durumda.
70	Ayvansaray - Sultan Selim merkezde	**Nakşidil Valde Sultan Mektebi**	10 haziran 329 (23 Haziran 1913)	Mazbut	--	--	40	1 Muallim-i Evvel	1	Kargirdir, bir dershaneden ibarettir.	Fatih, Çiviciler içinde. Haraptır.
71	Kumkapı	**Nişanca Mektebi**	6 Kanun-ı sani 328 (19 Ocak 1913)	----	--	--	--	1 Muallim-i Evvel	2	Fevkani bir dershane ile tahtani bir dershane ve müştemilat-ı saireden ibarettir.	Kumkapı'da Nişancı Mehmed Paşa Camii mezarlığı arkasında muhterik durumdaki Yunus Bey Mektebinden bahsolunur.
72	Aksaray - Oruçgazi	**Oruç Gazi Mektebi**	15 kanun-ı sani 328 (28 Ocak 1913)	----	--	--	--	-------	--	Erkek mektebidir. Kapatılmıştır.	Oruç Gazi, İsmail Efendi mektebi. Arsadır.
73	Yedikule	**Osman Efendi Mektebi**	12 Haziran 329 (25 Haziran 1913)	----	--	--	--	1 Müezzin	1	Sultan Fatih hazretlerinin Tezkereci Başısı Osman Efendi Mektebi bir odadan ibarettir.	----------
74	Fatih - Kadı Çeşmesi - Altı Boğaça	**Piri Mustafa Paşa Mektebi**	13 Mayıs 329 (26 Mayıs 1913)	Mülhak	--	--	70	1 Muallim-i Evvel, 1 Muallim-i Sani	1	Fevkani olup büyük bir dershane ile ittisalinde bir aralıktan ibarettir. Kargirdir.	Piri Mustafa Paşa Mektebi, Fatih, Kadıçeşmesi, Yeni hamam yanında, muhterik arsadır.
75	Eminönü - Tahtakale	**Recep Ağa / Rüstem Paşa Mektebi**	8 Mart 329 (21 Mart 1913)	Mazbut	--	--	40	1 Muallim-i Evvel, 1 Muallim-i Sani, 1 Hat Muallimi	2	Kargirdir. Gayet havadar ve ezher cihet hıfzıssıhhaya muvafik bir mekteptir. Yalnız kurbunda abdesthane olmadığı için şakirdan pek uzakta bir Cami'-i şerif için umuma ait olan kademhaneye gitmeye mecbur oluyorlar. Mektep iki dershaneden ibarettir.	Recep Ağa Mektebi, Tahtakale, Rüstem Paşa Camii hariminde, mazbut. Derununda kayyum mukim. Belediyeye verilmiştir.
76	Vefa	**Reisülküttab Mehmed Recai Efendi Mektebi**	19 Mayıs 329 (1 Haziran 1913)	Mülhak	--	--	--	1 Mütevelli Muallime olarak görevli	1	----------	Küçükkoğacılar'da. Mülhak. Bozacının arkasında muhterik arsa. (Halbuki bugün sağlam ve yerindedir.)
77	Emir Buhari	**Reisülküttab İsmail Efendi Mektebi**	12 Mayıs 329 (25 Mayıs 1913)	----	--	--	60	-------	2	Ahşap ve köhnedir. Muhtac-ı tamirdir. Fevkani iki dershane ile iki tahtani odadan ibarettir.	----------
78	Kumkapı - Soğan Ağa mah.	**Ruznameci Mustafa Efendi Mektebi**	6 Kanun-ı sani 328 (19 Ocak 1913)	Mülhak	--	--	--	1 Muallim-i Evvel, 1 Kalfa, 1 Bevvab	1	Müştemilatı bir dershaneden ibarettir. Ebadı 5x10'dur.	Ruznameci Ali ve Mustafa Efendi Mektebi, Soğan Ağa, Beyazıd. Mülhaktır, Şehremanetince satılarak yerine bina yapılmıştır.
79	Karagümrük - Yenibahçe	**Rüstem Çelebi Mektebi**	22 Kanun-ı sani 1328 (4 Şubat 1913)	----	--	--	40	1 Muallim-i Evvel	1	Kargirdir. Bir dershane ve bir taamhaneden ibarettir. Mektep ittisalinde bir kaç odalı bir de meşrutası vardır.	----------
80	Cerrahpaşa - Hobyar - Yokuşçeşme	**Sadr-ı esbak Hacı Ahmed Paşa Mektebi**	19 haziran 329 (2 Temmuz 1913)	Mülhak	--	--	40	1 Muallim-i Evvel, 1 Muallim-i Sani	1	Kargirdir. Mektep bir dershane ve bir muallim odasından ibarettir.	Sadr-ı Esbak Ahmet Paşa M. Samatya, Yokuşçeşme. Fırka Ocağıdır.
81	Karagümrük	**Sadr-ı esbak Öküz Mehmed Paşa Mektebi**	9 Şubat 328 (22 Şubat 1913)	Mülhak	--	--	220	1 Muallim-i Evvel, 1 Muallim-i Sani, 1 Muallim-i Salis	5	3 fevkani ve 2 tahtani dershanesi hınca hınç talebe ile doludur.	Öküz Mehmed Paşa Mektebi, Karagümrük'te, Camii hariminde. Enkazını idare-i hususiyece satmıştır.
82	Bayezıd - Emin Bey mah.	**Said Efendi Mektebi**	6 Kanun-ı sani 328 (19 Ocak 1913)	Mülhak	--	--	9	1 Muallim-i Evvel, 1 Muallim-i Sani	1	Müştemilatı bir oda ve bir dershaneden ibarettir. Mektebin altında kiraya verilen iki dükkan bulunmaktadır.	Sait Efendi Mektebi, Gedikpaşa, mülhak. Gedikpaşa hamam caddesi 52 nolu hane ittisalinde arsadır.
83	Zeyrek - Çırçır	**Saliha Sultan Mektebi**	2 Haziran 329 (15 Haziran 1913)	Mazbut	--	--	110	1 Muallim-i Evvel, 1 Muallim-i Sani, 1 Hat Muallimi, 1 Kalfa, 1 Hademe,	1	Üç kısma bölünmüş bir büyük dershane ile tahtında taamhaneden ibarettir.	Saliha Sultan Mektebi, Zeyrek, Kilise Camii karşısında. Ahşaptır. İdare-i hususiye 'ce kiraya verilmiştir.
84	Kadırga - Emin Sinan mah.	**Silahdar Mehmed Efendi Mektebi**	6 Kanun-ı sani 328 (19 Ocak 1913)	Mülhak	--	--	55	1 Muallim-i Evvel	1	Bir dershane bir aralıktan ibarettir.	Silahdar Mehmed Efendi Mektebi, Kadırga, Emin Sinan Mahallesi. Mülhak. Beyoğlu mürettebatından 1449 nolu polis Hasan Efendi mukimdir.
85	Kocamustafapaşa - Altımermer	**Sormagir-Hüseyin Kethüda Mektebi**	12 kanun-ı evvel 328 (25 Aralık 1912)	Mülhak	--	--	--	1 Muallim-i Evvel, 1 Muallim-i Sani	--	Mektep pek harab; dahilen ve haricen muhtac-ı tamir olduğu anlaşıldı.	Sormagir, Hekimoğlu Ali Paşa Mektebi, Altımermer'de arsadır.
86	Vefa - Şehzadebaşı	**Sultan Mehmed Mektebi**	19 Mayıs 329 (1 Haziran 1913)	----	--	--	--	-------	--	----------	Şehzade Sultan Mehmed Mektebi, Şehzadebaşı, mazbut. 9. İlk mekteb yapılmıştır.
87	Çarşamba	**Sultan Selim Mektebi**	30 Mayıs 1329 (12 Haziran 1913)	----	--	--	138	1 Muallim-i Evvel, 1 Muallim-i Sani, 2 Hat Muallimi, 1 Hademe	1	Mektep kargir ve muntazamdır.Bir dershane bir muallim odası bir sofadan bir de taamhanesi vardır.	Sultan selim-i evvel mektebi, Sultan Selim Camii kapısı ittisalinde. Müezzin şakir efendi oturmaktadır.
88	Süleymaniye	**Süleymaniye / Kanuni Sultan Süleyman Mektebi**	19 Mayıs 329 (1 Haziran 1913)	Mazbut	--	--	7	1 Muallim-i Evvel	1	----------	Türbe ve mezarlığa muttasıl, mazbut. İlk mekteb yapılmıştır.

89	Zeyrek	**Şeb Sefa Kadın Mektebi**	18 Mayıs 329 (31 Mayıs 1913)	Mazbut	--	--	70	1 Muallim-i Evvel, 1 Muallim-i Sani	1	Kargir bir dershane ve tahtaboştan ibarettir. Kargir olan dershanenin öyle bir kubbe altında bırakılması muvafiktı. Mektebin taamhanesi olmadığından tahtaboş gibi yerde talebe yemek yemektedir. Daimi bir mektep olamaz.	Şebsefa Kadın Mektebi, Zeyrek, Şebsefa Kadın Camii içinde. Maarifçe mekteb olarak kullanılmaktadır.
90	Davudpaşa - Kasap İlyas	**Şerif Paşa İnas mektebi**	19 haziran 329 (2 Temmuz 1913)	Mazbut	--	--	21	1 Muallime-i Evvel	1	Fevkanidir. Bir dershane ile bir muallim odası ve tahtında bir odadan ve önünde bir miktar bahçeden ibarettir.	----------
91	Vefa	**Şevki Nihal Kalfa / Hazinedar Usta Mektebi**	6 Ağustos 329 (19 Ağustos 1913)	Mülhak	--	--	--	1 Muallime-i Ula	--	Mekteb-i mezkur ahşap ve 3 kattır. Alt katta bir küçük oda ile ocaklı bir aralıktan ibarettir. Ve en üst katta yine bir odalı ve o kadar bir aralıktan ibarettir.	Hazinedar Şevkinihal Kalfa Mektebi. Vefa. Evkafça satılmıştır
92	Cibali	**Şişeci Mehmet Efendi Mektebi**	------	----	--	137	137	1 Muallime-i Evvel, 1 Muallime-i Sani, 1 Muallime-i Salis, 1 Muallime-i Rabi, 1 Hat Muallimi, 1 Muallime	--	Cibali civarında Şişeci Mehmed Efendi İnas Mektebi bir hanede oturmaktadır. Mekteb-i Terakki-i İnas namıyla levha taalluk olunmuştur.	Şişeci Mehmed Efendi Mektebi, Cibali, Seferikoz (Sivrikoz) Mahallesi. Arsadır.
93	Dıraman	**Tercüman Yunus Bey Mektebi**	30 Mayıs 329 (12 Haziran 1913)	Mazbut	64	46	110	1 Muallim-i evvel, 1 Türkçe, Hesap, ve Kıraat Muallimi, 1 Fransızca, Terbiye-i bedeniye Muallimi,1 İmla ve Malumat-ı fenniye Muallimi, 1Malumat-ı Medeniyye muallimi, 1 Kalfa, 1 hademe	--	----------	Tercüman Yunus Bey Mektebi, Fatih, Çarşamba, Dağman. Haraptır.
94	Cağaloğlu - Babıali	**Tershane Emini Yusuf Efendi Mektebi**	18 Mayıs 329 (31 Mayıs 1913)	Mülhak	--	--	73	1 Muallim-i evvel, 1 kalfa.	--	----------	Tersane Emini El-hac Yusuf Efendi Mektebi. Babıali, acem sefareti alt köşesinde. Mülhak. Medresetül hattatin'dir.
95	Cibali - Üsküblü mah.	**Türbedar Kasım Çelebi Mektebi**	31 Mart 329 (13 Nisan 1913)	Mülhak	--	70	70	2 Muallime-i evvel, 1 kalfa.	1	Bakkal dükkanının fevkinde, bir dershaneden ibaret bir mekteptir ve nim kargirdir.	Türbedar Kasım Çelebi Mektebi, Cibali, Üsküplü Camii karşısında, mahall-i mezkurda ne kadar sorulmuşsa da bu namda bir mekteb bulunamamıştır
96	Kocamustafapaşa - Hacı Kadın mah.	**Üçgözlü Şeyh Mehmed Efendi Mektebi**	11 Şubat 329 (24 Şubat 1914)	----	--	--	25	1 Muallim-i evvel, 1 kalfa.	1	Mektep yeri vaktiyle türbe imiş. Sed edilmek üzere nezarete müzekkire verilmiştir. Dershanenin ebadı 4,5 x 5'tir.	"Süleymaniye Hacıkadın' da, mülhak, bulunamamıştır." deniyor. Ancak aynı adlı mahalle Kocamustafapaşa'dadır.
97	Sultanahmet	**Üçler Mektebi**	------	----	--	--	--	-------	--	Sultan Ahmed civarında Yeniçeri kıyafethanenin karşısında. Yıkılmış ve elyevm duvarlarında başka birşey kalmamıştır.	Sultanahmet meydanına nazır köşe başında. Haraben mevcut.
98	Üsküblü mahallesi	**Üskübî Mektebi**	31 Mart 329 (13 Nisan 1913)	----	110	--	110	1 Muallim-i Evvel, 1 Muallim-i Sani	--	Üsküblü Mahallesi'nde Cami'-i Şerifin son cemaat mahallinde ve fevkani kısmında olup mustakilen bir mekteb değildir.	Üsküplü mektebi, Cibali, Üsküplü Mahallesi'nde.
99	Bayezıd	**Valide Sultan Emetullah Kadın Efendi Mektebi**	4 kanun-ı evvel 328 (17 Aralık 1912)	Mazbut	--	--	35	1 Muallim-i Evvel, 1 Muallim-i Sani	--	Bayezıd tramvay makamı civarında ve sebilin bitişiğindedir. Mektep yeni tamir edilmiş olduğundan duvarlarıyla tabanı oldukça temizcedir. Fakat kargir kubbesinin kenarlarıyla..	Valide Sulan Emetullah Başkadın Mektebi. Beyazıt, mazbut. Halk fırkası işgal etmektedir.
100	Kocamustafapaşa - Altımermer	**Yolgeçen – Defter Emini Yahya Efendi Mektebi**	20 kanun-ı evvel 328 (2 Ocak 1913)	Mazbut	65	65	130	1 Muallim-i evvel, 2 kalfa, 2 Hademe	3	Fevkani ve ahşaptır. Bitişiğinde bir odası vardır.	----------
101	Beyazıt - Kapalı çarşı	**Yorgancılar Mektebi**	10 Ağustos 329 (23 Eylül 1913)	----	--	--	--	1 Muallim-i Evvel	1	Fevkani bir dershanedir. 100 sene mukaddem inşa olunmuştur. İane-i esnaf ile inşa olunmuş iken büyük hareket-i arzda yıkılmış ise de bilahire iane-i esnaf ile tekrar yapılmıştır.	----------
102	Yavuz Sultan Selim - Küçükmustafapaşa	**Zeynelabidin Efendi**	12 kanun-ı sani 328 (25 Ocak 1913)	----	--	--	--	-------	--	İnas Mektebidir. Muhtac-ı tamirdir.	Zeynelabidin Efendi Mektebi, Küçükmustafapaşa'da. Evkafça satılmıştır.
103	Hırka-i Şerif	**Akşemseddin Mektebi**	------	----	--	--	--	-------	--	----------	----------
104	Hırka-i Şerif	**Aşkî Şevki Mektebi**	------	----	--	--	--	-------	--	----------	----------
105	Hırka-i Şerif	**Parmakkapı Mektebi**	------	----	--	--	--	-------	--	----------	----------
106	Hırka-i Şerif	**Mimar Sinan Mektebi**	------	----	--	--	--	-------	--	----------	----------
107	Karagümrük	**Mesih Paşa/Fetva Emini Nuri Efendi Mektebi**	------	----	--	--	--	-------	--	----------	----------
108	Karagümrük	**Bayezıt Bey Mektebi**	------	----	--	--	--	-------	--	----------	----------
109	Karagümrük	**Hatice Sultan Mektebi**	------	----	--	--	--	-------	--	----------	----------
110	Kumkapı	**Şah-ı Huban Mektebi**	------	----	--	--	--	-------	--	----------	----------
111	----------	**Şehit Mehmet Paşa Mektebi**	------	----	--	--	--	-------	--	----------	----------
112	----------	**Sarı Emine Hatun Mektebi**	------	----	--	--	--	-------	--	----------	----------
113	Aksaray - Yusuf Paşa	**Cevher Ağa Mektebi**	------	----	--	--	--	-------	--	----------	Muratpaşa mahallesindedir. Evkafça satılmıştır.